

Утвърждавам:.....
Росица Карамфилова
Министър на околната среда и водите

План за управление
(актуализиран)
на Природен парк
„Русенски Лом“

ОКТОМВРИ, 2022 год.

УПРАВЛЯВАЩА ОРГАНИЗАЦИЯ:

Дирекция на природен парк „Русенски Лом“

Адрес: Русе 7000, Бул. Скобелев № 7

Тел. 082/872 397;

Факс 082/828 730,

e-mail: dpprusenskilom@gmail.com

ИЗПЪЛНИТЕЛ:

ЕКО-Иновации ООД

Адрес: гр. София 1415, ул. „Наум“ №12-А.

Тел: 0898 492 451

e-mail: office@ekoinnovation.com

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	13
ЧАСТ 0: ВЪВЕДЕНИЕ	18
0.1. ОСНОВАНИЕ ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА АКТУАЛИЗИРАН ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ (ПЛАН II) НА ПРИРОДЕН ПАРК „РУСЕНСКИ ЛОМ”	
0.2. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАН II - УЧАСТНИЦИ, ОБЩЕСТВЕНИ ОБСЪЖДАНИЯ	
0.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ	
ЧАСТ 1: ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ“	26
<i>ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ</i>	
1.0. Местоположение и граници	
1.1. Площ на ПП и на включените в него защитени територии	
1.2. Фондова и административна принадлежност на парка	
1.3. Законов статут	
1.4. Собственост	
1.5. Управленска структура	
1.6. Съществуващи проектни разработки	
1.7. Съществуващо функционално зонироване и режими на територията на ПП	
<i>ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ</i>	51
1.8. Климат	
1.9. Геология и геоморфология	
1.10. Хидрология и хидробиология	
1.11. Почви	
<i>БИОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА</i>	74
1.12. Екосистеми и биотипи (природни местообитания)	
1.12.1. Класификация на природните местообитания по EUNIS	
1.12.2. Типове природни местообитания, съгласно Приложение 1 на ЗБР.	
1.12.3. Баланс по местообитания	
1.12.4. Природозащитният статус на природните местообитания, съгласно Приложение 1 на ЗБР.	

1.12.5. Функционална връзка между местообитанията в парка и тези в защитените зони от «Натура 2000», около парковата територия.	
1.13 РАСТИТЕЛНОСТ	106
1.13.1. Класификация на растителността	
1.13.2. Характеристика на горскодървесната растителност	
1.14 ФЛОРА	126
1.14.1. Нисши растения и гъби	
1.14.2. Висши растения	
1.14.3. Лечебни растения	
1.15 ФАУНА	146
1.15.1. Безгръбначни животни	
1.15.2. Гръбначни животни	
<hr/>	
<i>КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА</i>	154
1.16. Ползване на обекта и социално-икономически аспекти	
1.16.1. Население и демографска характеристика на населените места, чиито земища попадат в границите на Парка.	
1.16.2. Селищна мрежа	
1.16.3. Техническа инфраструктура, застроени площи и сгради	
1.16.4. Селско стопанство	
1.16.5. Горско стопанство	
1.16.6. Лов, риболов, събиране на природни продукти, места за водоползване и черпене на вода.	
1.16.7. Туризъм, рекреация, спорт, предлагани услуги	
1.16.8. Промисленост	
1.16.9. Информираност на обществеността за Парка и отношението към него	
1.16.10. Водоползване	
1.17. НАСТОЯЩО ПОЛЗВАНЕ НА ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ	181
1.18. КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО	185
1.18.1. Декларирани и обявени недвижими културни ценности в ПП и прилежащите територии	
1.18.2. Постройки	
1.18.3. Нематериално културно наследство	
1.18.4. Действаща училищна, кръжочна и читалищна дейност	

1.19	ЛАНДШАФТ	201
1.20	СЪСТОЯНИЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА	203
<i>ПЪРВА ОЦЕНКА</i>		204
1.21.	ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА	
1.21.1.	Уязвимост	
1.21.2.	Рядкост	
1.21.3.	Естественост	
1.21.4.	Типичност	
1.21.5.	Размери	
1.21.6.	Биологично разнообразие	
1.21.7.	Стабилност и нестабилност	
1.22.	СОЦИАЛНА И ИКОНОМИЧЕСКА ОЦЕНКА	211
1.22.1.	Урбанизирана среда	
1.22.2.	Социално-икономически условия	
1.22.3.	Собственост	
1.22.4.	Управление	
1.22.5.	Формулиране на основните и специфичните проблеми на територията	224
1.23.	ПОТЕНЦИАЛНА СТОЙНОСТ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ	227
1.24.	ОЦЕНКА НА ПОСТИГАНЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РЕЖИМИТЕ И ЗАДАЧИТЕ, РАЗПИСАНИ В ЧАСТИ 2, 3 И 4 НА ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ 2005.	
ЧАСТ 2: ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ		231
2.1.	ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ	
2.1.1.	Определяне на дългосрочни (идеални) цели	
2.1.2.	Определяне на второстепенните цели (под-цели)	
2.2.	ОГРАНИЧЕНИЯ	
<i>ВТОРА ОЦЕНКА</i>		232
2.3.	ЕФЕКТ НА ОГРАНИЧЕНИЯТА ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ЦЕЛИ	
2.3.1.	По отношение на влиянието на ограниченията и заплахите върху постигане на поставените главни цели.	
2.3.2.	По отношение на териториалния обхват на влиянието на ограниченията и заплахите в парка.	
2.3.3.	Оценка на ограниченията и заплахите за предприемане на мерки в рамките на 10-годишен План за управление на ПП „Русенски Лом“.	

2.4. ПОТЕНЦИАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ“	240
---	-----

ЧАСТ 3: НОРМИ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ	242
--	------------

3.1. ЗОНИРАНЕ И ФУНКЦИОНАЛНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ЗОНИТЕ

3.2. РЕЖИМИ И НОРМИ

3.2.1. Норми, режими, условия и препоръки общовалидни за територията на целия парк.

3.2.1.1. Норми, режими, условия и препоръки за дейностите в горите, земите и водните площи и ползването на природните ресурси, действащи върху цялата територия на природния парк.

3.2.1.2. Режими и условия за развитието на инфраструктурата и строителството, действащи върху цялата територия на природния парк.

3.2.2 Специфични норми, режими, условия и препоръки за отделните зони

3.2.2.1 За Зона за туризъм и опазване на природното и културно наследство.

3.2.2.2. За Зоната за сгради и съоръжения:

ЧАСТ 4: ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ	253
---	------------

4.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ

4.2. ПРОГРАМИ

I. Програма: Дългосрочен мониторинг на биологичното и ландшафтно разнообразие в ПП “Русенски Лом”.265

II. Програма: Управление на горите и земеделските земи, насочено към опазване на биологичното разнообразие в ПП „Русенски Лом“

III. Програма: Повишаване на икономическите ползи за местното население, чрез балансирано ползване на ресурсите в ПП „Русенски Лом”.

IV. Програма: Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм в ПП „Русенски Лом” и прилежащите територии.

V. Програма: Усъвършенстване политиката на управление и специализирана охрана на парка

4.3. ПРОЕКТИ

4.4. ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ

4.5. РАБОТЕН ПЛАН - Средносрочен работен план /за 3 години/

ЧАСТ 5: ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ	283
---	------------

5.1. ПРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЦЕЛИТЕ

5.2. ПРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЗАДАЧИТЕ

Схема за текуща отчетност и контрол по изпълнение на проектите, дейностите и задачите, включени в плана за управление 287

Съкращения, използвани в текста 288

Библиография 290

Речник 292

ТАБЛИЦИ, ИЗПОЛЗВАНИ В ТЕКСТА:

Таблица – вид	Позиция в ПУ(г.)
<i>Землища, включени в кадастралната карта на Русенски Лом</i>	1.0.1.
<i>Разпределение на площта на парка по начин на трайно ползване</i>	1.2.(1)
<i>Вид на горите по Наредба 18</i>	1.2(2)
<i>Щатно разписание на длъжностите на ДПП „Русенски Лом“ в сила от 01.01.2019 г.</i>	1.5.2.
<i>Разходи в лева, свързани с изпълнение на дейности по сключени договори по проекти и програми с външно финансиране на ДПП „Русенски Лом“</i>	1.5.4
<i>Разходи в лева на ДПП „Русенски Лом“ по години, осигурени от Държавен бюджет, предоставени чрез Изпълнителна агенция по горите</i>	1.5.4
<i>Съществуващо разпределение на зоните в ГПП „Русенски Лом“ по площ и процентно участие от общата площ</i>	1.7.
<i>Средна месечна и годишна температура на въздуха – 0С (ст. Образцов чифлик)</i>	1.8.2.
<i>Разпределение на площите на парка по надморска височина</i>	1.9.1.4.
<i>Изложение на терена на площите на парка.</i>	1.9.1.4
<i>Физикохимични показатели за качеството на водата в района на ГПП „Русенски Лом“ през 2019 г.</i>	1.10.2.
<i>Площи на почвите в горите и земите на горския фонд.</i>	1.11.1(1)
<i>Разпространението на много дълбоките почви по почвени типове.</i>	1.11.1(2)
<i>Разпространение на некаменливите почви по почвени типове.</i>	1.11.1(3)
<i>Разпространение на плътните почви по почвени типове</i>	1.11.1(4)
<i>Степен на представителност на площта, покрита от природните местообитания от Приложение 1 на ЗБР, отнесена към общата площ на парка, общата площ от националната територия и общата площ от ЗЗ „Домовете“ BG000068</i>	1.12.3.
<i>Разпределение на дървесните видове по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ</i>	1.13.3(1)
<i>Разпределение на дървесните видове по класове на възраст по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ</i>	1.13.3(2)

Разпределение на дървесните видове по произход по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ	1.13.3(3)
Разпределение на дървесните видове по представителност по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ.	1.13.3(3.1)
Разпределение на дървесните видове по бонитет по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ	1.13.3(4)
Разпределение на дървесния запас по дървесни видове	1.13.3(5)
Разпределение на дървесния запас по класове на възраст	1.13.3(5.1)
Разпределение на общата горска площ по вид на горите	1.13.3(6)
Разпределение на залесената площ по класове на възраст	1.13.3(7)
Разпределение на залесената площ по пълнота	1.13.3(7.1)
Таксономична структура на флората на ГПП "Русенски Лом"	1.14.2(1)
Видове с консервационна значимост в ГПП "Русенски Лом"	1.14.2(21)
Видове с консервационна значимост в ГПП "Русенски Лом"	1.14.2(3)
Списък на инвазивните дървесни и храстови видове в ГПП „Русенски Лом“	1.14.2(4)
Списък на инвазивните тревисти видове в ГПП „Русенски Лом“	1.14.2(5)
Застрашени местообитания в ГПП "Русенски Лом" в резултат на навлизането на инвазивни видове.	1.14.2(6)
Общ обем добита дървесина по групи сортименти, в т. ч. за местно население (м3)	1.16.5.3
Възникнали горски пожари на територията на ТП „ДАС Дунав“-Русе, в чийто обхват попада парка, за периода 2007-2019 (юли)	1.16.5.3
Обхванати от горски пожари горски подотдели в рамките на природен парк „Русенски Лом“ за периода от 2007 до 2014 г.	1.16.5.3
Категоризирани места за настаняване в седемте селища от прилежащите територии	1.17.3(1)
Реализирани нощувки в категоризирани места за настаняване в прилежащите територии през последните 5 години (Общини Иваново и Ветово)	1.17.3(2)
Оценка на ограниченията и заплахите	2.3.
Обобщена таблица: Забрани, норми и препоръки, по ползване на ресурсите, общовалидни за територията на целия парк, произтичащи от нормативни документи и общи административни актове	3.2.1
Обобщена таблица: Норми, режими, условия и препоръки за дейностите в горите, земите и водните площи и ползването на природните ресурси, действащи върху цялата територия на природния парк.	3.2.3.1
Обобщена таблица: Режими и условия за развитието на инфраструктурата и строителството, действащи върху цялата територия на природния парк.	3.2.3.2
Обобщена таблица: Специфични норми, режими, условия и препоръки за отделните зони	3.2.4

ФИГУРИ, ИЗПОЛЗВАНИ В ТЕКСТА:

ФИГУРА – вид	Позиция в ПУ(г.)
Фондова и административна принадлежност на парка	1.2.
Площите на парка по предназначение	1.2.(1)
Процентно участие на площи в парка по землища.	Фиг. 1.2(2)
Процентно участие на видовете гори	1.2(3)
Собственост по землища	1.4.
Функционална структура, организационни връзки и връзки на съподчиненост между ДПП „Русенски Лом“ и други структури.	1.5.1(1)
Отговорности по охраната на земите, горите и водните площи в защитените територии.	1.5.1(2)
Диаграма на средните температури (0С) на въздуха и валежите (mm) в района на с. Нисово.	1.8.2(1)
Диаграма за разпределение на броя дните с определен диапазон на температурата по месеци за района на с. Нисово.	1.8.2(2)
Диаграма на броя на облачните, слънчевите и валежните дни в района на с. Нисово.	1.8.2(3)
Диаграма на количеството на валежите за района на с. Нисово.	1.8.2(4)
Диаграма за скоростта на вятъра (km/h) за района на с. Нисово.	1.8.2(5)
Роза на ветровете за района на с. Нисово.	1.8.2(6)
Климатограма на района на парка (по данни на станция Образцов цифлик)	1.8.2.(7)
Разпределение на дървесните видове по площ спрямо общата залесена площ	1.13.3(1)
Разпределение на дървесните видове по класове на възраст по площ спрямо общата залесена площ.	1.13.3(2)
Разпределение на дървесните видове по произход по площ спрямо общата залесена площ	1.13.3(3)
Разпределение на дървесните видове по представителност по площ спрямо общата залесена площ	1.13.3(3.1)
Разпределение на дървесните видове по бонитет по площ спрямо общата залесена площ	1.13.3(4)
Разпределение на дървесния запас по дървесни видове	1.13.3(5)
Разпределение на дървесния запас по класове на възраст	1.13.3(5.1)
Разпределение на общата горска площ по вид на горите без подлес	1.13.3(6)
Разпределение на залесената площ по класове на възраст	1.13.3(7).
Разпределение на горските територии по видове собственост	1.13.3(8)

СПИСЪК НА ПРИЛОЖЕНИЯТА

към плана за управление, представени на магнитен носител:

- Приложение 1.2(1)** *Разпределение на земеделските земи в Парка по вид на ползване*
- Приложение 1.2.(2)** *Площи на горските територии (ГТ) по вида на горите и земите*
- Приложение 1.3.** *Исторически преглед на статута и предназначението на територията на ГПП Русенски Лом*
- Приложение 1.4(1)** *Списъци и баланси по общини и землища, по поземлени имоти*
- Приложение 1.4(2)** *Правен анализ на собствеността и ползването /строителство, незаконни обекти и съоръжения и др./ в защитените територии е представен в Приложение № 1.4(2)*
- Приложение 1.5.2** *УСТРОЙСТВЕН ПРАВИЛНИК на дирекция на природен парк „Русенски Лом“*
- Приложение 1.5.2.1.** *Длъжностни характеристики на персонала на ДПП „Русенски Лом“ по данни на ДПП към м. юли 2019 г.*
- Приложение 1.5.3** *Списък на Налично материално-техническо обезпечаване, което се ползва за управлението на ДПП “Русенски Лом”*
/към юли 2019 г./
- Приложение 1.7** *Описание на определените с План за управление 2005 зони и режими в тях и Карта на съществуващото функционално зонироване*
- Приложение 1.10.1** *Плочното разпределение на главните водосбори в Дунавски басейн*
- Приложение 1.12.1(1)** *Списък „Природни местообитания по EUNIS в ГПП Русенски Лом и техния Статут, съгласно Червена книга на РБългария т. 3”*
- Приложение 1.12.1(2)** *Списък „Природни местообитания за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти”*
- Приложение 1.12.2** *Природозащитното състояние на типовете природни местообитания*
- Приложение 1.13.3** *Резултати от актуализацията на горските територии - Обяснителна записка и актуализирани таксационни описания.*
- Приложение 1.14.1.1** *Списък на водораслите на територията на ГПП "Русенски Лом"*
- Приложение 1.14.1.2** *Списък на гъбите на територията на ГПП "Русенски Лом"*
- Приложение 1.14.2(1)** *Списък на установените видове висши растения в ГПП „Русенски Лом“*
- Приложение 1.14.2(2)** *Списък „Растителни видове за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти” в ГПП „Русенски Лом“*
- Приложение 1.14.3** *Списък на установените видове лечебни растения в ГПП „Русенски Лом“*
- Приложение 1.15.1** *Списък на видовете безгръбначни животни на територията на ГПП „Русенски Лом“:*
- Приложение 1.15.2.1** *Списък на рибите в парка*
- Приложение 1.15.2.2** *Списък на видовете влечуги на територията на ГПП „Русенски Лом“ с актуализирани природозащитен статус и наименования*

Приложение 1.15.2.3	<i>Актуализиран списък на птиците в ГПП „Русенски Лом“</i>
Приложение 1.15.2.4	<i>Списък на бозайниците в парка</i>
Приложение 1.15	<i>Оценка на ПС по проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“</i>
Приложение 1.16.3.1	<i>Техническа инфраструктура</i>
Приложение 1.16.5.1	<i>5 ГФ отчет за добитата маса</i>
Приложение 1.16.6.1	<i>Динамика при различните видове дивеч на база таксаците, извършвани през годините в ДАСР „Батаклията“ и местните ловно-рибарски дружинки</i>
Приложение 1.16.9.1	<i>Дейности на ДПП, по отношение на връзките с обществеността и работата ѝ с други организации, медии, местни общности, целеви групи, партньори и др. за последните 5 години</i>
Приложение 1.16.9.2	<i>Дейности на ДПП, по отношение на връзките с обществеността и работата ѝ с други организации, медии, местни общности, целеви групи, партньори и др. за последните 5 години</i>
Приложение 1.16.9.3	<i>Дейности на ДПП за популяризиране на територията</i>
Приложение 1.21.1.1	<i>Екологична оценка - уязвимост</i>
Приложение 1.21.2	<i>Екологична оценка - рядкост</i>
Приложение 1.21.3	<i>Екологична оценка - естественост</i>
Приложение 1.21.4	<i>Екологична оценка - типичност</i>
Приложение 1.21.5	<i>Екологична оценка - Необходимост от промени в границите на парковата територия</i>
Приложение 1.21.6	<i>Екологична оценка – биологично разнообразие</i>
Приложение 1.21.7	<i>Екологична оценка – стабилност и нестабилност</i>
Приложение 1.24	<i>Преглед на изпълнението на целите и задачите</i>
Приложение 3.1.3	<i>Предложение за обособяване на екологичен коридор за осигуряване движението на видовете между защитените територии</i>
Приложение 3.1(1)	<i>Опис на кадастралните номера на ГПП за ДАС Дунав</i>
Приложение 3.1(2)	<i>Опис на съответните отдели и подотдели за горските територии за ДАС Дунав</i>
Приложение 3.2	<i>Забрани, норми и условия, приложими за територията на целия парк, произтичащи от нормативни документи и общи административни актове валидни към момента на изработване на настоящия План за управление</i>
Приложение 4.3(1)	<i>Насоки за подпомагане на екологично-устойчиви предприятия</i>

СПИСЪК НА КАРТИТЕ,
изготвени за целите на План за управление (актуализиран) на ПП „Русенски Лом“

Карта № ВИД КАРТА

- Обзорна карта с местоположението на ПП, спрямо границите на Р. България
1. Съществуващо териториално разпределение
 2. Съществуваща пътна инфраструктура
 3. Вид на територията, фондова и административна принадлежност
 4. Собственост
 5. Релеф
 6. Хидрографска мрежа
 7. Почви
 8. Типове месторастения
 9. Гори, горски територии и земеделските земи
 10. Насоки за мерки и дейности за горскодървесната растителност и трайно ползване на земеделските земи
 11. Инвазивни видове
 12. Флора
 13. Лечебни растения
 14. Фауна
 15. Природни местообитания EUNIS
 16. Природни местообитания, съгласно Приложение N°1 на ЗБР
 17. Типове ландшафти
 18. Туристически маршрути и обекти
 19. Зониране

РЕЗЮМЕ

Визията за следващите години включва опазване на всичко това, което е свързано с ползване на природата по един устойчив и щадящ начин, така че да остане природа и тя да бъде запазена за следващите поколения – за децата и внуците на днешните хора.

Целта е всеки да може да планира своите действия, както и ефектите от тях върху природата, а с това и върху бъдещето на своето семейство и деца.

Силата на хората, живеещи в близост до Парк „Русенски Лом“ е в тяхното обединение, така че посетителите да намерят по нещо интересно за себе си във всяко едно от населените места. Затова е необходимо включването на активните хора и групи от всяко населено място, което граничи с парка.

В съответствие с най-добрите международни практики и изискванията на европейското и българското законодателство, този План за управление установява **визията за земеползване, природозащита и екологично устойчиво социално-икономическо развитие**, споделяна от основните заинтересовани страни в рамките на защитената територия, както и на прилежащите територии.

Поради това, в процесът на планиране на управлението бяха инициирани редица срещи и действия, включващи:

администрация, която е в състояние да изпълнява Плана за управление, в смисъл на компетентен персонал (като брой и умения) и ресурси (оборудване, текущи разходи, капитални разходи);

механизъм за широко и активно участие на заинтересованите страни, ангажиращ всички нива на държавно и местно управление и гражданското общество;

насърчаване на общността на средните и малки предприятия, които да организират използването на природните ресурси на териториите по екологично устойчив начин;

стабилна система за вътрешен и външен мониторинг, която да използва ключови екологични и социално-икономически индикатори, както и такива от областта на околната среда за оценяване на достигането на управленската визия за парка, както и това, дали тя отговаря на националните и международни перспективи.

Планирането на управлението не е изолиран процес. Паркът е създаден през 1970 г. с цел да се опази уникалната природа на живописните каньоновидни долини на Ломовете в съчетание с културно-историческия комплекс "Червен-Иваново".

По тази причина, планът за управление е напълно съобразен с разположението си в граничен район и транс-граничното сътрудничество със съседните институции в Р Румъния. В изпълнение на множество международни, национални и местни ангажименти, поети от България в последните години и особено след 2007 г., вече като член на Европейския съюз са разработени предложения за достъп до допълващо финансиране от ЕС за местата, които като Специално защитени зони, са част от мрежата НАТУРА 2000.

На местно ниво, планът за управление разглежда проблеми, като например програми за регионално развитие, устойчиво селско стопанство, прилагане на горскостопанските практики, намаляване на замърсяването, опазване на културното наследство, както и развитие на туризма и отдиha.

ЗАДАНИЕ

Разработването на Плана се предхожда от Задание, утвърдено от МОСВ през м. 2016 г. С него са определени неговите обхват и съдържание. Съдържанието и структурата на Плана са съгласно Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии, (ПМС от 8.02. 2000 г., обн., ДВ, бр. 13/15.02. 2000 г., изм. и доп. ДВ. бр.55/20.07.2012 г.) и отговаря на общоевропейските стандарти за планиране на защитените територии, които са част от Европейската екологична мрежа Натура 2000.

ПРОУЧВАНИЯ и УЧАСТИЕ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ

Планът за управление е резултат от целенасочени предпланови проучвания и планиране в периода април 2019 – ноември 2019 година.

Процесът на цялостното планиране на управлението на ПП «Русенски Лом» постави силен акцент върху въвличане на заинтересованите страни във всички фази на планиране - Основните ползватели на резултатите от обществената поръчка са: Дирекция на Природен парк „Русенски Лом“, специализирана структура на ИАГ; Изпълнителна агенция по горите; Регионална дирекция по горите – Русе; СЦДП, ДП – Габрово; ТП "ДДС Дунав“ Русе; МОСВ; РИОСВ – Русе; Басейнова дирекция – гр. Плевен; Община Иваново; Община Ветово; Община Русе; Областна администрация Русе; БАН; Академични общности; Туристически, културни и образователни институции, НПО и др. Участие взеха собственици и ползватели на имоти, находящи се в парка, както и представители на туристически, природозащитни неправителствени организации и др.

Планът за управление на Природен парк „Русенски Лом“ цели да допринесе за увеличаване на принадлежната стойност от парка, като резултат от развитието на туризма, на

усилията в екологично образование на децата и младите хора, на предоставянето на екосистемни услуги от горите – чиста вода, запазено биоразнообразие, незамърсен въздух.

ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ОЦЕНКИ

АБИОТИЧНИ ФАКТОРИ

Тази част включва данни за климат, геология и геоморфология, хидрология и хидробиология и почви. За характеристиката на абиотичните фактори са използвани основно съществуващи проучвания.

ЕКОСИСТЕМИ И БИОТОПИ

При класификацията на екосистемите е използвана класификационната схема на EUNIS, а растителните съобщества са представени по флористичния метод.

С цел залагане на мониторинг, свързан с промените в климата са инвентаризирани подходящи типове природни местообитания.

РАСТИТЕЛНОСТ

Изходната информация за характеристика на горско дървесната растителност е по данните от действащия ГСП на ТП "ДАС Дунав" Русе и ГИС базата данни в ПП „Русенски Лом“.

ФЛОРА

Фитогеографската структура на флората отразява специфичното географско положение, влиянието на основната скала върху средообразуващите фактори и историческото развитие на растителността в района.

ФАУНА

Направените проучвания, анализи и оценки на фаунистичните видове и техните местообитания са основа за определяне на територии от значение за опазване на съответната група животни, което от своя страна спомогна за правилното определяне на режими и норми за опазването на видовете на територията на парка.

КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

Тази характеристика е пряко свързана с ползването на ресурси от територията на парка, респ. с мисленето и начина на живот на хората в района. В рамките на изпълнението на тази задача се избра подход за дългосрочна визия за бъдещето на парка, която включва: (а) подпомагане на местни, национални и международни конзервационни принципи и стандарти; (б) изяснява какво точно се опазва и показва как ще се съхранява и подобрява състоянието и качеството на парка; (в) възприема се от всички, които ползват територията

в социален, икономически и природозащитен аспект; (г) показва как защитената територия ще допринесе за подобряване на битата на местните хора.

ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ

ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ

В настоящата актуализация, определянето на целите е направено въз основа на описаните в т.2.4 потенциални възможности на територията. Формулираните идеални цели могат да бъдат използвани за индикатори при постигане на тези възможности (Част 5). Взети са предвид и оценките на експертите от екипа на проекта, както и резултатите от дискусиите със заинтересованите страни, дискутирани по време на проведените срещи.

С настоящия план за развитието на ПП „Русенски Лом“ до 2030 г.“ са определени следните дългосрочни цели:

Опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие.

Постигане на баланс между опазване и устойчиво ползване на ресурсите.

От своя страна целите (и под-целите) и ограниченията са формулирани, за да насочват управленските решения и да предвидят специфични дейности за следващите 10 години. За постигането на определените цели са разработени серия от програми и проекти. Всеки проект е определен от гледна точка на (а) обхват, (б) очакван резултат, (в) методология.

НОРМИ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ

Предложените режими и норми целят преодоляване или ограничаване на въздействието на идентифицираните заплахи, както и осигуряване на условия за контрол и взимане на управленски решения.

ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА

С Плана за управление в ПП „Русенски Лом“ се обособяват следните зони:

№ на зоната	Наименование на зоната, обхват	Съгласно ЗЗТ Чл.19	Площ ха	% от площта на парка
I	Зона за туризъм и опазване на културното и природно наследство	т. 2	3059.1	87.3
II	Зона на сгради и съоръжения	т. 3	446.8	12.7
всичко			3505.9	100

ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ

ПРОГРАМИ И ПРОЕКТИ

Целта при определянето на програмите и проектите е да се създаде широко лоби на парка, както и мотивиране на отговорно и природозащитно поведение сред всички собственици и ползватели.

Въз основа на оценката на отговорностите на Дирекцията на парка, за периода на действие на Плана, са предвидени за изпълнение следните програми:

I. Програма:	Дългосрочен мониторинг на биологичното и ландшафтно разнообразие в ПП „Русенски Лом”.
II. Програма:	Управление на горите и земеделските земи, насочено към опазване на биологичното разнообразие в ПП „Русенски Лом“
III. Програма:	Повишаване на икономическите ползи за местното население, чрез балансирано ползване на ресурсите в ПП „Русенски Лом”.
IV. Програма:	Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм в ПП „Русенски Лом” и прилежащите територии.
V. Програма:	Усъвършенстване политиката на управление и специализирана охрана на парка.

Част от планираните проекти и дейности, които ще се изпълняват пряко от служителите на Дирекцията в рамките на служебните им задължения, са включени в т.4.4. “Оперативни задачи”.

РАБОТЕН ПЛАН

В средносрочния работен план /за 3 години/ са включени приоритетни проекти, които следва да се изпълняват от самото начало на действие на Плана за управление. Включени са и приоритетни проекти от програмите, за които ДПП трябва да търси съфинансиране.

ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ

Предвиден е преглед на определените цели на управление на парка на четвъртата година, след влизането му в сила. Той ще бъде направен на основата на постоянен мониторинг, изпълняван от служителите на парка и на базата на годишните отчети. За извършването на тази ревизия е предложена схема, която определя участниците в прегледа, начинът на участие на обществеността в процеса на прегледа, Списък на индикатори за проекти и дейности от ПУ, които задължително трябва да бъдат предмет на оценка на постигане на поставените цели.

Ч А С Т : 0

ВЪВЕДЕНИЕ

0.1. ОСНОВАНИЕ ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА АКТУАЛИЗИРАН ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ (ПЛАН II) НА ПРИРОДЕН ПАРК „РУСЕНСКИ ЛОМ”

0.1.1. Законова и нормативна основа:

- Закон за защитените територии (ЗЗТ) - обнародван в Държавен вестник (ДВ), бр. 133 от 11 Ноември 1998 г. и настъпили последващи изменения;
- Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии - обнародвана в ДВ, бр. 13 от 15 Февруари 2000 г.;
- Задание, изработено през 2014 г. и утвърдено от Министъра на околната среда и водите (МОСВ) през 2016 г.
- Договор №9/15.04.2019 г., сключен между ДПП Русенски Лом като „ВЪЗЛОЖИТЕЛ и ЕКО-ИНОВАЦИИ ООД, като ИЗПЪЛНИТЕЛ на обществената поръчка за изработване на План за управление (актуализиран) на ПП Русенски Лом.

0.1.2. Настъпили след 2005 година промени, свързани с територията на ПП „Русенски Лом“:

⇒ Промени на територията на ПП „Русенски Лом“:

Площта на ПП Русенски Лом е регламентирана със заповед за прекаатегоризация № РД-794/19.08.2002 г. От 2005 г. до момента на разработване на настоящия план няма настъпили промени, свързани с територията на ПП „Русенски Лом“

⇒ Реализирани проекти, планове и програми (виж т. 1.24.);

⇒ Влезли в сила устройствени планове, одобрени доклади по екологични оценки и оценка за съвместимост и становища по екологична оценка и оценка за съвместимост, отнасящи се до територията на парка;

Основният устройствен план, имащ отношение към Природен парк „Русенски Лом“, влязъл в сила през 2012 г. е Горскостопански план на ТП ДАС „Дунав“ – Русе.

Общ устройствен план на Община Иваново от 2016 г., съгласуван с становище по ЕО на РИОСВ-Русе № РУ 2-3/2016 г.

Проведени процедури по ОВОС от 2005 г. до сега са за Инвестиционни предложения и екологични оценки на планове и програми, имащи отношение, връзка и въздействие върху ПП Русенски Лом са представени в **Приложение 0.1.2.**

⇒ Извършени проучвания и научни наблюдения след 2005 год.:

1. Всички видове прилепи, обитаващи Природния парк
2. Лалугер
3. Шипобедрена и шипоопашата костенурки
4. Рибите
5. Хищните птици
6. Египетски лешояд
7. Черен щъркел
8. Пеперудите
9. Сибирска телчарка
10. Всички видове орхидеи
11. Растителните инвазивни видове

Резултатите от посочените проучвания и научни наблюдения са на разположение в ДПП „Русенски Лом“

⇒ Промени в структурата на управлението.

Структурата на управление на Дирекцията на ПП Русенски Лом посочена в ПУРА 2005 се състои от 5 щата - директор, експерт по изпълнение на плана за управление и устройствени проекти, устройство и уредба на парка, експерт по консервация и научна дейност, експерт по връзки с обществеността и образователни програми, туризъм и рекреация, една щатна бройка разпределена почасово за счетоводство, администрация и битово обслужване – гл. счетоводител, шофьор, хигиенист.

Към януари 2020 Дирекцията на ПП разполага с 7 щатни бройки, вкл директор, един главен експерт Биоразнообразие и 5 главни специалисти (гл. счетоводител, връзки с обществеността, управление на проекти, IT техника и ПЦи ЦИОСА.

През 2012 година след приемането на новия закон за горите, общият правилник за дейността на дирекциите на всичките природни паркове е заменен с индивидуални. Устройствовият правилник на дирекция на природен парк "Русенски Лом" е обнародван в Държавен вестник бр.12 от 10 Февруари 2012 г., а впоследствие е изменян и допълван в бр.28 от 19 Март 2013 г.и в бр.77 от 16 Септември 2014 г.

Структурата на управление към момента на разработване на настоящия план е представена подробно в т. 1.5.

0.1.3. Изисквания на европейското законодателство.

Конвенция за биологичното разнообразие - страните се задължават да интегрират съхраняването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в съответните отраслови планове, програми и политики.

Европейска конвенция за ландшафта - всяка страна следва: законово да определи ландшафта, като съществен компонент от жизнената среда на хората.

Конвенция за опазване на дивата флора и фауна и природните местообитания /Бернска/ - Договарящите страни се задължават да обръщат специално внимание на защитата на области, които са важни за мигриращите видове, като райони за зимуване, събиране, хранене и размножаване.

Конвенция за съхраняване на мигриращите видове диви животни /Бонска/ - изисква съхраняване и възстановяване на местообитанията на мигриращите видове.

Рамкова директива за водите 2000/60/ЕС - установява рамка за защита на всички води (включително вътрешни повърхностни води, транзитни води, крайбрежни води и подпочвени води).

Директива 92/43/ ЕС за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна-посочва отговорността на държавите да съхранят приоритетни природни местообитания в тяхното естествено състояние.

Директива 79/409/ЕС за опазване на дивите птици - най-старата европейска природозащитна директива от държавите да вземат необходимите мерки за опазване на всички видове птици.

0.2. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАН II - УЧАСТНИЦИ, ОБЩЕСТВЕНИ ОБСЪЖДАНЯ

0.2.1. Участници

Екипът от експерти и техните отговорности при изготвяне на План II включва:

Людмила Димитрова	Ръководител екип. Предотвратява или отстранява грешки при работата на консултантите по проекта; Идентифицира и решава проблемите, свързани с качеството на работата; Контролира процеса по отстраняване на грешките и пропуските.
Евгения Тарасова	Експерт Абиотични фактори. Климат - Фактори за формиране на местния климат; Елементи на климата; Геология и геоморфология - Геоложки строеж, морфоструктури и морфометрия; Геоморфология на релефа;

	Хидрология и хидробиология - Хидрология и хидрография; Хидрохимия; Хидробиология; Почви - Разпространение и характеристика на почвите. Почвени процеси
Добромира Димова	Ключов експерт Биологична характеристика – Екосистеми и биотипи (природни местообитания) Класификация на природните местообитания по EUNIS Типовете природни местообитания, съгласно Приложение 1 на ЗБР. Баланс по местообитания. Природозащитният статус на природните местообитания, съгласно Приложение 1 на ЗБР Оценка на функционалната връзка между местообитанията в парка и тези в защитените зони от «Натура 2000», около парковата територия. – Растителност - Класификация на растителността; Характеристика на горскодървесната растителност – Флора - Нисши растения; Висши растения; Лечебни растения.
Иван Христов	Ключов експерт Фауна – Безгръбначни животни – Гръбначни животни – Риби (сладководна ихтиофауна) – Земноводни и влечуги – Птици – Бозайници
Емил Вучков	Ключов експерт социално-икономическа характеристика – ползване на територията и социално-икономически аспекти – настоящо ползване на прилежащите територии – културно наследство – ландшафт
Райна Начева	Ключов експерт ГИС Осигурява нужните на експертите технически условия за теренните работи, както и координирането на дейностите по изработване на плана с изпълнителите на ГИС за територията на парка.
Симана Марковска	Експерт Туризм Туризм, рекреация, спорт, услуги Културно наследство
Стоян Стоянов	Експерт Биологична характеристика Биологична характеристика – екосистеми и биотипи (природни местообитания), флора и растителност

Други участници в процеса на изготвяне на План II:

Дирекция на ПП „Русенски Лом” (ДПП „Русенски Лом”),
Дирекция „Националната служба за защита на природата” - МОСВ;
Министерство на земеделието - Изпълнителна агенция по горите
Област с административен център Русе
Регионална инспекция по околна среда и води - Русе
Районна дирекция по горите – Русе
СЦДП Габрово
Басейнова дирекция
Община Русе
Община Иваново
Община Ветово
Общинска служба „Земеделие и гори”
ТП Държавно ловно стопанство "Дунав" - Русе
Клуб "Приатели на Народен парк "Русенски Лом"
Регионален исторически музей
Сдружение "Вело-Русе"
Туристическо дружество "Приста" - Русе
РКП „Бяла звезда“
СТПА Академик
Българска фондация Биоразнообразие-
БДЗП
WWF
Кметства на всички населени места
Собственици на гори и земи

Осъществени срещи и обсъждания с участие на общественотта, свързани с разработването на Плана за управление:

14 май 2019 г., гр. Русе

РАБОТНА СРЕЩА за представяне на процеса на изготвяне на План II пред местните власти и общности на тема „Очаквания на заинтересованите страни по отношение на приноса и участието им в процеса на разработване на ПУ на ПП „Русенски Лом“

22 януари 2020 г., с. Иваново

РАБОТНА СРЕЩА за обсъждане на резултатите от екологична, социална и икономическа оценка и потенциалната стойност / Част 1 и част 2/ в плана за управление (актуализиран) на ПП “Русенски Лом”

05 март 2020 г., гр. Ветово

РАБОТНА СРЕЩА за обсъждане на Части 3, 4 и 5 от актуализирания план за управление на ПП “Русенски Лом”.

Протоколите от описаните работни срещи, както и резултатите от задължителното обществено обсъждане са представени в СВИТЪК III– „Обществено обсъждане: **Протокол и Справка за неотразените бележки и препоръки**“

0.2.2. Етапи и обществени обсъждания при изготвяне на План II

ЕТАП	Дейности
ПЪРВИ ЕТАП	
Първи подетап	Представяне на процеса на изготвяне на План II пред местните власти и общности; Събиране, обработка и обсъждане на наличната информация; Представяне от изпълнителя на подробни отчети за възложените задачи.
Втори подетап	Извършване на теренни и други проучвания, предвидени в заданието; Определяне на моделните видове мониторинг; Представяне от изпълнителя на подробни отчети за възложените задачи.
Трети подетап	Подготовка на Проект Части 1 и 2 на План II; Организиране на работни срещи за представяне на Част 1 и 2 на План II; Отразяване на целесъобразните предложения и обосновка за неприетите; Представяне от изпълнителя на подробни отчети за възложените задачи.
ВТОРИ ЕТАП	Подготовка на Проект Част 3, 4 и 5 на План II;

Организиране на обсъждане на Части 3, 4 и 5 от актуализирания план за управление;

Организиране на представяне на цялостния План II;

Отразяване на целесъобразните предложения и обосновка за неприетите;

Организиране на задължително обществено обсъждане на План II;

Отразяване на целесъобразните предложения обосновка на неприетите;

Внасяне на Проекта на План II пред Възложителя и представяне от изпълнителя на подробни отчети за възложените задачи.

ЗАБЕЛЕЖКА: *Описаните етапи са съгласно изискванията на обществената поръчка за изработване на План за управление (актуализиран) на ПП Русенски Лом и в изпълнение на Договор №9/15.04.2019 г., сключен между ДПП Русенски Лом, като Възложител и ЕКО-ИНОВАЦИИ ООД, като изпълнител.*

0.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

0.3.1. Предназначение на План II, като инструмент за постигане на главните цели:

В съответствие с най-добрите международни практики и изискванията на европейското и българското законодателство, този План за управление следва визията за земеползване, природозащита и екологично устойчиво социално-икономическо развитие, споделяна от основните заинтересовани страни в рамките на защитената територия, както и на прилежащите територии:

Поддържане на разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях;

Подобряване на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности в тях;

Устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси, при запазване на традиционни форми на поминък, както и осигуряване на условия за развитие на туризъм.

Подготовка на оперативни работни планове, и рамка за процеса на адаптиране на Плана за управление в съответствие с промените в общите условия (напр. законодателство, промени в политиката, биологични тенденции);

0.3.2. Особености на План II

В съответствие с най-добрите международни практики и изискванията на европейското и българското законодателство, този План за управление определя визията за земеползване,

природозащита и екологично устойчиво социално-икономическо развитие, споделяна от основните заинтересовани страни в рамките на защитената територия, както и на прилежащите територии.

Поради това, в процесът на планиране на управлението се иницираха редица срещи, действия и инвестиции, включващи:

- **администрация**, която е в състояние да изпълнява Плана за управление, в смисъл на компетентен персонал (като брой и умения) и ресурси (оборудване, текущи разходи, капитални разходи);
- **механизъм за широко и активно участие на заинтересованите страни**, ангажиращ всички нива на държавно и местно управление и гражданското общество;
- **насърчаване на общността на средните и малки предприятия**, които да организират използването на природните ресурси на териториите по екологично устойчив начин;
- **стабилна система за вътрешен и външен мониторинг**, която да използва ключови екологични и социално-икономически индикатори, както и такива от областта на околната среда за оценяване на достигането на управленската визия за парка, както и това, дали тя отговаря на националните и международни перспективи.

Планирането на управлението не е изолиран процес. Паркът е създаден през 1970 г. с цел да се опази уникалната природа на живописните каньоновидни долини на Ломовете в съчетание с културно-историческия комплекс "Червен-Иваново".

По тази причина, планът за управление е напълно съобразен с разположението си в граничен район и транс-граничното сътрудничество със съседните институции в Р Румъния. В изпълнение на множество международни, национални и местни ангажименти, поети от България в последните години и особено след 2007 г., вече като член на Европейския съюз са разработени предложения за достъп до допълващо финансиране от ЕС за местата, които като Специално защитени зони, са част от мрежата НАТУРА 2000.

На местно ниво, планът за управление разглежда проблеми, като например програми за регионално развитие, устойчиво селско стопанство, прилагане на горскостопанските практики, намаляване на замърсяването, опазване на културното наследство, както и развитие на туризма и отдиха.

ЧАСТ 1:

ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА

1.0. МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И ГРАНИЦИ

1.0.1. Местоположение

Природният парк попада в област на Дунавската равнина, Лудогорско-Добруджанска подобласт, Поповско-Разградски район на Севернобългарска (Понто-Каспийска) провинция от геоморфоложкото райониране на България (География на България-физическа и социално-икономическа, София, 1997г., АИ проф. М. Дринов).

Според административното деление на РБ, териториално, площите на ПП Русенски Лом попадат в границите на една област-Русенска и две общини-Иваново и Ветово .

Таблица 1.0.1 Землища, включени в кадастралната карта на Русенски Лом:

Землище на населено място	ЕКАТТЕ	Площ, ха
Иваново	32095	142,2
Кошов	39205	584,7
Нисово	51768	696,1
Писанец	56441	307,6
Сваленик	65509	837,6
Табачка	72028	71,6
Червен	80443	304,7
Щръклево	84049	463,5
Общо		3408,0

Местоположението на ПП, спрямо границите на Р. България е показано на „Обзорна карта“, приложена след съдържанието на План II.

1.0.2. Граници

Цифровизираната граница, описана с реални геодезически координати), е представена от изпълнителя МАКРОПЛАН ЕООД на проект: „Изготвяне на Географска информационна система (ГИС) за Природен парк Русенски Лом“.

Параметрите при определяне на обхвата на прилежащите територии се определят от екологическа и социално-икономическа гледна точка, като са различни за отделните компоненти на плана.

1.1. ПЛОЩ НА ПП И НА ВКЛЮЧЕНИТЕ В НЕГО ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ

Съгласно Заповед № РД-794 от 19.08.2002 г. на МОСВ, площта на ПП „Русенски Лом“ е 3,408.00 ха.

Към настоящия план е изработена **Карта №1 „Съществуващото териториално разпределение“**, като базова за всички останали карти.

Землищата, включени в кадастралната карта на Русенски Лом, с площта, с която участват в общата площ на парка е представено в табл. 1.0.1.

1.2 ФОНДОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ПАРКА

Фиг. 1.2.(1) Площите на парка по предназначение

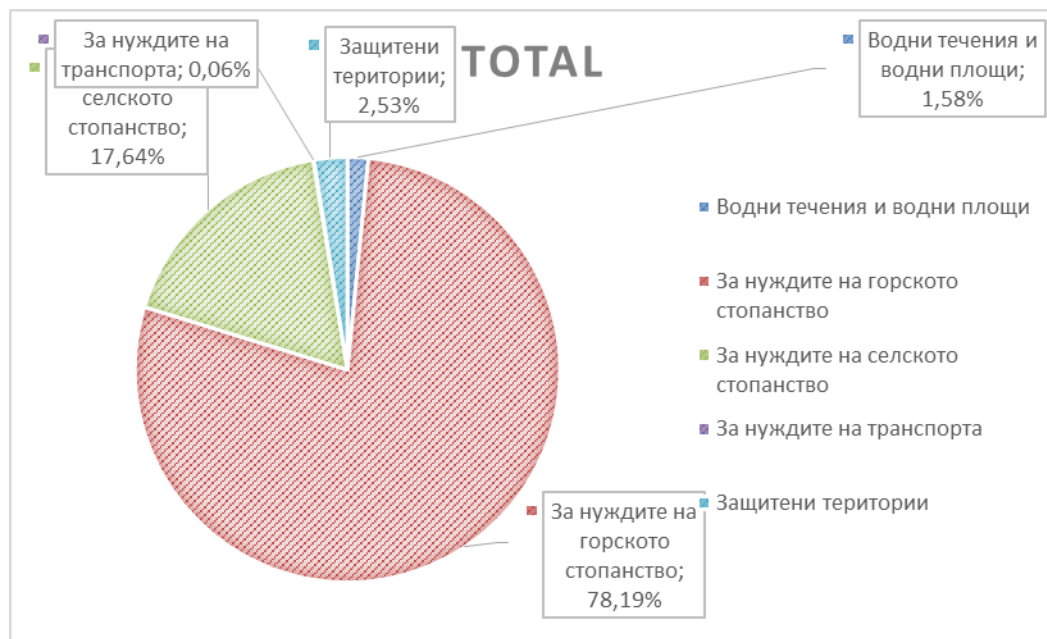

Таблица 1.2.(1) Разпределение на площта на парка по начин на трайно ползване

НАЧИН НА ТРАЙНО ПОЛЗВАНЕ	Площ, ха
Ведомствен път/без полски и горски пътища/	0.2
Водно течение	24.8
Временно неизползвана ест.ливада по други причини	0.4
Временно неизползвана естествена ливада	1.2
Вътрешна река	29.5
Гори в земеделски земи	22.2
Дивечова нива	6.8
Друга територия заета от произв.бази на сел.стоп.	0.1
Дървопроизводителна горска площ	466.2
Електропровод и съоръжения към него	0.1
Естествена ливада	218.9
Ферма	2.2
Залесена горска територия	1 412.2
Залесена нива	21.4
Зеленчукова култура	33.8
Използвана естествена ливада	33.7
Междуселищна пътна транспортна мрежа	1.9
Местен път	1.3
Недървопроизводителна горска площ	741.1
Нива	59.8
Овощни насаждения /терасирани/	0.4
Паркинг	0.1
Пасище с храсти	8.6
Пасище, мера	108.0
Полска култура	2.5
Полски път	27.6
Почивен дом	0.9
Резерват	87.1
Скала	97.4
Скално образувание	1.6
Стопански двор	9.0
Територия на водостопански,хидромелнор.съоръжения	1.0
Храсти	1.7
Широколистни дървесни видове	82.1
Общо	3 408.0

Фиг. 1.2(2) Процентно участие на площи в парка по землища.

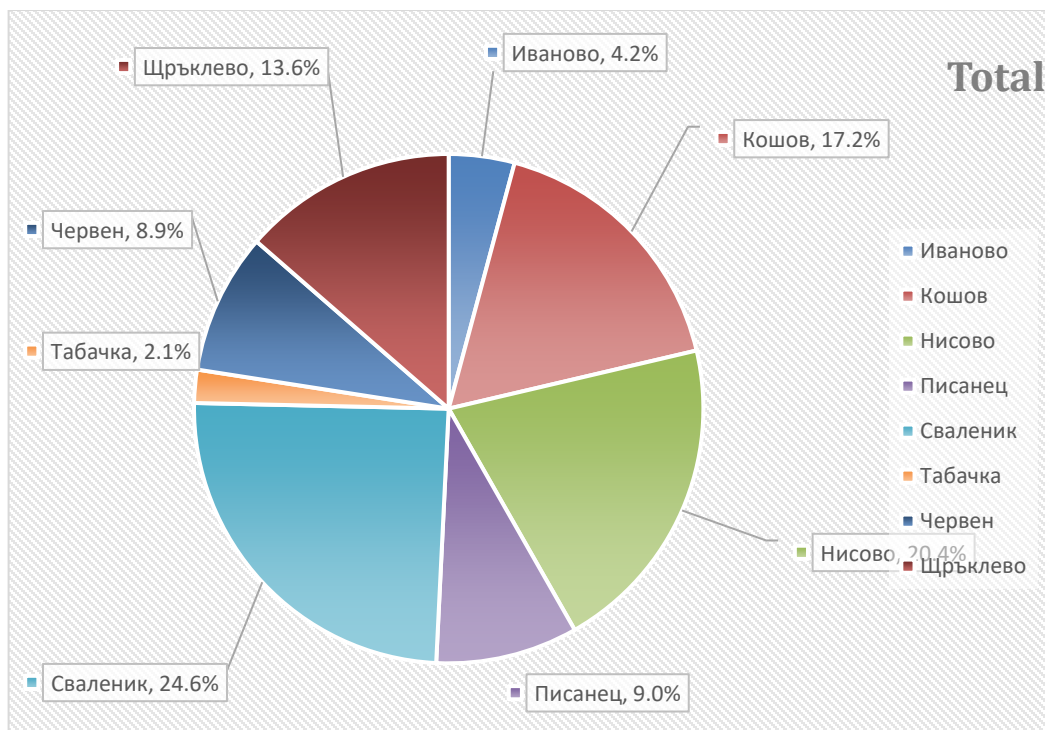
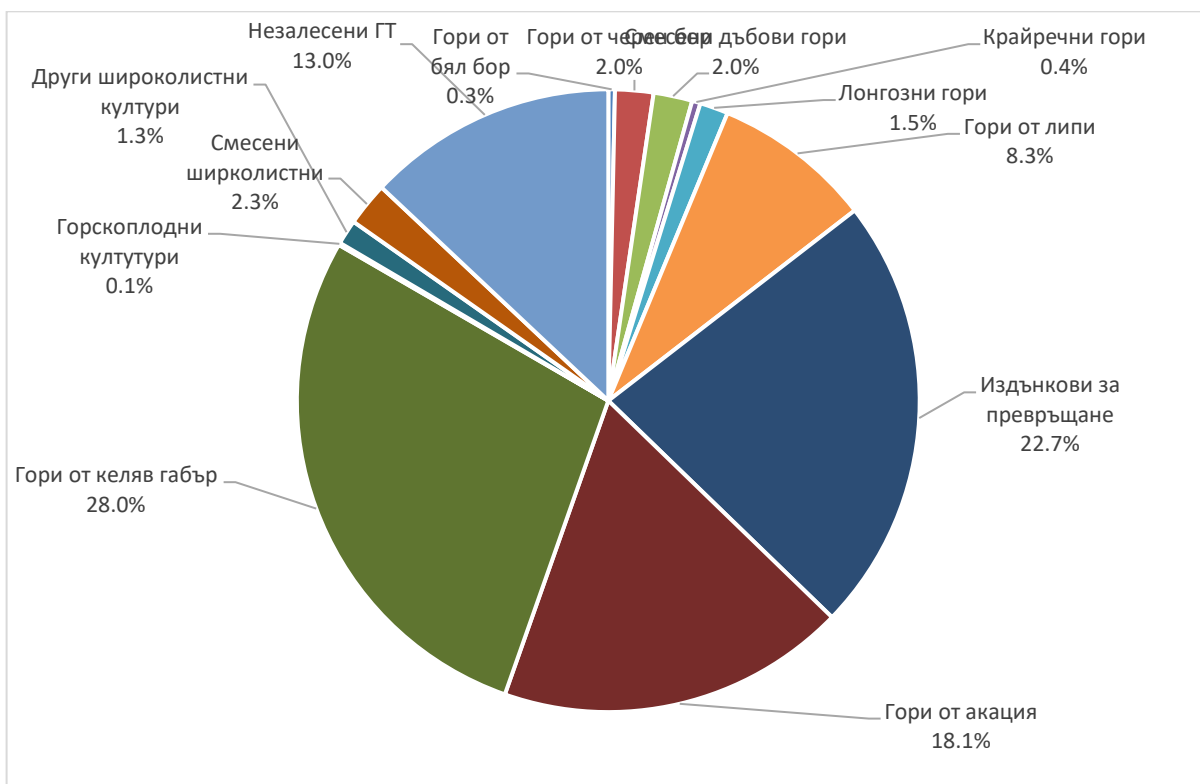

Таблица 1.2(2) Вид на горите по Наредба 18

Вид гора - код	Вид гора -	Подвид гора - код	Подвид гора - име	Площ, ха
1	Гори от бял бор	1.3	Култури бял бор извън ареала	9.7
1 Общо				9.7
2	Гори от черен бор	2.2	Култури черен бор в ареала	56.8
2 Общо				56.8
13	Смесени дъбови гори	13.1	Естествени семенни смесени дъбови гори	47.6
		13.2	Култури от дъб	9.8
13 Общо				57.4
16	Крайречни гори	16.2	Култури от хибриди	12.5
16 Общо				12.5
17	Лонгозни гори	17	Лонгозни гори	42.1
17 Общо				42.1
20	Гори от липи	20.1	Естествени гори от липа	219.3
		20.2	Култури от липа	16.9
20 Общо				236.2
23	Издънкови за превръщане	23.4	Издънкови смесени дъбови гори	626.6

		23.6	Издънкови гори от габър	3.3
		23.8	Издънкови гори от космат дъб	18.0
23 Общо				647.9
	24	Гори от акация	24	Гори от акация
24 Общо				517.9
	25	Гори от келяв габър	25.1	Гори от келяв габър
25 Общо				797.6
	26	Горскоплодни култури	26	Горскоплодни култури
26 Общо				3.3
	29	Други широколистни култури	29	Други широколистни култури
29 Общо				36.7
	30	Смесени ширколистни	30	Смесени ширколистни
30 Общо				64.7
Незалесени ГТ				370.6
ОБЩО				2 853.3

Фиг. 1.2(3) Процентно участие на видовете гори

Площите в Парка по вид собственост и начин на трайно ползване са представени в **Приложение 1.2.(1)**

Площите на горските територии (ГТ) по вида на горите и земите са представени в **Приложение 1.2.(2)**

Административна принадлежност

Съгласно административното деление на Р България територията на парка попада в следните административни единици:

- Област Русе
- община Иваново - част от землищата на с. Иваново, с. Кошов, с. Нисово, с. Червен с. Щръклево, с. Табачка, с. Сваленик
- община Ветово - част от землището на с. Писанец

Към настоящия план е изработена **Карта № 3 „Вид на територията, фондова и административна принадлежност“**. В нея са отразени административни граници - областни, общински, землищни и фондовата принадлежност.

1.3 ЗАКОНОВ СТАТУТ

Режимът на ползване и управление на Природен парк „Русенски Лом” се определя от Закона за защитените територии, Заповедта за обявяването на парка, издадена от Министеръра на околната среда и водите, както и настоящия План за управление.

Чл. 29.

(1) За природни паркове се обявяват територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителни и животински видове и на техните местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа.

(2) Природните паркове се управляват с цел:

1. поддържане на разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях;

2. предоставяне на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности;

3. устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси при запазване на традиционни форми на поминък, както и осигуряване на условия за развитие на туризъм.

ЗЗТ ДВ, бр. 133/11.11.98 г., последно изм. ДВ. бр.98.28.11.2014г.

Управлението на природен парк „Русенски Лом ” се осъществява от Дирекцията на Природния парк, която е подчинена на Изпълнителната агенция по горите към Министерството на земеделието и храните.

1.3.1. Правна рамка за управление на ПП “ Русенски Лом” .

⇒ Исторически преглед

До обявяването на част от територията на Ломовете за защитен природен обект (Закон за защита на природата, ДВ, бр.47 от 1967 г.), площите от горските територии са стопанисвани съгласно Закона за горите (обн., Изв., бр. 89 от 1958 г.; изм. ДВ, бр. 26 от 1968 г.). Селскостопанският фонд е ползван традиционно, предимно като ливади и обработваеми площи. (Закона за опазване на работната земя, обнародван в Държавен вестник, бр. 47 от 16 юни 1967 г.)

През 1965 г.е направено първото аргументирано предложение до Комисията по Защита на природата при МГТП за обявяване на района на Ломовете за защитен (Исторически музей-Русе,Е.Унджиян - уредник отдел Природа и Т.Мичев - завеждащ Биологична станция Сребърна).

През 1970 г. Народен парк “Русенски Лом” е обявен за защитен природен обект като резултат на общите усилия на държавни институции - Окръжен народен съвет(гл. архитект Стоев), Окръжен музей Русе, ХЕИ, Районна дирекция на горите, Паркстрой (Н. Вълкова) и частни лица -Д. Браун,1968-1969 главен преподавател в английската гимназия в Русе-любител орнитолог, В. Дойков- автор на книга за Ломовете, М. Халваджиев, Е. Унджиян, Т. Мичев. По предложение на Окръжен народен съвет гр. Русе и природозащитната общественост Министерство на горите и горската промишленост обявява Народен парк “Русенски Лом” с своя заповед № 567/26.02.1970 г.(ДВ бр.30/14.04.1970 г) с обща площ 2 226, 7 ха.

До 2004 година територията на Народен парк Русенски Лом е актуализирана на два:

1. Намаляване на площта със Заповед No.РД-586 от 08.06.1983 г. на МГТП , бр. 52/1983 на Държавен вестник на 2 161, 4 ха
2. Увеличаване със Заповед No.580 от 17.06.1986 г. на КОПС, бр. 62/1986 на Държавен вестник на 3259,8 ха

Скалните църкви при с. Иваново и принадлежащия им терен са обявени с Решение на Комитета за култура и изкуство от 30.03.1965 г. за музеен резерват (ДВ бр. 84 от 1965 г.) и с Решение на МС № 953 от 04.11.1997 г. за археологически резерват. Съгласно Приложение към чл. 50, ал. 3 от ЗКН скалните църкви при с. Иваново и принадлежащия им терен притежават статут на археологически резерват. Действията в териториалния му обхват се извършват съгласно разпоредбите на ЗКН. С писмо изх. № 9860/30.07.2003 г. на НИПК са декларирани охранителна зона на АР „Скалните църкви при с. Иваново“ и временни режим за опазването ѝ.

Средновековният град Червен и принадлежащият му терен, с. Червен, са обявени с Решение на ККИ от 30.03.1965 г. за музеен резерват (ДВ бр. 84 от 1965 г.) и с Решениена МС № 953 от 04.11.1997 г. за археологически резерват.

В периода 1984-1989 г са разработени и приети четири устройствени документа касаещи територията на народния парк:

- 1 . Териториална програма Иваново-Червен, НИПК, КНИПИТУГА,1984 г. Териториалната Програма Иваново-Червен е разработена през1983г.и е одобрена с писмо К- № 1897/28.06.1984 г. на Комитета за култура.
2. Еколого-рекреационно устройство на Народен парк ”Русенски Лом” – фаза Предварителен проект, ИПП “Агролеспроект”, 1986 г., Инвеститор АГСПП, със схеми по части: В и К, Ел, Телефонизация.
3. Еколого-рекреационно устройство на Народен парк ”Русенски Лом” – фаза Окончателен проект, ИПП “Агролеспроект”, 1987 г. , Инвеститор АГСПП, със схеми по: В и К, Ел, Телефонизация и Схема на местата за изнасяне на несвойствените за парка дейности.
4. Паркоустройствен проект за Народен парк ”Русенски Лом” – фаза Технически, част “Зелено строителство”, ИПП “Агролеспроект”, 1989 г., Инвеститор АГСПП. Планирани са четири функционални зони: Приемна зона, Зона за масов отдих с площ 1572.8 ха - 48.2% от площта на Парка, Историческа зона с площ 647.6 ха-19.9% , Зона със специален (строг) режим с площ 1039.4 ха - 31.9% от площта на защитената територия.

Проектите са изпълнявани от Горско стопанство Русе. Със Заповед РД 65/15 февруари 1996 г. на НУГ към МЗГАР създава на Управление на НП Русенски Лом. Управлението на парка е преобразувано в Дирекция на НП Русенски Лом със Заповед № 199 /17.07.1998 г. на НУГ-МЗГАР, като юридическо лице на пряко подчинение на НУГ. Освен със заповедите за създаване и преобразуване функциите на структурата са определени и чрез Правилник за устройството, функциите и дейността на дирекциите на природните паркове към НУГ утвърден от Началника на НУГ/25.03. 1999г./.

След приемане на специализирания Закон за защитените територии министъра на околната среда прекатегоризира народния парк в природен парк (Заповед No.РД-794 от 19.08.2002 г., бр. 86/2002) като актуализира площта му на 3 408 ха.

Стопанин на горските територии до 17.06.2002 г. е Държавно лесничейство Русе към РУГ Русе. Със Заповед № 547/11.06.2002 г. ДЛ Русе се закрива и се увеличава района на дейност на Държавна дивечовъдна станция /ДАС/ Дунав – гр. Русе с района на закритото ДЛ Русе

С финансиране от Националното управление по горите към Министерство на земеделието и горите в периода януари 2001 – октомври 2002 г. е изработен План за управление на природния парк одобрен с Решение № 539 на МС от 6.06.2005 г. за приемане на План за управление на Природен парк "Русенски Лом".

⇒ Промени в правната рамка след 2005 г.

След приемането на плана за управление през 2005г. настъпва някои значими промени в природозащитните цели на управление, устройството на територията и управлението на природните ресурси.

В изпълнение на Закона за биологичното разнообразие територията на ПП Русенски Лом попада в границите на две защитени зони от европейската екологична мрежа Natura 2000.

Защитена зона Ломовеце BG0002025 по Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици е одобрена по предложения на БДЗП и ИБЕИ – БАН с Решение № 122/2.3.2007 г. на Министерски съвет (ДВ, бр. 21/2007г) с обща площ от 3408 ха и обявена със Заповед на Министъра на околната среда и водите за обявяване на защитена зона № РД - 562/5.9.2008г. (ДВ бр. 84/2008г). Със свое Решение № 335/25.5.2011г. (ДВ бр. 41/2011г.) Министерски съвет увеличава площта на зоната до 33 451,13 ха което е отразено и в Заповед на Министъра на околната среда и водите № РД-382/ 19.04.2013 г. (ДВ бр. 50/2013г.)

Защитена зона Ломовеце BG0000608 по Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна е одобрена по предложения на Сдружение за дива природа – Балкани с Решение № 122/2.3.2007 г. на Министерски съвет (ДВ, бр. 21/2007г) с обща площ от 32 488,93 ха.

Съгласно изискването на Закона за водите и чл. 13 на Рамковата директива за водите са изработени от Басейнова дирекция Дунавски район и приети:

- План за управление на речните басейни (ПУРБ) в Дунавски район 2010-2015 е утвърден от министъра на околната среда и водите със Заповед № РД-293/22.03.2010 г.
- План за управление на речните басейни в Дунавски район 2016-2021г. приет с РЕШЕНИЕ № 1110 / 29.12.2016 год. на Министерски съвет

Основната цел на Плановете е достигане на добро състояние на водите в Дунавския район за басейново управление..

Със свое Решение № 184 от 22 декември 2016 г. на основание чл. 21, ал. 1, т. 11 и ал. 2 във връзка с чл. 27, ал. 3 ЗМСМА, чл. 127, ал. 6 във връзка с чл. 105, т. 1 ЗУТ Общинският съвет – с. Иваново, одобрява общ устройствен план на община Иваново, област Русе. (ДВ бр.11/2017г.)

През септември 2010г. между МОСВ и Изпълнителна агенция по горите се сключва договор с който МОСВ предоставя за стопанисване на ДПП Русенски Лом съоръженията за управление на водите в защитена местност „Калинок – Бръшлян“.

През 2012 година след приемането на новия закон за горите, общият правилник за дейността на дирекциите на всичките природни паркове е заменен с индивидуални. Устройствовият правилник на дирекция на природен парк "Русенски Лом" е обнародван в Държавен вестник бр.12 от 10 Февруари 2012г., а впоследствие е изменян и допълван в бр.28 от 19 Март 2013г.и в бр.77 от 16 Септември 2014г.

С Протокол от 15.09.2015 г. на Междуведомствена комисия, назначена със Заповед № РД 9К-90/12.09.2015 г. на Министъра на културата са определени режими по чл. 79 от ЗКН за опазване на АР „Скални църкви край с. Иваново“ – граници на археологическата ценности

и предписания за опазването ѝ; граници на охранителна зона I – приемно-обслужваща зона и предписания за опазване на охранителна зона; граници на охранителна зона II – зона за охрана на ландшафта и предписания за опазване на охранителната зона.

1.3.3. Промени в институционална рамка след 2005

Устройственият правилник на дирекция на природен парк "Русенски Лом" е обнародван в Държавен вестник бр.12 от 10 Февруари 2012г., а впоследствие е изменян и допълван в бр.28 от 19 Март 2013г.и в бр.77 от 16 Септември 2014г. Съгласно него Дирекцията на Природен парк Русенски Лом е специализирано териториално звено на Изпълнителната агенция по горите (ИАГ), създадена със заповед на изпълнителния директор на ИАГ на основание чл. 159 от Закона за горите. Дирекцията е създадена за изпълнение на заповедта за обявяване и плана за управление на природен парк „Русенски Лом“; защитена местност „Калимок – Бръшлен“; защитени зони по Директива на ЕС за опазване на дивите птици – BG0002025 „Ломовете“ (Заповед № РД-562 от 5.09.2008 г. на МОСВ), BG0002030 „Комплекс Калимок“ (Заповед № 831 от 17.11.2008 г. на МОСВ) и защитени зони по Директива за запазването на природните местообитания и на дивата флора и фауна BG0000608 „Ломовете“ и BG0000377 „Калимок – Бръшлен“ (РМС № 122 от 2 март 2007 г.), където защитените зони се припокриват с територията на парка. Дирекцията е самостоятелно юридическо лице на бюджетна издръжка – структура на ИАГ.

През 2018 г. Министеръра на околната среда и водите издава нов Правилник за устройството и дейността на регионалните инспекции по околната среда и водите. (Обн. ДВ. бр.49 от 12 Юни 2018г.) Съгласно него Регионална инспекция по околната среда и водите – Русе (РИОСВ) е регионален орган на Министерството на околната среда и водите, осигуряващ провеждане на държавната политика по опазване на околната среда на територията на областите Русе, Разград и Силистра. РИОСВ-Русе има контролни, регулиращи и информационни функции в областите на

- Опазване и защита на въздуха, водите и почвата от замърсяване и увреждане;
- Опазване и екологосъобразно използване на земните недра и подземните природни богатства;
- Опазване на биологичното разнообразие, защитените територии и горските екосистеми;
- Управление на отпадъците;
- Екологосъобразно изграждане на селищната околна среда;
- Събиране и предоставяне на информация за състоянието на околната среда и водите.

При осъществяване на контролните функции, РИОСВ - Русе извършва превантивен, текущ и последващ контрол, свързан с прилагането на нормативните актове, регламентиращи качеството на компонентите на околната среда и факторите, които ѝ въздействат.

С приемането на новия закон за горите през 2011 г. съществуващата система за управление на горите се промени изцяло като се формираха няколко групи органи. Държавната политика в областта на горското стопанство се осъществява от министъра на земеделието, храните и горите чрез Изпълнителната агенция по горите. Изпълнителната агенция по горите в областта на защитените територии чрез регионалните дирекции по горите има

функции да организира инвентаризацията на горските територии, да контролира разработването и изпълнението на горскостопанските планове, да организира разработването и контролира изпълнението на плановете за управление на природните паркове, да контролира изпълнението на закона и упражнява общ надзор и методическо ръководство върху дейността на всички органи и лица, на които са възложени задължения по него. За управление на горските територии - държавна собственост се създават държавни предприятия които имат функции за изпълнение на горскостопанските планове за горските територии - държавна собственост; изпълнение на ловностопанските планове в държавните ловни стопанства и в държавните горски стопанства; изпълнение на поддържащи и/или възстановителни дейности в горски територии - държавна собственост, предвидени в планове за управление на защитени територии; организиране и провеждане на мероприятия по защита на горските територии - държавна собственост; организиране и провеждане на противоерозионни мероприятия; поддържане разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях; организиране и възлагане на проектирането и строителството в горите и земите в горските територии - държавна собственост и опазване на горските територии - държавна собственост.

Институционалната рамка за управление на ПП, с основните функции, произтичащи от действието на различни законови и нормативни документи е представена в т. 1.5.1.

Исторически преглед на статута и предназначението на територията на ПП „Русенски Лом“ е представен в Приложение № 1.3.

⇒ **Съгласно Националното природозащитно и ресурсно законодателство** статутът на защитената територия е „Природен парк“. Като най-значими в този аспект, могат да се посочат:

1.3.1.1. Закон за защитените територии

Този закон цели опазването на биологичното разнообразие, чрез изграждането на мрежа от защитени територии, като:

определя категориите защитените територии, тяхното предназначение, режими на опазване и основните цели на управлението им;

регламентира процедурите за обявяване на защитените територии;

въвежда плановете за управление като съвременен инструмент за управление на защитените територии и регламентира условията и процедурите за тяхното разработване и приемане;

определя институциите отговорни за управлението, охраната и контрола в защитените територии;

Компетентен орган по прилагане на Закон са МОСВ и МЗм, вкл Изпълнителна агенция по горите /ИАГ/ и техните специализирани структури-дирекции, както и от общини;

1.3.1.2. Закон за горите

Законът урежда обществените отношения, свързани с опазването, стопанисването и ползването на горските територии в Република България, с цел гарантиране на многофункционално и устойчиво управление на горските екосистеми. За целите на настоящия план, законът способства за:

Поддържане и подобряване състоянието на горите;

Гарантиране и поддържане на екосистемните, социалните и икономическите функции на горските територии;

Гарантиране и увеличаване производството на дървесина и недървесни горски продукти чрез природосъобразно стопанисване на горските територии;

Поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие и подобряване състоянието на популациите на видовете от дивата флора, фауна и микота;

Осигуряване на възможности за отдих на населението и подобряване на условията за рекреация;

Постигане на баланс между интересите на обществото и собствениците на горски територии;

Изпълнение на международни и европейски ангажименти за съхранение на горските местообитания.

Компетентен орган по прилагане на Закона са Министерството на земеделието, държавните предприятия по чл. 163 от ЗГ и техните подразделения, Изпълнителната агенция по горите и нейните специализирани структури, както и от общините.

1.3.1.3. Закон за опазване на земеделските земи и Правилник за неговото прилагане

Съдържа правната уредба на промяната на предназначението на земеделските земи за неземеделски нужди. С последния Закон за изменение и допълнение на Закона за опазването на земеделските земи (ЗОЗЗ), в сила от 2015 г., се засягат повечето елементи на специалното административно производство-предмет на закона, в изпълнение на конституционното изискване земеделската земя да се използва за земеделски нужди и промяната на предназначението ѝ за други цели да се разрешава само по изключение (чл. 21, ал. 2 от Конституцията на Република България).

Като причина за измененията в мотивите към законопроекта се изтъква повишеният интерес към промяна на предназначението на земеделските земи с цел застрояване, продиктуван не от реални инвестиционни намерения на заявителите, а от очакването за повишаване на цената на земята с променено предназначение при бъдещи разпоредителни сделки.

Компетентен орган по прилагане на Закона са Министерството на земеделието, съответните специализирани структури, както и от общините.

1.3.1.4. Закон за лова и опазване на дивеча

Закон за лова и опазване на дивеча регулира правата за собственост на дивеча, защитата, стопанисването и организацията на резерватите за дивеч, както и правата за лов и търговия с дивеч. Опазването на дивеча е основен подход за управление на дивеча, включващ:

- опазването на био-разнообразието;
- увеличаване устойчивостта при ползване на ловните ресурси;
- запазване на екологичното равновесие и защита на местообитанията.

Компетентен орган по прилагане на Закона е Министерство на земеделието.

1.3.1.5. Закон за рибарството и аквакултурите

С този закон се уреждат отношенията, свързани със собствеността, организацията, управлението, ползването и опазването на рибните ресурси във водите на Република България, търговията с риба и други водни организми.

Законът има за цел да осигури:

- Устойчиво развитие на рибните ресурси, възстановяване и опазване на биологичното равновесие и обогатяване на разнообразието на рибните ресурси във водните екосистеми;
- Развитие на стопанския и любителския риболов и аквакултурите;
- Прилагане на правилата за отговорен риболов;
- Повишаване потреблението на риба и рибни продукти в страната.

Компетентен орган по прилагане на Закона са Министерство на земеделието, ИАРА, местни власти, регионални администрации

1.3.1.6. Закон за биологичното разнообразие

Този закон регулира отношенията между държава, общини, юридически и физически лица в сферата на защита и устойчиво използване на биологичното разнообразие в България чрез:

- Опазване на характерни местообитания на национално и европейско ниво чрез Национална Екологична Мрежа
- Опазване на защитените видове, както и на видовете от търговска важност
- Регулиране на въвеждането на неместни видове или на повторното въвеждане на местни видове
- Регулиране на търговията със застрашени видове
- Защита на вековни или забележителни дървета

Компетентен орган по прилагане на Закона са Министерство на околната среда и водите, Министерство на земеделието, Министерство на регионалното развитие, Министерство на Финансите и Общините.

1.3.1.7. Закон за лечебните растения

Закона за лечебните растения регулира управлението на ресурсите от лечебни растения, в това число защитата, устойчивото използване, събирането и търговията с лечебни растения.

Съществува официален списък (Приложение I) съдържащ всички лечебни растения в България. Използването на тези природни ресурси изисква специални разрешителни и заплащане на такса за ползване.

Компетентен орган по прилагане на Закона са Министерство на околната среда и водите, Министерство на земеделието, местни власти, областни администрации.

1.3.1.8. Закон за водите

Този закон регулира управлението на водите в България, като неразделна част от природните ресурси на страната и правото на собственост над водните системи и басейни. Закона за водите е като цяло хармонизиран с Европейската рамкова директива за водите 2000/60/ЕС. Неговата цел е да осигури цялостно балансирано управление на водите в обществен интерес, защита на здравето на обществото и устойчиво развитие на България, чрез:

- ефективно използване на водните ресурси;
- Развитие и защита на водните ресурси, за да се посрещнат нуждите на настоящето и бъдещото поколение;
- Възстановяване качеството на водата и защита на водите от замърсяване, изчерпване и други влияния;
- Опазване и защита на водните екосистеми и на обкръжаващата ги среда.

Компетентен орган по прилагане на Закона са Министерство на околната среда и водите, Министерство на земеделието, Министерство на регионалното развитие, Министерство на здравеопазването, местни власти и т.н.

1.3.1.9. Други закони, имащи отношение към управлението на парка:

Закона за устройство на територията /ЗУТ/, Закона за управление на отпадъците /ЗВО/, Закон за опазване чистотата на атмосферния въздух /ЗОЧАВ/.

⇒ **Международно законодателство**

В съответствие с критериите и показателите на IUCN (Международен съюз за защита на природата) Природен парк „Русенски Лом“, отговаря на V категория „Защитени ландшафтни и природни паркове“- защитена територия, опазвана основно с цел съхраняване на ландшафт и отдих.

Редица международни Конвенции, по които Република България е страна, отделят специално внимание на проблемите на биологичното разнообразие и на необходимостта от неговото опазване и възстановяване:

- Директива 92/43/ ЕИО на Съвета от 21 май 1992 г. за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна
- Директива 79/409/ЕИО (Директива 2009/147/ЕО) за опазване на дивите птици
- Конвенция за биологичното разнообразие
- Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания /Бернска/
- Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни /Бонска/
- Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата, ратифицирана със закон, приет от 37-то Народно събрание на 16.03.1995 г.
- Рамкова директива за водите 2000/60/ЕС

Посочените конвенции и европейски директиви са отправните точки при определянето на основните цели и мерки, залегнали в настоящия План за управление. Представени са в **Приложение 1.3.**

1.4 СОБСТВЕНОСТ

В границите на ПП Русенски Лом участват площи с различни видове собственост, като най-голям дял имат площите с държавна публична собственост – над половината от площта на парка, следвана от общинска публична и държавна частна.

Таблица 1.4. Разпределение на площта на парка по вид на собствеността:

ВИД НА СОБСТВЕНОСТТА	Площ, ха	%
Държавна публична	1860,5	55,63
Държавна частна	233,5	6,8
Обществени организации	90,2	2,5
Общинска публична	896,7	26,23
Общинска частна	35,4	1,1
Религиозни организации	2,6	0,08
Стопанисвани от общината	54,4	1,5
Съсобственост	0,8	0,02
Частна	233	6,12
Чужди физически и юридически лица	0,9	0,02
Общо	3 408.0	100

На Фиг. 1.2(2) е показано процентното участие на площи в парка по землища.

В **Приложение 1.2(1)** е представена собствеността по вид и начин на трайно ползване по общини и землища

В **Приложение 1.4(1)** са представени списъци и баланси по общини и землища, по поземлени имоти

Приложена е **Карта №4 „Собственост“**.

*Правен анализ на собствеността и ползването / строителство, незаконни обекти и съоръжения и др./ в защитените територии е представен в **Приложение № 1.4(2)***

Към момента на изработване на настоящия план, по данни на ДПП РА няма правни спорове, касаещи собствеността на площи и обекти на територията на парка“.

1.5. УПРАВЛЕНСКА СТРУКТУРА

1.5.1. Организационна структура и администрация

Основните държавни и местни институции, неправителствени организации и др., имащи отношение към управлението на парковата територия са както следва:

Министерството на околната среда и водите- МОСВ, и по-специално Дирекция „Националната служба за защита на природата“ заедно и с Регионалните инспекции по околна среда и водите разработва и прилага цялостната национална политика в областта на опазването на биоразнообразието, застрашените видове и защитените територии, като подготвя нормативни и планови документи, провежда процедури по оценка за съвместимостта на инвестиционни предложения и планове, програми и проекти с предмета и целите на защитените зони, вкл. чрез процедурите по оценка на въздействието върху околната среда и екологична оценка, оказва методическа помощ на регионалните инспекции по прилагането на нормативната уредба в сектор защита на природата, поддържа регистри, предоставя информация и др.

Басейнова Дирекция Дунавски район (БДДР). Дунавският район за басейново управление включва водосборните области и на Русенски Лом и Дунавски Добруджански реки. Основните функции, свързани с управлението на ПП Русенски Лом са:

План за управление на речния басейн и План за управление на риска от наводнения (т.1.7.);

Разрешителни режими. Управляват водните тела.

Контролни дейности във връзка с недопускане и предотвратяване последиците от вредното въздействие върху водите, съхраняването и опазването на водните екосистеми и свързаните с тях екосистеми;

Осигуряването на информация за обществеността за състоянието на водите.

Министерство на земеделието, както и физическите и юридическите лица и общините - собственици на гори, земи и водни площи в защитените територии извън тези, които са обект на изключителна държавна собственост, осъществяват тяхното стопанисване и охрана, съгласно разпоредбите на Закона за защитените територии, Закона за горите и други специални закони.

Територията на парк “Русенски Лом” попада в границите на РДГ- Русе.

Управлението на общинските и частни гори се извършва от техните собственици по горскостопански проекти, планове и програми, които са одобрени от ИАГ и съгласувани с МОСВ, респективно техните поделения.

СЦДП – Северно централно държавно предприятие.

Предприятието стопанисва държавните горски територии в пет административни области – Габрово, Велико Търново, Русе, Силистра и Разград.

Основният предмет на дейност е свързан със стопанисването и управлението на горите държавна собственост. Основните приходи идват от продажбата на дървесина и от организирания ловен туризъм. За поддържането на екоравновесие и биоразнообразие ежегодно се извършват редица мероприятия, свързани със залесяване на горски територии и разселване на дивеч.

ТП Държавно ловно стопанство "Дунав" – Русе Обхваща териториите на общините Русе, Иваново, Сливо поле и част от община Ветово. На територията на парка се осъществяват ловно-стопански мероприятия за подхранване на дивеча: хранилки и солища.

Районна дирекция по горите – Русе обхваща североизточната част на България, като граничи на север с течението на р. Дунав и Република Румъния, на североизток достига до държавната граница на Р Румъния, на югоизток с РДГ Варна, на юг с РДГ Шумен и на запад с РДГ Велико Търново.

РДГ Русе стопанисва горския фонд на територията на област Русе, като осъществява организация, координация и контрол на дейностите по: възпроизводство на горите в горския фонд; ползвания от горите и земите в горския фонд; опазване на горите и земите в горския фонд; проектиране и строителство в горския фонд; ловно стопанство.

Дирекция на ПП Русенски Лом е поделение на ИАГ за изпълнение на плановете за управление, осъществява координация, методическо ръководство и контрол по изпълнение на горскостопанските планове, планиране и организиране на научни

изследвания, образователни програми, пропагандни дейности; организиране на посетителски и информационни центрове; организиране на мероприятия по опазване и възстановяване на биологичното и ландшафтно разнообразие; развитие на туризма и рекреацията; поддържане на архив и база данни за териториите на парковете.

Министерство на културата ръководи и координира културните обекти на територията на страната и провежда нейната културна политика. Под негова юрисдикция са обектите на културното наследство, музеите, историческите забележителности, и др. Министерството осъществява международното сътрудничество в областта на културата, издава лицензи за защита на авторското и сродните му права, контролира българските културни институти в чужбина.

Функции на структурите в областните и общински администрации, които имат отношение към парка са представени в т. 1.5.2.3.

Туристически Информационен център – Иваново, е изграден през 2000 г. по програма Дунавска Инициатива на ФРМС. Управлението му е подчинено на Министерство на туризма.

Центърът дава актуална информация за туристическите атракции, инфраструктура и услуги на територията на общината; предлагане на специализиран туристически продукт и туристически услуги, разпространение на рекламни материали и сувенири; организиране на туристически обиколки и маршрути – придружаване на групови и индивидуални туристи; участие в организирането на културни, фолклорни и други програми за жителите и гостите на общината.

Туристическо дружество "Приста" – Русе е част от Българския Туристически Съюз. Дружеството си партнира и работи активно с различни организации в област Русе - общини, природозащитни неправителствени организации, спортни и приключенски клубове, сродни туристически организации, РИОСВ Русе, дирекция на природен парк "Русенски лом"

Основните региони, в които е активно дружеството в България, са поречието на река Дунав, Поломието (долините на река Русенски лом и всички нейни притоци), стопанисва няколко хижи в района на град Русе,

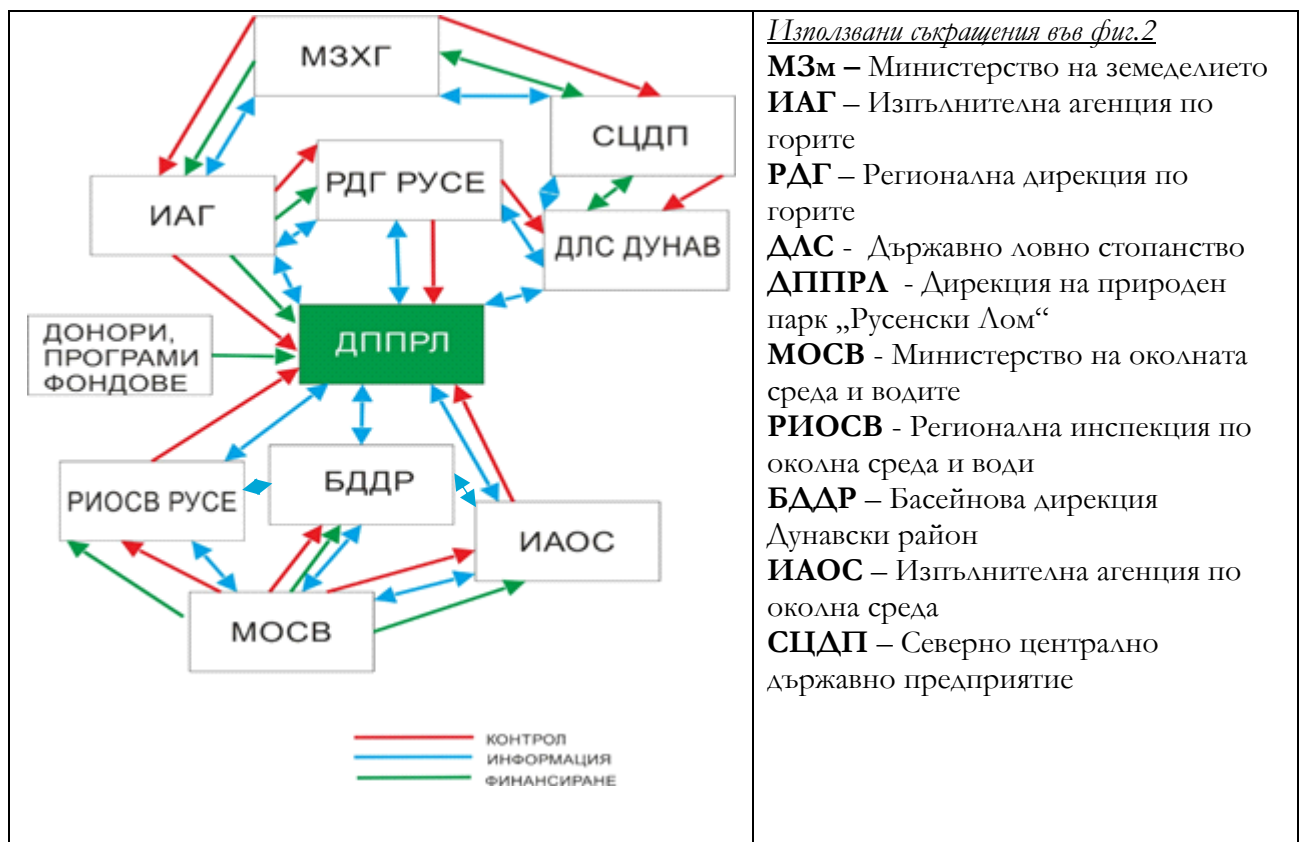
Регионалният исторически музей в Русе осъществява своята културна дейност на територията на областите Русе, Разград и Силистра. Развива своята дейност по отношение на опазването и експонирането на движимите културни ценности, материалното и нематериално културно наследство, проучването на историята и природата на Североизточна България. РИМ – Русе представя седем експозиции, от които три на открито – Римска крепост Сексагинта Приста, Ивановски скални църкви и Средновековен град Червен.

Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ е национална специализирана структура на МВР за осъществяване на дейности по осигуряване на

пожарна безопасност и защита при пожари, бедствия и извънредни ситуации, както и на информационна, контролна и превантивна дейност. Територията на парка е свързана най-вече с превенцията срещу пожари и наводнения. Спасителните дейности се организират и осъществяват самостоятелно или съвместно със специализираните сили и средства на органите на изпълнителната власт, организациите, юридическите лица и гражданите.

Неправителствените организации Клуб "Приятел на Народен парк "Русенски Лом", Сдружение "Вело-Русе", БФБ, БДЗП, WWF, **всички кметове на населените места**, както и **собственици на гори и земи в парка** са партньори на ДПП Русенски Лом, имат интерес и вземат активно участие в управлението на парка.

Фиг.1.5.1(1) Функционална структура, организационни връзки и връзки на съподчиненост между ДПП „Русенски Лом“ и други структури.

Фиг.1.5.1(2) . Отговорности по охраната на земите, горите и водните площи.

1.5.2. Персонал — функции.

Функциите, дейността и организацията на работа на дирекция на природен парк „Русенски Лом“ урежда „Устройствен правилник на дирекция на природен парк „Русенски Лом“ – Приложение 1.5.2.

<http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=FF66D5715F47729894570C518E9DB5A?idMat=61118>

В Приложение 1.5.2.1. са описани длъжностните характеристики на персонала на ДПП „Русенски Лом“ по данни на ДПП към м. юли 2019 г.

ЩАТНО РАЗПИСАНИЕ НА ДЛЪЖНОСТИТЕ										
НА ДПП РУСЕНСКИ ЛОМ										
в сила от 01.01.2019 г.										
№ по ред	Структурни звена и длъжностни наименования	Образователна степен	Длъжностно ниво от КДА/КСД	Наименование на длъжностното ниво от КДА/КСД	Вид право-отношение	Работно време (часа)	Ранг	Код по НКПД	Ниво на основната месечна заплата	Степен на основната месечна заплата
1	2	4	5	6	7	8	9	10	11	12
РЪКОВОДСТВО										
1	Директор	магистър		Ръководно ниво	трудова	8		11127028	4	4
ДРУГИ										
.....										
ОБЩА АДМИНИСТРАЦИЯ										
ДИРЕКЦИЯ "ПП Русенски Лом"										
2	Гл. експерт - биоразнообразие	бакалавър	9	Експ. Ниво 5	служебно	8	IV м	24226041	20	2
3	Гл. специалист - координатор проекти	средно	11	Ниво специалист 1	трудова	8		3359026	23	2
4	Гл. специалист - гл. счетоводител	средно	11	Ниво специалист 1	трудова	8		33593026	23	4
5	Гл. специалист - деловодство и връзки с обществеността	средно	11	Ниво специалист 1	трудова	8		33593026	23	2
6	Гл. специалист - поддръжка и експлоатация ПЦ	средно	11	Ниво специалист 1	трудова	8		33593026	23	2
7	Гл. специалист - поддръжка и експлоатация ЦИОСА	средно	11	Ниво специалист 1	трудова	8		33593026	23	2

1.5.2.1. Структура на управление, персонал и функции на ДАС „Дунав“ на територията на Парка.

ДАС не разполага със структурирано управленско звено, отговарящо за ПП „Русенски Лом“. Територията на парка се управлява и стопанисва, като част от стопанството, подчинена на съответната ерархийерархия – Директор, зам. Директор, Главен лесничей, специалисти, експерти, надзиратели и горски стражари.

На територията на парка се осъществяват ловно-стопански мероприятия за подхранване на дивеча: хранилки и солища.

Служителите на ДАС „Дунав“-Русе имат задължение, съгласно Закона за защитените територии да спират дейности и строителство в горските територии, стопанисвани от тях и попадащи в ПП „Русенски Лом“, извършвани в нарушение на Плана за управление и Горскостопанския план.

1.5.2.2. Функции на структурите в областните и общински администрации, които имат отношение към парка.

Областна администрация Русе Област Русе е разположена в Северна България и заедно с областите Велико Търново, Габрово, Разград и Силистра (ниво NUTS 3) попада в териториалния обхват на Северен централен район (СЦР) (ниво NUTS 2), в съответствие с Регламент 1059/2003 на ЕС. Областта има площ от 2 803.41 кв. км. и към 31.12.2011 г. наброява 233 767 жители. Състои се от 8 общини - Борово, Бяла, Ветово, Две могили, Иваново, Русе, Сливо поле и Ценово, в които функционират общо 67 кметства. Населените места са 83, от които 9 са градове и 74 - села.

Областният управител издава разрешително за ползване на лечебни растения от имоти, държавна собственост – земеделски земи в границите на населените места и в поземления фонд

Общинска администрация Русе е местния административен орган, управляващ община Русе. Община Русе се намира в Североизточна България. На север граничи с р. Дунав, която е държавна граница с Република Румъния. Русе е най-големият български град на река Дунав, най-важният транспортен, логистичен, икономически и културен център за Северна България. Градът се намира на 300 км от София и на 70 км от Букурещ. Населението наброява над 160 000 жители. Река Дунав свързва Русе с десет държави: Германия, Австрия, Словакия, Унгария, Хърватска, Сърбия, Румъния, България, Молдова и Украйна.

Град Русе е част от Дунавската стратегия, призвана да реши посттоталитарните проблеми на Обединена Европа.

ПП РЛ е съществена част от Дунавското пространство, което символизиращо богатството и мултикултурността и в партньорство с побратимения румънски град Гюргево, Русе е решен да се утвърди като европейски център и лидер на трансгранично сътрудничество.

Община Иваново – <http://www.ivanovo.bg/>

Община Иваново поддържа Информационен център при Ивановски скални църкви. Общината управлява общинските земеделски земи и гори в границите на парка. Кмета на община има задължение да спира дейности и строителство в предоставени за ползване гори, земи и водни площи в защитени територии - държавна, общинска и частна собственост, извършвани в нарушение на утвърдените планове за управление и устройствени и технически планове и проекти. Нарушенията по чл. 81 и 83 от ЗЗТ се установява с акт на длъжностно лице, определено от него, като той или упълномощено от него лице издава наказателните постановления.

Община Иваново има задължение, съгласно Закона за защитените територии да спира дейности и строителство в териториите попадащи в ПП „Русенски Лом“, извършвани в нарушение на Плана за управление и Общия устройствен план на Общината.

Община Ветово - <http://vetovo.com/>

Общината управлява общинските земеделски земи и гори в границите на парка. Кмета на община има задължение да спира дейности и строителство в предоставени за ползване гори, земи и водни площи в защитени територии - държавна, общинска и частна собственост, извършвани в нарушение на утвърдените планове за управление и устройствени и технически планове и проекти. Нарушенията по чл. 81 и 83 от ЗЗТ се установява с акт на длъжностно лице, определено от него, като той или упълномощено от него лице издава наказателните постановления. Община Ветово има задължение, Закона за защитените територии да спира дейности и строителство в териториите попадащи в ПП „Русенски Лом“, извършвани в нарушение на Плана за управление и Общия устройствен план на Общината.

1.5.3. Материално-техническо обезпечаване

Пълен списък на Налично материално-техническо обезпечаване, което се ползва за управлението на ДПП „Русенски Лом“/към юли 2019 г., е представен в **Приложение № 1.5.3**

1.5.4. Финансиране

Разходи в лева, свързани с изпълнение на дейности по сключени договори по проекти и програми с външно финансиране на ДПП „Русенски Лом“

Година	Световен фонд за дива природа Дунавско Карпатска програма LIFE08 NAT/BG/000281	Световен фонд за дива природа Дунавско Карпатска програма LIFE ”Свободни рибни“	Световен фонд за дива природа Дунавско Карпатска програма LIFE „Калимок-Бръшлен	ОПОС 2 Опазване на местообитанията	ОПОС 3 Дейности по устойчиво управление на ПП Русенски Лом"	Дунавски паркове 2 Утвърждаване на мрежата от Защитени територии	SFEDA- Система за наблюдение на горите
2014	64 727	5 528	-	-	1 052 294	57 457	-
2015	-	6 160	-	303 568	2 472 083	-	-
2016	-	4 782	-	-	677 324	-	-
2017	-	49 615	-	-	-	-	1 578
2018	-	-	3 557	-	-	-	123 110

Разходи в лева на ДПП „Русенски Лом” по години, осигурени от Държавен бюджет, предоставени чрез Изпълнителна агенция по горите

В лв.

Година	Средства за мероприятия	Оборудване ДПП	Ремонт ДПП
2014	-	-	-
2015	1 710	-	1 312
2016	13 025	2821	-
2017	7 860	2 127	500
2018	-	-	37 519

Забележка: Данните, които се ползват за анализи и оценки в настоящия план са за периода 2014-2018 г. Предложението е одобрено от Възложителя на 19.07.2019 год. в рамките на тримесечен доклад с План-график за изпълнение на поръчката, съгласно изпълнение на Договор № 9/15.04.2019 г.

1.6 СЪЩЕСТВУВАЩИ ПРОЕКТНИ РАЗРАБОТКИ

Проекти, които са изпълнени или в процес на изпълнение от други институции, имащи отношение към дейността на парковата дирекция са:

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДЕН ПАРК РУСЕНСКИ ЛОМ за периода 2003-2013 г., изработен от „Пролес-инженеринг“ ООД, финансиран от Националното управление по горите/НУГ/ към Министерство на земеделието и горите/МЗГ/. Този план е основа за актуализация на всички части от настоящия План-2.

В периода на действие на План 1 е разработен План за управление на риска от наводнения, който касае територията на Парка. Същият е ползван при разработването на „Програма за смекчаване на последиците от промяната на климата“ в част IV на настоящия план.

<http://www.bd-dunav.org/content/upravlenie-na-vodite/upravlenie-na-riska-ot-navodneniia/plan-za-upravlenie-na-riska-ot-navodneniia/>

План за управление на речните басейни в Дунавски район за басейново управление 2016-2021, вкл. третия шестгодишен цикъл на управление на водите от 2022 г. до 2027 г.

<http://www.bd-dunav.org/content/upravlenie-na-vodite/plan-za-upravlenie-na-rechniia-baseyn/aktualizaciia-na-purb/>

Горско стопански план на ТП „ДАС Дунав“ <https://dlsdunav.scdp.bg/za-nas/dokumenti>

В плана, на базата на извършени през 2011 год. теренно-проучвателни работи, се прави подробен анализ на сегашното състояние на насажденията, на резултатите от извършените сечи, залесявания и други горскостопански и ловностопански мероприятия при

стопанисване на горите през ревизионния период. Планирани са необходимите горско и ловностопански дейности за предстоящия десетгодишен период общо за стопанството и за всяко отделно насаждение или гола горска площ, с оглед да се постигне максимален качествен и количествен ефект от стопанската дейност, от гледна точка както на дървопроизводството, така и от използването на всички останали полезни функции на горите.

В Приложение 1.24 са описани всички проекти, които са изпълнени или се изпълняват от парковата дирекция, като пряк бенефициент или партньор.

1.7 СЪЩЕСТВУВАЩО ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ И РЕЖИМИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПП

Разпределение на зоните в ПП "Русенски Лом" по площ и процентно участие от общата площ:

ЗОНА	площ ха	% от общата площ на парка
Зона за опазване на крайречни и скални биотопи с приоритетни местообитания и видове с висок природозащитен статус	1182.7	35
Зона за опазване и подобряване на местообитанията на ловните видове бозайници и видове с висок природозащитен статус	435.5	12
Зона за опазване на обекти на Културно-историческото наследство и местообитания на видове с висок природозащитен статус	662.9	19
Зона за устойчиво ползване на горските ресурси и земеделските земи	2059.1	60
Зона на специализираните маршрути регламентирани от Плана-район за рекреация и спорт	185.4	7

Общият процент надвишава 100 поради припокриване на части от зоните.

Описание на определените с План за управление 2005 зони и режими в тях и Карта на съществуващото функционално зонироване е представено в Приложение 1.7.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ

1.8 КЛИМАТ

1.8.1. Фактори за формиране на местния климат

По своите климатични особености районът на парка попада в Лудогорско-Добруджанската умереноконтинентална област (Пенин, 2007). В тази област добре е проявен континенталният климат, за който са характерни студена зима и топло лято, при голяма годишна температурна амплитуда.

Основни фактори определящи местния климат в района на парка са: географското местоположение, преобладаващия атмосферен пренос и свързаните с него въздушни маси (атмосферна циркулация), релефът и водните басейни. Географското местоположение е основен климатичен фактор, тъй като то определя слънчевото греене, атмосферният пренос с неговите сезонни изменения и формира типа климат в съответния климатичен пояс.

1.8.1.1. Характерни климатични отклонения обуславящи местния климат

Потенциалната евапотранспирация, която отразява възможното естествено изпарение от активния почвен слой и транспирацията от растенията, от която зависят параметрите на поливния режим (брой поливки, междуполивен период и др.) в района, е пресметната по Торнтуайт в мм. За северния район през лятото тя е 112.4-132.5 мм, а през зимния период (декември-февруари) стига до 0 мм. Годишната евапотранспирация за района е около 689 mm (Цекова 2000).

За оценка на сухотата е използван индексът на сухота по Де Мартон - I, който представлява отношението $p/(t+10)$, където p е средна годишна сума на валежите и t е средна годишна температура на въздуха, по климатичните райони. Годишната стойност на I е 23.2 което определя района като умерено сух със стойности на I под 20 за четири от месеците през годината (от юли до септември).

Индексът на Пет също се използва за определяне на засушливостта. Средните му стойности са под 1, което показва че районът не е силно засушлив.

1.8.1.2. Влияние на релефните форми върху локалните климатични условия .

Поради откритостта на Дунавската равнина от север и североизток, в района има условия за нахлуване на студени въздушни маси от север и североизток, които определят зимата като студена. Средната годишна амплитуда на температурата е 24,50С и 260С и е най-голяма за страната. Ниските части, които се намират около реките са със зимен валежен минимум и летен максимум. Общата годишна сума на валежите е около 550-600 мм.

Теренът се състои от широки речни долини и невисоки хълмисти и множество плоски възвишения разположени между речните долини. Най-ниските части на долините са разположени около реките и са с около 30-40 м н.в., а най-високите – около 200 м н.в. През студеното полугодие в ниските долини участъци често явление са температурните инверсии, мъглите и сланите.

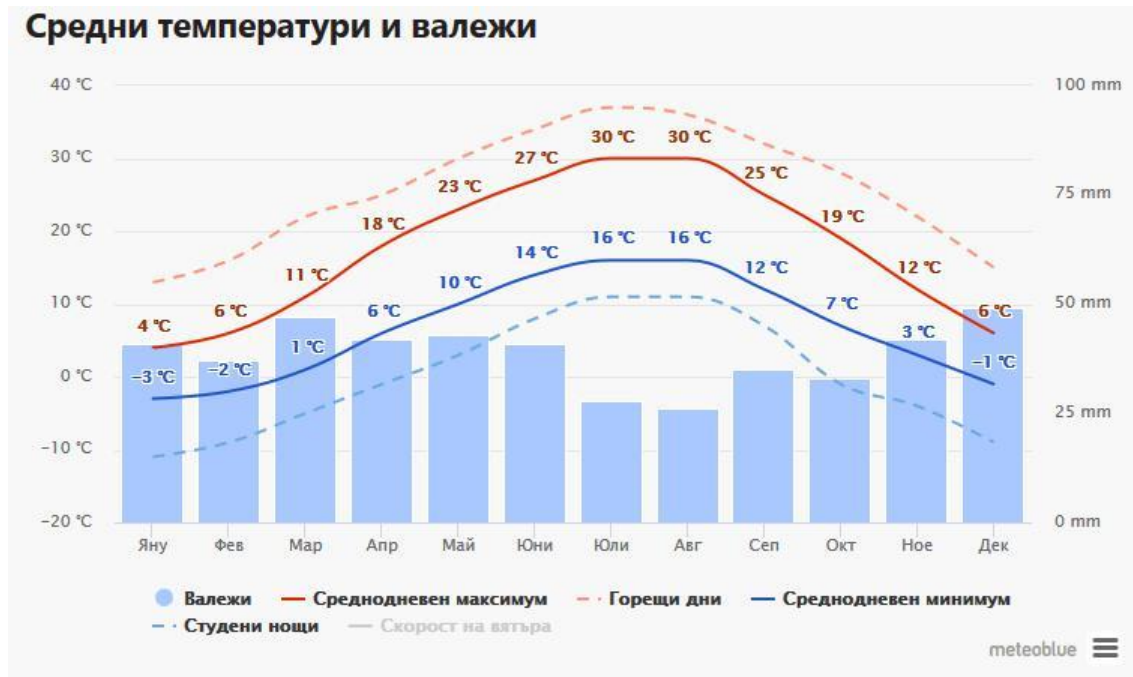
За локалните климатични особености особено значение има изложението на склоновете спрямо:

- преобладаващите ветрове, носещи валежи, затопляния и застудявания,
- основните посоки на света, от които зависи големината на получаваната слънчева радиация. Големи са различията в получаваната радиация в южните и северните склонове, които създават чувствителни различия в температурата на земната повърхност и на приземния въздушен слой.

1.8.2. Елементи на климата

За анализ на климатичните елементи в района са използвани климатични диаграми на **meteoblue**, които се базират на почасови метеорологични симулации за период от 30 години назад във времето. Те осигуряват добра информация за климатичните събития и метеорологичните показатели като температура, валежи, слънчеви периоди, вятър и др. за определен район. Симулациите на метеорологичните данни се извършва при пространствена резолюция от 30 km. В случая са използвани симулации на метеорологични данни за с. Ветово, което е в пределите на парка.

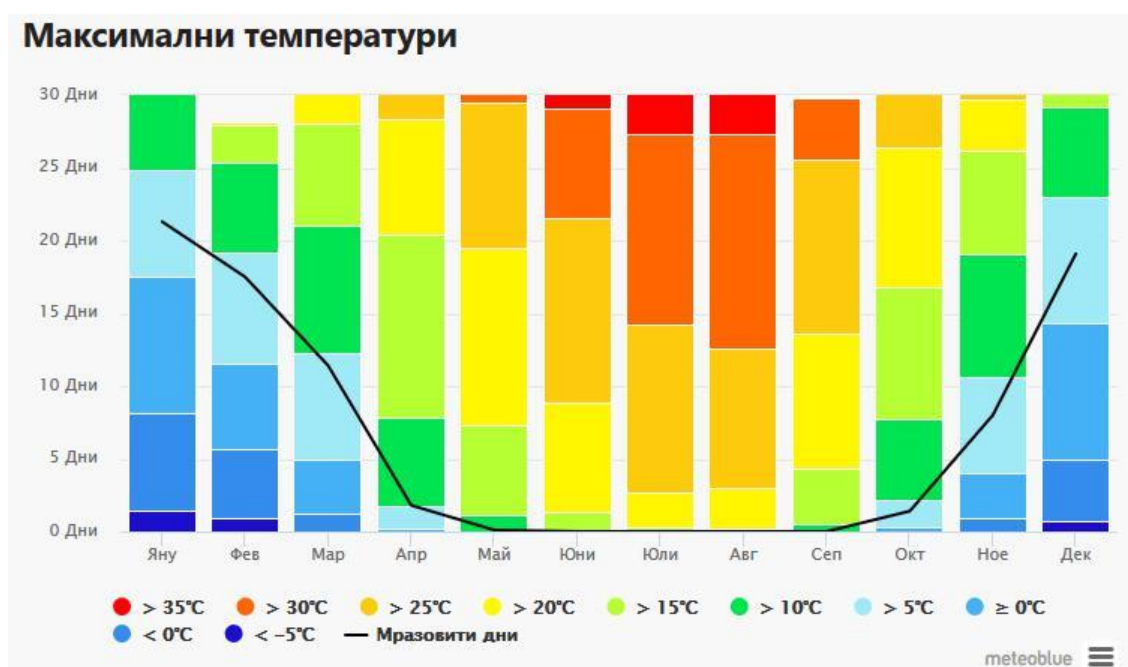
(https://www.meteoblue.com/bg/%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE/historyclimate/climatemodelled/%d0%9d%b8%d1%81%be%b2%be_republika-b%adlgariya_728774)

Фиг. 1.8.2(1). Диаграма на средните температури ($^{\circ}\text{C}$) на въздуха и валежите (mm) в района на с. Нисово.

На диаграмата от Фиг. 1.8.2(1) с плътна червена линия е показан среднодневният максимум на средната максимална дневна температура на въздуха за всеки месец, с плътна синя линия е показана средната минимална дневна температура, а хистограмата в син цвят показва количеството на валежите през месеца. Горещите дни (с червените пунктирни линии) и студените нощи (със сините пунктирни линии) показват средната дневна температура в най-топлите дни и средната нощна температура в най-студените нощи от месеца за последните 30 години. На диаграмата се вижда, че най-студено е през месеците декември, януари и февруари, а най-горещо е през юли и август. Разликата между среднодневния минимум и максимум е 14°C за летните месеци и до 7°C през зимните. Най-голямата годишна температурна амплитуда е 24°C .

Най-малко е количеството на валежите има през месец август - 26 mm, а най-голямо през декември - 49 mm.

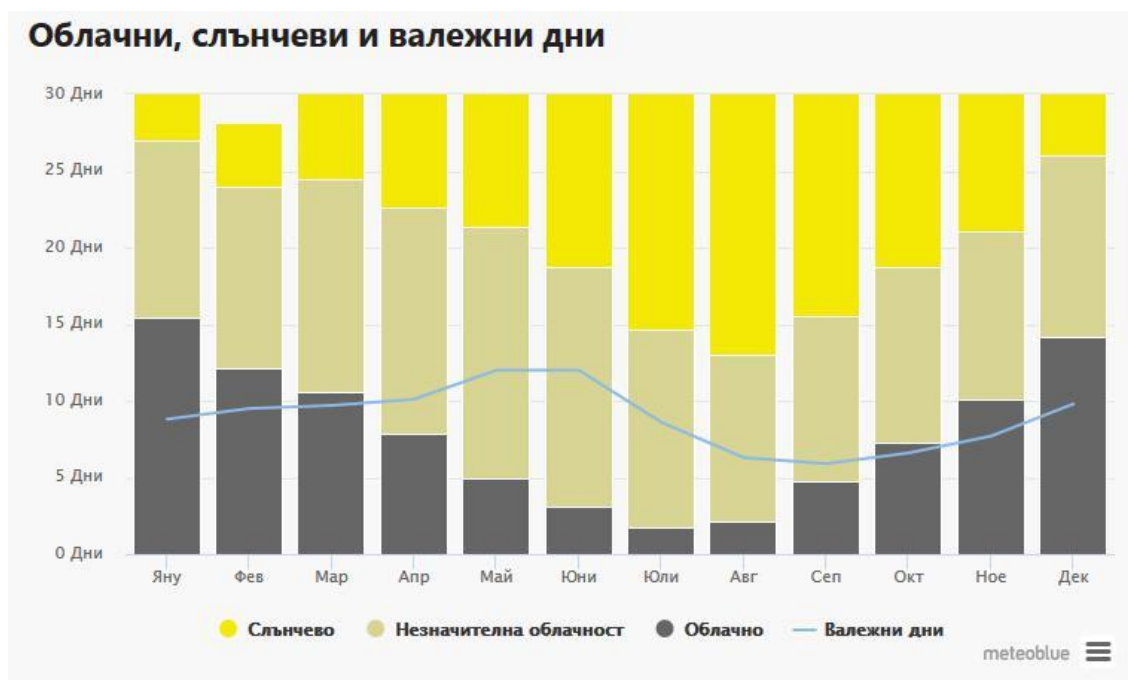

Фиг. 1.8.2(2) Диаграма за разпределение на броя дните с определен диапазон на температурата по месеци за района на с. Нисово.

Температурата на въздуха е следствие на радиационния и топлинния баланс. Тя се променя, следвайки измененията на този баланс през отделните сезони. Приложената диаграма на максималните температури (Фиг. 1.8.2(2)) показва дните (на месечна база), в които са достигнати определени температурни стойности. Най-високи температури - $> 35^{\circ}\text{C}$ се

задържат до 5 дни през месеците юли и август, а най-ниски температури - $< - 5^{\circ}\text{C}$ са регистрирани през месец януари.

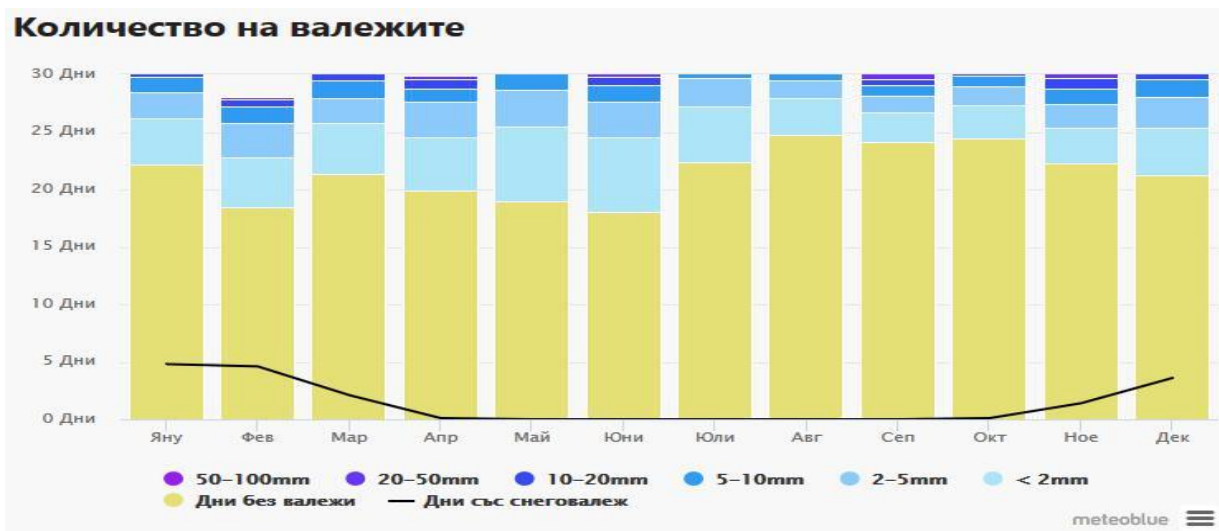
Зимата в района е с продължителност 110-120 дни и е с неустойчива снежна покривка. Първите снеговалежи започват обикновено през ноември, а последните са през април. Наблюдават се и много ниски температури, които са $< - 5^{\circ}\text{C}$. Поради ниската надморска височина, пролетта настъпва рано, около средата на март и продължава около 55 дни. Лятото настъпва рано около 2 май с устойчиво задържане на температури от 15°C . Продължителността на периода е около 150 дни. През лятото се наблюдават високи температури, които са по-високи от средните за същата географска ширина. През пролетта и лятото са чести случаите на градушки, които нанасят значителни поражения на селскостопанските култури. Есента, с трайно задържане на температури под 15°C , започва средно към 2 октомври. Слана пада най-рано на 10 октомври и най-късно на 12 май. Първите есенни мразове започват в края на октомври.

Фиг. 1.8.2(3) Диаграма на броя на облачните, слънчевите и валежните дни в района на с. Нисово.

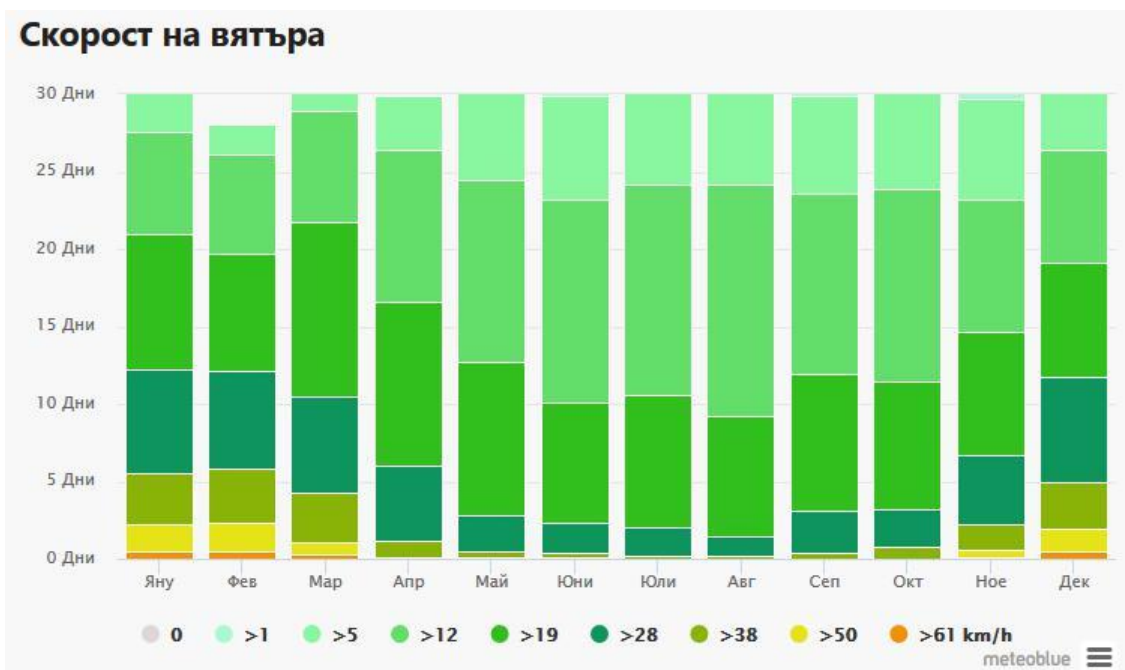
Дунавската равнина се характеризира с максимално за страната слънцегреене. В района на парка най-много слънчеви дни има през месец август.

Облачността е сред основните климатични елементи и фактор, от който зависят валежите, количеството и вида на слънчевата радиация и радиационния баланс. Облачността зависи от преобладаващата атмосферна циркулация през различните сезони, вертикалната въздушна стратификация в атмосферата, релефа и др. От диаграмата на фиг. 3, се вижда, че най-много облачни дни има през януари, а най-малко през месец юли.

Фиг. 1.8.2(4) Диаграма на количеството на валежите за района на с. Нисово.

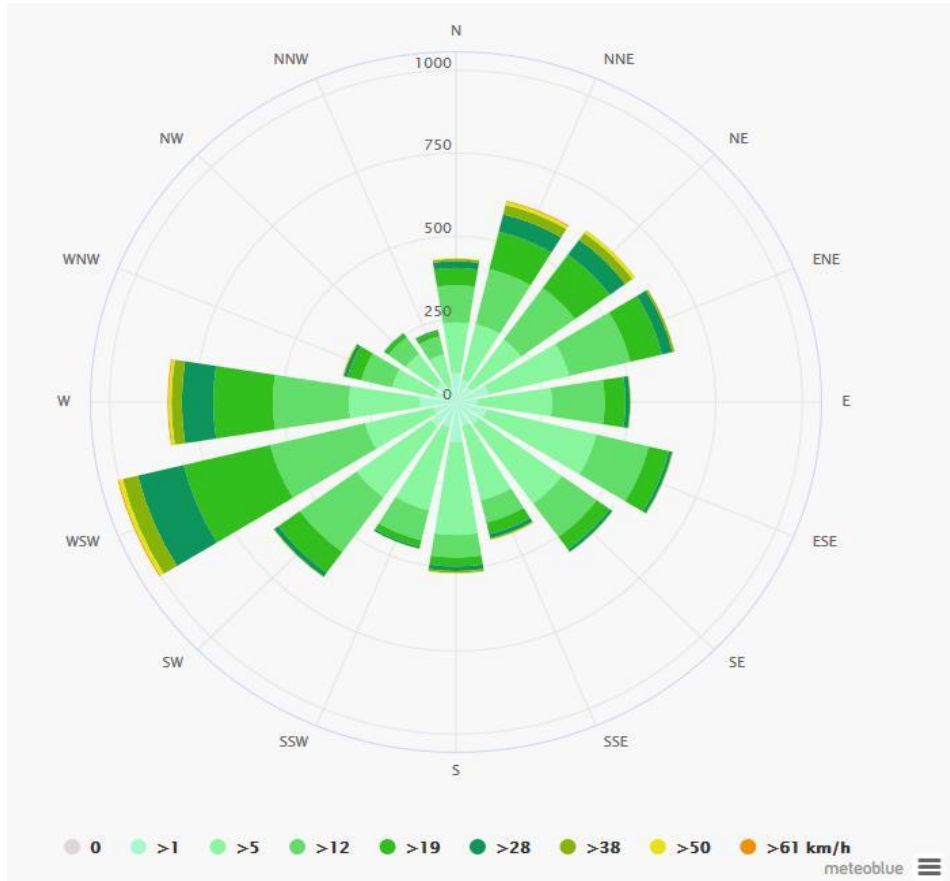
Валежите са важен климатичен елемент, който зависи от особеностите на атмосферната циркулация и е резултат от влажността на въздуха и облачността. В района най-много валежни дни има през юни, а най-малко през февруари (Фиг. 1.8.2(3)). На диаграмата от Фиг. 1.8.2(4) са показани броя на дните от месеца, в които е достигнато определено количество валежи.

Фиг. 1.8.2(5) Диаграма за скоростта на вятъра (km/h) за района на с. Нисово.

Поради откритостта на Дунавската равнина, в района на парка има условия за нахлуване на студени въздушни маси откъм север и североизток.

Диаграмата на Фиг. 1.8.2(5) показва броя на дните в месеца, в които вятърът достига определена скорост. Зимните месеци се характеризират с най-висока скорост на вятъра.

Фиг. 1.8.2(6) Роза на ветровете за района на с. Нисово.

Розата на ветровете (Фиг. 1.8.2(6)) показва посоката и скоростта на преобладаващите ветрове. Преобладаващите ветрове в района на парка са с югозападна посока. С почни еднакъв дял са западните и североизточните ветрове. С най-висока скорост са югозападните, западните и североизточните ветрове.

1.8.2.1. Климатична област и климатични условия

Климатична област

Районът на парка попада в Северен климатичен район на Дунавската равнина и обхваща най-ниските ѝ части като южната му граница е на 30-40 км от р. Дунав.

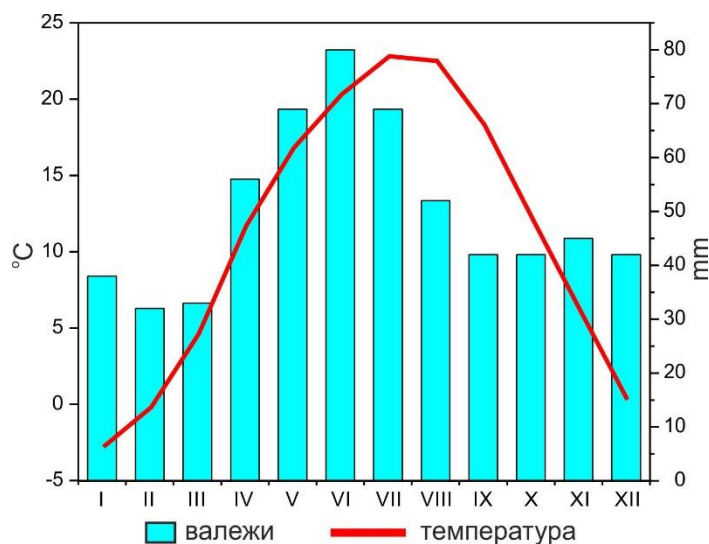
Климатични условия

Климатът в района е с добре изразен континентален характер, характеризиращ се със студена зима и горещо лято. Годишната сума на валежите е средно между 550-600 мм. Разликата от 17 % между зимните и летните валежи, подчертава континенталния характер на климата. Годишната амплитуда на температурата е значителна – средно между 23 и 25⁰С. Преобладаващите ветрове през зимата са със североизточна посока, а през лятото с югозападна. Максимум на скоростта е през пролетта, а минимумът през есента

В района на парка, особено в ниските форми и покрай реката в каньона на р. Русенски Лом за месеците от ноември до февруари е много типичен големият брой дни – 25 – 35 с продължителни и интензивни мъгли (често мокреци) с голяма вертикална мощност и с много устойчив денонощен ход. Поради стичането на по-студен и по-плътен въздух към по-ниските места през нощта, там минималните температури се понижават допълнително, а това от своя страна също улеснява формирането на мъгли и отлагането на скреж от тях.

В условията на силно изразения континентален климат в района, сланата е най-типична за преходните сезони и отчасти за зимните месеци, особено за края на есента – началото на зимата и края на зимата – началото на пролетта (първата декада на март). Въпреки това обаче, слани се регистрират и през късна пролет или ранна есен, когато това има много неблагоприятен ефект върху земеделието и транспорта. Средните дати за най-ранната слана са 10 октомври, а на най-късната – 12 май. Първите есенни мразове започват в края на октомври. Когато сланата се случи в периода 31 март – 15 май вкл. (късна пролетна) или 20 септември – 31 октомври (ранна есенна), тя се приема за опасно/особено опасно явление.

Вегетационния период като правило продължава от последните пролетни до първите есенни слани май – октомври. В района периодът с устойчиво задържане на температурите над 10⁰С е 201-209 дни в периода април – октомври.

Фиг. 1.8.2.(7) Климатограма на района на парка (по данни на станция Образцов чифлик).

Таблица 1.8.2.

Средна месечна и годишна температура на въздуха – °С (ст. Образцов чифлик)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
-2.8	-0.2	4.6	11.7	16.8	20.3	22.8	22.5	18.3	12.2	6.2	0.3	11.1

Средна месечна максимална температура на въздуха – °С (ст. Образцов чифлик).

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
0.8	3.8	9.9	17.9	23.1	26.8	29.1	29.4	25.3	18.2	10.4	3.7	16.5

Средна месечна минимална температура на въздуха – °С (ст. Образцов чифлик).

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
-6.0	-3.9	0.0	5.9	10.8	14.3	16.4	16.0	12.3	7.2	2.7	-2.6	6.1

Абсолютни максимални температури на въздуха – °С (ст. Образцов чифлик).

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
18.6	21.4	30.6	35.2	38.4	40.1	41.8	42.4	41.8	37.0	28.7	20.6	42.4

Таблица. Абсолютни минимални температури на въздуха – °С (ст. Образцов чифлик).

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год.
-24.3	24.6	18.4	-4.2	1.5	5.6	8.6	8.3	0.5	-4.0	-13.9	-22.5	-24.6

Средна продължителност (в брой дни) на максимален безвалежен период от януари до декември (ст. Образцов чифлик).

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
8	5	8	11	9	8	10	11	13	10	5	6

1.8.2.2. Климатични характеристики на района по сезони

Зима. Зимата в района има продължителност 110-120 дни. Най-студен е месец януари със средна температура (Т) около -1.5°С до 2.5°С. Зимните студове са придружени от североизточни ветрове. Броят на топлите дни със средна денонощна Т над 5°С, общо за трите зимни месеца е 10-12, а броят на дните със средна денонощна Т под 0°С са около 46-48. Зимните месеци се характеризират с редуване на дни с отрицателни Т, с или без снежна покривка, с топли дни и стопяване на снега. Характерна е и относително голяма променливост на зимните условия от година на година – редуват се зими с ниски Т и много сняг и топли безснежни зими. Снежната покривка е неустойчива. Образува се в началото на декември и рядко се задържа по-продължително време. Последната снежна покривка се стопява в средата на март. Общо средният брой на дните със снежна покривка е 48 дни, а средната ѝ височина е 16 см. Общото количество снеговалеж е 159 мм. На валежен ден се

пада по около 6 мм. Сумата от зимните валежи е най-малка в сравнение с другите сезони. Преобладаващите ветрове през зимата са със североизточна посока.

Пролет. Пролетта в района има продължителност 55 дни. Настъпва сравнително рано благодарение на малката надморска височина. Още в началото на втората десетдневка на март T надвишава 5°C , а през първото десетдневка на април надвишава 10°C . Честотата на ранните и късните пролети е по 27-28%. Пролетните мразове са често явление, но се прекратяват след 18-20 април. През пролетта има средно 1-2 дни със средна денонощна T под 5°C и толкова с T под 0°C . Валежите през астрономическата пролет са около 135-175 мм, а за биологичната около 73. На валежен ден се пада по около 7-8 мм валеж.

Лято. Лятото е с продължителност 148-150 дни. Средната дата на устойчиво задържане на T над 15°C настъпва около 2 май. Средната юлска T е $22.5\text{-}23.5^{\circ}\text{C}$, максималните температури достигат 36°C , в редки случаи $42\text{-}43^{\circ}\text{C}$. Броят на дните със средна денонощно T над 25°C за целия сезон е около 15-20 дни. За периода юни-август 80-85% от дните са с максимална T над 25°C , а около 40-45% са с T над 30°C . Валежите през лятото са най-големи и са 190-250 мм и обикновено падат през първата половина на лятото. Средният брой на засушаванията през лятото е 19-22 дни, което определя района като засушлив.

Есен. Есента е с продължителност 47 дни. Началото ѝ е устойчивото преминаване на T на въздуха под 15°C средно около 2 октомври, а за край на сезона е понижаването ѝ под 5°C към 15 ноември. Първите есенни мразове настъпват още в край на октомври или началото на ноември. Валежната сума за климатичната есен е около 115-150 мм, а за биологичната 66 мм. Средно на валежен ден се падат около 4-5 мм валеж. Средногодишната продължителност на слънчевото греене е от 450 h до 1 750 h - 1 550 kWh/m² годишно.

Основният поток на сумарната слънчева радиация е в часовете около пладне, като повече от 70% от притока на слънчева енергия е в интервала от 9 до 15 часа, който се приема като най-активен по отношение на слънчевото греене. За този период може да се приеме осреднена стойност на слънчевото греене около 1 080 h, среден ресурс на слънчевата радиация – 1 437 kWh/m².

Към момента на разработване на настоящия план, след 2005 г. за територията на парка няма установено влияние на топлинните условия върху развитието на растителността. За очакваното влияние на климатичните промени върху растителността е предвиден проект в Част 4 – „Мониторинг на климатичните промени“, чиято цел е набелязване на мерки за преодоляване на последиците от промяната на климата посредством изследвания, на базата на геореферирани цветни фотоизображения и сателитни снимки, проби от постоянни пробни площи и трансекти, постоянни точки за наблюдения, чрез които да се проследява настъпили промени в екосистемите и популациите на видовете.

1.9 ГЕОЛОГИЯ И ГЕОМОРФОЛОГИЯ

1.9.1. Геоложки строеж, морфоструктури и морфометрия.

1.9.1.1. Палеогеографско развитие и основни морфоструктури.

Територията на ПП „Русенски Лом“ попада в Мизийската плоча, която е първоразрядната морфоструктура, обхващаща по-голямата част на Долнодунавската равнина (Ж. Иванов, 2017). Дебелината на земната кора на платформата е около 30-35 km. В основата си платформата е изградена от докамбрийски и палеозойски скали, върху които са разположени мезозойски и неозойски седименти (варовици, мергели, глини) с мощност 2000 m. Най-отгоре е формирана льосова покривка (Пенин, 2007).

1.9.1.2. Сеизмичност и съвременно тектонско поведение.

Според сеизмотектонската карта на България, територията на парка попада в област с устойчиво издигане, което продължава и днес. Скоростта на вертикалните движения на земната кора е 0.5-1.0 mm/year. Според прогнозната карта за възможните земетресения, територията на парка попада в област с прогнозируема интензивност до VIII степен по скалата на Медведев-Шпонхдйер-Карник (География на България, 2004). Най-близкото земетръсно огнище е в планината Вранча в Румъния (земетресението през 1977) и Шабленско земетръсно огнище (последно голямо земетресение през 1901 г.).

1.9.1.3. Скален фундамент и полезни изкопаеми.

Съвременноният скален фундамент в района на парка е представен от долнокредни варовици, акумулативни кватернерни льосови и алувиално-делувиални образувания. Дълбоко врязаните каньоновидни долини на реките разкриват долнокредни (хотривт-апт) варовикови скали от Русенска литостратиграфска свита (Филипов, 1994). В района на парка, Русенската свита е представена от порцелановидни, органогенни и зърнести варовици, които преминават едни в други, както в хоризонтална, така и във вертикална посока. Порцелановидните варовици са бели до кремави на цвят, здрави и плътни, с прекристализирали останки от фораминифери. Органогенните варовици не се различават на цвят от порцелановидните. Те са дебелопластови, сравнително здрави и с масивен изглед. При изветряне стават по-меки и шуплести. Зърнените варовици имат ограничено разпространение. Те са тебеширено бели на цвят и често съдържат детритус. При изветряне придобиват жълтеникав оттенък, стават ронливи и цапат пръстите. Те се разкриват между долините на реките Черни и Бели Лом. Варовиците в района са силно окарстени и в тях се наблюдават множество ниши и пещери. Дебелината на Русенската свита се променя в широки граници и е от 50 до 410 м.

Високите междуречия и суходолията са покрити от кватернерен (плейстоценов) льосов комплекс, формиран от редуващи се льосови хоризонти с погребани почви (палеопочви). Дебелината на льосовия комплекс е от 5 до 20 м. Льосът се характеризира с промяна на фациалния състав от преобладаващо глинест до преобладаващо песъчлив. Произходът му е еоличен, а като вероятен източник за образуването му са разливите на р. Дунав.

В надзаливните тераси и широките плоски дъна на речните долини са формирани алувиално-делувиални-пролувиално смесени седименти, представени от чакъли, пясъци, глини и пясъчливи глини и др..

1.9.1.4. Морфометрични характеристики.

Таблица. Разпределение на площите на парка по надморска височина

Надморска височина (m)	Площ (ха)	% от площта на парка
25 - 50 м	84.9	2.6
50 - 100	660.5	20.3
100 – 150	404.9	12.4
150-200	1859.4	57.0
200 - 250	181.7	5.6
над 250	68.4	2.1
Общо	3259.8	100

От приведените данни се вижда, че преобладават площите с н. в. от 150 до 200 m, който заемат 1859,4 ха или 57 % от общата площ на парка. Това са денудационни нива разположени между каньоновидните долини и приточните им долове. Втори по разпространение е поясът от 50 до 100 m н.в. или 20.3% от площта на парка, които представляват надзаливни тераси и обходни възвишения.

Като елемент на релефа, изложението на площите, оказва силно влияние върху ерозионните процеси на почвите и скалите и има важно значение за селското стопанство. От таблицата се вижда, че преобладават терените със северно и западно изложение. Най-малко разпространение имат тези с източно и югоизточно изложение.

Таблица. Изложение на терена на площите на парка.

Изложение на терените	% от площта на парка
Северно	17
Североизточно	16
Северозападно	12
Източно	7
Южно	10
Югоизточно	5
Югозападно	16
Западно	17

Склоновите наклони на площите варират в широки граници. За денудационните заравнености и заливните тераси те са около 0⁰, а за каньоните достигат до 90⁰. Скалните откоси, под ръба, на които са се образували скални пещери и ниши, са с наклон до 95⁰.

Поради силно всечените речни долини, релефът се характеризира с широк диапазон на разчленяване. Хоризонталното разчленяване е от 0.4 до 1,3 km/ km², а вертикалното от 40

до 180 m/km². Топографската повърхност на изследвания район е със слаб регионален наклон на север-северозапад, към оста на Влашката депресия.

1.9.2. Геоморфология на релефа

Дунавската хълмиста равнина е най-северната геоморфоложка област на територията на България. Характерът на съвременния ѝ релеф, геоложките и геоморфоложките ѝ особености обуславят нейното разделяне на три части - Западна, Средна и Източна. Територията на парка попада в Източната Дунавска равнина и се характеризира с типичен платовидно-хълмист терен, пресечен от каньоновидно врязани речни долини.

1.9.2.1. Форми в съвременния релеф и характерни релефоизменящи се процеси.

1.9.2.1.1. Денудационни форми.

Като най-стара, от геоморфоложка гледна точка, се приема сарматско-понтийската денудационна заравненост в Източната Дунавска равнина, чиято височина намалява в посока от юг на север. Тази заравненост се приема за начална в развитието и оформянето на съвременния релеф на района. Остатъци от тази заравненост, са равнинните части на релефа между долините на Ломовете.

1.9.2.1.2. Денудационно-ерозионни форми.

Речно долинна мрежа. Като денудационно-ерозионна форма, долинната мрежа на р. Русенски Лом и нейните притоци – Бели Лом и Черни Лом е ориентирана в северозападна посока към р. Дунав. Речно долинната мрежа е врязана в заравнените варовикови повърхности и формира дълбоки долини.

Меандри. Поради малкия наклон на течението (0,62 m/km), реките формират множество меандри, представляващи живописни извивки на речното корито под форма на подкова.

Карстови форми. Широкото разпространение на варовици в района е предпоставка за образуването на карстови геоморфоложки форми. Най-внушителни по своите размери, с дълбочина до 120 m, са каньоновидните речни долини, които са образувани при всичането на реките във варовиците. Широко разпространение имат пещерите и пещерните ниши, които в Поломието са над 200 бр. Пещерите и нишите са плитки, с дълбочина 10-30 m, и са формирани под ръбовете на скалните откоси. Разпространени са също кари, жлебове, фунии, понори и др., а в подножието на варовиковите разрези се срещат карстови извори.

На повърхността карстът е покрит от лъсовидните материали, в които се развиват суфозионни процеси характерни за лъсовите пространства, с образуване на степни блюдца, гредове и суфозионни фунии. По стръмните склонове от лъос и глини, се развиват срутищно-сипейни процеси.

Приложена е **Карта №5 „Релеф“**.

1.10 ХИДРОЛОГИЯ И ХИДРОБИОЛОГИЯ

1.10.1. Хидрология и хидрография

В настоящите си граници ПП „Русенски Лом“ включва части от поречието на р. Русенски Лом и нейните притоци Черни, Мали и Бели Лом, между населените места Иваново, Червен, Писанец и Сваленик. Начален приток е р. Бели Лом, който започва течението си от Разградските височини.

Територията на Парка попада в РЗПРН с код BG1_APSFR_RL_100 и име р. Черни Лом - от с. Табачка до с. Кошов и РЗПРН с код BG1_APSFR_RL101: р. Бели Лом - от с. Писанец до с. Нисово, утвърдени със Заповед РД-804/10.08.2021 г. на Министеръра на околната среда и водите

1.10.1.1 Характеристика на водните ресурси.

Заедно с двата си основни притока, р. Русенски Лом е с дължина 196.9 km и е на 8-мо място сред българските реки. Площта на водосборния ѝ басейн е 2946.9 km², представлява 0.4% от водосборния басейн на р. Дунав. По площ на водосборния си басейн р. Русенски Лом е на 10 място сред българските водосборни басейни. Общото водно количество, формирано във водосборната област на р. Русенски Лом във влажна година при обезпеченост на оттока 50 % възлиза на 202 млн. m³ годишно с дебит 6,4 dm³/s при използваемост 76,7 % (Игнатова, 1992). Повърхностният воден отток на територията на парка се движи в диапазона от 0,5 до 5,0 dm³/s.km² (Стойчев, 1988). В границите на поречието на р. Русенски Лом (Ломско, Ломя, Поломие) се включват девет водни тела от категорията реки (в т.ч. седем естествени и две силно модифицирани). Те са отнесени към типа малки и средни карстови реки с обща дължина 1595.53 km и представляват 23.8% от общата дължина на водните тела; в т.ч. 364.650 km естествени и 236.7 km силно модифицирани. Обособени са и 5 водни тела от категорията езера, всичките силно модифицирани. Към повърхностните водни тела в категорията езера, се отнасят и някои язовири разположени в горната част на речния басейн, на притоците на главната река. Основното хидротехническо съоръжение за регулиране на водния отток е язовир Бели Лом на р. Бели Лом.

Речно-долинната мрежа на р. Русенски Лом е ориентирана в север-северозапад посока и е с ветриловидна конфигурация. Средните наклони на реките ѝ са от 1.7% до 13.3%, а средната скорост на течението е едва 30 cm/sek.

Реките от поречието на р. Русенски Лом се отнасят към умерено-континенталния тип отточен режим, 1-ви подтип (Христова, 2004, Пенин 2007) с преобладаващо снежно-дъждовно подхранване на водите. Този тип отточен режим се характеризира с продължително пролетно пълноводие (5 или 6 месеца – от средата на м. февруари – март до края на юни – средата на юли за различните хидрометрична станции). Отточният максимум е през март за по-голямата част от поречието. Маловодието е лятно-есенно (три или четири месеца), с минимум на оттока през август или септември. Наблюдава се и преходна фаза през зимния хидроложки сезон (от началото на октомври).

Карстовият терен с множество си пещери и скални ниши, способства за трансформирането на голяма част от валежните води в подземен воден отток. Подхранването на подземните води по поречието на р. Русенски Лом е преобладаващо повърхностно, а дренирането – локално, чрез извори и площно.

Реките, формиращи Поломието, са с много специфични характеристики и трудно се поддават на класифициране. Първоначално при изготвяне на типологията на българските водни тела тип река, р. Русенски Лом беше класифицирана като особен случай в рамките на тип R7 – Големи притоци на река Дунав. Прилагането на подход с изключения се налагаше от факта, че р. Русенски Лом и притоците ѝ се различават съществено от другите 5 речни течения, включени в този тип. Поради това не е възможно да се изготви обща класификационна система за определяне на състоянието съгласно Рамкова директива за водите, която да е приложима за всички водни тела от този тип в България. В настоящия План за управление на речните басейни в Дунавския район 2016-2021 реките в Поломието са прекатегоризирани в тип R8 – Малки и средни дунавски реки. Този тип е силно хетерогенен и включва разнообразни реки с малки водосбори. Дори в рамките на този тип Поломието стои като отделен особен случай, което вероятно ще наложи в бъдеще изготвянето на самостоятелна класификационна система за определяне на състоянието.

Някои от специфичните характеристики на речните течения в Поломието са:

Двойно меандриране с голям коефициент на извитост. На първо ниво са формирани всечени меандри с голям радиус. На второ ниво в алувиалните материали са формирани малки меандри. Малките меандри са относително динамични форми.

Преобладаващ субстрат на речното легло са фини седименти. Във връзка с това преобладаващият профил на речното легло е дълбоко „U“-образно. Другият тип субстрат, който е характерен за Поломието, са преходи на чакълесто дъно и дъно с едри камъни. Вторият тип субстрат е от ключово значение за видовото разнообразие и обилието на хидробионтите.

Висока мътност. Реките в Поломието се характеризират с целогодишна висока мътност, която се държи на необичайно висока концентрация на суспендирани фини седименти. Източници на суспендирани седименти са обработваемите земи във водосбора и алувиалните наслаги, акумулирани в речната долина. В някои литературни източници този феномен е определян като естествено теригенно замърсяване на водите. Това понятие следва да се приема критично, понеже твърдят отток се формира основно от антропогенно отключена водна ерозия. В сравнително кратък период водосборът на р. Русенски Лом е трансформиран от територии с доминиране на горска растителност в територии с преобладаване на обработваеми земи. В резултат на това се наблюдава интензивна водна ерозия и залпово внасяне на фини седименти в долината на Поломието – процес, който продължава и понастоящем. Високата мътност се явява ключов лимитиращ фактор за водната биота.

Висока засенченост. Високата засенченост на реките в Поломието се определя от: тясно водно легло (средната ширина е под 10 m); разнообразно изложение спрямо географските посоки; наличие на дървесна крайречна растителност (такава растителност липсва само в част от коригираните и наскоро почистени речни участъци извън парковата територия); наличието на стръмни и високи крайречни склонове. Високата засенченост е водещ фактор за поддържане на температурата на водата и разтворения кислород в оптимални граници.

1.10.1.3. Преглед на хидроложките условия

За очакваното влияние на климатичните промени върху водните ресурси е предвиден проект в Част 4 – „Мониторинг на климатичните промени“, чиято цел е набелязване на мерки за преодоляване на потенциалните въздействия на климатичните промени.

*Площното разпределение на главните водосбори на повърхностни водни тела-речен тип на територията на парка (Дунавски басейн) е представено в **Приложение 1.10.1.***

Към плана е изготвена **«Карта №6 на Хидрографската мрежа и водосбори»** в М 1:25 000, на която са очертани водосборите на по-значителните водни течения

1.10.2. Хидрохимия

Всичките повърхностни водни тела, определени с плана за управление на Дунавския район за басейново управление, на територията на ПП Русенски Лом са тип река. Не са идентифицирани стоящи води, които да са класифицирани като повърхностни водни тела тип езеро. Мрежата от водни тела и свързаните с тях пунктове за мониторинг на водите в поречието на р. Русенски Лом е сравнително гъста. Това дава възможност за диференцирани оценки по отделни водни течения. Водните тела, които имат пряко отношение към оценката на водите в парка, са както следва:

- р. Бели Лом след вливане на р. Долапдере при Писанец, вкл. приток р. Долапдере, с код BG1RL900R1112;
- р. Бели Лом от вливане на р. Малки Лом при Нисово до вливане в р. Русенски Лом, с код BG1RL120R1113;
- р. Черни Лом от вливане на р. Баниски Лом при Широково до вливане в р. Русенски Лом, с код BG1RL120R1213;
- р. Малки Лом от яз. Ломци до вливане в р. Бели Лом при Нисово, с код BG1RL900R1212;
- р. Русенски Лом от вливане на реките Черни Лом и Бели Лом, до устие р. Дунав, с код BG1RL120R1013.

Много малка част от последното повърхностно водно тяло (BG1RL120R1013) попада в границите на парка, но то е ключово за цялостната оценка. Химическият състав на водите

на реките Бели Лом, Черни Лом и Мали Лом се формира извън границите на парка и не претърпява значими изменения до формирането на р. Русенски Лом. Това е свързано с липсата на значими замърсители в границите на парка и сравнително слабата естествена самопречиствателна способност на разглежданите речни участъци. До голяма степен оценката на качеството на водите в р. Русенски Лом може да се разглежда като интегрална оценка за цялата паркова територия. Качеството на водите в това водно тяло се наблюдава в два пункта, единия при гр. Русе на устие преди вливане в р. Дунав и другия при с. Басарбово, който е пункт от националната мрежа за мониторинг и едновременно с това от транснационалната мониторингова мрежа за река Дунав /TNMN/ с дълга редица от данни.

Последният анализ на Басейнова дирекция „Дунавски район“ за оценка на състоянието на повърхностните водни тела обхваща периода 2017-2018 г. Този анализ е базиран на резултатите от програмите за контролен и оперативен мониторинг на повърхностните води. Оценката на качеството на водите по физикохимични елементи за качество е изготвена съгласно типово специфичните класификационни системи, включени в Наредба № Н-4/14.09.2012 г. за характеризирание на повърхностните води (Приложение № 6 към чл. 12, ал. 4). Оценяването на специфичните замърсители е направено съгласно Приложение № 7 - Стандарти за качество на специфични замърсители за оценка на екологичното състояние от Наредба № Н-4/14.09.2012 г. Химичното състояние е оценено в два класа – добро и непостигащо добро състояние (Приложение №8/Наредба № Н-4). За оценка на приоритетните вещества се прилага Приложение 2, към чл.1, ал(4) от Наредба за стандарти за качество на околната среда за приоритетни вещества и някои други замърсители, в сила от 10.11.2010 г./изм. и доп. 97 от 11.12.2015 г. в сила от 11.12. 2015 г./.

Съгласно посочения анализ, оценката за състоянието на разглежданите водни тела по физикохимични показатели не е претърпяла съществени промени спрямо предходните периоди. Физикохимичното състояние за двете водни тела на р. Бели Лом (BG1RL900R1112 и BG1RL120R1113); р. Малки Лом (BG1RL900R1212) и р. Русенски Лом (BG1RL120R1213) отговаря на изискванията за умерено състояние. Единствено водата на р. Черни Лом (BG1RL900R1212) отговаря на изискванията за добро физикохимично състояние.

Състоянието на повърхностните водни тела в парка през последните години е относително стабилно без значими изменения. За разглежданите водни тела са характерни високи стойности на показателите: електропроводимост, БПК5, концентрации на биогенни вещества - азотни и фосфорни съединения (амониев азот, нитратен азот, общ азот, ортофосфати и общ фосфор) и др. Обобщени данни с основни физикохимични показатели за качеството на водата в района на ПП „Русенски Лом“ през 2019 г. са включени в таблица 1.10.2.

Таблица 1.10.2. Физикохимични показатели за качеството на водата в района на ГПП "Русенски Лом" през 2019 г.

#NAME?		р. Русенски Лом на устие при гр. Русе		р. Русенски Лом при кв. Басарбово		р. Бели Лом при с. Писанец		р. Бели Лом след вливане на р. Малки Лом, след с. Нисово		р. Черни Лом при с. Червен	
Код на пункта		BG1RL00001MS010		BG1RL00001MS020		BG1RL00931MS080		BG1RL09291MS1030		BG1RL02111MS030	
Физикохимични показатели	мерни единици	брой измервания	средна стойност	брой измервания	средна стойност	брой измервания	средна стойност	брой измервания	средна стойност	брой измервания	средна стойност
Температура - t°C	°C	10	14,4	12	13,5	0	-	4	11,8	4	11,8
Активна реакция рН - рН	-	10	8,34	12	8,39	0	-	4	8,35	4	8,32
Електропроводимост	µS/cm	10	769,8	12	759,7	0	-	4	904,3	4	716,5
Разтворен кислород	mg/l	10	7,73	12	8,11	0	-	4	8,81	4	8,78
Наситеност на кислород	%	4	79,4	4	77,0	0	-	4	77,6	4	77,6
Неразтворени вещества	mg/l	10	209,9	12	201,6	0	-	4	61,5	4	55,8
Обща твърдост (сума от калций и магнезий)	mgeq/l	4	7,78	4	7,22	0	-	4	8,27	4	7,94
Алкалност (обща и съставна)	mmol/l	9	7,0	12	7,0	0	-	0	-	0	-
Калциево-карбонатна твърдост	mg CaCO3/l	3	377,7	9	344,7	0	-	9	357,2	3	385,3
Азот амониев - N-NH4	mg/l	10	0,549	12	0,114	0	-	4	0,085	4	0,250
Азот нитритен - N-NO2	mg/l	10	0,043	12	0,036	0	-	4	0,023	4	0,053
Азот нитратен - N-NO3	mg/l	12	6,15	12	5,97	6	6,64	4	6,18	6	6,30
Нитрати - NO3-	mg/l	3	32,4	2	33,8	6	29,4	3	29,7	3	31,1
Общ азот - N-tot	mg/l	10	7,28	12	7,44	0	-	4	8,15	4	7,81
Ортофосфати (като P) - PO4-P	mg/l	10	0,337	12	0,264	6	0,691	3	0,297	4	0,486
Общ фосфор (като P) - P-tot	mg/l	10	0,564	12	0,490	0	-	4	0,377	4	0,570
Хлориди - Cl	mg/l	10	30,0	12	29,4	0	-	4	40,5	4	28,7
Сульфати - SO4	mg/l	4	45,3	4	39,0	0	-	4	46,7	4	41,3
Желязо - разтворено - Fe	µg/l	10	<15,0	12	<15,0	0	-	4	<15,0	4	<15,0
Калций - Ca	mg/l	10	84,1	12	82,6	0	-	4	88,2	4	90,8
Магнезий - Mg	mg/l	10	39,3	12	38,2	0	-	4	47,1	4	41,4
Цианиди - свободни - CN	mg/l	1	<0.005	0	-	0	-	1	<0.005	4	<0.005
Анионоактивни детергенти	mg/l	1	<0.013	0	-	0	-	4	<0.05	3	<0.013
Олово - Pb	µg/l	0	-	12	1,52	0	-	9	1,74	0	-
Мед - Cu	µg/l	10	3,77	12	2,15	0	-	4	4,00	4	2,38
Цинк - Zn	µg/l	10	25,2	12	11,2	0	-	4	31,5	3	90,4
Кадмий - Cd	µg/l	0	-	12	0,06	0	-	9	<0.05	0	-
Манган - Mn	µg/l	10	23,65	12	7,61	0	-	4	14,85	4	14,23
Никел - Ni	µg/l	0	-	12	2,04	0	-	9	2,71	0	-
Хром общ - Cr-tot	µg/l	10	1,62	12	1,88	0	-	4	2,25	4	1,78
Арсен - As	µg/l	10	2,11	12	2,03	0	-	0	-	1	1,21
Живак - Hg	µg/l	0	-	12	0,018	0	-	9	<0.01	0	-
Алуминий - Al	µg/l	10	16,0	12	<4,0	0	-	0	-	1	8,6
ХПК - COD (Cr)	mg/l	10	29,8	12	25,0	0	-	4	19,3	4	20,8
БПК5 - BOD5	mg/l	10	3,31	12	3,15	0	-	4	2,95	4	3,27
Общ органичен въглерод - TOC	mg/l	10	10,1	12	8,4	0	-	4	6,2	4	6,5
Перманганатна окисляемост - COD(Mn)	mg/l	9	8,50		8,24	0	-	0	-	0	-

В поречието на р. Русенски Лом пукнатинно-карстовите и карстови подземни води в апските и баремските седименти са предимно хидрокарбонатно-калциево-магнезиеви, до хидрокарбонатно-магнезиево-калциеви по химичен състав с неутрален характер (рН = 7-8). Минерализацията им е от 0.3-0.4 g/l до 0.9-1.0 g/l и преимуществено 0.6-0.8 g/l. Средната им температура е 12-14°C, а амплитудата на изменението е +/- 2-3°C, т.е. това са предимно пресни, студени води. Липсват отделни данни и наблюдения за карстовите извори на територията на ГПП „Русенски Лом“.

1.10.3. Хидробиология

Както е посочено в предходната точка 1.10.2., в границите на парка са идентифицирани само течащи води, групирани в пет повърхностни водни тела тип река. Тези водни тела са оценявани чрез следните биологичните елементи за качество (БЕК):

- Макрозообентос (МЗБ) – за всичките водни тела;
- Макрофити (МФ) – р. Бели Лом след вливане на р. Долапдере при Писанец (BG1RL900R1112);
- Фитобентос (ФБ) – р. Бели Лом от вливане на р. Малки Лом при Нисово до вливане в р. Русенски Лом (BG1RL120R1113) и р. Малки Лом до вливане в р. Бели Лом при Нисово (BG1RL900R1212);
- Риби – р. Русенски Лом от вливане на реките Черни Лом и Бели Лом до устие (BG1RL120R1013).

Посоченият в точка 1.10.2. анализ на повърхностните води оценява качеството на водите по БЕК съгласно Заповед № 591/26.07.2012 г. на Министъра на околната среда и водите, с която са утвърдени методиките за хидробиологичен мониторинг и Наредба № Н-4/14.09.2012 г. за характеризирание на повърхностните води (Приложение № 6 към чл. 12, ал. 4), в която са включени класификационните системи за оценка според отделните биологични елементи за качество (макрозообентос, макрофити, фитобентос и риби). Оценката е типова специфична – границите на класовете между отделните състояния (отлично, добро, умерено, лошо и много лошо) са съобразени с типа R8-Малки и средни дунавски реки (типа на реките в Поломието). Бiotичните индекси за всеки БЕК са приравнени към единна 5-степенна скала за състоянието.

Оценяването на водните тела по БЕК за периода 2016-2018 г. е представено в таблица 1.10.3.

Таблица 1.10.3

Оценка на повърхностните водни тела в ГПП "Русенски Лом" за периода 2016-2018 г. по отделни биологични елементи за качество.

Код на повърхностното водно тяло	Географско описание на повърхностното водно тяло	Дължина на реките, km	Водосборна площ, km ²	Оценка по отделни биологични елементи за качество (БЕК)				Обща оценка по биологичните елементи за качество
				МЗБ	МФ	ФБ	Риби	
BG1RL120R1013	р. Русенски Лом от вливане на реките Черни Лом и Бели Лом до устие	41,304	121,970	3			3	3
BG1RL120R1113	р. Бели Лом от вливане на р. Малки Лом при Нисово до вливане в р. Русенски Лом	10,150	21,458	3		2		3
BG1RL120R1213	р. Черни Лом от вливане на р. Баниски Лом при Широково до вливане в р. Русенски Лом	42,007	157,112	3				3
BG1RL900R1112	р. Бели Лом след вливане на р. Долапдере при Писанец, вкл. приток р. Долапдере	35,184	152,779	3	3			3
BG1RL900R1212	р. Малки Лом от яз. Ломци до вливане в р. Бели Лом при Нисово	39,186	242,931	3		2		3
Легенда:								
състояние	клас							
1	отлично							
2	добро							
3	умерено							
4	лошо							
5	много лошо							
U	неизвестно							

Актуална оценка на екологично състояние/потенциал и химичното състояние на повърхностните водни тела на територията на парка е представено в Приложение 4.1.2.1 от ПУРБ Дунавски регион 2016-2021 г. от ред №154 до № 168 на следния адрес: http://www.bd-dunav.org/uploads/content/files/upravlenie-na-vodite/PURB-2016-2021-final/Razdel-4/Prilojenia_R4/Pril_%204121.pdf

1.11. ПОЧВИ

1.11.1. Разпространение и характеристика на почвите.

Според почвено-географското райониране на България, районът на парка попада в Лудогорската почвена провинция на Долнодунавската почвена подобласт. Разпространени са няколко типа почви, които са описани в съответствие с класификацията на Световната организация по прехраната на населението FAO (Food and Agriculture Organisation). Според оценката на плодородието за нуждите на земеделието в провинцията, почвите се отнасят към I и II ботинетна група, клас S1 и S2 (География на България, 2002).

Почвеното разнообразие в района се дължи на сложна връзка между скалната основа, хидроклиматичната обстановка, растителността, животинския свят и дейността на човека. Разпознават се следните почви:

1. Почви в горите и земите на горския фонд:

Клас: Черноземи

- Тип: Карбонатни черноземни слабомощни – по ФАО (Haplic kastanozems)
- Тип: Излужени черноземи – по ФАО (Luvic)
- Клас: Наносни почви (Fluvisols)
- Тип: Алувиални почви (Alluvial Fluvisols)

2. Почви в земеделските земи

- Клас: Наносни почви (Fluvisols)
- Тип: Алувиални почви (Alluvial Fluvisols)
- Подтип: Алувиално-ливадни
- Подтип: Алувиално делувиални

1. Характеристика на почвите в горите и земите на горския фонд

Карбонатни черноземни почви заемат площ 1822.1 ха (72.4% от почвите в горския фонд) и са разпространени като ивица, успоредна на р. Дунав. Характерна особеност е отлагането на карбонатите в тях под формата на карбонатни псевдомицели, особено в хумусно-аккумулятивния хоризонт. Карбонатите се съдържат в целия почвен профил, като в дълбочина нарастват. Тези почви са слабо пластични, при навлажняване набъбват, при изсъхване се свиват слабо и не се напукват. Отличават се с висока водопропускливост. Съдържанието на хумус варира от 1.5 до 4.5 %. Почвената реакция е слабоалкална до алкална.

Излужените черноземи заемат площ 685.6 ха (27.3 от почвите в горския фонд) и са образувани върху разпространените в района варовици под въздействие на тревната растителност, каквато е покривала в миналото значителни пространства в Дунавската равнина. В почвения профил, тъмно оцветеният хумусно-аккумулятивен хоризонт (слой А) е доста дебел и е с мощност 40-80 см, а хоризонт В е по-светъл и слабо уплътнен. В хоризонт С се съдържат значителни количества варовикови късчета с различна големина. В повърхностния слой на тези почви се съдържа голямо количество глина – до 60%.

Алувиалните почви заемат площ 9.5 ха (0.4% от почвите в горския фонд) и се образуват върху неспоени чакълесто пясъкливи алувиални отложения по заливните тераси на реките. Имат само един тънък повърхностен хоризонт – по-тъмен, до 10 см, след което има слоеве, различаващи се само по размера на фракцията. В основата са изградени от чакъли, които нагоре в разреза преминават в пясъкливи, пясъкливо-глинести, а на места в глинести наноси.

Таблица 1.11.1(1) Площи на почвите в горите и земите на горския фонд.

Почвен тип	Площ на почвения тип, в ха	Площ, на почвения тип в земите на горския фонд, в %
Алувиални почви	9,3	0,37
Излужени черноземи	685,6	27,24
Карбонатни черноземи	1822,1	72,39
ОБЩО	2517,0	100,0

Показатели за оценка на почвите:

- по почвен профил:

По дълбочина почвите са: плитки, дълбоки и междинни. С най-голям дял са много дълбоките почви, които заемат площ от 994,9 ха (39.5% от почвените площи в горския фонд) (табл. 2). Средно дълбоките почви са вторите по разпространение в природния парк и заемат обща площ от 468,9 ха (18.6 % от почвените площи в горския фонд).

Таблица 1.11.1(2) Разпространението на много дълбоките почви по почвени типове.

Почвен тип	Много дълбока почва, в ха	Площ за почвения тип в земите на горския фонд, в %
Алувиална	9,3	100
Излужени черноземи	433,2	63.2
Карбонатни черноземи	552,4	30.32
ОБЩО дълбоки почви	994,9	39.53

- по механичен състав и структура:

По механичен състав почвите са глинести, пясъчливо глинести, пясъчливи и глинесто пясъчливи. Преобладават пясъчливо глинестите, които заемат основният дял от територията – 2514,7 ха (99,91% от почвените площи в горския фонд).

- по каменливост:

Некаменливите почви са с обща площ 979,0 ха (38.9% от почвените площи в горския фонд) и са представени при всички почвени типове (табл. 2). Средно каменливите са 731,1 ха (29% от почвените площи в горския фонд) слабо каменливите са 508,3 х (20.2% от почвените площи в горския фонд), силно каменливи 20,7 ха (0.8% от почвените площи в горския фонд).

Таблица 1.11.1(3) Разпространение на некаменливите почве по почвени типове.

Почвен тип	Некаменлива почва, в ха	Площ за почвения тип в земите на горския фонд, в %
Алувиална	9,3	100
Излужени чернозем	435,5	63.5
Карбонатни черноземи	534,2	29.3
ОБЩО некаменливи почви	979,0	38.9

- по плътност и порьозност:

Почвите се разделят на плътни, уплътнени, рохки и смесени. Най-разпространени са плътните почви – 1363.4 ха (54,2% от общата площ на почвите в земеделския фонд) и уплътнените 1105.2 ха (43.1% от общата площ на почвите в земеделския фонд) (табл. 4).

Таблица 1.11.1(4) Разпространение на плътните почви по почвени типове

Почвен тип	Плътна почва, в ха	Площ за почвения тип в земите на горския фонд, в %
Алувиална	-	-
Излужени черноземи	406,9	59.35
Карбонатни черноземи	956,5	52.49
ОБЩО плътни почви	1363,4	54.17

- по водни свойства:

Водният режим на почвите се определя от съотношението между количеството на постъпилата вода и водата, напускаща профила, и се изразява с коефициент на влажност (годишната сума на валежите/годишната сума на изпарението). По своята влажност почвите са сухи и свежи. В площта на горския фонд преобладават сухите почви 1374.8 ха (54.6% от общата площ на почвите в земеделския фонд). От тях излужен чернозем са 513.8 ха (75% от излужения чернозем) и карбонатен чернозем са 861,0 ха (46.2% от карбонатния чернозем). Поради неравномерното разпределение на валежите, водният режим на черноземите не е много добър.

- по съдържание на хумус, азот, фосфор, калий, карбонати

При черноземите хумусното съдържание намалява в дълбочината на профила, като най-голяма част от него 25-35% е в повърхностния слой А (0-20 см). Разпределението на общия азот съответства на разпределението на хумуса. Съдържанието на усвоим азот е ниско, поради продължителните засушавания. Съдържанията на общ фосфор е значително. Съдържанията на калий в почвите е значително и е свързано с разрушаването на калий съдържащи минерали - фелдшпати и хидрослюди, съдържащи се в иловата фракция. Налице е биологична акумулация на калий в повърхностните слоеве. Запасеността на почвите с усвоими форми на калия е благоприятна. Съдържанията на карбонати е висока и се увеличава от горе надолу в почвения профил.

При алувиалните почви хумусното съдържание зависи от възрастта на почвите и е от 1.5 до 6% в необработваемите площи и от 1-3% в обработваемите площи. Алувиалните почви са бедни и понякога са представени само от чакъли и пясъци.

- по рН (концентрацията на водородните йони) на почвения разтвор

При черноземите реакцията на почвения разтвор е слабо алкална – $8.2 \div 8.5$, а в дълбочина до алкална. За алувиалните почви рН зависи от наносния материал.

2. Характеристика на почвите в земеделския фонд

Почвите в земеделския фонд са предимно алувиално-ливадните и по-малко разпространените алувиално-делувиални. Алувиално-ливадните почви се формират по заливната и първата надзаливна тераси, върху неспоени чакълесто-песъчливи алувиални наноси по поречията на реките Русенски, Бели, Черни и Мали Лом. Тези почви са азонални и нямат обособени хоризонти, които са резултат на педогененни процеси. Профилът им се състои от маломощен хумусен хоризонт 15-40 см, под който следват различни по механичен състав речни наноси. По-голяма част от алувиално-ливадните почви се отличават с високо плодородие. Алувиално-делувиалните почви приличат на алувиално-ливадните, но се формират в подножията на склоновете при непостоянен воден ток.

Показатели за оценка на почвите:

- по механичен състав

По механичния си състав алувиално-ливадните почви се разделят на песъчливи, тежкопесъчливи и глинести. В участъците с разпространение на варовици по цялата дълбочина на почвения профил присъстват късове от тях.

- по водни свойства

Влагоемността и водозадържащата способност варират в твърде широки граници в зависимост от алувиалните материали. Независимо от това обаче водният им режим е много добър.

- по съдържание на хумус, азот, фосфор, калий, карбонати

Хумусното съдържание в повърхностния хоризонт варира от 1 до 5% в целините и от 1 до 2% в обработваемите земи. По дълбочина на профила съдържанията на хумус намаляват или се редуват хоризонти с по-високо и по-ниско хумусно съдържание. Количеството на общия азот варира от 0.04 до 0.30%. При периодично заливните тераси хумусният слой отсъства или е с малка мощност. Условието за мобилизиране на органичния азот са добри, вследствие на което запасът на фосфор е подложен на силно извличане от растенията. Почвите са слабо обезпечени с калий. Тези образувани върху варовитите скали са с високи съдържания на карбонати.

- по рН (концентрацията на водородните йони) на почвения разтвор

Реакцията на безкарбонатните алувиално-ливадни почви е слабо кисела до неутрална, а на карбонатните – алкална.

1.11.2. Почвени процеси

По данни на РИОСВ-Русе, на територията на парка не са констатирани през годините след 2005 г. нарушени площи, вследствие на ерозия, стопанска дейност, замърсяване в Парка и граничните земи, отпадни води и радиация.

В площите на почвите от горския фонд и земеделските земи са налице природни и антропогенни фактори предизвикващи процеси на деградация на почвите. Тези процеси намаляват използваемостта на почвите и са свързани с: ветровата и водната почвена ерозия, киселяването, замърсяването, уплътняването на почвите и др.

В горските площи, почвите са слабо засегнати от ерозионни процеси. Приблизително 75% са неерозирани терени. Площната ерозия е първа степен 22,1%. Слабо засегнати са земите от площна ерозия втора (0,9%), втора-трета степен (0,45%) и трета степен (1,62 %). Площна ерозия четвърта степен е наблюдавана в 0,8 ха единствено при гори в реконструкция.

В земеделските площи алувиално-ливадните и алувиално-делувиални почви са от I до III категория. Не са засегнати от ерозия , тъй като са разположени на най-равните места непосредствено до речното корито.

В границите на природния парк не са предвиждани мерки за борба с ерозията и не са изграждани противоерозионни съоръжения.

Към настоящия план е изработена **Карта № 7 „Почви“**.

БИОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ОЦЕНКАТА НА ПРИРОДОЗАЩИТНОТО СЪСТОЯНИЕ ПО ДИРЕКТИВА ЗА МЕСТООБИТАНИЯТА И ДИРЕКТИВА ЗА ПТИЦИТЕ СЕ ОТНАСЯ ЗА ПЕРИОДА НА ДОКЛАДВАНЕ 2007-2013 г.

1.12 ЕКОСИСТЕМИ И БИОТИПИ (ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ)

1.12.1. **Класификация на природните местообитания по EUNIS** (Европейска информационна система за природата) и посочи статута им, съгласно Червена книга на РБългария т. 3.

Класификацията на природните местообитания следва йерархичната схема на EUNIS Classification. Дадена е кратка характеристика на EUNIS местообитанията и е отразена

корелацията с типовете природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и растителните съобщества съгласно класификация на флористичния подход.

C1. Води със стояща повърхност (Surface standing waters)

C1.3. Постоянни еутрофни езера и други изкуствени водни басейни (Permanent eutrophic lakes, ponds and pools)

Характеристика: Към този тип екосистеми се отнасят всички естествени и полуестествени водоеми и рибарници с еутрофицирана вода. В ПП Русенски Лом към тази категория принадлежат рибарниците при село Сваленик и село Писанец. Съобществата на прикрепена и свободно плаваща водна растителност от по-долу изброените подкатегории имат висока консервационна стойност и са включени в Приложение 1 на ЗБР в рамките на местообитание 3150. Това местообитание е с много висока степен на рядкост и с много висока степен на уязвимост. Заплахи - обраствания на водоемите с макрофити, замърсяване на водите и пресъхване.

C1.32. Свободно плаваща растителност в еутрофни езера (Free-floating vegetation of eutrophic waterbodies)

C1.33. Вкоренена потопена растителност в еутрофни езера (Rooted submerged vegetation of eutrophic waterbodies)

C2. Води с течаща повърхност (Surface running waters)

C2.1. Извори, пролетни потоци и гейзери (Springs, spring brooks and geysers)

C2.12. Извори с твърда вода (Hard water springs)

Характеристика: Извори богата на калций и с активно формиране на бигор в карстовите райони. Съобществата, формирани край тези извори се характеризират с високо доминиране на мъхове. Обикновено заемат малки площи и имат линейна или точкова структура. В ПП Русенски Лом е установена следната подкатегория:

C2.121. Карстови извори с бигорни образувания (Petrifying springs with tufa or travertine formations)

Тези изворни съобщества се отнасят към приоритетното природно местообитание 7220* Извори с твърда вода с тувести формации (*Cratoneurion*), включено в Приложение 1 на ЗБР.

C2.3. Постоянни, непреливни, бавни водни течения (Permanent non-tidal, smooth-flowing watercourses)

Характеристика: Постоянни бавни водни течения, непреливащи и с неизразена сезонна динамика. Обичайно речното корито е песъчливо до глинесто. Това е биотопа, обхващащ водното течение на река Русенски Лом и нейните притоци, които в обхвата на ПП Русенски Лом, са Бели, Черни и Мали Лом. Тази екосистема се явява важен средообразуващ фактор. Наличието на постоянно водно течение е важно условие за формирането на крайречните галерийни гори, отнасящи се към приоритетното за опазване местообитание 91E0 Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). В обхвата на бавнотечащите води близо до брега на реките се формира и растителност от съюза *Magnopotamion*.

C3. Крайбрежна зона на вътрешните водоеми (Littoral zone of inland surface waterbodies)

C3.2. Водни пояси от тръстика и високи хелофити, различни от захарна тръстика. В този биотоп се включват всички съобщества на макрофити, като те най-често заемат периферните части на изкуствените водоеми и рибарници. Това са обрастванията с тръстика (*Phragmites australis*), камъши (*Scirpus lacustris* и *Scirpus tabernaemontani*) и различни видове папур (*Typha* spp.). Те много бързо се настаняват при нарушаване на хидрорежима, а при пресъхване могат да завземат целия басейн на водоема. Тези съобщества са установени по периферията на рибарниците при село Сваленик.

C3.21. Тръстикови (*Phragmites australis*) масиви

C3.22. Камъшови (*Scirpus lacustris*) масиви

C3.23. Папурови (*Typha*) масиви

E1. Сухи тревисти места (Dry grasslands)

E1.1. Вътрешни пясъци и скали с отворена растителност (Inland sand and rock with open vegetation)

Характеристика: Отворена термофилна растителност върху пясъчни и скални разкрития (тук не влиза растителността по отвесните скални стени). Този биотоп включва отворени сухи тревни съобщества на варовити вътрешни пясъчни разкрития и растителност главно от едногодишни и сукулентни растения, формирана по каменистите повърхнини (трошляци) на скални ръбове, первази и площадки, често подложени на ерозия. В ПП Русенски Лом към този биотоп се отнасят отворени, ксерофилни пионерни тревни съобщества върху плитки, каменисти варовити почви с преобладаване на пролетни едногодишни и сукулентни (*Sedum* spp.) растения от съюза *Alyssoidis-Sedion albi*. Тези съобщества съответстват на включеното в Приложение 1 на ЗБР природно местообитание 6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyssoidis-Sedion albi*. То има мозаечна структура и се среща в малки участъци с плитки почви или върху трошляци и разкрития на варовиковата скална основа сред степните тревни и храстови съобщества (местообитания 40A0, 6210 и 6250). Формира се също и върху връхната заравнена част на скалните венци, където липсва почвена покривка. В ПП Русенски Лом е установена EUNIS подкатегорията:

E1.11. Евро-сибирски съобщества на трошляци (каменисти повърхнини) (Euro-Siberian rock debris swards)

E1.2. Многогодишни тревни съобщества върху варовици и базични степи (Perennial calcareous grassland and basic steppes)

Характеристика: Сухите тревисти съобщества на варовити почви най-често се отнасят към съюза *Festucion valesiacae*. Те представляват отворени (на рендзини) до затворени (на плитки до средномощни черноземни почви) тревни съобщества, с високо флористично богатство, доминирани от туфести житни треви: белизма (*Bothriochloa ischaemum*), садина (*Chrysopogon gryllus*), валезийска власатка (*Festuca valesiaca*) и коило (*Stipa* spp.). По своя характер тези ценози са преходни между ливадната и пасищната растителност. Имат значение за опазването на популациите на някои

лечебни растения - *Galium verum*, *Achillea* spp., *Teucrium* spp. и др. В ПП Русенски Лом са представени следните подкатегории:

E1.22. Сухи субконтинентални степни тревни съобщества (Arid subcontinental steppic grassland)

Съобществата на този биотоп се отнасят към 2 природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР: широко разпространеното 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*) (важни места за орхидеи*) и по-ограничено разпространеното, предимно в южните части на ПП Русенски Лом, 6240* Субпанонски степни тревни съобщества, последното са т. нар. Петрофитни степи и е приоритетно за опазване.

E1.2С. Панонски лъсови степни тревни съобщества (Pannonic loess steppic grasslands)

Съобществата на този биотоп са разпространени в северната част на ПП Русенски Лом, между селата Иваново и Кошов, и са формирани на средномощни черноземни почви и лъсофи повърхнини. Те съответстват на природно местообитание 6250* Панонски лъсови степни тревни съобщества от Приложение 1 на ЗБР.

E2. Мезофилни тревни съобщества (Mesic grasslands)

E2.2. Сенокосни ливади на ниска и средна надморска височина (Low and medium altitude hay meadows)

Характеристика: Мезофилни сенокосни ливади на ниска надморска височина, формирани на плодородни, мощни и добре дренирани алувиално-ливадни почви и смолници край реките, във влажните долове и котловинните полета. Те са доминирани от житни, като *Alopecurus pratensis*, *Festuca pratensis*, *Arrhenatherum elatius*, и са с богато разнотравие. Низинните сенокосни ливади в ПП Русенски Лом имат първичен произход и заемат тясна ивица по заравнените крайречни тераси. На територията на Парк е представена следната подкатегория:

E2.25. Континентални ливади (Continental meadows)

Тези ливадни съобщества се отнасят към местообитанието 6510 Низинни сенокосни ливади, включено в Приложение 1 на ЗБР.

F3. Умереноконтинентални и средиземноморско-планински храстови съобщества (Temperate and mediterranean-montane scrub)

F3.2. Субсредиземноморски гъсталаци и храстови съобщества (Submediterranean deciduous thickets and brushes)

F3.24. Субконтинентални и континентални храсталаци (Subcontinental and continental deciduous thickets)

F3.241. Средноевропейски субконтинентални храсталаци (Central European subcontinental thickets)

Характеристика: Листопадни храстови съобществата от съюза *Ostryo-Carpinion*, разпространени на плитки почви в близост до ръба на скалните венци или в горните части на сухи каменисти склонове. Те се характеризират с повече или по-малко отворена структура и високо участие на субсредиземноморски и понтийски флорни елементи. Тук

се включват чистите храстови формации на келяв габър или драка, както и смесените с махалебка, мъждрян, смрадлика, люляк и др. Към този биотоп принадлежат също и съобществата от ниски храстчета, включващи *Amygdalus nana*, *Rosa spinosissima*, *Prunus fruticosa* и *Rosa gallica*. В ПП Русенски Лом са установени следните две подкатегории:

F3.2412. Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества (Subcontinental peri-Pannonic scrub)

Съобщества на дребни храстчета, доминирани от *Amygdalus nana*, *Rosa spinosissima* и *Prunus fruticosa*. Те се отнасят към природното местообитание 40A0* Субконтинентални перипанонски храстови съобщества, включено в Приложение 1 на ЗБР. То се среща много рядко на територията на ПП Русенски Лом и има петниста структура, поради което е избрано за едно от приоритетните за опазване.

F3.2431. Мизийски храсталаци от келяв габър (Moesian oriental hornbeam thickets)

Този биотоп е широко разпространен в ПП Русенски Лом и включва чисти храстови формации от келяв габър или смесени с драка, смрадлика, люляк, мъждрян и др. На малки площи, които е трудно да бъдат обособени в картируеми полигони, в близост до скалния ръб се формират чисти ивици от люляк, които се отнасят към подкатегорията F3.2432 Мизийски храсталаци от люляк (Moesian lilac thickets), която може да се разглежда като мозайка сред F3.2431.

FB. Култури от храсти (Shrub plantations)

FB.4. Лозя (Vineyards)

Характеристика: Изкуствено местообитание. Лозята най-често са в близост до селищата, една част от тях са запустели, напр. тези северно от с. Червен.

G1. Широколистни листопадни гори (Broadleaved deciduous woodland)

G1.1. Крайбрежни и галерийни гори с доминиране на *Alnus*, *Betula*, *Populus* and *Salix* (Riparian and gallery woodland, with dominant alder, birch, poplar or willow)

Характеристика: Крайречни галерийни гори в низините и планините, които формират тясна и често разкъсана ивица покрай речните легла и по речните тераси. Развиват се на богати алувиални почви, периодично наводнявани при сезонната динамика на речните води. Крайречните съобщества от съюза *Salicion albae* имат висока консервационна стойност и са включени като приоритетен за опазване хабитат в Приложение 1 на ЗБР в рамките на местообитание 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Той е с висока степен на рядкост и висока степен на уязвимост. Разпространен е ограничено и формира тясна ивица между речното корито и речната тераса. Най-добре неговите структури са опазени в долината на Бели Лом, между Писанец и Нисово и в долината на Мали Лом, между Нисово и Сваленик. Основни заплахи за този

биотоп се явяват антропогенния натиск и инвазията на аморфата. В ПП Русенски Лом крайречните гори се отнасят към следните подкатегории:

G1.11. Крайречни върбови гори (Riverine willow woodland)

G1.111. Средноевропейски гори от бяла върба (*Salix alba*) (Middle European white willow forests)

G1.1112. Източноевропейски тополово-върбови гори (Eastern European poplar-willow forests)

G1.7. Термофилни листопадни гори

Характеристика: Широколистни гори в субсредиземноморската климатична зона и в западната Евразийска степна зона, често доминирани от термофилни видове *Quercus* или други топлолюбиви дървесни видове като *Carpinus orientalis* и *Ostrya carpinifolia*. Понякога тези гори са с разнообразен видов състав, без ясно изразени доминанти. В ПП Русенски Лом гори с участието на *Carpinus orientalis*, *Quercus* spp., *Tilia tomentosa*, *Acer campestre*, *Ulmus glabra* се формират в долната част на долинните склонове, където образуват плавен преход между крайречните гори и дъбовите гори в горните части на склоновете. Поради неясно изразените си доминанти, част от широколистните гори в ПП Русенски Лом са отнесени към тази категория.

G1.73. Източни гори на космат дъб (Eastern *Quercus pubescens* woods)

G1.737. Източни субмедитерански гори на космат дъб (Eastern sub-Mediterranean white oak woods)

G1.7372. Мизийски гори на космат дъб (Moesian white oak woods)

Характеристика: Светли, термофилни смесени дъбови гори с доминиране на космат дъб (*Quercus pubescens*), главно по варовиковите възвишения, където заемат най-сухите и топли места на склонове предимно с южно или западно изложение. Почвите са сухи, плитки, скелетни и с различна степен на ерозия. Тези гори са фрагментирани и често имат храсталачен облик, поради континенталните условия при които растат, бедните почви и антропогенното въздействие. В местата с по-плитки и каменисти почви в тях съдоминант се явява келявият габър. В ПП Русенски Лом фрагменти от тези гори са запазени между селата Иваново и Кошов, като понякога те образуват комплекси със Субконтиненталните перипанонски храстови съобщества (40A0). Този биотоп се отнася към природно местообитание 91Н0* Панонски гори с *Quercus pubescens*, включено в Приложение 1 на ЗБР.

G1.76. Балкано-Анадолски термофилни дъбови гори (Balkano-Anatolian thermophilous oak forests)

Характеристика: Ксерофилни до мезоксерофилни смесени дъбови гори, доминирани от цер (*Quercus cerris*), благун (*Quercus frainetto*), зимен дъб (*Quercus petraea*) и с участието на дръжкоцветен (*Quercus pedunculiflora*) и космат (*Quercus pubescens*) дъб в субконтиненталните централни и източни части на

Балканския полуостров. Тези гори формират дъбовия пояс до 800 м в цялата страна, в регионите с континентален и преходно-континентален климат. Те принадлежат към природното местообитание 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори от Приложение 1 на ЗБР. На територията на ПП Русенски Лом е представена подкатегорията:

G1.768. Мизийско-Дунавски термофилни дъбови гори (Moesio-Danubian thermophilous oak forests)

В ПП Русенски Лом този биотоп заема средната и горната част на склонове с южно, западно и източно изложение. Тези дъбови гори на растат на дълбоки до средномощни черноземни почви, като на местата с по-плитка почва се настъпява келявия габър.

G1.7A. Степни дъбови гори (Steppe oak woods)

Характеристика: Ксеротермни дъбови гори, развиващи се в условията на типичен континентален климат, в лесостепната зона на Панонския и Понто-Сарматския регион. У нас тези гори са доминирани от *Quercus cerris* в Дунавската равнина и Лудогорието и от *Quercus pedunculiflora* в района на Добруджанското плато. Те обикновено са монодоминантни и са разположени по билните части, в съседство на обработваемите земи или на полегати склонове с припечни изложения на льосовите хълмове до около 300 м н.в. Поради лесната им достъпност степните дъбови гори са били подложени на силно антропогенно влияние – сечи, опожаряване, паша на домашни животни. В ПП Русенски Лом е представена следната подкатегория:

G1.7A1. Евро-сибирски степни гори (Euro-Siberian steppe *Quercus* woods). Този биотоп се отнася към природното местообитание 91P0* Евро-сибирски степни гори с *Quercus* spp., включено в Приложение 1 на ЗБР. В ПП Русенски Лом степните дъбови гори се срещат основно по левия долинен склон на река Мали Лом, като най-компактните и запазени площи се намират северно от село Сваленик.

G1.7C. Смесени термофилни гори (Mixed thermophilous woodland)

Характеристика: Съобществата от съюза *Aceri tatarici-Quercion* имат висока консервационна стойност и са включени в Приложение 1 на ЗБР в рамките на местообитанието 91Z0. В този код попадат всички чисти и смесени гори от сребролистна липа, които вероятно спадат към описаните асоциации *Tilio tomentosae-Carpinetum betuli* Donita 1970 (от Румъния) и *Staphyleo-Tilietum tomentosae* Tzonev 2003 (от България). В състава, освен сребролистна липа, участват *Quercus frainetto*, *Acer campestre*, *A. tataricum*, *Carpinus betulus*, а в най-влажните и сенчести части и *Staphylea pinnata*, *Corylus avellana* и др. Биотопът е важен за опазване на популациите на редица лечебни и горскоплодни видове. Горите от келяв габър в ПП Русенски Лом се отнасят към следната подкатегория:

G1.7C2. Гори от келяв габър (*Carpinus orientalis* woods)

G1.7C22. Балкански гори от келяв габър (Helleno-Balkanic oriental hornbeam woods)

Липовите гори в ПП Русенски Лом се отнасят към следната подкатегория:

G1.7C4. Термофилни липови гори (Thermophilous lime woods)

G1.7C41. Гори от сребролистна липа (Silver lime woods)

G1.A. Мезотрофни и еутрофни гори от дъб, габър, ясен, липа и бряст (Meso- and eutrophic *Quercus*, *Carpinus*, *Fraxinus*, *Acer*, *Tilia*, *Ulmus* and related woodland)

G1.A1. Мезотрофни и еутрофни гори на дъб, ясен и габър (*Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils)

G1.A1C. Източноевропейски гори от дъбово-габърски гори (Southeastern European *Quercus-Carpinus betulus* forests)

G1.A1C3. Мизийски дъбово-габърски гори (Moesian oak-hornbeam forests)

Характеристика: Мезофилни смесени гори, доминирани от обикновения габър (*Carpinus betulus*) и зимния дъб (*Quercus daledampii*) върху свежи, плитчи почви на варовикова основа. Те са включени в Приложение 1 на ЗБР в рамките на местообитанието 91G0* Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus*. Освен доминиращите габър и зимен дъб, единично се срещат цер, благун, бряст, липи, явори. В ПП Русенски Лом тези гори се формират в долната част на сенчести влажни склонове и в доловете. Те се срещат на малки площи и много често образуват комплекс с дъбовите и липовите местообитания.

G1.A4. Смесени широколистни гори на стръмни и урвисти места (Ravine and slope woodland)

Характеристика: Смесени вторични гори, развиващи се в пониженията с отложени почви на сипеи и стръмни склонове, най-често варовикови и по-рядко силикатни, при наклон над 20 градуса. Това природно местообитание е с интразонално разположение в буковия пояс и по-рядко в дъбовия пояс. Видовият състав е подвижен и е комбинация от дървесни видове с различно преобладание. Тези гори са вторични и включват в състава си *Tilia tomentosa*, *Tilia platyphyllos*, *Ulmus glabra*, *Acer pseudoplatanus*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus* и принадлежат към съюза *Tilio-Acerion*. В Ломовете е представен подтип Ксеротермофилни гори, типични за сухи и по-топли сипеи, доминирани главно от липи. Те са включени в Приложение 1 на ЗБР в рамките на местообитанието 9180* Смесени гори върху сипеи и стръмни склонове от *Tilio-Acerion*.

G1.C. Изкуствени широколистни листопадни горски култури (Highly artificial broadleaved deciduous forestry plantations). Тук се отнасят и културите от гледичия на територията на парка.

G1.C1. Култури от топола (*Populus*) (Poplar plantations)

Характеристика: Тополовите култури заемат малка площ в ПП Русенски Лом. Те заемат някои по-широки речни тераса на мястото на унищожени крайречни галерийни гори на местообитанието 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Местата заети от тополи култури са потенциални местообитания за възстановяване на крайречните тополово-върбови гори.

G1.C3. Култури от акация (*Robinia*) (False acacia plantations)

Характеристика: Монодоминантни култури от бяла акация (*Robinia pseudoacacia*), заемащи големи площи в ПП Русенски Лом. Местата заети от акциеви култури са потенциални местообитания за възстановяване на типичните за района дъбови гори.

G1.D. Овощни градини (Fruit and nut tree orchards)

G1.D2. Култури от орех (*Juglans*) (Walnut groves)

G3. Иглолистни гори (Coniferous woodland)

G3.F. Изкуствени иглолистни горски плантации (Highly artificial coniferous plantations)

G3.F1. Иглолистни култури от местни видове (Native conifer plantations)

G3.F12. Борови култури (*Pinus*) (Native pine plantations)

H1. Сухоземни подземни пещери, пещерни системи, проходи и водни тела (Terrestrial underground caves, cave systems, passages and waterbodies)

H1.2. Пещерни галерии (Cave interiors)

H1.22. Наземни пещери, местообитание на субтроглофилни гръбначни животни (прилепи) (Subtroglophile vertebrate caves)

H1.221. Континентални наземни пещери, местообитание на субтроглофилни гръбначни животни (прилепи) (Continental subtroglophile vertebrate caves)

Характеристика: Пещери от основните евразийски сухоземни масиви от съществено значение за части от жизнения цикъл на субтроглофилите на гръбначните животни.

H3. Вътрешни отвесни скали и скални разкрития (Inland cliffs, rock pavements and outcrops)

H3.2. Базични и ултра-базични вътрешни отвесни скали (Basic and ultra-basic inland cliffs)

H3.2A. Илирийско-Гръцко-Балкански отвесни скали с *Potentilla* (Illyrio-Helleno-Balkan *Potentilla* cliffs)

H3.2A1. Гръцко-Балкански калцифилни хазмофитни съобщества (Helleno-Balkan calcicolous chasmophyte communities)

H3.2A13. Балкански калцифилни хазмофитни съобщества (Balkan Range calcicolous chasmophyte communities)

Характеристика: Растителност по отвесни варовити скали в предпланините и планините, характеризираща се с голямо

локално разнообразие и с участие на ендемични видове. Този биотоп се отнася към природното местообитание 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове, включено в Приложение 1 на ЗБР. Той се среща равномерно на цялата територия на ПП Русенски Лом, самостоятелно или формира комплекси с местообитанията 40A0 и 6110. Канъновидният характер на ландшафта в долината на Ломовете е предпоставка този биотоп да заема голяма площ и да изпълнява водеща естетическа роля.

H5. Различни вътрешни местообитания с много рядко растителност или без растителност (Miscellaneous inland habitats with very sparse or no vegetation)

H5.6. Твърди скални повърхности, скални смеси, насипни материални отлагания, почви, заети от лишей или мъхове, или колонизирани от специализирани, сравнително редки тревни или храстовидни съобщества (Recent volcanic features)

H5.61. Пътища без настилка (Unsurfaced pathways)

I1. Обработваеми земи и зеленчукови градини (Arable land and market gardens)

I1.1. Интензивно стопанисвани чисти посеви (Intensive unmixed crops)

I1.2. Смесени култури в зеленчукови градини и оранжерии (Mixed crops of market gardens and horticulture)

I1.3. Обработваема земя с чисти посеви, отглеждани по нискоинтензивни земеделски методи (Arable land with unmixed crops grown by low-intensity agricultural methods)

J1. Сгради в градове и села (Buildings of cities, towns and villages)

J1.2. Жилищни сгради в селата и градските периферии (Residential buildings of villages and urban peripheries)

J1.3. Градски и крайградски обществени сгради (Urban and suburban public buildings)

J2. Сгради с ниска плътност (Low density buildings)

J2.1. Разпръснати жилищни сгради (Scattered residential buildings)

J2.3. Селски индустриални и търговски обекти, които все още са в активна употреба (Rural industrial and commercial sites still in active use)

J2.4. Селскостопански сгради (Agricultural constructions)

J4. Транспортна мрежа и други територии с твърда настилка (Transport networks and other constructed hard-surfaced areas)

J4.2. шосейна мрежа (Road networks)

J5. Изкуствени води и свързани с тях структури (Highly artificial man-made waters and associated structures)

J5.3. Изкуствени несолени стоящи води (Highly artificial non-saline standing waters)

Приложение № 1.12.1(1) Списък „Природни местообитания по EUNIS в ПП Русенски Лом и техният Статут, съгласно Червена книга на РБългария т. 3”

Приложение № 1.12.1(2) Списък „Природни местообитания за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти”

Към настоящия план е изработена **Карта № 15 „Карта на природните местообитания по EUNIS”**

1.12.2. Типове природни местообитания, съгласно Приложение 1 на ЗБР.

За територията на ПП "Русенски Лом" са определени 17 типа природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР, от които 10 типа са приоритетни за опазване. Със * за отбелязани приоритетните местообитания според Директивата за местообитанията 92/43/ЕЕС. Дадена е кратка характеристика на типовете природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР, тяхното разпространение в България и на територията на ПП "Русенски Лом" и е отразена корелацията с йерархичната схема на EUNIS Classification и растителните съобщества съгласно класификация на флористичния подход.

3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*
EUNIS класификация:

C Inland surface waters

C1 Surface standing waters

C1.3 Permanent eutrophic lakes, ponds and pools

C1.32 Free-floating vegetation of eutrophic waterbodies

C1.33 Rooted submerged vegetation of eutrophic waterbodies

Обща характеристика:

Сладководни крайречни езера и лимани най-вече с мътни, богати на органика води, разпространени от морското равнище до около 200 м. н.в. Към това местообитание принадлежат както естествени езера, така и водоеми с антропогенен произход напр. изоставени наводнени баластриери, стари корита, рибарници. В тях се срещат разнообразни хидрофитни съобщества.

Разпространение в България:

В цяла България, в равнинните части на страната, основно в Дунавската равнина, Тракийската низина и Черноморското крайбрежие.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Местообитанията на хидрофитните съобщества от съюзите *Hydrocharition*, *Nymphaeion* и *Magnopotamion* са разпространено само в изкуствените водоеми в ПП Русенски Лом, каквито са рибарниците северно от село Сваленик и рибарниците западно от село Писанец. Това местообитание е с вторичен произход и се формира главно в басейни със слаба експлоатация или в изоставените рибарници.

Извън Парка местообитанието 3150 се е формирало в част от рибарниците при село Басарбово и гр. Вятово.

Характерни видове за:

съобществата на свободно плаващи на повърхността растения (съюз *Hydrocharition*) - *Lemna* spp., *Ceratophyllum demersum*;

съобщества на прикрепени към дъното растения с плаващи на повърхността листа (съюз *Nymphaeion*) – *Persicaria amphibia*, *Potamogeton crispus*, *Potamogeton natans*;

съобществата на изцяло потопени растения (съюз *Magnopotamion*) - *Myriophyllum spicatum*, *M. verticillatum*, *Elodea canadensis*.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

04C1 Естествени или полустествени мезотрофни до еутрофни езера и блага с макрофитна растителност (C1.32 Free-floating vegetation of eutrophic; C1.33 Rooted submerged vegetation of eutrophic waterbodies waterbodies).

Категория: *Застрашено*

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

40A0* Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества

EUNIS класификация:

F Heathland, scrub and tundra

F3 Temperate and mediterranean-montane scrub

F3.2 Submediterranean deciduous thickets and brushes

F3.24 Subcontinental and continental deciduous thickets

F3.241 Central European subcontinental thickets

F3.2412 Subcontinental peri-Pannonic scrub

Обща характеристика:

Към местообитанието се отнасят степни храстови съобщества с доминиране на ниски листопадни храсти, в районите с континентален или субсредиземноморски климат, на варовити терени, върху плитки до средномощни хумусно-карбонатни почви. Те имат мозаечна структура, като най-често се развиват в комплекс с тревни съобщества от степен тип (6210, 6250), но могат да се формират и на места с разкрита основна скала, заедно с типични хазмофитни (скални) видове.

Разпространение в България:

Североизточна България, северно Черноморско крайбрежие, Югозападна България (Южна Витоша, Лозенска планина, Голо Бърдо, Чепън планина, Земенска планина, Конявска планина и др.) и единични находища в Източна Стара планина и Тунджанска хълмиста равнина.

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

Местообитанието е с ограничено, често петнисто разпространение и е представено в северните части от долината на Ломовете, между селата Иваново и Кошов, като най

представителните места се намират северно от Кошов, по левия долинен склон на Черни Лом близо до местността Смесите. Съобществата с преобладаване на *Amygdalus nana* заемат тясна ивица близо до скалния ръб или образуват петна сред местообитание Субпанонски степни тревни съобщества (6240). Микрогрупировки с доминиране на *Prunus fruticosa* са установени западно от село Сваленик, покрай пътя за Нисово.

Характерни видове:

Amygdalus nana, Prunus fruticosa, Rosa spinosissima, Rosa gallica, Syringa vulgaris, Cotoneaster integerrimus, Adonis vernalis, Anemone sylvestris, Geranium sanguineum, Teucrium chamaedrys, T. polium, Inula ensifolia, Phlomis tuberosa, Jurinea mollis, Salvia austriaca и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република Българи, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техният статут:

18F3 Субконтинентални степни храсталаци (F3.2412 Subcontinental peri-Pannonic scrub).

Категория: *Застрашено*

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-незадоволително

6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*

EUNIS класификация:

E Grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens

E1 Dry grasslands

E1.1 Inland sand and rock with open vegetation

E1.11 Euro-Siberian rock debris swards

Обща характеристика:

Отворени, ксерофилни пионерни тревни съобщества върху плитки варовикови или алкални почви с преобладаване на пролетни едногодишни (терофити) и сукулентни (*Sedum* spp.) растения от съюза *Alyso alysooidis-Sedion albi* и с характерна мозайка от лишей и мъхове (в ранна пролет). Формират неголеми петна в карстовите райони в ниските (до 700-1000 м н.в.) континентални части на страната.

Разпространение в България:

Ниските части в цяла България - Предбалкана, суходолията на Лудогорието, каньоните в Дунавската равнина, ниските планини в Западна България (Софийско, Пернишко и Кюстендилско).

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

Местообитанието е разпространено на цялата територия на Ломовете като по-големи площи заема в долините на Черни и Русенски Лом, където преобладават откритите пространства. То има мозаечна структура и се среща в малки участъци с плитки почви или разкритие на варовиковата скална основа сред степните тревни и храстови съобщества (местообитания 40A0, 6210 и 6250). Формира се също и върху връхната заравнена част на скалните венци, където липсва почвена покривка, в комплекс с хазмофитната (скалната)

растителност на местообитание 8210. По отношение на консервационната му стойност 6110 е важен за опазване на единствената на Балканския полуостров популация на защитения вид *Polygala sibirica* (Сибирска телчарка), намираща се на левия долинен склон на Черни Лом северно от с. Кошов. Друг важен за опазване вид в местообитанието 6110 е *Genista tetragona* (Четириръба жълтуга), разпространен по заравнените части на скалните венци, на двата склона на Черни Лом, северно от село Червен.

Характерни видове:

Festuca valesiaca, *Poa bulbosa*, *Sedum hispanicum*, *Abyssum abyssoides*, *Paronychia cephalotes*, *Cerastium* spp., *Minuartia glomerata*, *M. setacea*, *Saxifraga tridactylites*, *Achillea chyeolata*, *Teucrium montanum*, *Convolvulus cantabrica*, *Asplenium trichomanes*, *A. ruta-muraria*, лишени, мъхове и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република Българи, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

01E1 Пионерни термофилни тревни съобщества на варовити скалисти и каменисти места (E1.11 Euro-Siberian rock debris swards).

Категория: Потенциално застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-незадоволително

6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*) (важни места за орхидеи*)

EUNIS класификация:

E Grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens

E1 Dry grasslands

E1.2 Perennial calcareous grassland and basic steppes

E1.22 Arid subcontinental steppic grassland

Обща характеристика:

Сухи до умерено влажни тревни съобщества, доминирани от туфести житни треви: садина (*Chrysopogon gryllus*), белизма (*Bothriochloa ischaemum*), валезийска власатка (*Festuca valesiaca*) и др. Те формират комплекси с петрофитните степи на плитки, деградирани хумусно-карбонатни почви или песъчливо глинести сипей на склонове с южно изложение. По своя характер тези тревни ценози заемат преходно място между ливадната и пасищната растителност. Те формират пасищни територии по хълмистите терени. Местообитанието се среща в лесостепната зона и често има вторичен характер. Към 6210 принадлежат и светлите храстови съобщества на каменисти терени с участието на *Fraxinus ornus*, *Paliurus spina-christi*, *Carpinus orientalis*, които се явяват важни местообитания за орхидеите.

Разпространение в България:

В цяла България до около 1000 м н.в.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Местообитание 6210 се среща самостоятелно или формира комплекси с 6110 и 6250. То е разпространено из цялата долина на Ломовете, като по-голямата част е съсредоточена в долината на река Черни Лом, където преобладават откритите негористи територии. В северните части на Ломовете местообитанието се явява преход от льосовите степи към горските и скалните ценози. В южните части 6210 обхваща зоната между горските съобщества на келяв габър и цер и местообитанието на петрофитните степи (6240).

Характерни видове:

Festuca valesiaca, Chrysopogon gryllus, Stipa spp., Koeleria macrantha, Teucrium chamaedrys, Filipendula vulgaris, Galium verum, Sanguisorba minor, Coronilla varia, Dorycnium herbaceum, Medicago spp., Eryngium campestre, Origanum vulgare, Orchis purpurea, Orchis morio, Himantoglossum jancae и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

11E1 Ксеротермни ливади и пасища от садина (*Chrysopogon gryllus*), белизма (*Bothriochloa ischaetum*) и валезийска власатка (*Festuca valesiaca*) (E1.22 Arid subcontinental steppic grassland (*Festucion valesiaca*)).

Категория: Потенциално застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-незадоволително

6240* Субпанонски степни тревни съобщества

EUNIS класификация:

E Grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens

E1 Dry grasslands

E1.2 Perennial calcareous grassland and basic steppes

E1.22 Arid subcontinental steppic grassland

Обща характеристика:

Разнообразни, петрофитни, калцифилни съобщества, синтаксономично принадлежащи към съюзите *Festucion valesiaca* и *Saturejion montanae*. Най-често представляват отворени сухи тревни съобщества от степен тип по каменистите, често ерозирани, скални склонове с наклон 20-40°, известни още като петрофитни степи. Те се развиват на плитките варовити почви и на места с разкритие на варовици и мергели, но там където няма отвесни стени с хазмофитна растителност. Характеризират се с голямо видово разнообразие и със сравнително ниско проективно покритие (между 20 и 70%) и са доминирани от туфести житни, полухрастчета, ефемери и ефемероиди, както и с участие на хазмофити. В състава на това местообитание участват както типични степни видове, така и субсредиземноморски и ендемични видове. То се среща в районите с континентален климат до около 1000 m н.в.

Разпространение в България:

Северна България (Предбалкана и в каньоновидните долини на реките в Дунавската равнина) и по-ограничено в Западна България.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Местообитанието е с ограничено разпространение основно в най-южните части на Ломовете, където се среща самостоятелно или формира комплекси с местообитанията 6110 и 6210. То обхваща стръмня десен долинен склон на река Мали Лом в района на село Сваленик. В долината на Черни Лом местообитанието е разпространено северно от село Червен и е важно за опазването на консервационно значимия вид Четириръба жълтуга (*Genista tetragona*). Последният е рядък степен вид, включен в Бернската конвенция, срещащ се в Молдова и Украйна и наскоро съобщен като нов за България.

Характерни видове:

Festuca valesiaca, Bothriochloa ischaemum, Stipa capillata, Melica ciliata, Carex halleriana, Iris pumila, Astragalus vesicarius, Satureja coerulea, Scutellaria orientalis, Onosma taurica, Linum austriacum, L. tauricum, L. tenuifolium, Achillea clypeolata, Cephalaria uralensis, Campanula sibirica, Gypsophila glomerata, Rhodax canus и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

04E1 Субконтинентални петрофитни степи (E1.22 Arid subcontinental steppic grassland (*Festucion valesiaca*)).

Категория: Уязвимо

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Благоприятно

6250* Панонски лъсови степни тревни съобщества

EUNIS класификация:

E Grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens

E1 Dry grasslands

E1.2 Perennial calcareous grassland and basic steppes

E1.2C Pannonic loess steppic grasslands

Обща характеристика:

Степни и пасищни съобщества в зоната на разпространение на лъоса, доминирани от тувести житни растения. Лъосовата повърхнина достига до 30-50 м дебелина и е покрита с мощни черноземни почви. Местообитанието включва затворени тревни ценози с проективно покритие над 80%, които представляват изолирани пасища върху черноземни почви по лъосовите плата, където граничат с обработваемите терени, или заемат склоновете на стръмни лъсови форми. В състава на тези съобщества се срещат много от типичните степни видове. Често формират мозаечни или комплексни фитоценози с храсталаци, но храстите не трябва да надвишават 20% от сумарната площ на местообитанието, защото това е негативна тенденция, която води до загуба на местообитанието.

Разпространение в България:

В северните части на Дунавската равнина – около Русе, Бяла, Свищов, Никопол, Оряхово, Козлодуй, Лом и др.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Най-обширните и представителни територии на това местообитание се намират в северните части на Ломовете. То се среща основно по високата платовидна част, граничеща с обработваемите земи, на левия долинен склон на реките Русенски и Черни Лом между селата Иваново, Кошов и Червен. По отношение на консервационната му стойност местообитанието 6250 е важно за опазване на популациите на българския ендемит *Chamaecytisus kovacevii* и балканския ендемит *Verbascum dieckianum*

Характерни видове:

Chrysopogon gryllus, Bothriochloa ischaemum, Stipa pennata, Festuca valesiaca, Koeleria macrantha, Artemisia austriaca, Astragalus vesicarius, A. onobrychis, Dianthus pallens, Nonea pulla, Salvia nemorosa, S. nutans, Falcaria vulgaris, Verbascum dieckianum, Galium octonarium, G. verum, Euphorbia nicaensis, Sternbergia colchiciflora, Teucrium polium, Teucrium chamaedrys, Chamaecytisus hirsutus, C. kovacevii и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република Българи, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

07E1 Дунавски лъсови степи (E1.2C Pannonic loess steppic grasslands).

Категория: Застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

6510 Низинни сенокосни ливади

EUNIS класификация:

E Grasslands and lands dominated by forbs, mosses or lichens

E2 Mesic grasslands

E2.2 Low and medium altitude hay meadows

E2.25 Continental meadows

Обща характеристика:

Мезофитни сенокосни ливади от клас *Molinio-Arrhenatheretea* (съюз *Arrhenatherion, Deschampsion*), доминирани от житни треви и с много богато разнотревие. Развиват се върху мощни алувиално-ливадни почви и смолници край реките, във влажните долове и котловинните полета. Повечето от тях се косят 1-2 пъти годишно след края на активния вегетационен период. Съществуват два основни типа: първични (типични) и вторични. Първичните сенокосни ливади заемат крайречните тераси и пониженията на релефа (паднини) в равнините. Вторичните са формирани на мястото на унищожени гори при сенокосен режим на ползване. Косенето възпрепятства възстановяването на горската растителност, както и навлизането на едногодишни плевели и е важно за поддържането на благоприятния им флористичния състав. Низинните сенокосни ливади се използват главно за сено, но често в тях се осъществява и паща, което оказва негативно влияние върху видовия им състав.

Разпространение в България:

Срещат се в цяла България до около 1000 м н. в. Сравнително по-големи и добре запазени площи на местообитанието има в котловините на Западна България и в Тракийската низина.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Низинните сенокосни ливади на територията на ПП Русенски Лом имат първичен произход. Те са разпространени в целия водосборен басейн на Ломовите, но заемат малка площ поради сравнително тесните речни тераси. Най-представителните територии на местообитанието 6510 се намират в долината на река Мали Лом между селата Нисово и Сваленик. Изоставянето на сенокосния режим на стопанисване през последните 10 години и използването на торове в обработваемите площи по речните тераси са довели до няколко негативни промени в структурата и физиономията на тези съобщества. Те са силна рудерализирани и във видовия им състав са се появили нитрофилни видове – *Urtica dioica*, *Sambucus ebulus*, *Vicia* spp. и др. Значително е намалял процента на типичните видове, настъпила е и смяна на доминантите. Не на последно място идва проблема с бързото им обрастване с храсти и дървета.

Характерни видове:

Сред житните видове основни доминанти в тези ливади са *Poa trivialis* ssp. *ylvicola*, *Alopecurus pratensis*, *Festuca pratensis*, *Elymus repens*, *Arrhenatherum elatius*, *Lolium perenne* и *Bromus commutatus*. Други характерни видове за местообитанието са *Cirsium canum*, *Rorippa sylvestris*, *Galium debile*, *Stellaria graminea*, *Trifolium* spp., *Medicago arabica*, *Symphytum officinale*, *Centaurea jacea*, *Althaea officinalis*, *Lotus corniculatus*, *Knautia arvensis* и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

15E2 Низинни сенокосни ливади (E2.25 Continental meadows).

Категория: Застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

7220* Извори с твърда вода с туфести формации (*Cratoneurion*)

EUNIS класификация:

C Inland surface waters

C2 Surface running waters

C2.1 Springs, spring brooks and geysers

C2.12 Hard water springs

C2.121 Petrifying springs with tufa or travertine formations

Обща характеристика:

Растителните съобщества с преобладаване на калцифилни мъховете, формиращи се в райони с карстообразуващи скали – варовик или мрамор, с активно отлагане на бигор. Бигорните образувания се натрупват в извори с вода, имаща високо съдържание на калциев карбонат, а също и на места, където водата се просмуква или се стича по скални стени. Срещат се и на речни разливи или прагове. Тези образувания могат да се открият както в горите, така и в откритите местности. Имат малки размери с точкова или линейна форма.

Разпространение в България:

В карстовите райони на цяла България – Северна България (Западен Предбалкан, Деветашко плато, Шуменско плато и др.), Черноморско крайбрежие (северно от гр. Балчик), Искърски пролом (Лакатник), Пирин, Средни Родопи и др.

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

Карстовите извори са разпространени наредко в долината на река Русенски Лом и представляват точкови (с много малка площ) обекти. Някои от тях са активни целогодишно, а други за кратко през пролетта и началото на лятото. В Ломовете е представен подтип Приизворни съобщества на *Equisetum telmateia* – влажни зони около извори или просмукваща се вода на варовити терени с глинеста почва в гористи места.

Обикновено изворите се ползват от пастирите за водопой на добитъка, което значително влошава качеството на местообитанието. Основни заплахи са утъпкването и замърсяването с органични отпадъци. Някои извори се затлачват и загубват, а други се каптират и край тях се изграждат обществени местни водоизточници (чешми).

Местообитанието се среща предимно в долината на река Мали Лом, като един от най-големите извори е в района на Големия Нисовски манастир, където при заливането се образува рядко за Ломовете мочурливо тресавище, богато на хигрофитни видове.

Характерни видове:

Eupatorium cannabinum, *Phyllitis scolopendrium*, *Equisetum telmateia*, мъхове и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

08C2 Карстови извори и потоци с бигорни образувания (C2.121 Petrifying springs with tufa or travertine formations).

Категория: Застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Благоприятно

8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове

EUNIS класификация:

H Inland unvegetated or sparsely vegetated habitats

H3 Inland cliffs, rock pavements and outcrops

H3.2 Basic and ultra-basic inland cliffs

H3.2A Illyrio-Helleno-Balkan *Potentilla* cliffs

H3.2A1 Helleno-Balkan calcicolous chasmophyte communities

H3.2A13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities

Обща характеристика:

Растителност по варовикови (отвесни) скали в предпланините и планините, отнасяща се към клас *Asplenietea trichomanis*, разред *Potentilletalia caulescentis* и съюз *Ramondion nathaliae*. Характеризира се с голямо локално разнообразие и с участие на многобройни ендемични растителни видове. По отвесните скални стени в ниските части на страната, особено в Предбалкана и Дунавската равнина (вкл. Лудогорието) се формират много разнообразни

хазмофитни ценози с участието на: *Aurinia saxatile*, *Parietaria lusitanica*, *Centaurea affinis*, *Celtis glabrata*, *Seseli rhodopaenum*, *Seseli degenii*, *Minurattia setacea*, *Centaurea orientalis* и др.

Разпространение в България:

Каньоновидните долини на реките в Дунавската равнина, Лудогорието, Предбалкана, Пирин, Родопите, Славянка и Стара планина.

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

Местообитание 8210 е равномерно разпространено на цялата територия на Ломовете, като се среща самостоятелно или формира комплекси с местообитанията 40A0 и 6110. В него се включват голите скални венци и стени, придаващи каньоновидния облик на долината на река Русенски Лом. Към него са привързани и някои от консервационно значимите видове растения и животни и е от особена важност за скалогнезदेशните птици, които са приоритетен обект на опазване.

Характерни видове:

Aurinia saxatile, *Parietaria lusitanica*, *Dianthus noeanus*, *Minuartia setacea*, *Galium lovcense*, *Rhamnus saxatilis*, *Celtis glabrata* и др. Характерно е и участието на хазмофитни папрати – *Asplenium rutamuraria*, *A. trichomanes*, *Ceterach officinarum*.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

08Н3 Варовикови скали с хазмофитна растителност (Н3.2А13 Balkan Range calcicolous chasmophyte communities).

Категория: Уязвимо

Включено в ЗБР и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Благоприятно

9180* Смесени гори върху сипеи и стръмни склонове от *Tilio-Acerion*

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land

G1 Broadleaved deciduous woodland

G1.A Meso- and eutrophic *Quercus*, *Carpinus*, *Fraxinus*, *Acer*, *Tilia*, *Ulmus* and related woodland

G1.A4 Ravine and slope wood land

Обща характеристика:

Смесени вторични гори, развиващи се в пониженията с отложени почви на сипеи и стръмни скални склонове, най-често варовикови и по-рядко силикатни, при наклон над 20 градуса. Това природно местообитание е с интразонално разположение в буковия пояс и по-рядко в дъбовия. Видовият състав е подвижен и е комбинация от дървесни видове с различно преобладание. Тези гори са вторични и включват в състава си *Tilia tomentosa*, *Tilia platyphyllos*, *Ulmus glabra*, *Acer pseudoplatanus*, *Fraxinus excelsior*, *Carpinus betulus* и принадлежат към съюза *Tilio-Acerio*. В Ломовете е представен подтип Ксеротермофилни гори, типични за сухи и по-топли сипеи, доминирани главно от липи.

Разпространение в България:

Стара планина, Родопите, Рила, Витоша, Осоговска планина, Лозенска планина и др. Рядко се среща на ниските части на България.

Характерни видове:

Tilia cordata, Tilia tomentosa, Ulmus glabra, Acer campestre, A. platanoides, Fraxinus excelsior, F. ornus, Carpinus betulus, Sorbus torminalis, Quercus spp., Corylus avellana, Euonymus verrucosus, Hedera helix, Phyllitis scolopendrium, Carex pilosa, Corydalis spp., Arum maculatum, Geum urbanum, Helleborus odoratus, Isopyrum thalictroides, Anemone ranunculoides, Mycelis muralis и др.

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

На територията на Ломовете полидоминантните гори от съюз *Tilio-Acerion* са с ограничено разпространение. Те заемат сенчестите стръмни каменисти склонове по левия бряг на реките Мали и Бели Лом. Дребнолистната липа рядко участва в състава на дървостоя и в повечето случаи е заместена от сребролистната, което се дължи на сравнително малката надморска височина, на която се среща 9180, и на контакта му с типичните за района Мизийски гори от сребролистна липа (91Z0).

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

28G1 Смесени гори на сипеи, на стръмни склонове и планински клисури (G1.A4 Ravine and slope wood land).

Категория: Застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion, Alnion incanae, Salicion albae*)

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land

G1 Broadleaved deciduous woodland

G1.1 Riparian and gallery woodland, with dominant *Alnus, Betula, Populus* or *Salix*

G1.11 Riverine *Salix* woodland

G1.111 Middle European *Salix alba* forests

G1.1112 Eastern European poplar-willow forests

Обща характеристика:

Крайречни галерийни гори в низините и планините, които формират тясна и често разкъсана ивица покрай речните легла и по речните тераси. Развиват се на богати алувиални почви, периодично наводнявани при сезонната динамика на речните води.

Те играят много важна защитна и противоерозионна роля, като не трябва да се пренебрегва и естетическата им стойност. От друга страна тези гори оказват благотворно влияние върху водните екосистеми, чрез регулация на температурата и създаване на нови местообитания. Местообитание 91E0 има три подтипа в България. В долината на Ломовете е представен Подтип 3 Алувиални гори от съюза *Salicion albae*.

Разпространение в България:

Местообитанието е разпространено по цялото поречие на река Дунав и по долните течения на нейните притоци.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Местообитанието е разпространено по цялата територия на Ломовете, но заема малка площ и на много места е силно деградирано от човешката дейност. С най-висока степен на естественост и типичност са крайречните върбови ивици в поречието на река Бели Лом в участъка между Писанец и Нисово, където крайречните гори са със заливаем режим и по речната тераса на Мали Лом между селата Нисово и Сваленик.

Крайречните гори често са подложени на негативно антропогенно влияние, което се изразява стопанисване чрез голи сечи, трансформация в интензивни култури и почистване на речните корита. Тези дейности водят до унищожаване на тези изключително важни за речните екосистеми гори. Друг основен проблем е навлизането на инвазивни дървесни и храстови видове (аморфа, айлант, черница, ясенолистен явор, пенсилвански ясен и др.), което води до негативни промени на естествения видов състав и структура.

Характерни видове:

Salix alba, S. fragilis, S. triandra, P. alba, Ulmus laevis, U. minor, Morus alba, Cornus sanguinea, Rubus caesius, Hedera helix, Clematis vitalba, Humulus lupulus, Calystegia sepium, Solanum dulcamara, Urtica dioica, Parietaria officinalis, Lycopodium europaeus, Lythrum salicaria, Symphytum officinale, Cirsium arvense, Iris pseudacorus, Brachypodium sylvaticum, Phalaris arundinacea, Phragmites australis и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

01G1 Крайречни върбово-тополови гори (G1.1112 Eastern European poplar-willow forests).

Категория: Застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

91G0* Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus*

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land

G1 Broadleaved deciduous woodland

G1.A Meso- and eutrophic *Quercus*, *Carpinus*, *Fraxinus*, *Acer*, *Tilia*, *Ulmus* and related woodland

G1.A1 *Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils

G1.A1C Southeastern European *Quercus-Carpinus betulus* forests

G1.A1C3 Moesian oak-hornbeam forests

Обща характеристика:

Мезофилни (умерено влажни) гори с доминиране на обикновения габър (*Carpinus betulus*) и зимния дъб (*Quercus dalechampii*) върху свежи, плиткочувни почви на варовикова основа. Освен доминиращите габър и зимен дъб, единично се срещат пер, липи, явори. Тези гори се

формират в долната част на сенчестите влажни склонове и в доловете на суходолнията и каньоновидните речни долини на Северна България до около 500 м н.в. Те са силно фрагментирани и имат характер на интразонална растителност в пояса на топлолюбивите дъбови гори. В състава им участват както типични мезофилни видове, характерни за габърските гори, така и по-ксерофитни от съседните дъбови гори.

Разпространение в България:

Само в Северна България – Предбалкана, Дунавската равнина, Лудогорието и Добруджа (Батова река).

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

Местообитанието на панонски гори с обикновен габър и зимен дъб е с много ограничено и разпокъсано разпространение на територията на Ломовете. Много често тези гори се срещат в комплекс с дъбовите и липовите местообитания (91M0, 91H0 и 91Z0). Местообитанието е заемало по-големи площи, но в резултат на човешката дейност и формиране на производни, предимно келявогабърски съобщества, то е намалило своя обхват.

Характерни видове:

Carpinus betulus, Quercus dalechampii, Q. cerris, Acer campestre, Ruscus aculeatus, R. hypoglossum, Hedera helix, Carex pilosa, Euphorbia amygdaloides, Symphytum tuberosum, Cardamine bulbifera, Glechoma hirsuta, Festuca heterophylla, Euonymus verrucosus, Sorbus torminalis, Galium pseudaristatum, Viola reichenbachiana, Convallaria majalis, Galanthus elwesii, Lathyrus vernus, Corydalis spp., Anemone ranunculoides.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

26G1 Равнинни мезофилни дъбови и габърски гори (G1.A1C3 Moesian oak-hornbeam forests).

Категория: Потенциално застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

91H0* Панонски гори с *Quercus pubescens*

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land

G1 Broadleaved deciduous woodland

G1.7 Thermophilous deciduous woodland

G1.73 Eastern *Quercus pubescens* woods

G1.737 Eastern sub-Mediterranean white oak woods

G1.7372 Moesian white oak woods

Обща характеристика:

Светли, сухолюбиви дъбови гори, с преобладание на космат дъб (*Quercus pubescens*), главно по варовиковите възвишения, където заемат най-сухите и топли места на склонове предимно с южно или западно изложение. Тези гори се развиват при екстремни условия

по отношение на влажност и богатство на почвата. Почвите са плитки, сухи, скелетни и с различна степен на ерозия. Заради континенталните условия, бедните почви и антропогенното въздействие, горите са фрагментирани и често имат хресталачен облик. Видовият състав на съобществата на косматия дъб е динамичен и разнообразен и често включва видове от съседните сухи пасища. Тъй като в тях има много открити терени (поляни, каменливи площи) те формират комплекси с ксеротермните пасища и хресталаци. Често, особено на места с плитка варовикова основа, масово се среща и *Carpinus orientalis*, който образува и втори дървесен етаж.

Разпространение в България:

Северна България (Предбалкана и части от Дунавската равнина) и в предпланините и ниските варовити планини на Западна България.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Местообитанието е с много ограничено разпространение в Ломовете. Фрагменти от тези гори са запазени между селата Иваново и Кошов, където те често образуват комплекси със Субконтиненталните пери-панонски хрестови съобщества (40A0). Може да се допусне, че тяхното разпространение е редуцирано в резултат от човешката дейност са били заменени с вторични келявогабърви и тревни фитоценози.

Характерни видове:

Quercus pubescens, *Q. frainetto*, *Q. cerris*, *Fraxinus ornus*, *Carpinus orientalis*, *Sorbus domestica*, *Cornus mas*, *Pyrus pyraster*, *Geranium sanguineum*, *Carex michelii*, *Buglossoides purpureo-caerulea*, *Lactuca quercina*, *Orchis purpurea*, *O. simia*, *Dictamnus albus*, *Scorzonera hispanica*, *Laser trilobum*, *Helleborus odoratus*, *Althaea cannabina*, *Chamaecytisus albus*, *Potentilla micrantha*, *Pulmonaria mollis*, *Tanacetum corymbosum* и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

14G1 Мизийски гори от космат дъб (*Quercus pubescens*) (G1.7372 Moesian white oak woods).

Категория: *Застрашено*

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

91I0* Евро-сибирски степни гори с *Quercus* spp.

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land

G1 Broadleaved deciduous woodland

G1.7 Thermophilous deciduous woodland

G1.7A Steppe *Quercus* woods

G1.7A1 Euro-Siberian steppe *Quercus* woods

Обща характеристика:

Ксеротермни дъбови гори, доминирани от *Quercus cerris* в Дунавската равнина и Лудогорието и от *Quercus pedunculiflora* в района на Добруджанското плато, развиващи се в

условията на типичен континентален климат. В състава им участват както видове от ксерофитните дъбови гори, така и лесостепни елементи. Местообитанието има два подтипа в България. На територията на Ломовете е представен подтип Евро-сибирски гори на цер. Те обикновено са монодоминантни и са разположени по билните части около обработваемите земи или на полегати склонове с припечни изложения на лъсовите хълмове до около 300 м н.в. Поради лесната им достъпност тези гори са били подложени на силно антропогенно влияние – сечи, паша на домашни животни, опожаряване. Тези гори са преобладаващо издънкови с относително ниска възраст. На места има единични насаждения с възраст над 80 години, които са подходящи за обособяването им в гори във фаза на старост. В храстовия етаж доминира глогът (*Crataegus monogyna*), а при насажденията с по-ниска склопеност преобладаващо е участието на смрадликата (*Cotinus coggygria*).

Разпространение в България:

Разпространени са в Дунавската равнина основно върху лъсовите повърхнини и в Североизточна България, където се развиват върху деградирани черноземни почви.

Разпространение в ПП "Русенски Лом":

Степните дъбови гори се срещат основно по левия долинен склон на река Мали Лом и най-компактните и запазени площи се намират северно от село Сваленик. Поради ограниченото разпространение на територията на страната и приоритетността на евро-сибирските дъбови гори, ПП Русенски Лом се явява ключово място за тяхното опазване.

Характерни видове:

Quercus cerris, *Q. pedunculiflora*, *Acer tataricum*, *Sorbus domestica*, *Cotinus coggygria*, *Crataegus monogyna*, *Pyrus pyraeaster*, *Euonymus verrucosus*, *Ligustrum vulgare*, *Rhamnus catharticus*, *Buglossoides purpurocaerulea*, *Clinopodium vulgare*, *Dictamnus albus*, *Dactylis glomerata*, *Festuca heterophylla*, *Helleborus odoratus*, *Galium pseudaristatum*, *Geum urbanum*, *Latyris niger*, *Lychnis coronaria*, *Pulmonaria mollis*, *Tanacetum corymbosum*, *Crocus flavus*, *Iris sintenisii*, *I. variegata*, *Verbascum phoeniceum*, *Vincetoxicum hircynicum* и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

18G1 Лесостепни гори от цер (*Quercus cerris*) (G1.7A1 Euro-Siberian steppe *Quercus* woods).

Категория: *Застрашено*

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land

G1 Broadleaved deciduous woodland

G1.7 Thermophilous deciduous woodland

G1.76 Balkano-Anatolian thermophilous *Quercus* forests

G1.768 Moesio-Danubian thermophilous oak forests

Обща характеристика:

Ксерофитни до мезоксерофитни дъбови гори, доминирани от доминирани от цер (*Quercus cerris*), благун (*Quercus frainetto*), с единично участие на дръжкоцветен и космат дъб, а в предпланините на зимен дъб. Формират дъбовия пояс до около 800 м в цялата страна в регионите с континентален и преходно-континентален климат. Срещат се на разнообразна скална основа – както силикатна, така и варовикова, най-често на сиви горски и канелени почви и по-рядко на черноземи и рензини. На територията на Ломовете е представен подтип Мизийски смесени термофилни дъбови гори.

Разпространение в България:

Разпространени са по хълмистите равнини и предпланините в цяла България с изключение на най-южните части с преходно-средиземноморски климат.

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

В долината на река Русенски Лом дъбовите гори са разположени на не много стръмни склонове, върху дълбоки черноземни почви. В горните части на долинните склонове, където условията са по-неблагоприятни, доминира келявият габър. В долните, по-влажни участъци на склоновете, микроклиматично повлияни от близостта на реката, преобладава сребролистната липа, разширила вторично разпространението си, следствие на избирателното отсичане на cera и благуна.

Местообитанието е широко разпространено в Полонието. Най-представителните церово-благунови гори се намират в долината на река Бели Лом между селата Писанец и Нисово и долината на река Мали Лом между селата Нисово и Сваленик. За разлика от Евро-сибирските дъбови гори на местообитание 91Ю, дъбовите гори на местообитание 91М0 заемат сравнително по-наклонени терени върху плитки почви и тревният им етаж е с по-ниско разнообразие.

Характерни видове:

Quercus cerris, Q. frainetto, Q. pubescens, Tilia tomentosa, Acer campestre, Fraxinus ornus, Crataegus monogyna, Cornus mas, Ligustrum vulgare, Brachypodium sylvaticum, Dactylis glomerata, Festuca heterophylla, Melica uniflora, Poa nemoralis, Geum urbanum, Lathyrus niger, Campanula persicifolia, Lychnis coronaria, Silene viridiflora, Helleborus odorus, Tanacetum corymbosum, Galium pseudaristatum, Vupleurom praealatum, Crocus flavus и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техният статут:

15G1 Мизийски смесени термофилни дъбови гори (G1.768 Moesio-Danubian thermophilous oak forests).

Категория: Застрашено

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

91Z0 Мизийски гори от сребролистна липа

EUNIS класификация:

G Wood land, forest and other wooded land
G1 Broadleaved deciduous woodland
G1.7 Thermophilous deciduous woodland
G1.7C Mixed thermophilous woodland
G1.7C4 Thermophilous *Tilia* woods
G1.7C41 Silver lime woods

Обща характеристика:

Ксерофитни до мезоксерофитни гори с доминиране на *Tilia tomentosa*, разпространени в хълмистите равнини и предпланините на Северна България, най-често на варовик или лъос, в условията на типичен континентален климат. Най-представителните територии на горите от сребролистна липа се намират в Лудогорието. На места липовите гори вторично са разширила площта си в резултат на избирателното изсичане на дъбовете (*Quercus cerris*, *Q. petraea* agg., *Q. frainetto*), с които често образуват смесени ценози. Тревният етаж е съставен предимно от раннопролетни видове, развиващи се преди разлистването на гората.

Разпространение в България:

Северна България – Северното Черноморие (Златни пясъци), Лудогорието, Добруджа (Батова река) и Дунавската равнина.

Разпространение в ГПП "Русенски Лом":

Най-представителните липови гори се намират в долината на река Бели Лом между селата Писанец и Нисово (горски масив Батаклията). Местообитанието 91Z0 се среща ограничено и в долината на река Черни Лом. Горите от сребролистна липа заемат полегати сенчести склонове предимно със северно изложение. В по-стръмните участъци на склоновете, с разкрития на основната скала, сребролистната липа участва в изграждането на полидоминантните фитоценози на местообитание 9180.

С оглед ограниченото географско разпространение на това природно местообитание на територията на страната, ГПП Русенски Лом е от съществено значение за неговото опазване.

Характерни видове:

Tilia tomentosa, *Fraxinus ornus*, *Acer campestre*, *A. platanoides*, *Staphylea pinnata*, *Ruscus aculeatus*, *Hedera helix*, *Carex pilosa*, *Melica uniflora*, *Dactylis glomerata*, *Lamium galeobdolon*, *Geum urbanum*, *Helleborus odorus*, *Corydalis* spp., *Polygonatum odoratum*, *Convallaria majalis*, *Galanthus elwesii*, *Scilla bifolia*, *Anemone ranunculoides*, *Isopyrum thalictroides*, *Euphorbia amygdaloides*, *Ranunculus ficaria*, *Glechoma hirsuta*, *Potentilla micrantha* и др.

Връзка на местообитанията, включени в Червена книга на Република България, том 3 (маркирани в Bold) с EUNIS кодовете (в скоби) и техния статут:

23G1 Горы от сребролистна липа (*Tilia tomentosa*) (G1.7C41 Silver lime woods).

Категория: *Застрашено*

Включено в ЗБР, Бернска конвенция и Директива за хабитатите.

Природозащитно състояние: Неблагоприятно-лошо

Приложение №1.12.2 Списък „Природни местообитания, съгласно Приложение №1 на ЗБР в ПП „Русенски Лом“ и тяхното природозащитно състояние”.

Към настоящия план е изработена **Карта № 16 „Природни местообитания, съгласно Приложение №1 на ЗБР ”**

1.12.3. Баланс по местообитания - процентно покритие на природното местообитание, спрямо общата площ на парка, степен на представителност, приоритетност за опазване, относителна площ или площта от парка, покрита от дадения тип местообитание, отнесена към общата площ от националната територия, покрита от този тип местообитание.

Процентното покритие на природните местообитания, включени в Приложение 1 на ЗБР, спрямо общата площ на парка възлизат на 1746,35 ха или 51,24 %. Най-голямо е участието на природно местообитание 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори с 16,76 %, следвано от 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик с 8,1 %. С най-малко участие като площ е местообитанието 7220* Извори с твърда вода с туфести формации (Cratoneurion), поради специфичният му характер. Въпреки това ПП „Русенски Лом“ се явява едно от важните места за неговото опазване в национален мащаб.

Степента на представителност на площта, покрита от дадения тип местообитание, отнесена към общата площта на парка и общата площ от националната територия, покрита от този тип местообитание е представена в *Таблица 1.12.3*.

1.12.4. Природозащитният статус на природните местообитания, съгласно Приложение 1 на ЗБР - степен на опазване на структурата и функциите на дадения тип природно местообитание и възможности за възстановяване, цялостна оценка на стойността на парка за опазването на дадения тип природно местообитание. Сравнителен анализ на площите от картирането на природните местообитания, направено от ДПП „Русенски Лом“, с данните от проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове — фаза I”.

Направен е сравнителен анализ на площите от картирането на природните местообитания, направено в рамките на настоящия план, с данните от проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове — фаза I”. Данните са представени в *Таблица 1.12.3*, където е посочено участието на всеки тип природно местообитание в границите на парковата територия, спрямо неговата площ в границите на Защитена зона "Ломовега" BG0000608. На базата на получените резултати се установи, че природно местообитание 3260 Равнинни или планински реки с растителност от *Ranunculus fluitantis* и *Callitriche-Batrachion* не се потвърждава за територията на ПП "Русенски Лом". Въз основа на по-прецизното проучване се установи, че площите на три типа природни

местообитания са по-големи в границите на природния парк, относно тези, които за посочени като цяло за защитената зона. Това са местообитанията 40A0* Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества, 6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi* и 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове. Почти половината от площта на местообитание 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*) определено за зоната се намира на територията на ПП "Русенски Лом".

Природозащитното състояние на типовете природни местообитания е представено в Приложение 1.12.2.

В "Благоприятно природозащитно състояние" са 3 типа. В "Неблагоприятно незадоволително природозащитно състояние" са 4 типа. В "Неблагоприятно лошо природозащитно състояние" са 10 типа.

Направеният анализ показва, че територията на парка е от ключово значение за опазването на природните местообитания и е необходимо да се предприемат мерки за подобряване на природозащитното им състояние.

От местообитанията, включени в Приложение 1 на ЗБР, следните са предмет на специални мерки:

40A0* Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества

Препоръки:

- превенция на пожарите;
- картиране – тъй като местообитанието се среща на малки площи (има петниста структура) е препоръчително всеки новооткрит фрагмент да бъде картиран и мониториран;
- ограничаване на разселването на инвазивни дървесни видове – айлант и конкуриращи храсти – драка, смрадлика и др;

6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*

Препоръки:

- превенция на пожарите;
- забрана за изземване на скална маса в местата на разпространение на местообитанието;
- ограничаване на разселването на инвазивни дървесни видове – айлант, и конкуриращи храсти – драка;

6240* Субпанонски степни тревни съобщества

Препоръки:

- превенция на пожарите;

- забрана за разкриване на кариери на скална маса в близост до полигоните на разпространение на местообитанието;
- ограничаване на разселването на инвазивни дървесни видове – айлант и конкуриращи храсти – драка, келяв габър, мъждряк и др.

6250* Панонски льосови степни тревни съобщества

Препоръки:

- превенция на пожарите;
- насърчаване на умерената паша на овце;
- борба със захрастяването;
- забрана на промяна на предназначението на земите и превръщането им в обработваеми земи.

91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*).

Препоръки:

- съгласуване на ГСП с ПУ;
- забрана за сечи в заливните гори;
- ограничаване на разселването на инвазивни дървесни видове - аморфа, ясенolistен явор, пенсилвански ясен ясен, хибридни клонове тополи и др.;
- увеличаване на площта на алувиалните заливни гори, чрез постепенно редуциране на площите заети от хибридни тополи и залесяването им с местни видове.

91Z0 Мизийски гори от сребролистна липа (*Tilia tomentosa*).

Препоръки:

- съгласуване на ГСП с ПУ;
- трансформация на културите, чрез залесяване с местни видове.

Таблица 1.12.3.

* Степен на представителност на площта, покрита от природните местообитания от Приложение 1 на ЗБР, отнесена общата площ на парка, общата площ от националната територия и общтата площ от Защитена зона "Ломовете" BG000068

Природно местообитание от Приложение 1 на ЗБР			Площта от парка, покрита от дадения тип местообитание	Процентно покритие на природното местообитание, спрямо общата площ на парка	Общата площ от националната територия	Процентно покритие на природното местообитание, отнесена към общата площ от националната територия	Площ на местообитанието в Защитена зона "Ломовец" BG0000608	Процентно покритие на природното местообитание, отнесена към общата площ от Защитена зона "Ломовец" BG0000608
№	Код	Наименование	ха	%	ха	%	ха	%
1	3150	Естествени еутрофни езера с растителност от типа <i>Magnopotamion</i> или <i>Hydrobarition</i>	1,30	0,04	20802,06	0,01	0,00	0,00
2	40A0*	Субконтинентални и пери-панонски храстови съобщества	4,60	0,13	1655,39	0,28	3,25	141,54
3	6110*	Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от <i>Alyssa-Sedion albi</i>	69,41	2,04	2224,36	3,12	47,76	145,33
4	6210	Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (<i>Festuco-Brometalia</i>) (важни места за орхидеи*)	276,25	8,11	117298,51	0,24	1662,04	16,62
5	6240*	Субпанонски степни тревни съобщества	5,62	0,16	15391,98	0,04	241,21	2,33
6	6250*	Панонски льосови степни тревни съобщества	0,90	0,03	14035,88	0,01	606,66	0,15
7	6510	Низинни сенокосни ливади	174,54	5,12	16344,20	1,07	220,40	79,19
8	7220*	Извори с твърда вода с туфести	0,05	0,003	79,74	0,14	0,11	45,45

		формации (<i>Cratoneurion</i>)						
9	8210	Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове	132,23	3,88	9504,88	1,39	106,32	124,37
10	9180*	Смесени гори върху сипен и стръмни склонове от <i>Tilio- Acerion</i>	70,72	2,08	22724,89	0,31	146,98	48,12
11	91E0*	Алувиални гори с <i>Alnus glutinosa</i> и <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Pandion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>)	78,94	2,32	27679,94	0,29	155,78	50,67
12	91G0*	Панонски гори с <i>Quercus petraea</i> и <i>Carpinus betulus</i>	4,57	0,13	82984,36	0,01	240,40	1,90
13	91H0*	Панонски гори с <i>Quercus pubescens</i>	18,00	0,53	19205,63	0,09	64,62	27,86
14	91I0*	Евро-сибирски степни гори с <i>Quercus</i> spp.	121,50	3,57	42513,92	0,29	3041,57	3,99
15	91M0	Балкано- панонски церово- горунови гори	571,18	16,76	596175,8 9	0,10	2716,78	21,02
16	91Z0	Мизийски гори от сребролистна леща	216,54	6,35	25698,62	0,84	1599,57	13,54
		Общо	1746,35	51,24			10853,45	16,09

*Данните за общата площ от националната територия и общата площ от Защитена зона "Ломове" BG000068 са взети от проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове — фаза I”, съгласно изискването на Заданието.

** За природни местообитания 40A0*, 6110* и 8210 се получава над 100 % процентно покритие на всяко природно местообитание, отнесено към общата площ от Защитена зона "Ломове" BG0000608. Причината е, че определените в настоящия ПУ площи за тези местообитания са по-големи от картираните по проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове — фаза I" (виж. т.1.12.4.).

1.12.5. Функционална връзка между местообитанията в парка и тези в защитените зони от «Натура 2000», около парковата територия.

Природните местообитания на територията на ПП "Русенски Лом" заемат около 16 % от общата площ на местообитанията в ЗЗ "Ломове". За да се подобри природозащитното

състояние на местообитанията и да се осигури функционалната връзка между тях може да се препоръчат следните мерки:

- Поддържане на пасищата – местообитания на дребни бозайници, част от хранителната верига на хищните птици и орхидеи;
- Възстановяване и поддържане на влажни ливади и водни площи – местообитания на земноводни, хранителна база на водолюбивите птици; местообитания на хидрофилни и хигрофилни растителни видове;
- Поддържане проходимостта на реките и галерийните крайречни гори;
- Индивидуален подход на стопанисване на горите в подотделите с установени защитени видове и приоритетни местообитания;
- Провеждане на стопански мероприятия в горите при запазване на биотопни дървета и оставяне на суха маса;
- Ограничаване на разселването на инвазивни дървесни видове – айлант, и конкуриращи храсти – драка, смрадлика и др;
- Увеличаване на площта на алувиалните заливни гори, чрез постепенно редуциране на площите заети от хибридни тополи и залесяването им с местни видове.

1.13 РАСТИТЕЛНОСТ

1.13.1. Класификация на растителността

Синтаксони в ГПП Русенски Лом, съгласно флористичния подход на класификация на растителността (метод на Braun-Blanquet)

Синтаксоните на флористичната школа, наричана още сигматична, както и школа на Браун-Бланке или школа Цюрих-Монпелне има две висши единици: *клас* и *разред* и две подчинени: *съюз* и *асоциация*. В изготвената класификационна схема част от синтаксоните са вероятни.

На ниво съюз е посочена връзката (съответствието) на синтаксоните с типовете природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS.

I. Водна растителност

1. Клас *Lemnetea* O. de Bolòs et Masclans 1955 (Съобщества на плаващи кормофити)

1.1. Разред *Lemnetalia minoris* Tüxen ex O. de Bolòs et Masclans 1955

1.1.1. Съюз *Lemnion minoris* Tüxen ex O. De Bolòs et Masclans 1955 (syn. *Hydrocharition*)

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*

- C1.32. Свободно плаваща растителност в еутрофни езера (Free-floating vegetation of eutrophic waterbodies)

2. Клас **Potamogetonetea Klika in Klika et Novak 1941** (Съобщества на пресноводни коренищни полупотопени и плаващи макрофити)

2.1. Разред *Potametalia* W. Koch 1926

2.1.1. Съюз *Parvopotamion* (Vollmar 1947) Hartog et Segal 1964

2.1.2. Съюз **Magnopotamion** (W. Koch 1926) Libbert 1931

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrobarition*
- C1.33. Вкоренена потопена растителност в еутрофни езера (Rooted submerged vegetation of eutrophic waterbodies)

II. Растителност на сладководни извори, крайбрежни ивици и блата

3. Клас **Montio-Cardaminetea Braun-Blanq. et Tüxen ex Klika et Hadač 1944**

3.1. Разред *Montio-Cardaminetalia* Pawl. 1928

3.1.1. Съюз *Cratoneurion commutati* W. Koch 1926

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 7220* Извори с твърда вода с туфести формации C2.121.
- **Карстови извори с бигорни образувания** (Petrifying springs with tufa or travertine formations)

4. Клас **Phragmito-Magnocaricetea Klika in Klika et Novak 1941** (Растителност на тръстики и острици-доминанти в пресноводни и слабосолени блата)

4.1. Разред *Phragmitetalia* W. Koch 1926

4.1.1. Съюз *Phragmition communis* W. Koch 1926

Асоц. *Scirpo-Phragmitetum* W. Koch 1926

Асоц. *Veronico anagalis-Typhaetum angustifoli* nom. prov.

Асоц. *Rumo palustris-Phragmitetum australis* nom. prov.

Асоц. *Phragmito-Phalarietum arundinaceae* nom. prov.

III. Хазмофитна (скална) растителност

5. Клас *Asplenieta trichomanis* (Braun-Blanq. in Meier et Braun-Blanq. 1934) Oberd. 1977 (Хазмофитна растителност на скални стени, пукнатини и издатини)

5.1. Разред *Potentilletalia speciosae* Quézel 1964

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове
- Н3.2А1. Гръцко-Балкански калцифилни хазмофитни съобщества (Helleno-Balkanic calcicolous chasmophyte communities)

IV. Умерено-континентални тревни съобщества

6. Клас *Molinio-Arrhenatheretea* Tüxen 1937 (Богати на хранителни вещества мезофилни и влажни тревни съобщества)

6.1. Разред *Arrhenatheretalia elatioris* Tüxen 1931

6.1.1. Съюз *Arrhenatherion elatioris* Luquet 1926

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 6510 Низинни сенокосни ливади
- Е2.25. Континентални ливади (Continental meadows)

Асоц. *Elymeto-Poetum sylvicolae* nom. prov.

Асоц. *Galio-Festucetum pratensis* nom. prov.

Асоц. *Aristolocho-Elymetum repenis* nom. prov.

Асоц. *Geranio pyrenaicae-Arrhenatheretum elatioris* nom. prov.

7. Клас *Festuco-Brometea* Braun-Blanq. et Tüxen ex Soó 1947 (Степи, степни скали и континентални пясъчни тревни съобщества в умерения и суббореалния региони)

7.1. Разред *Brometalia erecti* W. Koch 1926

7.1.1. Съюз *Bromion erecti* W. Koch 1926

Асоц. *Bromo-Plantaginetum mediae* Ht. 1931

7.2. Разред *Festucetalia valesiaca* Braun-Blanq. et Tüxen ex Braun-Blanq. 1949

7.2.1. Съюз *Festucion valesiaca* Klika 1931

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*)
- E1.22. Сухи субконтинентални степни тревни съобщества (Arid subcontinental steppic grassland)
- 6250* Панонски лъсови степни тревни съобщества
- E1.2C. Панонски лъсови степни тревни съобщества (Pannonic loess steppic grasslands)
Асоц. *Bothriochloetum (Andropogonetum) ischaemi* (Krist. 1937) I. Pop 1977

7.2.2. Съюз *Chrysopogono-Saturejion* Horvat et Horvatić in Horvatić 1934

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 6240* Субпанонски степни тревни съобщества
- E1.22. Сухи субконтинентални степни тревни съобщества (Arid subcontinental steppic grassland)

8. Клас *Koelerio-Coryneporetea* Klika in Klika et Novák 1941

8.1. Разред *Alyso-Sedetalia* Moravec 1967

8.1.1. Съюз *Alyso-Sedion albi* Oberd. et Müller in Müller 1961

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alyso-Sedion albi*
- E1.11. Евро-сибирски съобщества на трошляци (каменисти повърхнини) (Euro-Siberian rock debris swards)

9. Клас *Trifolio-Geranietea sanguinei* Müller 1962

9.1. Разред *Origanetalia vulgaris* Müller 1962

9.1.1. Съюз *Geranion sanguinei* Tüxen in Müller 1962

V. Умерено-континентални и бореални горски и храстови съобщества

10. Клас *Alno glutinosae-Populetea albae* P. Fukarek et Fabijanić 1968 (syn. *Populetea albae* Braun-Blanq. 1962) (Заливни долинни хигрофилни гори)

10.1. Разред *Populetalia albae* Braun-Blanq. ex Tchou 1948

10.1.1. Съюз *Populion albae* Braun-Blanq. ex Tchou 1948

10.1.2. Съюз *Salicion albae* Soo (1930) 1940

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 91E0* Алувиялни гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)
- G1.1112. Източноевропейски топоново-върбови гори (Eastern European poplar-willow forests)

Salicetum albae-fragilis Soo (1930, 1934) 1958

Salici-Populetum (Tüxen. 1931) M. Drees 1936

11. Клас ***Crataego-Prunetea* Tüxen 1962** (syn. *Rhamno-Prunetea* Rivas Goday et Borja ex Tüxen 1962)

11.1. Разред *Prunetalia spinosae* Tüxen 1952

11.1.1. Съюз *Pruno tenellae-Syringion* Jovan. 1979

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 40A0* Субконтинентални перипанонски храстови съобщества
- F3.2412. Субконтинентални перипанонски храстови съобщества (Subcontinental peri-Pannonic scrub)

12. Клас ***Carpino-Fagetea sylvaticae* Jakucs ex Passarge 1968** (syn. *Quercu-Fagetea* Braun-Blanquet et Vlieger in Vlieger 1937)

12.1. Разред *Fagetalia sylvaticae* Pawl. et al. 1928

12.1.1. Съюз *Tilio-Acerion* Klika 1955

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 9180* Смесени гори върху сипеи и стръмни склонове от *Tilio-Acerion*
- G1.A4. Смесени широколистни гори на стръмни и урвисти места

13. Клас ***Quercetea pubescentis* (Oberd. 1948) Doing Kraft 1955** (Термофилни дъбови гори със субмедитеранско и европейско разпространение)

13.1. Разред *Fraxino orni-Cotinetalia* Jakucs 1961

13.1.1. Съюз *Syringo-Carpinion orientalis* Jakucs 1959

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 91H0* Панонски гори с *Quercus pubescens*
- G1.7372. Мизийски гори на космат дъб (Moesian white oak woods)
Асоц. *Syringocarpinetum orientalis* (Grebensc. 1950) Mistic 1967

Асоц. *Syringetum vulgaris* Кнарп 1944

13.2. Разред *Quercetalia pubescenti-petraeae* Klika 1933

13.2.1. Съюз *Aceri tatarici-Quercion Zólyomi* 1957

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 91Z0 Мизийски гори от сребролистна липа
- G1.7C41. Гори от сребролистна липа (Silver lime woods)

13.2.2. Съюз *Carpinion orientalis* Horvat 1958 (syn. *Ostryo-Carpinion orientalis* Horvat 1954 emend 1958)

Асоц. *Violo odoratae-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Fraxino orni-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Quercu frainetti-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Quercu cerris-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Quercu dalechampi-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Ulmo campestris-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Aceri campestris-Carpinetum orientalis* nom. prov.

Асоц. *Tilio tomentosae-Carpinetum orientalis* nom. prov.

13.2.3. Съюз *Quercion confertae* Horvat 1949 (syn. *Quercion frainetto* Horvat 1958)

Съответстващи типове природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и по EUNIS:

- 91G0* Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus*
- G1.A1C3. Мизийски дъбово-габъррови гори (Moesian oak-hornbeam forests)
- 91H0* Евро-сибирски степни гори с *Quercus* spp.
- G1.7A1. Евро-сибирски степни гори (Euro-Siberian steppe *Quercus* woods)
- 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори

- G1.768. Мизийско-Дунавски термофилни дъбови гори
(Moesio-Danubian thermophilous oak forests)
Асоц. *Quercetum frainetto moesiacum* B. Jovanovic (1972) 1976
Асоц. *Quercetum frainetto-cerris* Rud. (1940) 1949
Асоц. *Carpino orientalis-Quercetum frainetto-cerris* B. Jovanovic 1953
Асоц. *Carpino orientalis-Quercetum frainetto* Rizovski 1978
Асоц. *Quercetum dalechampi-frainettis* nom. prov.
Асоц. *Tilio tomentosae-Quercetum frainettis* nom. prov.
Асоц. *Quercus-Carpinetum orientalis* (Ganchev 1961) Ksuros et al. 1968
Асоц. *Quercion petraeae-cerris* (Lak. 1976) Lak. et Jov. 1980
Асоц. *Quercetum pubescentis-cerris* Rexepi 1985
Асоц. *Aceri tatarico-Quercion* Zolyoni et Jakucs 1957
Асоц. *Quercus robori-Tilietum tomentosae* L. St-ic-Vecelicic 1953
Асоц. *Tilio tomentosae-Carpinetum betuli* Soo (1958) 1970
Асоц. *Ulmo campestris-Tilietum tomentosae* nom. prov.
Асоц. *Quercus dalechampi-Tilietum tomentosae* nom. prov.
Асоц. *Quercus frainetti-Tilietum tomentosae* nom. prov.
Асоц. *Carpineto orientalis-Tilietum tomentosae* nom. prov.

VI. Антропогенна растителност

14. Клас *Polygono arenastri-Poëtea annuae* Rivas-Mart. 1975 corr. Rivas-Mart. et al. 1991 (Краткотрайни, утъпквани рудерални растителни съобщества)

Съобщества на Synodon dactylon

Съобщества на Dasypogon villosus

Съобщества на Carthamus lanatus

Съобщества на Elymus repens

15. Клас *Epilobietea angustifolii* Tüxen et Preisling ex von Rochow 1951 (syn. *Galio-Urticetea* Passarge ex Kopecký 1969)

15.1. Разред *Galio-Alliarietalia* Oberd. in Görs & Müller 1969

15.1.1. Съюз *Galio-Alliarion* (Oberd. 1957) Lohmeyer et Oberd. in Oberd. et al. 1967

Съобщества на *Urtica dioica*

16. Клас *Papaveretea rhoeadis* S. Brullo et al. 2001 nom. conserv. propos. (syn. *Stellarietea mediae* Tüxen et al. ex von Rochow 1951) (Едногодишни флористично богати рудерални и сходни съобщества)

16.1. Разред *Chenopodietalia albi* Tüxen et Lohm. 1950

16.1.1. Съюз *Sisymbrium officinalis* Tüxen, Lohm. et Prsg. 1950

Асоц. *Daturetum stramoni* nom. prov.

Асоц. *Atriplexo-Hordetum murini* nom. prov.

17. Клас *Artemisietea vulgaris* Lohmeyer et al. in Tüxen ex von Rochow 1951 (Многогодишни и богати на бодливи – магарешки трън, паламида и др. – растения (суб)ксерофилни рудерални съобщества в умерения и медитеранския региони)

17.1. Разред *Onopordetalia acanthii* Braun-Blanq. & Tüxen ex Klika 1944

17.1.1 Съюз *Onopordion acanthii* Braun-Blanq. et al. 1926.

Асоц. *Onopordetum acanthii* nom. prov.

Асоц. *Echio vulgaris-Melilotum albae* nom. prov.

Климатичните промени оказват въздействие върху всички типове природни местообитания. Предложените мерки за смекчаване и адаптиране са представени в Част 4 на настоящия план в отделен проект "План за действие при непредвидени ситуации, вкл. Мерки за преодоляване на последствия от промяна на климата"

1.13.2. Характеристика на горскодървесната растителност

Извършена е актуализация на характеристиката на горскодървесната растителност от План за управление 2005.

Използваната изходна информация при характеристиката на горскодървесната растителност, са инвентаризациите на горските територии на ДАС „Дунав“ Русе и ГИС базата данни в ПП „Русенски Лом“.

1.13.3. Резултати от актуализацията на горските територии

Резултатите от актуализацията на горските територии са представени в **Приложение 1.13.3**, което включва: Обяснителна записка и актуализирани таксационни описания.

Към плана са изготвени следните карти:

Карта №8 „Типове месторастения“

Карта №9 „Гори, горски територии и земеделските земи“

Карта №10 „Насоки за мерки и дейности за горскодървесната растителност и трайно ползване на земеделските земи“

За характеризиране на горскодървесната растителност е използвана информация от базата данни за инвентаризацията на горските територии на ТП „ДЛС Дунав“ с период на действие 2012 – 2022г. Общата площ на горските територии, в направения по-долу анализ, е по-голяма поради припокриването на дървесни видове, подлес и други лесовъдски показатели за една и съща територия.

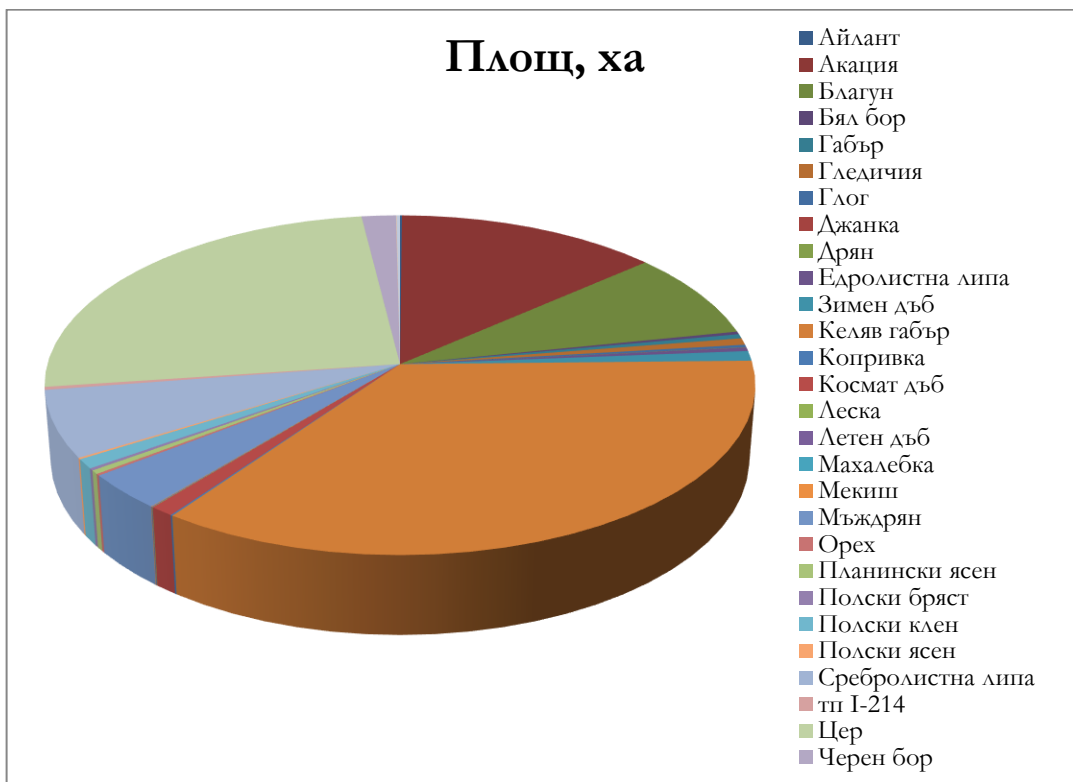
Разпределение на дървесните видове по площи и процентното им съотношение;

Разпределението на дървесните видове по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ е представено в *Таблица 1.13.3(1)* и *Фигура 1.13.3(1)*. Преобладаващ дървесен вид е келявият габър с 35,18% участие, следван от цера с 25,17% участие. Най-слабо представени са горскоплодните видове махалебка, джанка и черна черница с 0,01 % участие.

Таблица 1.13.3(1) Разпределение на дървесните видове по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ

Дървесен вид	Площ, ха	%
Айлант	4,02	0,10
Акация	541,36	13,47
Благун	331,13	8,24
Бял бор	10,31	0,26
Габър	16,82	0,42
Гледичия	25,64	0,64
Глог	9,72	0,24
Джанка	0,57	0,01
Дрян	0,86	0,02
Едролитна липа	13,61	0,34
Зимен дъб	37,45	0,93
Келяв габър	1413,84	35,18
Копривка	3,4	0,08
Космат дъб	39,45	0,98
Леска	1,1	0,03

Летен дъб	1,42	0,04
Махалебка	0,46	0,01
Мекиш	1,05	0,03
Мъждрян	138,19	3,44
Орех	6,7	0,17
Планински ясен	14,28	0,36
Полски бряст	8,14	0,20
Полски клен	36,67	0,91
Полски ясен	5,38	0,13
Сребролистна липа	255,59	6,36
Тп I-214	11,38	0,28
Цер	1011,8	25,17
Черен бор	70,5	1,75
Черна черница	0,36	0,01
Шестил	0,98	0,02
Явор	7,04	0,18
Общо	4019,22	100

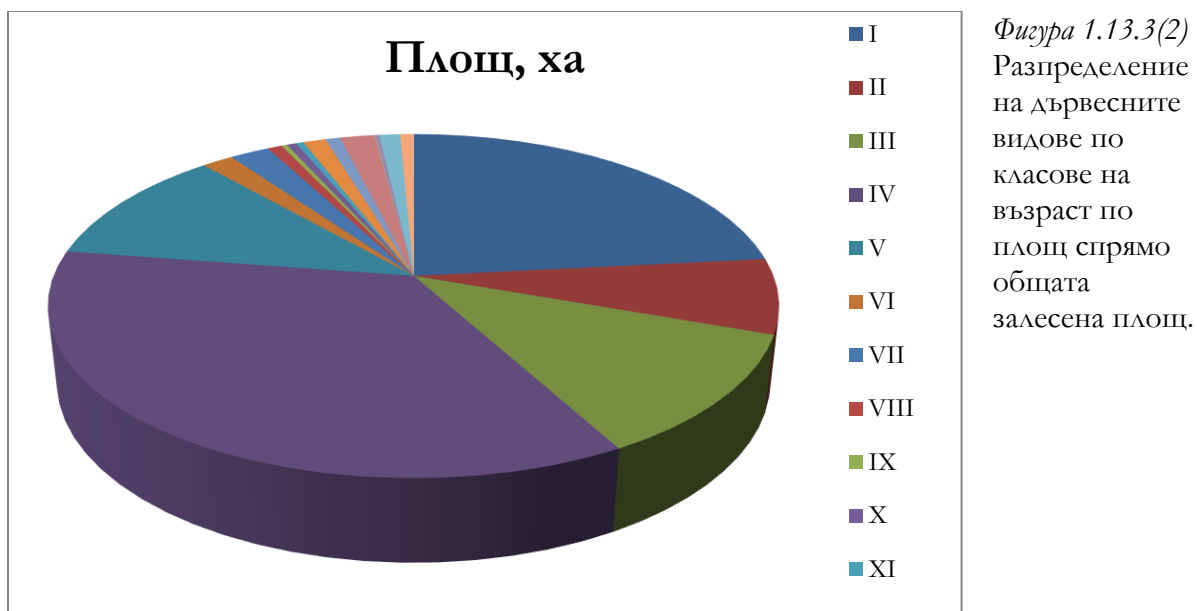
Фигура 1.13.3(1) Разпределение на дървесните видове по площ спрямо общата залесена площ

Разпределение на дървесните видове по класове на възраст по площ и процентното им съотношение.

Разпределението на дървесните видове по класове на възраст по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ е представено в *Таблица 1.13.3(2)* и *Фигура 1.13.3(2)*. Преобладаващ е IV клас на възраст, представен с 35,42%, а най-слабо представен е XXVIII клас на възраст с 0,032%

Таблица 1.13.3(2) Разпределение на дървесните видове по класове на възраст по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ

Клас на възраст	Площ, ха	%
I	938,65	23,35403
II	283,33	7,049378
III	465,72	11,58732
IV	1423,52	35,41782
V	446,44	11,10763
VI	66,01	1,642358
VII	83,44	2,076025
VIII	30,61	0,761591
IX	11,65	0,289857
X	20,26	0,504078
XI	15,6	0,388135
XII	47,08	1,171372
XIII	31,55	0,784978
XIV	72,76	1,810302
XV	1,4	0,034833
XVI	8	0,199044
XVII	44,3	1,102204
XVIII	27,6	0,6867
XXVIII	1,3	0,032345
Общо	4019,22	100

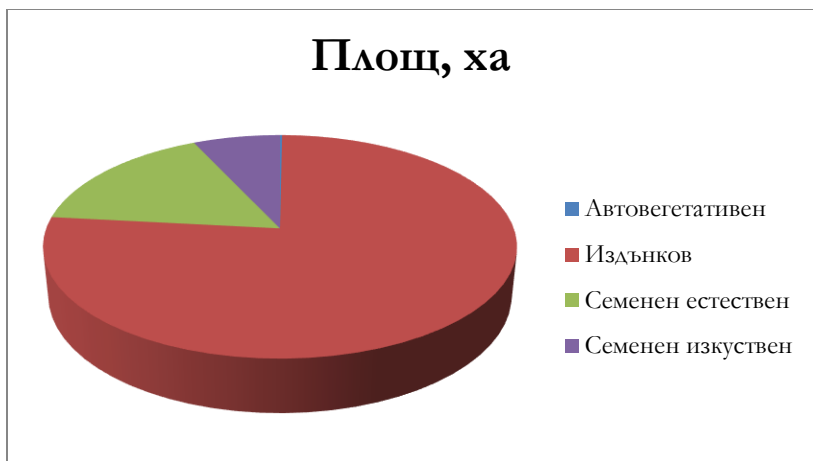

Разпределение на дървесните видове по произход, вкл. неместни и чуждоземни и процентното им съотношение;

Разпределението на дървесните видове по произход, вкл. неместни и чуждоземни и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ е представено в Таблица 1.13.3(3) и Фигура 1.13.3(3). Преобладаващи са насажденията с издънков произход, които заемат около 76,51% от общата залесена площ, следвани от насажденията със семенен произход - 16,35%.

Таблица 1.13.3(3) Разпределение на дървесните видове по произход по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ

Произход	Площ, ха	%
Автовегетативен	6,8	0,17
Издънков	3075,27	76,51
Семенен естествен	657,18	16,35
Семенен изкуствен	279,97	6,97
	4019,22	100

Фигура 1.13.3(3)
Разпределение на дървесните видове по произход по площ спрямо общата залесена площ

По отношение на представителността на местните, неместните и чуждоземните видове, с преобладаващо участие са местните видове - 84,83%. Чуждоземните видове представляват 14,56% от общата залесена площ, като най-голямо е участието на акацията.

Даните са представени в *Таблица 1.13.3(3.1)* и *Фигура 1.13.3(3.1)*.

Таблица 1.13.3(3.1) Разпределение на дървесните видове по представителност по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ.

Представителност	Площ, ха	%
Местен вид	3409,36	84,83
Неместен вид	24,59	0,611
Чуждоземен вид	585,27	14,56
	4019,22	100

Фигура 1.13.3(3.1) Разпределение на дървесните видове по представителност по площ спрямо общата залесена площ

Разпределение на дървесните видове по бонитет и площ и изчисляване на средния бонитет;

Като цяло горските насаждения на територията на ПП "Русенски Лом" се характеризират с нисък бонитет - средният бонитет е IV. Преобладаващи са IV бонитет - 45,99% и III бонитет - 23%. Даните са представени в Таблица 1.13.3(4) и Фигура 1.13.3(4).

Таблица 1.13.3(4) Разпределение на дървесните видове по бонитет по площ и процентното им съотношение спрямо общата залесена площ

Бонитет	Площ, ха	%
I	316,88	7,88
II	527,12	13,11
III	924,55	23,00
IV	1848,34	45,99
V	402,33	10,01
Общо	4019,22	100

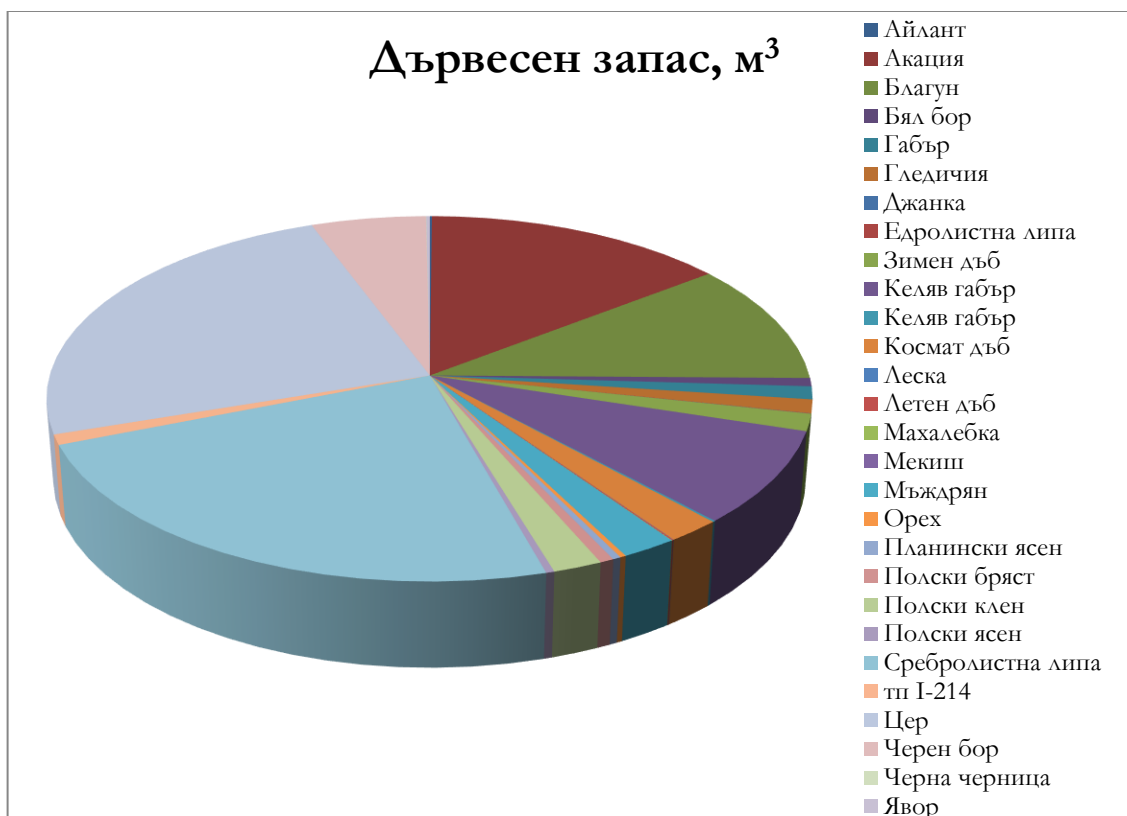
Фигура 1.13.3(4) Разпределение на дървесните видове по бонитет по площ спрямо общата залесена площ

Разпределение на дървесния запас по дървесни видове и класове на възраст;

Разпределението на дървесния запас по дървесни видове е представено в *Таблица 1.13.3(5)* и *Фигура 1.13.3(5)*. С най-голям запас е церът, следван от сребролистната липа, а с най-малък мекишът.

Таблица 1.13.3(5) Разпределение на дървесния запас по дървесни видове

Дървесен вид	Дървесен запас, м ³	%
Айлант	250	0,101228
Акация	35713	14,46064
Благун	26333	10,66256
Бял бор	1801	0,729247
Габър	2811	1,138209
Гледичия	2965	1,200565
Джанка	33	0,013362
Едролистна липа	47	0,019031
Зимен дъб	3703	1,499391
Келяв габър	20413	8,265477
Келяв габър	263	0,106492
Космат дъб	5074	2,054526
Леска	35	0,014172
Летен дъб	156	0,063166
Махалебка	40	0,016196
Мекиш	5	0,002025
Мъждрян	5177	2,096231
Орех	556	0,225131
Планински ясен	759	0,307329
Полски бряст	1299	0,525981
Полски клен	4578	1,853689
Полски ясен	775	0,313807
Сребролистна липа	57612	23,32781
Тп i-214	2218	0,898096
Цер	60352	24,43727
Черен бор	13544	5,484134
Черна черница	40	0,016196
Явор	415	0,168039
Общо	246967	100

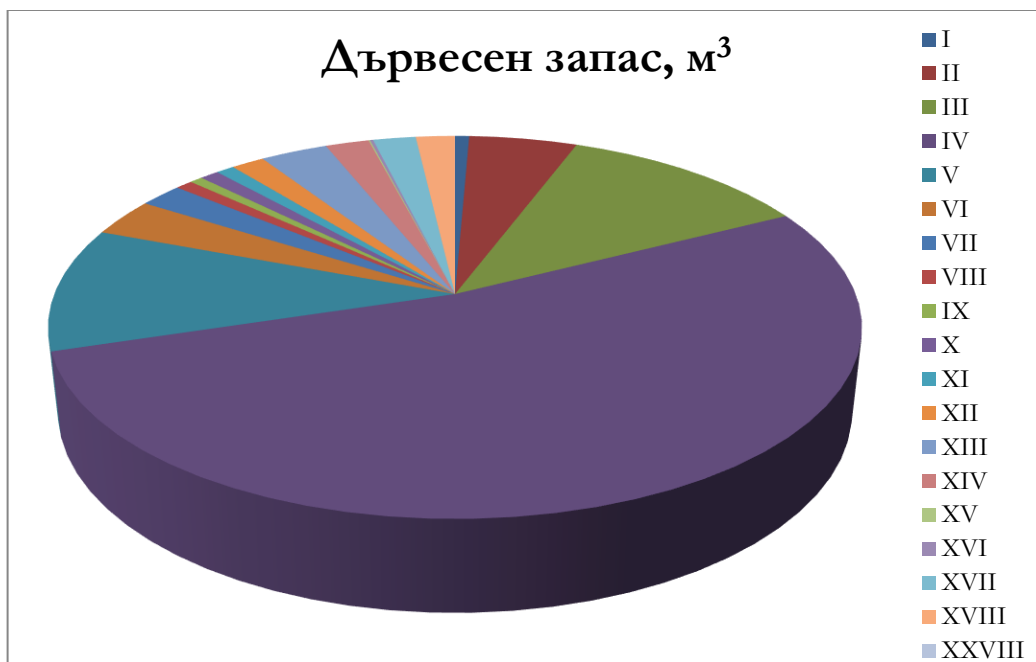
Фигура 1.13.3(5) Разпределение на дървесния запас по дървесни видове

Разпределението на дървесния запас по класове на възраст е представено в Таблица 1.13.3(5.1) и Фигура 1.13.3(5.1). Най-голям е запасът на видовете, включени в IV клас на възраст, а най-малък е запасът при XXVIII клас на възраст.

Таблица 1.13.3(5.1) Разпределение на дървесния запас по класове на възраст

Клас на възраст	Дървесен запас,	
	м ³	%
I	1633	0,66593
II	12466	5,083578
III	28846	11,76327
IV	129362	52,75323
V	25688	10,47545
VI	7877	3,212205
VII	4999	2,038569
VIII	1965	0,801318
IX	1495	0,609654
X	2180	0,888994
XI	2124	0,866157

XII	3827	1,560633
XIII	7766	3,166939
XIV	5028	2,050395
XV	168	0,06851
XVI	360	0,146806
XVII	4921	2,006761
XVIII	4503	1,836303
XXVIII	13	0,005301

Фигура 1.13.3(5.1) Разпределение на дървесния запас по класове на възраст

Разпределение на общата горска площ по вид на горите;

Разпределението на общата горска площ по вид на горите е представено в Таблица 1.13.3(6) и Фигура 1.13.3(6). При анализа на различните категории има припокриване на площите в зависимост наличието или отсъствието на подлес. Анализът показва, че за територията на ПП "Русенски Лом" с преобладаване са издънковите и нискостъблените насаждения.

Таблица 1.13.3(6) Разпределение на общата горска площ по вид на горите

Вид на гората	Площ без подлес, ха	Площ с подлес, ха
Издънково насаждение	2085,9	3404,23
Изредена култура	13,8	14,4

Нелесопригодна площ	105	105
Семенно насаждение	49,2	191,72
Склопена култура	245,2	307,67
Иглолистно насаждение	70,4	110,44
Нискостъблено насаждение	1389,8	1429,04
Превръщане	713,8	1886,9
Тополово	12,5	13,6
Широколистно високостъблено	308,4	579,4
ОБЩО	4994	8042,4

Фигура 1.13.3(6) Разпределение на общата горска площ по вид на горите без подлес

Разпределение на залесената площ по видове гори, класове на възраст и пълноти.

Разпределението на залесената площ по вид на горите спрямо класовете на възраст е представено в Таблица 1.13.3(7) и Фигура 1.13.3(7). Анализът показва, че за територията на ПП "Русенски Лом" с преобладание са издънковите насаждения от IV клас на възраст.

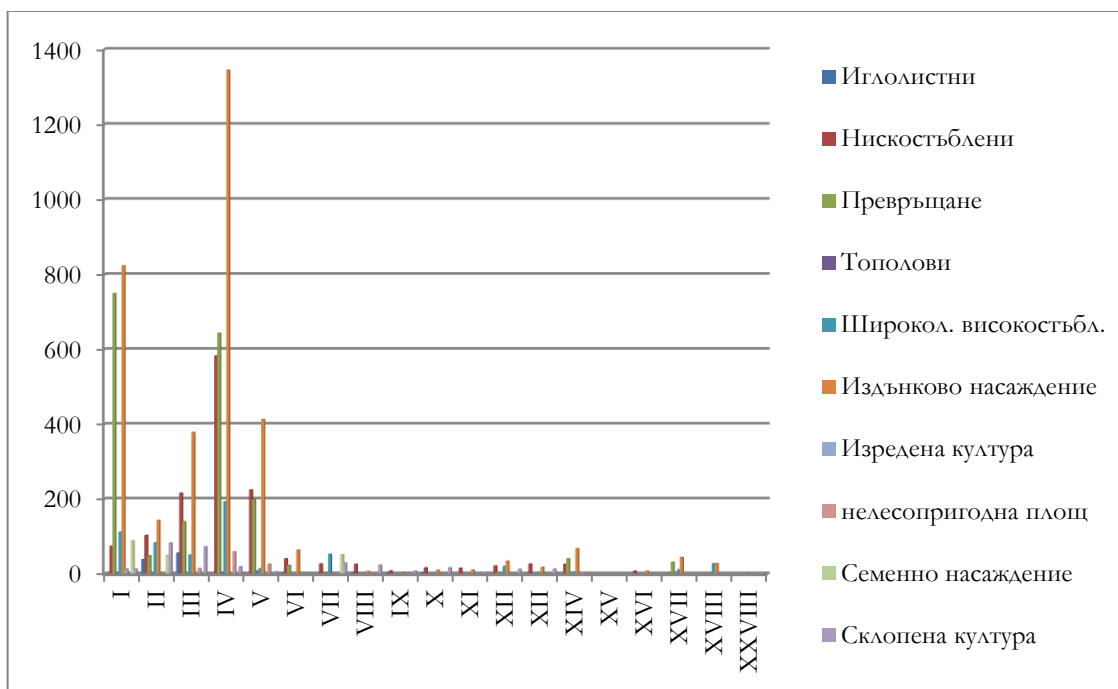
Таблица 1.13.3(7) Разпределение на залесената площ по класове на възраст

Вид гора/клас на възраст, ха	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Иглолистни	0,44	38,78	56,08	0,66	0	1,94	0	3,92	3,12	2,2	0	0
Нискостъблени	74,54	103,27	216,34	583	224,92	40,77	27,14	26,13	8,53	16,44	15,6	21,68

Превръщане	749,91	49,06	139,96	644	199,7	23,3	3,1	0	0	0,34	0	5,3
Тополови	1,66	1,1	0	2,64	7,7	0	0,5	0	0	0	0	0
Широколистни високостъблени	112,1	83,42	50,82	193,22	14,12	0	52,7	0,56	0	1,28	0	20,1
Издънково насаждение	823,32	143,31	378,52	1344,99	413,54	64,07	3,14	7,03	3,93	10	10,48	34,59
Изредена култура	13,2	0	0	0,06	0,6	0	0	0	0	0	0	0
Нелесопригодна площ	0	0	14,6	59,2	26,4	0	0	0	0	0	0	0
Семенно насаждение	88,7	49,3	0	0,2	0	0	51,1	0	0	0	0	0
Склопена култура	13,43	83,02	72,6	19,07	5,9	1,94	29,2	23,58	7,72	16,4	5,12	12,49

..... продължение

Вид гора/клас на възрастта	XII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XXVIII
Иглолистни	0	0	0	0	0	0	0
Нискостъблени	26,7	26	0,28	8	1,5	0	0
Превръщане	0,05	40,68	0	0	31,5	0	0
Тополови	0	0	0	0	0	0	0
Широколистни високостъблени	4,8	6,08	0	0	11,3	27,6	1,3
Издънково насаждение	17,67	67,68	0	8	44,3	27,6	0
Изредена култура	0,54	0	0	0	0	0	0
Нелесопригодна площ	0	4,8	0	0	0	0	0
Семенно насаждение	0	0	1,12	0	0	0	1,3
Склопена култура	13,34	0,28	0,28	0	0	0	0

Фигура 1.13.3(7). Разпределение на залесената площ по класове на възраст

Разпределението на залесената площ по вид на горите спрямо пълнотата е представено в Таблица 1.13.3(7.1). Анализът показва, че за територията на ПП "Русенски Лом" с преобладаване са издънковите насаждения от с пълнота 5.

Таблица 1.13.3(7.1) Разпределение на залесената площ по пълнота

Вид гора/пълнота, ха	10	9	8	7	6	5	4	3	2
Иглолистни	18,1	1,5	8,95	13,59	27	19,6	11,9	1,6	4,5
Нискостъблени	115,7	344,58	309,91	260,15	171,9	64,4	89,6	26,6	34,3
Превръщане	27	0	63,4	165,3	287	455,5	463,3	274,5	150,9
Тополови	0	1,9	2,3	1,1	3,2	0	4	1,1	0
Широкол. високостъбл.	14,1	14,5	68,6	103,3	44	71,2	60,9	101,1	101,7
Издънково насаждение	152,6	335,4	392,33	476,7	478	537	528,7	306	188,7
Изредена култура	0	0	0	0	3,4	0	0,6	0,6	9,8
Нелесопригодна площ	0	0	0	0	4,4	0	32,4	36,7	31,5
Семенно насаждение	0	0	1,32	0	0	36,3	42,8	57,2	54,1
Склопена култура	25,4	29,6	60,63	66,74	47,3	41,4	21,2	4,4	7,3

Фигура 1.13.3(8) Разпределение на горските територии по видове собственост

Анализ на нарушенията и описание на териториите, засегнати след 2005 год.

След направен анализ на наличната база данни от инвентаризацията на горските територии на ТП „ДАС Дунав“ през 2012 г. и състоянието на горските територии в настоящето, се установи, че в следствие от антропогенни въздействия или природни фактори не са констатирани значими нарушения или такива оказващи влияние върху целите и предназначението на горските територии попадащи в рамките на ПП „Русенски Лом“

1.14 ФЛОРА

В настоящият план е актуализирана, прецизирана и допълнена информацията за флората от План за управление 2005.

1.14.1. Ниспи растения и гъби

1.14.1.1. Водорасли

Представените резултати относно състава на водораслова флора се основават на проучванията извършени при изготвянето на първоначалния План за управление на ПП "Русенски Лом" в изследваните водосбори на реките Бели, Черни, Мали и Русенски Лом.. За водните течения и тела на територията на ПП "Русенски Лом" са установени 79 вида, отнесени към 25 отдела. Поради специфичния характер на групата са необходими

допълнителни и целенасочени проучвания и мониторингови дейности за периодична актуализация на наличната информация.

Основните изводи, които могат да се направят са:

1. В отделни участъци на река Мали Лом особено обилно се развиват следните нишковидни водорасли: *Oscillatoria sancta*, *Vaucheria sp.*, *Cladophora glomerata*.

2. В двата карстови извора, разположени под м. Бялата стена е установено Червеното сладководно водорасло *Batrachospermum moniliforme* Roth. (Divisio Rhodophyta).

3. Водорасловата флора на стоящите басейни разположени по границата на парка обогатява биоразнообразието на р. Бели Лом чрез преноса на водорасли по съществуващия канал

4. Неблагоприятните тенденции в състоянието на речната екосистема на р. Бели Лом са от промишленото замърсяване в горното течение и от битовото замърсяване от по-малките населени места. Високата степен на антропогенна еутрофикация се потвърждава от усиленото развитие на прикрепеното Зеленото нишковидно водорасло (*Cladophora glomerata*), което се благоприятства от увеличената концентрация на биогенни елементи във водата.

5. Установените негативни тенденции в развитието на проучените речни екосистеми са относително по-слаби за р. Черни и Малки Лом, и в по-напреднал стадий за р. Русенски Лом и особено за р. Бели Лом.

Приложение №1.14.1.1 Списък на водораслите на територията на ГПП "Русенски Лом"

1.14.1.2. Мъхове

За територията на ГПП "Русенски Лом" са установени 10 вида мъхове. Един от тях е установен и по кората на широколистни дървесни видове (*Hypnum cupressiforme*), а останалите са установени основно върху скали.

Поради специфичния характер на групата са необходими допълнителни и целенасочени проучвания и мониторингови дейности за периодична актуализация на наличната информация.

Приложение №1.14.1.2 Списък на мъховете на територията на ГПП "Русенски Лом"

1.14.1.3. Лишеи

За територията на ПП "Русенски Лом" са установени 7 вида лишеи. Четири вида са установени по кората на широколистни дървесни видове, два вида са установени върху почвен субстрат и един върху скали.

Поради специфичния характер на групата са необходими допълнителни и целенасочени проучвания и мониторингови дейности за периодична актуализация на наличната информация.

Приложение №1.14.1.3 Списък на лишеите на територията на ПП "Русенски Лом"

1.14.1.4. Гъби

Представените резултати относно гъбните ресурси се основават на проучванията извършени при изготвянето на първоначалния План за управление на ПП "Русенски Лом", Горскостопанския план на ТП "ДЛС Дунав", издадени разрешителни за стопанско ползване и друга налична информация.

За територията на ПП "Русенски Лом" са установени 95 вида макромицети, отнесени към 2 отдела (Ascomycetes и Basidiomycetes). Преобладаващият брой видове се отнася към клас Basidiomycetes.

Основно макромицетите са установени в широколистни гори - 83 вида и в тревни съобщества - 15 вида. По-голямо видово разнообразие на гъбите е установено в смесените широколистни гори, което е в зависимост от разнообразния видов състав (*Carpinus betulus* L., *C. orientalis* L., *Quercus cerris* L., *Tilia tomentosa* Moench. и др.). Важните в горскостопанско отношение са 7 вида макромицети паразитиращи по широколистни дървета: Фосфорна гъба (*Armillaria mellea*), *Ganoderma lucidum*, Сярна гъба (*Laetiporus sulphureus*), *Meripilus giganteus*, *Phellinus igniarius*, *Phellinus pomaceus* и *Polyporus squamosus*.

Установени са 23 вида ценни ядливи гъби. По-интензивно за храна и търговски цели се събират следните видове: Полска печурка (*Agaricus campestris*), Пънчушка (*Armillaria mellea*), Дъбова манатарка (*Boletus aestivalis*), Пачи крак (*Cantharellus cibarius*), Тръбенка (*Craterellus cornucopioides*), Гигантска пърхутка (*Langemannia gigantea*), Сърнела (*Macrolepiota procera*) и Челядинка (*Marasmius oreades*).

От видовете с консервационно значение са установени 2 вида: *Clavariadelphus pistillaris* (Fr.) Donk - Червен списък на гъбите в България (Gyosheva et al., 2006) и *Tricholoma acerbum* (Bull.: Fr.) Quel. - Червена книга на Република България (2015).

Поради специфичния характер на групата са необходими допълнителни и целенасочени проучвания и мониторингови дейности за периодична актуализация на наличната информация.

Приложение №1.14.1.4. Списък на гъбите на територията на ПП "Русенски Лом"

За нисшите растения и гъби не е изготвен нов картен материал поради отсъствието на нови данни в сравнение с Плана за управление от 2005 г.

1.14.2. Висши растения

1.14.2.1 Флора на ПП "Русенски Лом"

Публикации и проекти върху флората на ПП "Русенски Лом" за периода от ПУ 2005 г. до момента:

Stoyanov, S. 2005. The vascular flora of the catchment basin of the river Roussenski Lom in the beginning of the 21st century. — *Fl. Medit.*, **15**: 351-383.

В тази статия е представен Списък на флората във водосбора на река "Русенски Лом" и е направен флористичен анализ. Към момента на представяне на статията са установени 877 вида висши растения, принадлежащи към 399 рода и 87 семейства. Изследваната територия обхваща главно ПП Русенски Лом, както и територии извън Парка като: долината на "Русенски Лом" в участъка Русе-Иваново, долината на Черни Лом в участъка Червен-Табачка-Пепелина-Широково, долината на Бели Лом в участъка Писанец-Вятово и долината на Мали Лом в участъка Сваленик-Костанденец. Затова следва да се има предвид че не всички от установените таксоните се срещат в ПП Русенски Лом.

Финансиране: Програма на ЕС "Трансгранично сътрудничество България-Румъния", 2007-2013; Договор № ARDF 69185/ 12.10.2010.

Бенефициент: Клуб "Приятелите на Народен парк Русенски Лом"

В рамките на този проект, реализиран през 2011 г., продължиха проучванията на флората в долината на "Русенски Лом" и нейните притоци (включително и на територията на ПП Русенски Лом). Бяха инвентаризирани нови територии: долината на Черни Лом в участъка Широково-Острица-Кацелово-Гърчиново и долината на Мали Лом в участъка Костанденец-Захари Стояново.

Забележка: До момента в защитена зона Ломовете, която е почти 10 пъти по-голяма от територията на ПП Русенски Лом, са установени около 1100 вида висши растения (Стоянов, лични данни). Около 10% от тези видове не се срещат на територията на ПП Русенски Лом.

Stoyanov, S. 2014. *Genista tetragona* (Fabaceae), a neglected species in the Bulgarian flora. – *Phytol. Balcan.* 20(2-3): 159-170. ISSN: 1310-7771.

В тази статия е съобщен нов вид за флората на България, четириръба жълтуга (*Genista tetragona*). Досега този вид беше известен като ендемит за Молдова и Югозападна Украйна.

Четириръббата жълтуга е степен вид установен в долината на Русенски Лом и по конкретно в долината на Черни Лом (между селата Кацелово, Острица, Широково, Пепелина, Табачка и Червен, област Русе) и в долината на р. Мали Лом (при село Костанденец, област Разград). Част от популацията в района на село Червен попада в границите на ПП Русенски Лом. Предвид на ограниченото му разпространение в България и на това че той е включен в Бернската конвенция за опазване на Европейската дива природа и местообитания, четириръббата жълтуга наскоро е предложена да бъде включена в Приложение № 3 на ЗБР. Видът е избран като приоритетен за опазване в настоящи ПУ на ПП "Русенски Лом".

Vassilev, K., Stoyanov, J. & Pedashenko, H. 2012. Reports 167–175. In: **Vladimirov, V., Dane, F. & Kit Tan,** New floristic records in the Balkans: 20. *Phytologia Balcanica* 18 (3): 361–363.

В тази статия се съобщава установяването на *Trifolium dalmaticum* като нов вид за флористичен район Североизточна България, с находище в района на село Червен.

Списъкът на флората на ПП "Русенски Лом" е представен по отдели, като във всеки отдел семействата са подредени по азбучен ред. Обхватът (обемът) на семействата и родовете, броят и разпределението на таксоните по категории се основава на Определител на растенията в България (Делипавлов и Чешмеджиев 2011) с изключение на семейство Сложноцветни (Asteraceae), за което е използван том 11 на Флора на Република България (Пеев, 2012). Хербарни образци на част от установените таксони в природния парк са депозиранни в хербариума на Института по биоразнообразие и екосистемни изследвания (SOM) при Българска академия на науките.

При флористичния анализ са отчетени следните показатели: брой таксони по категории (абсолютно и в проценти, спрямо общия брой в България), най-богатите на видове семейства и родове, и таксоните с природозащитен статут.

На територията на ПП "Русенски Лом" са установени **991 вида** висши растения, принадлежащи към **436 рода** и **99 семейства** (**Приложение №1.14.2**). Тук се включват всички автохтонни и чужди (адвентивни) видове, както и такива срещащи се естествено на територията на България, но явяващи се неместни за района, като напр. черния бор, използван при създаването на горски култури.

Една част от адвентивните видове отдавна са натурализирани и присъствието им в състава на местната флора е нещо обичайно, докато други са сравнително нови елементи и в днешно време продължават да разширяват ареала си, окупирайки нови територии (напр. *Ambrosia artemisiifolia*, *Erigeron annuus*, *Parthenocissus quinquefolia*). Част от адвентивните видове попадат в групата на т. нар. инвазивни растения, отличаващи се със способността си бързо и успешно да завладяват нови територии и да изместват представителите на местната флора, сред които са аморфата (*Amorpha fruticosa*), айланта (*Ailanthus altissima*), американски явор (*Acer negundo*), листнатия бутрак (*Bidens frondosus*) и др.

В ПП "Русенски Лом" са представени 26,1% от видовете, 50,0% от родовете и 65,1% от семействата, срещани в България. Отделът на Хвощообразните е представен с 3 вида, 1 род и 1 семейство, Папратообразните с 11 вида, 9 рода и 6 семейства, Голосеменните с 1 вид, 1 род и 1 семейство. Най-многобройната група на Покритосеменните включва 976 вида, принадлежащи към 425 рода и 91 семейства (Таблица 1.14.2(1)).

Най-богати на видове са семействата Сложноцветни (*Asteraceae*) – 121 вида, Бобови (*Fabaceae*) – 87 вида, Житни (*Poaceae*) – 86 вида и Устноцветни (*Lamiaceae*) – 62 вида. С най-много представители са родовете великденче (*Veronica*) – 18 вида, еньовче (*Galium*) – 15 вида, лютиче (*Ranunculus*) – 14 вида и метличина (*Centaurea*) – 13 вида.

Таблица 1.14.2(1). Таксономична структура на флората на ПП "Русенски Лом"

Таксон	брой семейства за България	брой семейства за ПП Русенски Лом	% от общия брой семейства за България	брой родове за България	брой родове за ПП Русенски Лом	% от общия брой родове за България	брой видове за България	брой видове за ПП Русенски Лом	% от общия брой видове за България
Lycopodiophyta Плаунообразни	4	0	0,0	6	0	0,0	8	0	0,0
Equisetophyta Хвощообразни	1	1	100,0	1	1	100,0	7	3	42,8
Polypodiophyta Папратообразни	15	6	40,0	23	9	39,1	42	11	26,1
Pinophyta Голосеменни	4	1	25,0	6	1	16,6	17	1	5,9
Magnoliophyta: Покритосеменни	128	91	71,1	836	425	50,8	3723	976	26,2
Общо	152	99	65,1	872	436	50,0	3797	991	26,1

1.14.2.1.1. Растителни видове от Приложения 2 и 3 на ЗБР, Червена книга, Конвенции и ендемити, срещани се на територията на ПП "Русенски Лом".

На територията на ПП "Русенски Лом" с консервационен статут са 25 растителни вида – в т.ч. 2 български и 6 балкански ендемита, 7 вида са обект на опазване на Закона за

биологичното разнообразие, 7 вида са включени в Червена книга на България, том 1 (Пеев 2015), 11 вида са обект на опазване от Конвенция CITES и 1 вид е включен в Приложение 1 на Бернската Конвенция (Таблица 1.14.2(2))

Таблица 1.14.2(2) Видове с конзервационна значимост в ГПП "Русенски Лом"

№	Семейство	Таксони	ЗБР Прил. №	Червена Книга	Конвенции	Ендемит
1	Ranunculaceae	<i>Anemone sylvestris</i>	3			
2	Fabaceae	<i>Chamaecytisus kovacevii</i>	3	+		Български
3	Amaryllidaceae	<i>Galanthus elwesii</i>	3	+	CITES	
4	Rubiaceae	<i>Galium rubioides</i>	3			
5	Polygalaceae	<i>Polygala sibirica</i> L.	3	+		
6	Scrophulariaceae	<i>Verbascum dieckianum</i>	3	+		Балкански
7	Orchidaceae	<i>Himantoglossum jankae</i>	2 и 3	+	CITES	
8	Fabaceae	<i>Astragalus suberosus</i> subsp. <i>haarbachii</i>		+		
9	Ulmaceae	<i>Celtis glabrata</i>		+		
10	Orchidaceae	<i>Cephalanthera damasonium</i>			CITES	
11	Orchidaceae	<i>Cephalanthera longifolia</i>			CITES	
12	Orchidaceae	<i>Neottia nidus-avis</i>			CITES	
13	Orchidaceae	<i>Orchis morio</i>			CITES	
14	Orchidaceae	<i>Orchis purpurea</i>			CITES	
15	Orchidaceae	<i>Orchis simia</i>			CITES	
16	Orchidaceae	<i>Orchis tridentata</i>			CITES	
17	Orchidaceae	<i>Platanthera chlorantha</i>			CITES	
18	Amaryllidaceae	<i>Sternbergia colchiciflora</i>			CITES	
19	Fabaceae	<i>Genista tetragona</i>			Bern Conv.	
20	Apiaceae	<i>Seseli rhodopaeum</i>				Български
21	Asteraceae	<i>Achillea clypeolata</i>				Балкански
22	Fabaceae	<i>Chamaecytisus jankae</i>				Балкански
23	Saryophyllaceae	<i>Dianthus noeanus</i>				Балкански
24	Lamiaceae	<i>Salvia ringens</i>				Балкански
25	Poaceae	<i>Sesleria latifolia</i>				Балкански

1.14.2.1.2. Суббалкански ендемити и реликтни видове на територията на ГПП "Русенски Лом."

В ГПП "Русенски Лом" са установени следните суббалкански ендемити: Горска камбанка (*Campanula grossekii*), Лъскава звездоглавка (*Cephalaria laevigata*), Македонско червеноглавче (*Knautia macedonica*), Хаарбахиево сграбиче (*Astragalus suberosus* subsp. *haarbachii*), Обикновен люляк (*Syringa vulgaris*), Жълтеникаво еньовче (*Galium flavescens*) и Стамбулско еньовче (*Galium*

paschale). От тях само Хаарбахиево сграбиче е вид с ограничено разпространение и има консервационна значимост. Също така люлякът може да бъде отбелязан като вид с важно значение от фитоценотична гледна точка.

Реликтният елемент във флората на ПП "Русенски Лом" е слабо представен. Той се състои главно от Терциерни реликти, остатъци от реликтната степна флора. Реликтни растения с консервационна значимост са Четириръббата жълтуга (*Genista tetragona*) и Голата копривка (*Celtis glabrata*). Други важни реликтни видове на територията на ПП "Русенски Лом" са Смрадликата (*Cotinus coggygria*), Бръшляна (*Hedera helix*), Клокочката (*Staphylea pinnata*), Обикновен люляк (*Syringa vulgaris*), Бодливия залист (*Ruscus aculeatus*) и Подезичестия залист (*Ruscus hypoglossum*).

1.14.2.1.3. Приоритетните за опазване видове висши растения

От видовете с консервационен статут предмет на специални мерки са видовете представени в Таблица 1.14.2(3)

Таблица 1.14.2(3) Видове с консервационна значимост в ПП "Русенски Лом"

№	Таксон	Популация	Местообитание (конк. място)	Статут	Препоръки и мерки
1.	<i>Polygala sibirica</i>	застрашена	северно от с. Кошов, Черни Лом, ляв долинен склон	Прилож. 3 на ЗБР	Опазване на местообитание 6110, превенции на пожарите
2.	<i>Chamaecytisus koracevii</i>	уязвима	льосовите степи при селата Иваново и Кошов	Прилож. 3 на ЗБР	Опазване на местообитание 6250, превенции на пожарите
3.	<i>Genista tetragona</i>	уязвима	северно от с. Червен, Черни Лом, по двата долинни склона	Бернска конвенция	Опазване на местообитания 6110 и 6240; забрана за добив на скална маса
4.	<i>Himantoglossum jankae</i>	застрашена	Русенски Лом, северно от местност Смесите; Мали Лом, южно от Нисово; северно от Ловен дом Батаклията	Прилож. 2 и 3 на ЗБР	Мониторинг на популацията; Ограничаване на захранването

Списък на установените видове висши растения в ПП „Русенски Лом“ е представен в Приложение №1.14.2(1).

Списък „Растителни видове за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти“ в ПП „Русенски Лом“ е представен в **Приложение № 1.14.2(2)**.

Към настоящия план е изработена **Карта № 12 „ФЛОРА“**

1.14.2.2. Разпространение на инвазивни (неместни) видове.

Понятието инвазивни видове, включва тази част от чуждоземните за дадена флора видове, които попаднали при новите условия бързо се разпространяват (разселват се и завземат територии) и едновременно с това носят елемент на вреда като променят, изместват или застрашават естествената растителност. Останалата част от чуждоземните видове, които нямат агресивно поведение, се обозначават с понятията неместни или неестествени, много от които в повечето случаи се срещат като случайни елементи или само в местата, където биват култивирани. Чуждите видове се характеризират с обилно семеносене, висока жизненост на семената, която се запазва години наред, и имат ефективни механизми за разселване. Те бързо се приспособяват към разнообразни екологични условия, но най-често заемат местообитания, сходни с тези от които произхождат. Успешното им и бързо разселване най-често се дължи на отсъствието на техните естествени конкуренти.

Появата на инвазивните чужди видове е резултат от човешките дейности – транспорт, туризъм, търговия, земеделие, градинарство, залесяване. Те са изключително агресивни в местообитанията на местните видове, където в значителна степен променят почвеното съдържание, светлинния режим в местообитанието и неговата структура. Някои от инвазивните видове оказват сериозно влияние върху здравето на човека, предизвиквайки алергии или други проблеми свързани със съдържащите се в тях отровни вещества. Освен отрицателното въздействие върху местната флора и растителност, чуждите видове предизвикват и големи икономически загуби, като намаляват селскостопанските и горскостопанските добиви и увеличават разходите свързани с техния контрол.

1.14.2.2.1. Установени инвазивни чужди видове растения в ПП „Русенски Лом“

Наличието на множество селища в обхвата на ПП „Русенски Лом“ и неговото разположение сред обработваеми земи, отдавна усвоени и експлоатирани от човека, го прави особено уязвим по отношение на навлизането на инвазивни чужди видове. Гъстата пътна мрежа, долината на река Русенски Лом и връзката и с река Дунав, осигуряват „благоприятни“ коридори за проникването и разпространението на инвазивните видове. Допълнителен елемент към чуждоземната за Ломовите флора се явява създадените в миналото култури от акация и гледичия.

На територията на ПП „Русенски Лом“ са установени 7 инвазивни дървесни и храстови вида (*Таблица 1.14.2(4)*), от които 4 се отнасят към групата на „най-лошите инвазивни растения“ (“worst invasive plants”, Annex 1, 2007). Другите 3 вида условно са категоризирани като „слабо инвазивни“ и се срещат като случайни елементи покрай пътища, в крайречните местообитания или в близост до местата, където са култивирани.

Таблица 1.14.2(4) Списък на инвазивните дървесни и храстови видове в ПП „Русенски Лом“

№	Вид	Произход	Категория
1.	<i>Acer negundo</i> L.	Северна Америка	най-лоши инвазивни
2.	<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	Китай	най-лоши инвазивни
3.	<i>Amorpha fruticosa</i> L.	Северна Америка	най-лоши инвазивни
4.	<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	Северна Америка	слабо инвазивни
5.	<i>Lyctium barbarum</i> L.	Китай	слабо инвазивни
6.	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Северна Америка	слабо инвазивни
7.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Северна Америка	най-лоши инвазивни

В ПП „Русенски Лом“ са установени и 6 инвазивни тревисти вида (Таблица 1.14.2(5)), от които 2 се отнасят към групата на „най-лошите инвазивни растения“. Останалите са категоризирани като „слабо инвазивни“, макар че един от тях (*Erigeron annuus*) следва на регионално ниво също да бъде отнесен към „най-лошите инвазивни растения“, поради това че той е широко разпространен и в значителна степен влошава качеството на крайречните ливади.

Таблица 1.14.2(5) Списък на инвазивните тревисти видове в ПП „Русенски Лом“

№	Вид	Произход	Категория
1.	<i>Bidens frondosus</i> L.	Северна Америка	най-лоши инвазивни
2.	<i>Erigeron annuus</i> (L.) Desf.	Северна Америка	слабо инвазивни
3.	<i>Erigeron canadensis</i> L.	Северна Америка	слабо инвазивни
4.	<i>Paspalum distichum</i> L.	Тропическа Африка и Америка	слабо инвазивни
5.	<i>Phytolacca americana</i> L.	Северна Америка	слабо инвазивни
6.	<i>Symphotrichum novi-belgii</i> (L.) G.L. Nesom	Северна Америка	най-лоши инвазивни

1.14.2.2.2. Характеристика на установените инвазивни чужди видове в ПП „Русенски Лом“ – разпространение, застрашени местообитания и видове, мерки.

***Acer negundo* L.** – Ясенолистен явор, ясенолистен клен

Ясенолистният явор най-често се среща покрай асфалтовите пътища, свързващи селата в Природен парк "Русенски Лом". Установен е в участъка между село Сваленик и село Нисово (като най-гъста популация образува при спускането на пътя преди село Нисово), в участъка между село Иваново и Ивановски скални църкви и между село Червен и Червенската крепост. Макар и по-рядко той навлиза и в естествените местообитания в долината на Русенски Лом, където е установен между село Нисово и Малък Нисовски манастир, в близост до Посетителския център на Парка, както и в района между Иваново и мест. Смесите. Видът се среща както по периферията между дъбовите гори и крайречните ливади (където почвената влажност е благоприятна), така също и в състава на крайречните гори на природно местообитание 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). В Природен парк "Русенски Лом" първият дървесен етаж на горите на местообитанието 91E0 е формиран главно от *Salix alba*, участието на който е от 4 до 6 десети. Видовете *Salix triandra*, *Ulmus laevis* и *Ulmus minor* се срещат единично в състава на дървостоя или с участие до 10%. Последните постепенно биват измествани от Ясенолистния явор, който на места достига до 25% в първия и втория дървесен етаж, което нарушава естествения характер на това местообитание. Друга вреда на този инвазивен вид,

макар и в по-малка степен, е намаляването на площта на крайречните ливади на природно местообитание 6510 Низинни сенокосни ливади.

Основни вектори на разпространение на вида са шосейната мрежа в Природен парк Русенски Лом, където най-често инвазията засяга сервитута на пътя. Също така видът бързо завладява сечищата. В естествените местообитания разселването на ясенolistния явор се осъществява посредством вятъра, както и в известна степен от водите на река Русенски Лом.

***Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle** – Айлант, китайски ясен

Айлантът най-често се среща единично или в ивици, покрай асфалтовите пътища, свързващи селата в ПП Русенски Лом или в покрайнините на селищата. Установен е в участъка между селата Сваленик и Нисово, като най-значителна е популацията при спускането на пътя преди село Нисово, и в западния край на село Нисово над коритото на река Бели Лом. Плътни самостоятелни групи са регистрирани южно от село Червен (покрай черния път за антените на телекомуникационните оператори), в близост до Червенската крепост, на изхода на село Нисово в посока село Щръклево и по река Мали Лом (в началото на маршрута към Голям Нисовски манастир и в участъка между село Сваленик и помпената станция). Единични дървета се срещат и в участъка между село Иваново и Ивановски скални църкви и между село Червен и Червенската крепост.

Айлантът често се среща като единично дърво в състава на крайречните галерийни гори като част от природно местообитание 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Увеличаването на неговото участие в състава на тези гори води до постепенното изместване на типичните дървесни видове и промяна в естествения облик на това местообитание.

Друго местообитание пряко засегнато от айланта е 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове. Установените гъсти обраствания в долината на река Мали Лом са върху скалисти терени, като видът освен в основата на скалите се е настанил и в самите пукнатини по скалните отвеси. С агресивните си коренища айлантът предизвиква разрушаване на скалните маси, а с короната си засенчва типичните скални растения, повечето от които обикновено са хелиофите (светлолюбиви), с което се променя състава и естествения облик на местообитанието.

В известна степен разпространението на айланта влияе и върху местообитание 6110* Отворени калцифилни или базифилни тревни съобщества от *Alysso-Sedion albi*, което заема повече или по-малко заравнените каменисти участъци в близост до ръба на скалния венец. От една старна настаняването на вида върху откритите каменисти склонове води до засенчване и с това промяна на специфичния видов състав, а от друга страна съществува потенциална заплаха за някои консервационно значими растителни видове, срещащи се в обхвата на това местообитание като Сибирската телчарка (*Polygala sibirica*), Диекиановия лопен (*Verbascum dieckianum*) и Четириръбата жълтуга (*Genista tetragona*).

Основни вектори на разпространение на айланта са шосейната мрежа в Природен парк Русенски Лом, където най-често инвазията засяга сервитута на пътя. В естествените местообитания разселването на айланта се осъществява посредством вятъра, както и в известна степен от водите на река Русенски Лом.

***Amorpha fruticosa* L.** – Аморфа

Аморфата е един от най-широко разпространените чужди инвазивни видове в ПП Русенски Лом. Тя най-често се среща покрай асфалтовите пътища, свързващи селата в Природен парк "Русенски Лом". Установена е в участъка между село Сваленик и село Нисово, където на места образува плътни непроходими ивици край шосето и дори надвисва над него. Подобни плътни крайпътни галерии са образувани в участъка от село Червен към разклона за Нисово и Сваленик и в отсечката село Нисово-Батаклията-село Сваленик. Аморфата трайно се е настанила в състава на някои естествени местообитания в долината на Русенски Лом, като най-засегнати са крайречните галерии на местообитанието 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Единично или на малки групи видът се среща в цялата долина на река Русенски Лом. Като светлолюбив вид аморфата много успешно се настанява покрай коритото на Ломовете, на местата където липсва крайречна гора или тя е с много рехáva структура. По рядко видът може да завземе крайречните тревни ценози на местообитание 6510 Низинни сенокосни ливади, което води до намаляване на неговата площ.

Леките плодове на аморфата лесно се разнасят от водите на река Русенски Лом, която се явява основен вектор на разпространение на вида на територията на ПП Русенски Лом. В по-малка степен видът се разнася от вятъра и от животните.

***Gleditsia triacanthos* L.** – Гледичия, медна акация

Гледичията се среща като единчни дървета най-често покрай пътищата, свързваща селата в Природен Парк "Русенски Лом". Наблюдавана е в отсечките Нисово-Сваленик, Нисово-Батаклията-Сваленик, Иваново-Кошов и Иваново-Ивановски скални църкви. Също като единчни дървета видът се среща и по крайречните ливади и в крайречните гори на много места в долината на Русенски Лом. Установен е по река Мали Лом в участъка от село Сваленик за Помпената станция и от село Нисово за Голям Нисовски манастир, по река Бели Лом в района на местност Обретенка. Инвазията на този вид до момента е с ниска степен. Минимално са засегнати местообитанията 6510 Низинни сенокосни ливади и 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*).

Основни вектори на разпространение на гледичията се явяват птиците и бозайниците, които се хранят с нейните плодове и ги разнасят на големи разстояния. Друг вектор се явява човека със създадените в миналото култури от гледичия.

***Lycium barbarum* L.** – Мерджан, Годжи бери

Расте по тревисти места, край пътища, реки и селища. На територията на ПП „Русенски Лом“, Мерджанът се среща главно по пустеещи места в близост до селищата, тъй като вероятно е отглеждан в градините и впоследствие е подивял. Като цяло инвазията му е слаба. В минимална степен засяга крайречните местообитания 6510 Низинни сенокосни ливади и 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Тъй като предпочита слънчеви места той се настанява в крайречните горски галерии с нарушена структура или ниска склопеност.

Главният вектор на разпространение се явява човекът, който култивира мерджана в селските градини, а вторичен вектор на разселване са животните хранещи се с неговите плодове и разнасящи го на по-големи разстояния.

***Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.** – Петделна градинска лоза

Петделна градинска лоза се среща в покрайнини на гори, изоставени и нарушени местообитания, скалисти места, по огради и стени на сгради, край пътища, жп линии, необработваеми терени.

В ПП "Русенски Лом" видът е установен главно в близост до селищата и основно на скални терени. Той засяга местообитанието 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове, като предпочита слънчевите скални отвеси, но може да се срещне и на сенчести места, където се конкурира с бръшляна. Гъстите обрастванията с градинска лоза застрашават и постепенно измества локалната хазмофитна флора. Инвазията на този вид в долината на Русенски Лом все още е слаба, но следва да се извършва своевременен мониторинг, за да се опазят лесно уязвимите скални терени.

***Robinia pseudoacacia* L.** – Салкъм, Бяла акация, Лъжеакация

Бялата акация и изключително опасен инвазивен вид, заел огромни територии в страната, което е довело до потискане развитието и унищожаването на естествената флора и растителност, както и до безвъзвратната загуба на заетите от него местообитания. Тя е най-широко разпространения инвазивен вид в ПП "Русенски Лом". На неговата територия съществуват големи площи заети със създадени в близкото минало култури от бяла акация, които представляват потенциал за възстановяване на афтохтонните за райони дъбови местообитания 91M0 Балкано-панонски церово-горунови гори и 91I0* Евро-сибирски степни гори с *Quercus* spp.

Бялата акация се среща обилно и покрай шосейната мрежа, свързваща селищата в ПП "Русенски Лом" и особено много в отсечките Сваленик-Нисово и Нисово-Щръклево. В покрайнините и в чертите на населените места бялата акация също инвазира заедно с айланта и гледичията. Промяната на почвените условия и най-вече увеличеното съдържание на азот, в местата където расте или е расла бялата акация, силно затруднява възстановяването на местната растителност.

***Bidens frondosus* L.** – Многолистен бутрак

Многолистният бутрак расте по влажни места край канали, реки, вади, заблатени места, язовири, жп линии и пътища, запустели територии.

Като типичен хигрофит многолистният бутрак се среща повсеместно в крайречните местообитания в долината на река Русенски Лом. Най-често той е елемент на приземната покривка в галерийните гори на природно местообитания 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*), но като цяло предпочита разсветлени участъци на реката или крайречни гори с по-ниска склопеност. Понякога може да навлезе и в някои по-влажни участъци на местообитанието 6510 Низинни сенокосни ливади. Расте заедно с местния вид *Bidens tripartitus*. За момента не са наблюдавани плътни обраствания, каквито са характерни за Дунавското крайбрежие.

Главният вектор на разпространение на многолистния бутрак се явява речното течение на река Русенски Лом, което лесно разнасят леките семена. Благодарение на осилите по неговите плодове той се прикрепва и разселва с помощта на животните и човека, които са вторичен вектор на разпространение на вида.

***Erigeron annuus* (L.) Desf.** – Американска злолетница

Американската злолетица се среща из разредени гори, ливади, пасища, изоставени обработваеми площи, край селища, пътища и жп линии, насипи, диги, крайречни тераси. В Природен парк "Русенски Лом" видът е установен в умереновлажните крайречни тревни съобщества на местообитанието 6510 Низинни сенокосни ливади. Обичайният видов състав на това местообитание включва видовете *Festuca pratensis*, *Alopecurus pratensis* и *Arrhenatherum elatius*, но на много места тяхното участие е значително редуцирано, до около 30%, докато Американската злолетица понякога достига до 50%. Това влошаване на типичния характер на местообитанието може да бъде преодоляно само с възстановяване на сенокосния режим на тези ливади, което ще намали участието на едногодишните видове. Макар и с по-малка численост и плътност Американската злолетица се среща и в някои сухи тревни съобщества на местообитанията 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи) и 6240* Субпанонски степни тревни съобщества.

Главни вектори на разпространение на Американската злолетица се явяват речното течение на река Русенски Лом и вятърът, които лесно разнасят леките семена. Вторичен вектор на разпространение на вида са животните и човека. Разнасянето от човека може да стане както с транспортните средства, така и посредством заразяването/ примесването на семената на културни растения с дребните и незабележими семена на злолетицата.

***Erigeron canadensis* L.** – Канадска злолетица

Канадската злолетица се среща предимно в създадени от човека или нарушени в значителна степен местообитания – пустеещи, изоставени и необработвани места, край пътища, жп линии, селища, плевел в окопни култури, лозя, градини, посеви на фуражни култури, интензивно използвани пасища, пясъчни дюни, крайречни заливни тераси и др. В Природен парк "Русенски Лом" канадската злолетица се среща главно в покрайнините на селищата, както и в изоставени орни земи. По отношение на естествената растителност, тя засяга, макар и в по-малка степен от американската злолетица, крайречните ливади на местообитанието 6510 Низинни сенокосни ливади. Като по-сухолюбив и по-сухоустойчив вид, видът може да навлезе и в сухите тревни фитоценози на местообитанията 6210 Полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco Brometalia*) (*важни местообитания на орхидеи) и 6240* Субпанонски степни тревни съобщества. Основен вектор на разпространение на канадската злолетица се явява вятърът. Човекът и животните също могат да спомогнат за разселването на семената.

***Paspalum distichum* L.** – Воден троскот

На територията на ПП "Русенски Лом" водният троскот се среща в естествени и полуестествени хигро- и хидрофитни тревни ценози. Едно от засегнатите местообитания е 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*, което заема периферията и водното огледало на рибарниците при село Сваленик. Второто застрашено от водния троскот местообитание е 7220* Извори с твърда вода с тувести формации, което има точково разпространение в долината на река Мали Лом. Плътните обраствания с воден троскот водят до промяна в оптималния видов състав и изместване на местните видове, с което се влошава качеството на тези уязвими водни местообитания.

***Phytolacca americana* L.** – Американски винобой

Виноболят се среща най-често в крайнините на селищата, като вероятно се отглежда като градинско растение, откъдето е подивял. В крайречните местообитания в долината на река Русенски Лом той най-често е елемент на приземната покривка в галерийните гори на природно местообитания 91Е0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*), но като цяло предпочита разсветлени участъци на реката или крайречни гори с по-ниска склопеност. Понякога виноболят може да навлезе и в местообитанието 6510 Низинни сенокосни ливади, но като цяло неговата инвазия е слаба и обикновено той се среща като единично растение или расте в малки групи. Главният вектор на разпространение се явяват птиците, които се хранят с месестите плодове на виноболя. Човекът също допринася за неговото разселване, тъй като той има декоративни качества и хората го отглеждат в градините си. Механичното отстраняване преди узряването на месестите плодове се явява най-сигурния метод за борба с този инвазивен вид.

***Symphotrichum novi-belgii* (L.) G.L. Nesom (syn. *Aster novi-belgii* L.)** – Белгийски звездел

Белгийският звездел се среща край реки и канали, в тревни съобщества, покрайнините на алувиални гори, вади, градини, изоставени обработваеми площи, жп линии и пътища. Като типичен хигрофит белгийският звездел се среща повсеместно в крайречните местообитания в долината на река Русенски Лом. Най-често той е елемент на приземната покривка в галерийните гори на природно местообитания 91Е0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*), но като цяло предпочита разсветлени участъци на реката или крайречни гори с по-ниска склопеност. Понякога може да навлезе и в някои по-влажни участъци на местообитанието 6510 Низинни сенокосни ливади. За момента не са наблюдавани плътни обраствания, каквито са характерни за Дунавското крайбрежие.

Главният вектор на разпространение на белгийския звездел се явява речното течение на река Русенски Лом, което лесно пренася леките семена. Плодосемките, снабдени с хвърчилка, успешно се разнасят и от вятъра. Веднъж заселил се на дадено място, видът трудно може да бъде отстранен, поради образуването на многобройни подземни столони, с помощта на които белгийския звездел плътно покрива големи пространства.

Таблица 1.14.2(6). Застрашени местообитания в ГПП "Русенски Лом" в резултат на навлизането на инвазивни видове.

№	Вид	Застрашени местообитания
1.	<i>Acer negundo</i> L.	6510, 91Е0*
2.	<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	6110*, 8210, 91Е0*
3.	<i>Amorpha fruticosa</i> L.	6510, 91Е0*
4.	<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	6510, 91Е0*
5.	<i>Lycium barbarum</i> L.	6510, 91Е0*
6.	<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	8210
7.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	91I0*, 91M0
8.	<i>Bidens frondosus</i> L.	6510, 91Е0*
9.	<i>Erigeron annuus</i> (L.) Desf.	6210*, 6510
10.	<i>Erigeron canadensis</i> L.	6210*, 6240*, 6510
11.	<i>Paspalum distichum</i> L.	3150, 7220*

№	Вид	Застрашени местообитания
12.	<i>Phytolacca americana</i> L.	6510, 91E0*
13.	<i>Symphytotrichum novi-belgii</i> (L.) G.L. Nesom	6510, 91E0*

1.14.2.2.3. Общи мерки за контрол и ограничаване въздействието на дървесните и храстови инвазивни видове върху естествените екосистеми и местни видове:

Основният начин за борба е изсичането с последващо изкореняване на дънерите и корените на инвазивните видове и задължително извършване на дългосрочен мониторинг.

Извършване на дългосрочен ежегоден мониторинг и на тази база ежегодно да се извършват агротехнически и горски мероприятия (сеч, изкореняване, затормозяване чрез ежемесечно изрязване на леторастите) за борба и ограничаване на разпространението на инвазивните видове.

При провеждане на горскостопански мероприятия за борба с дървесните инвазивни видове (при наличието на създадени горски култури и ветрозащитни пояси) следва да се спазват следните принципи:

Необходимо е в създадените монокултури от акация и гледичия, чрез постепенни сечи, плавно да се възстановява разнообразието на автохтонната дървесна, храстова и тревна растителност. Препоръчително е остатъците (клони, вършина и др.) при извършване на горскостопанските дейности да не се събират и палят, поради спецификата на размножаване на акацията и гледичията (при нагорещяване семенната обвивка се пуква и поникването е спонтанно по този начин тези видове са си изградили механизъм за оцеляване при честите пожари в естествените им арали на разпространение), като по този начин се ограничи семенното възпроизводство.

Препоръчва се при извеждането на сечите те да се планират така че да се толерират автохтонните дървесни видове.

Препоръчително е при изкореняването на инвазивните дървесни видове част от засегнатата площ да не се залесява, а да се остави на естествената сукцесия. Това ще допринесе за повишаване на структурното и видовото разнообразие на територията.

Промените в насажденията не трябва да бъдат драстични с оглед осигуряване на време за адаптация на останалите организми. Това означава ниска интензивност на сечите (до 20-25 %), съсредоточени върху малки площи или групи. Дъбовете (където ги има) да бъдат задържани на корен по-дълго, за да се гарантира тяхното бъдещо участие в дървостоя. При провеждане на лесовъдски дейности да се поддържа около 8-10 % мъртва дървесина.

Да не се допускат дейности (в т. ч. и лесовъдски), които увеличават антропогенната фрагментираност на територията. При планиране на пътищата и инфраструктурата е необходимо в максимална степен да се запази целостта на ландшафта.

Около постоянните водни течения да се формира буферна зона с ширина не по-малка от 15 метра, в която ежегодно да се провеждат сечи и изкореняване на дънерите на инвазивните видове с задължително извършване на дългосрочен мониторинг..

Създадените култури да се стопанисват с цел да се реализира плавна и продължителна трансформация и връщане на коренните видове. Това означава провеждане на регулярни лесовъдски мероприятия, които подпомагат и опазват появилите се представители на коренната дървесна флора.

1.14.2.2.4. Общи мерки за контрол и ограничаване въздействието на тревистите инвазивни видове върху естествените екосистеми и местни видове:

Основният начин за борба с едногодишните видове в крайречните ливадни съобщества е възстановяването на сенокосния режим, който следва да се извършва ежегодно. Това ще възпрепятства образуването на нови семена и постепенното изчерпване на запаса от семена, който е натрупан с годините.

Механичното отстраняване на многогодишните видове, като белгийския звездел, винобоя и водния троскот, е трудоемък подход и не много ефективен, но предвид невъзможността в защитените територии да се ползват препарати за химическа борба, този метод си остава единствения приемлив.

Извършване на дългосрочен ежегоден мониторинг на площите засегнати от инвазивни тревисти видове.

Към настоящия план е изработена **Карта № 11 „Инвазивни видове“**

1.14.3. Лечебни растения

1.14.3.1. Законова рамка

Разпоредбите на Закона за лечебните растения се прилагат за видове, включени в Приложението към този закон. Извън неговия обхват остават някои важни лечебни и лекарствени растения (обикновена шипка, коприва, хмел и др.), някои от които попадат под защита на Закона за биологичното разнообразие. Това са видове и родове, включени в Приложение № 4 на ЗБР, регламентиращо тяхното регулирано ползване от природата.

На територията на ПП Русенски Лом са установени 356 вида лечебни растения от Приложението към ЗЛР, или около 35% от видовете срещащи се в парка са лечебни. Те принадлежат към 79 семейства. С най-много представители са семействата Сложноцветни (Asteraceae), Устноцветни (Lamiaceae) и Бобови (Fabaceae), съответни с 43, 42 и 27 вида.

Направените проучвания на състоянието на популациите на лечебни растения показаха, че в района съществуват условия за увеличаване на добива на някои лечебни растения от естествените местообитания – напр. тревист бърз, гола мащерка, липа, червен глог и др. За някои видове с ниски запаси Планът следва да регламентира ограничения, особено за видове лечебни растения, които са защитени и са обект на ЗБР.

1.14.3.2. Режими на ползване на лечебните растения

1. Забранява се събирането на видовете лечебни растения, попадащи под защита на Закона за биологичното разнообразие (Приложение № 2 и № 3):

№	Семейство	Таксон	Българско име
1	Orchidaceae	<i>Himantoglossum jankae</i>	Пърчовка
2	Ranunculaceae	<i>Anemone sylvestris</i>	Горска съсънка

2. Под режим на опазване и регулирано ползване от природата са таксоните, включени в Приложение № 4 на ЗБР.

№	Семейство	Таксон	Българско име
1	Ariaceae	<i>Viplexurum</i> sp. div.	Род Урока
2	Asparagaceae	<i>Asparagus</i> sp. div.	Род Зайча сянка
3	Asparagaceae	<i>Ruscus hypoglossum</i>	Подезичен залист
4	Asteraceae	<i>Echinops</i> sp. div.	Род Челядник
5	Iridaceae	<i>Crocus</i> sp. div.	Род Минзухар
6	Liliaceae	<i>Lilium martagon</i>	Петров кръст
7	Liliaceae	<i>Polygonatum odoratum</i>	Миризлива момкова сълза
8	Liliaceae	<i>Scilla bifolia</i>	Обикновен синчец
9	Orchidaceae	<i>Orchis</i> sp. div.	Род Салеп
10	Poaceae	<i>Stipa</i> sp. div.	Род Коило
11	Rosaceae	<i>Prunus fruticosa</i>	Храстовидна вишна

Отчитайки състоянието на популациите и наличните запаси за видовете от Приложение № 4 на ЗБР се регламентират два режима на ползване за времето на действие на Плана за управление:

Забранителен – *Ruscus hypoglossum*, *Lilium martagon* и *Orchis* sp. div.

Ограничителен – за всички останали таксони от Приложение № 4 ползването на ресурсите

да бъде регулирано съобразно запасите и според разпоредбите на ЗБР и ЗЛР.

3. Под забранителен режим на ползване на територията на ПП Русенски Лом, за времето на действие на Плана за управление се поставят следните лечебни растения, срещащи се ограничено, в единични находища или с твърде ниски запаси:

№	Българско име	Латинско име	Семейство
1	Дебрянка европейска	<i>Sanicula europaea</i>	Ariaceae
2	Еньовче ароматно	<i>Galium odoratum</i>	Rubiaceae
3	Златиста папрат	<i>Ceterach officinarum</i>	Aspleniaceae
4	Зърника слабителна	<i>Rhamnus cathartica</i>	Rhamnaceae
5	Лайкучка влакнеста	<i>Matricaria trichophylla</i>	Asteraceae
6	Медуница мека	<i>Pulmonaria mollis</i>	Boraginaceae
7	Момина сълза	<i>Convallaria majalis</i>	Liliaceae
8	Платантера зеленоцветна	<i>Platanthera chlorantha</i>	Orchidaceae
9	Руница грудеста	<i>Phlomis tuberosa</i>	Lamiaceae
10	Скоруша	<i>Sorbus domestica</i>	Rosaceae

4. Устойчивото ползване на ресурсите на видовете лечебни растения, непопадащи под режимите на т. 1, 2 и 3 и 4, се регламентира от разпоредбите на Закона за лечебните растения.

1.14.3.3. Разпространение на лечебните растения в ПП „Русенски Лом“

Разпространението на лечебните растения се разглежда, според местообитанието към което са привързани, като са използвани единиците на природните местообитания от Приложение 1 на ЗБР. Някои от видовете се срещат в повече от едно местообитание, но за удобство на класификацията е възприето това, в което те са по-чести.

1. Около 27% (96 вида) от лечебните растения принадлежат към групата на т. нар. плевелни и рудерални видове и тяхното разпространение е съсредоточено главно в покрайнините на селищата и около обработваемите земи, или това са места повече или по-малко повлияни от човешката дейност. С добри запаси са видовете от родовете пелин (*Artemisia* spp.), куча лобода (*Chenopodium* spp.), мъдрица (*Sisymbrium* spp.) и Онопордум (*Onopordum* spp.), както и змийското мляко (*Chelidonium majus*), тревистия бъз (*Sambucus ebulus*), горския слез (*Malva sylvestris*) и бучиниша (*Conium maculatum*). Около селищата и обработваемите земи са разпространени и някои видове, намиращи приложение за лични нужди от местното население, като лайкучката (*Matricaria trichophylla*), синята жлъчка (*Cichorium intybus*), живовлека (*Plantago major*), полския ветрогон (*Eryngium campestre*) и др.

2. От естествените местообитания с най-голяма консервационна стойност за опазване естествените находища на лечебните растения са сухите тревисти места, които принадлежат към природно местообитание 6210. В тях се срещат около 25% (87 вида) от

лечебните растения, С най-високи запаси са голата мащерка (*Thymus glabrescens*) и видовете от род равнец (*Achillea* spp.) и подъбиче (*Teucrium* spp.). В тези тревни хабитати са разпространени важни видове, намиращи приложение за лични нужди на местното население като жълт кантарион (*Hypericum perforatum*), риган (*Origanum vulgare*), обикновен черновръх (*Clinopodium vulgare*) и др., както и важни медоносни растения като тревисто звездиче (*Dorycnium herbaceum*), видове от род детелина (*Trifolium*) и др.

3. Третото по важност местообитание са Мизийските гори от сребролистна липа (код 91Z0), където се срещат около 13% (45 вида) от лечебните растения на ПП Русенски Лом. В липовите гори са основните ресурси на т. нар. горскоплодни дървесни и храстови видове - дрян, брекиня, скоруша, леска и др. Висок е и потенциала за добив на цвят от липа. В липовите гори са разпространени и някои видове лечебни растения, попадащи под ограничителен или забранителен режим - *Sanicula europaea*, *Galium odoratum*, *Convallaria majalis* и др.

4. В алувиалните крайречни гори на местообитанието 91E0 са разпространени около 11% (38 вида) от лечебните растения, лимитиращ фактор за които се явява продължителността на задържане на пролетните води. В тези гори големи запаси имат повета (*Clematis vitalba*) и къпината (*Rubus caesius*). Значителни са ресурсите и на някои видове, които не са включени в Приложението на ЗЛР, като лозата (*Vitis vinifera*) и хмела (*Humulus lupulus*).

5. В крайречните сенокосни ливади, принадлежащи към местообитанието 6510, се срещат около 10% (36 вида) от лечебните растения в Парка. С високи запаси в тези съобщества са видовете на родовете детелина (*Trifolium* spp.), лапад (*Rumex* spp.) и мента (*Mentha* spp.).

6. Най-бедни на лечебни растения са хигро- и хидрофитните съобщества, обхващащи блатата, изкуствените водоеми и рибарници и техните крайбрежни части, отнасящи се към местообитанието 3150 (Еутрофни езера с растителност от съюзите *Magnopotamion* или *Hydrocharition*), където са разпространени само 2 вида – водната леща (*Lemna minor*) и теснолистния папур (*Typha angustifolia*).

Опазването и природните местообитания в ПП Русенски Лом и поддържането на благоприятен природозащитен статут (главна цел на Плана) повишава стабилността на техните компоненти, каквито са лечебните растения, и гарантира устойчивото ползване на ресурсите в естествените местообитания.

Климатичните промени оказват въздействие върху всички растителни видове в различна степен. Предложените мерки за смекчаване и адаптиране са представени в Част 4 на настоящия план в отделен проект "План за действие при непредвидени ситуации, вкл. Мерки за преодоляване на последствия от промяна на климата"

Приложение №1.14.3 Списък на установените видове лечебни растения в ПП „Русенски Лом“

1.15 ФАУНА

В настоящия план е актуализирана, прецизирана и допълнена информацията за фауната от План за управление 2005. Анализирани са новопостъпилата информация от следните основни източници:

Дейности по изграждане на европейската екологична мрежа Натура 2000 – документация по обявяване на Натура 2000 зони за птиците и местообитанията „Ломове“, проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“;

Проекти на ДПП „Русенски Лом“;

Проучвателни и преки природозащитни дейности на научни и неправителствени организации;

Национални планове за действие за видове животни, като са отразени данните от действащите планове, планове с изтекъл срок на действие и такива в процес на приемане; Данни от собствени наблюдения върху орнитофауната на парка, извършени в периода 2007-2019.

В периода след приемане на План за управление 2005 са настъпили промени в националното законодателство, които са резултат от транспонирането на директивите за птиците и хабитатите. Изготвено е ново издание на Червена книга на Р. България с ревизирани списъци и статус на включените в него таксони. В резултат на научни изследвания са наложени нови виждания за систематиката при рибите, земноводните и влечугите. Някои от срещаните се в парка таксони земноводни и влечуги, считани преди за подвидове, са издигнати до ранг вид.

Изготвени са актуализирани списъци на отделните групи животни, срещани се в парка. Включени са нови видове, което е резултат от натрупването на допълнителна научна информация. Няколко вида (безгръбначни, риби и бозайници), считани за вероятни за парка, са изключени от списъците. Отражени са промените в природозащитния статус съгласно националното законодателство и Червена книга на Р. България.

1.15.1. Безгръбначни животни

Досега територията на ПП „Русенски Лом“ не е била обект на обхватни фаунистични проучвания по отношение на безгръбначните животни и информацията за тази група животни е сравнително ограничена. В План за управление 2005 са направени анализи на екологичните групи безгръбначни, срещани се в парка, и присъствие на ниво таксони с висок ранг. По отношение на тази информация не са постъпили промени и тя е актуална. На ниво вид е включена информация за 9 вида безгръбначни с природозащитен статус – 7 вида бръмбари, един вид пеперуда и един вид мравка. В резултат на дейностите по

изграждане на европейската екологична мрежа Natura 2000 в България е постъпила информация за още 9 вида безгръбначни с природозащитен статус (видове, включени в Директива 92/43 на ЕС):

2 вида бръмбари - еднорог болбелазмус (*Bolbelasmus unicornis*), мирзлив отшелник (*Osmoderma eremita*);

4 вида пеперуди - *Dioszeghyana schmidtii*, *Lycaena dispar*, *Vertigo moulinsiana*, *Euplagia quadripunctaria*;

1 вид водно конче – оphiогомфус (*Ophiogomphus cecilia*)

1 вид воден охлюв - ивичест теодоксус (*Theodoxus transversalis*) и

1 вид сладководна мида - овална речна мида (*Unio crassus*).

Първоначално бръмбарът алпийска розалия (*Rosalia alpina*) е включен в стандартния формуляр на Natura 2000 зона BG0000608 „Ломовете“. В резултат на работата по проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“ е изразено становище, че липсват подходящи местообитания за вида в BG0000608 „Ломовете“ и той следва да се изключи от стандартния формуляр до намирането на доказателствен материал. Пеперудата бял аполон (*Parnassius mnemonus*) е посочена като вероятна за парка, но преки данни за присъствието на вида липсват.

Актуализиран списък на срещащите се в парка безгръбначни животни е включен в **Приложение №1.15.1** Списък на видовете безгръбначни животни на територията на ПП „Русенски Лом“.

Включените в **Приложение №1.15.1** безгръбначни животни имат сравнително широко разпространение, както в национален план, така и на ниво ЕС. Това са видове, които са чувствителни по отношение на природните местообитания и са индикаторни за състоянието на средата и индиректно за състоянието на останалите видове безгръбначни животни със сходна биология.

В рамките на проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“ е извършена оценка на природозащитното състояние на 10 вида безгръбначни животни (**Приложение №1.15**). От включените в оценката 4 вида пеперуди, за три вида (*Euplagia quadripunctaria*, *Lycaena dispar* и *Dioszeghyana schmidtii*) общата оценка на природозащитното състояние е „Благоприятно“ и за един вид (*Vertigo moulinsiana*) е „Неблагоприятно – незадоволително“. При всичките оценявани 4 вида бръмбари (*Bolbelasmus unicornis*, *Cerambyx cerdo*, *Lucanus cervus* и *Morimus asper funereus*) оценката на природозащитното състояние е „Неблагоприятно – незадоволително“. Тази оценка е отражение преди всичко на състоянието на горските местообитания, с които са асоциирани посочените видове бръмбари. При хидробионтите ивичест теодоксус и овална речна мида оценката на природозащитното състояние е „Неблагоприятно – незадоволително“. Тези оценки са моментни към 2012 г., базирани са на ограничени теренни данни и се очаква да претърпят промени при актуализирането им.

Състоянието на овалната речна мида е показателно за качеството на водата и речните местообитания в Полонieto, в това число и ПП „Русенски Лом“. Според моделите на

разпространение, изготвени по посочения по-горе проект, овалната речна мида би следвало да се среща във всички реки от Поломието. При теренните картирания, в 17 целеви трансекта са намерени само две черупки на вида, без да са установени живи екземпляри.

В рамките на проект LIFE12 NAT/BG/001011 „Опазване и възстановяване на Натура 2000 реофилни видове и техните миграционни пътища в ключови защитени зони в България“, изпълняван от WWF в партньорство с ДПП „Русенски Лом“, в периода 2015-2017 г. са извършени проучвания на условията на реките в зона „Ломовете“. Една от целите на тези проучвания е установяване на възможностите за възстановяване на вида овална речна мида в зоната чрез пренасяне на екземпляри от други реки в басейна на река Дунав, където тази мида има запазени популации. В резултатите от проучванията е посочено, че „поради силното замърсяване с биогенни вещества и високата мътност на водата, причинена от ерозията на речните брегове, река Русенски Лом в границите на ЗЗ „Ломовете“ през по-голямата част от годината е непригодна за обитаване от който и да е от целевите видове по проекта (вкл. овална речна мида). Нитратите са стабилно над 20 мг/л, което е над границите на всички изследвани видове. Течението в по-голямата част от реката е от бавно до средно. Кислородното съдържание е сравнително ниско – 5-7 мг/л. Дъното е покрито с фин слой глина в повечето участъци, а при участъците с каменисто дъно и сравнително висока прозрачност, лимитиращият фактор е замърсяването“.

Сред фауната на парка, безгръбначните животни са групата с най-висок риск от навлизане на неместни видове, вкл. инвазивни видове. Особено уязвими са водните зооценози. Понастоящем липсват данни, въз основа на които да бъде оценен този риск.

1.15.2. Гръбначни животни

1.15.2.1. Риби (сладководна ихтиофауна)

От гръбначните животни, срещащи се в парка, рибите са сравнително най-слабо проучената група. В Плана за управление 2005 са посочени 25 вида риби, от които с преки данни за присъствие в парка са само 10 вида. За повечето видове риби основание за включването им във видовия списък на парка е установяване на вида в съседни речни участъци или литературни източници. Във видовия списък на парка е посочена и балканската кротушка (*Gobio kessleri*), като най-вероятно видът е бил изчезнал от Поломието още преди изготвянето на Плана за управление 2005.

В резултат на работата по европейската екологична мрежа Натура 2000 е постъпила нова информация за допълнителни видове риби от зона „Ломовете“, които могат да се приемат за вероятни за територията на парка.

Извършена е ревизия на видовия списък на рибите в парка, като са отразени промени в систематиката. Изключени са някои от видовете, посочвани за съседни територии, както и вероятно изчезнали видове. Включени са нови видове от Директива 92/43 на ЕС (**Приложение №1.15.2.1**). Поради недостатъчна информация, статусът на практически

всички видове риби в парка остава условен и се нуждае от допълнителна теренна верификация.

В периода 2015-2017 по проект LIFE12 NAT/BG/001011 „Опазване и възстановяване на Натура 2000 реофилни видове и техните миграционни пътища в ключови защитени зони в България“ е извършена характеристика на местообитанията на целеви видове риби и е оценена пригодността на потенциални места за тяхното реинтродуциране. Сред целевите видове риби са балканска кротушка (*Romanogobio kessleri*), тънкоопашата кротушка (*Romanogobio uranoscopus*), главоч (*Cottus gobio*), гулеш (*Barbatula barbatula*), горчивка (*Rhodeus amarus*), голям щипок (*Cobitis elongata*) и балкански щипок (*Sabanejewia balcanica*). Зона „Ломовете“ е един от оценяваните обекти. Обобщеното заключение за тези видове е общо с това за овалната речна мида (виж т. 1.15.1.) и указва, че понастоящем условията в зоната са неблагоприятни за предприемане на реинтродукции. Като част от посочения проект е извършен и анализ на миграционните бариери в Поломието, които имат пряко или опосредствано въздействие върху всички видове риби в ПП „Русенски Лом“.

Преки природозащитни дейности с въздействие върху рибите на парка, осъществени по посочения проект, са: премахване на две миграционни бариери при с. Червен и с. Кошов (водохващания на стари воденици), изграждане на рибен проход на водохващане за рибарници при с. Бесарбово и възстановяване на речно местообитание с чакълесто дъно при с. Острица.

В рамките на проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“ е извършена оценка на природозащитното състояние на 7 вида риби (**Приложение №1.15**). При 5 от тези видове оценката на природозащитното състояние е „Неблагоприятно – незадоволително“, което е свързано с качеството на водата, коригиране на речните корита, унищожаване на крайречна растителност и др. С оценка на природозащитното състояние „Благоприятно“ са обикновен щипок (*Cobitis taenia*) и балканска мряна (*Barbus meridionalis*).

В района на парка са установени два неместни, инвазивни вида риби – псевдоразбора (*Pseudorasbora parva*) и слънчева риба (*Lepomis gibbosus*). Липсват данни за степента на изява и въздействието на тези два вида върху автохтонната ихтиофауна.

1.15.2.2. Земноводни и влечуги Научните данни, налични към периода на подготовка на план за управление 2005, са позволили изготвянето на сравнително пълни списъци на видовете земноводни и влечуги в границите на парка. По отношение на влечугите не са настъпили промени във видовия списък.

В Приложение №1.15.2.2 е включен списък на видовете влечуги на територията на ПП „Русенски Лом“ с актуализирани природозащитен статус и наименования.

Въз основа на моделиране и теренни данни по проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“, към видовия

списък на парка са добавени 4 нови таксона земноводни – сирийска чесновница (*Pelobates syriacus balcanicus*), дунавски гребенест тритон (*Triturus dobrogicus*), обикновен тритон (*Triturus vulgaris*) и зелена водна жаба (*Pelophylax kl.esculenta*).

От срещащите се на територията на парка влечуги особен интерес представляват видовете, за които Поломието се явява изолирано находище, разположено далече на север спрямо основните части на ареалите им. Такива видове са балканският гекон (*Cyrtopodion kotschy*) и жълтокоремникът (*Pseudopus apodus*). За балканския гекон Поломието е единственото изолирано находище в Северна България (като се изключи тясна ивица по Черноморското крайбрежие до гр. Варна). Това е и най-северното находище за вида на Балканския полуостров. За жълтокоремника долината на Мали Лом се явява единственото известно находище на вида в Северна България (изключение представлява тясна ивица по Черноморското крайбрежие), но след 1964 г. видът не е потвърждаван. Долината на Мали Лом е обследвана многократно, включително и от херпетолози. Като се отчете, че това е вид, който е сравнително леснодостъпен за откриване в природата, и се вземе предвид дългият период без данни, може да се приеме че видът е изчезнал от това негово бивше находище или от целия район на Поломието.

Друг рядък вид с проблемен статут е пъстрият смок (*Elaphe sauromates*). Този вид се счита за изчезнал от района на Поломието, но предвид скрития му начин на живот, този статут следва да се приема условно. По данни на ДПП „Русенски Лом“, през 2009 г. пъстър смок беше установен в хранителни остатъци на египетски лешояд, гнездящ на територията на парка. Това е указание, че пъстрият смок вероятно все още се среща в района, включително в границите на парка, но е твърде малочислен.

След приемане на План за управление 2005, извън работата по Natura 2000, в границите на парка не са предприемани целеви проучвания и консервационни дейности, насочени към земноводните и влечугите. Две от дейностите на парковата администрацията и партньорите ѝ вероятно са оказали положително въздействие върху земноводните. Това са дейностите по възстановяване на р. Русенски Лом при с. Иваново и създаването на влажна зона в м. Батаклията във връзка с разселването на червени ангъчи в парка.

Липсата на целеви данни не позволява да се оценят тенденциите по отношение числеността и състоянието на популациите за тези групи животни.

Специфичен проблем за управлението на парка, свързан със земноводните, е стопанисването на рибовъдните басейни, разположени по границите на парка. Това са изкуствено създадени местообитания, които заместват естествените влажни зони (разливи на реките, стари речни корита и др.). Наблюдаваното изоставяне на рибовъдните стопанства има двупосочно въздействие върху земноводните. В някои от случаите (рибарниците при с. Иваново) изоставянето на рибарниците води до тяхното пълно обезводняване и загуба на местообитания за земноводни. В останалите случаи, изоставянето на рибовъдни басейни води до формиране на водни обекти с непостоянен

воден режим, обилна водна растителност и слаба преса от хищници (основно риби), което благоприятства земноводните.

На територията на парка е възможно присъствието на инвазивния вид червеноуха костенурка (*Trachemys scripta elegans*). Видът следва да бъде обект на целеви мониторинг.

1.15.2.3. Птици

Изготвен е актуализиран списък на птиците в ПП „Русенски Лом“ с включени 214 вида
Приложение №1.15.2.3.

В списъка са включени всичките видове птици, за които има информация, че са установявани в границите на ПП „Русенски Лом“ или в прилежащите територии.

Като видове с най-висока степен на уязвимост са определени 18 вида: египетски лешояд (*Neophron percnopterus*), черен щъркел (*Ciconia nigra*), малък орел (*Hieraetus pennatus*), малък креслив орел (*Aquila pomarina*), орел змияр (*Circaetus gallicus*), белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*), орел рибар (*Pandion haliaetus*), бухал (*Bubo bubo*), синявица (*Coracias garrulus*) и среден пъстър къвач (*Dendrocopos medius*). Към тази група са причислени и 8 вида птици, които са били типични за Поломието, но през втората половина на 20-ти век са изчезнали трайно. Това са черен лешояд (*Aegyptus monachus*), белоглав лешояд (*Gyps fulvus*), царски орел (*Aquila heliaca*), гълъб хралупар (*Columba oenas*), белошипа ветрушка (*Falco naumanni*), ловен сокол (*Falco cherrug*), скален орел (*Aquila chrysaetos*) и червен ангъч (*Tadorna ferruginea*). Други 50 вида птици са идентифицирани като видове със средна степен на уязвимост. Тези видове условно са приети за по-слабо уязвими поради по-висока екологична пластичност, по-малки индивидуални гнездови територии или по-многочислени популации, но заплахите са идентични с гореописаните за видовете със силна степен на уязвимост.

От всичките видове животни и растения в ПП „Русенски Лом“ при птиците са отчетени най-силни негативни тенденции по отношение на разпространението и числеността. Към 2019 г. няма данни за наличие на птици в парка, при които да са отчетени положителни промени спрямо състоянието им към 2005 г. Обща тенденция за птиците е към редуцирането на популациите, включително за видове като черен щъркел и белоопашат мишелов, които при изготвянето на План за управление 2005 са били в благоприятен природозащитен статус.

Най-силно засегнати са дневните грабливи птици. Наблюдаваните промени в популациите на тази група птици могат да се определят като катастрофален срив. Показателен пример за настъпилите тежки промени е състоянието на египетския лешояд. Към периода 2000 – 2004 г., когато е изготвян първия план за управление, Поломието е представлявало второто по значимост гнездово находище за вида в страната. Въз основа на преки теренни данни от цялата територия, популацията е оценена на 7-9 гнездови двойки, от които 3 се намират в границите на парка (Shurulinkov, P. & Nikolov, I. 2005). Към периода 2003 – 2007 числеността е оценена на 6-7 гнездови двойки (Куртев, М. и др., План за действие за

опазване на египетския лешояд в България 2009 – 2018). Докладите за състоянието на вида, изготвени по време на действието на План за управление 2005 от ДПП „Русенски Лом“ и партньорски организации, сочат устойчиво намаляване на числеността на вида. По данни на БДЗП през 2012 година двойките са само две. През 2013 година двойката е само една, като изчезва мъжката птица в периода на мътене, вследствие на което гнезденето е компрометирано и неуспешно. През следващата 2014 година има една единствена женска птица, излюпена и опръстенена през 2010 г. в съседна гнездова територия. От 2015 до 2020 година включително има една размножаваща се двойка, съставена от същите птици.

През периода на действие на първия план за управление са предприети редица мерки за опазване на египетския лешояд. През 2007 г. започва изграждането на първата площадка за изкуствено подхранване на вида при с. Кошов. Впоследствие се изграждат още две площадки - при с. Табачка и с. Нисово. Поради трудностите по поддържане на площадките и изчезването на птиците, площадката при с. Табачка е изоставена скоро след изграждането ѝ. Впоследствие спира поддържането и на площадките при с. Нисово и с. Кошов. С реална дейност, започната през 2008 г., най-продължително функционира площадката при с. Кошов. Вероятно това е причината последните египетски лешояди, вкл. и последните гнездящи двойки, да са концентрирани именно в района на село Кошов.

Други преки консервационни мерки за вида, провеждани в парка, са:

- Индивидуално подхранване при гнездата на птиците, което продължава и понастоящем, но е нередовно, подпомагано е и в рамките на LIFE проекти на БДЗП в периода 2012-2019 г.;
- Освобождаване от хак на 3 броя нулевогодишни египетски лешояда;
- Обезопасяване на ел. стълбове;
- Охрана на гнезда;
- Лечение на млади птици;
- Ограничаване заплахите от използването на отрови и др.

Предприетите мерки покриват част от идентифицираните главни заплахи за египетския лешояд. До този момент не са адресирани заплахите свързани със загуба на местообитания и хранителна база.

Като се отчита кризата в популацията на вида в международен план, без предприетите досега мерки вероятно видът щеше да изчезне напълно от Поломието още преди 2015 г.

Възстановяването на египетския лешояд в парка и като цяло в Поломието е възможно и следва да бъде основен приоритет в работата на ДПП „Русенски Лом“. Досега е натрупан значителен опит и е поставена добра основа практически по всички аспекти от опазването на вида в района. Необходимо е възстановяване на започнатите дейности и надграждането им.

Наблюденията указват, че използването на отрови е основният лимитиращ фактор за египетския лешояд в района. Досега дейностите по ограничаване на заплахите от използването на отрови са изоставали спрямо останалите, а те имат критично важно

значение и следва да са акцент в бъдещата работа. Допълнителна мярка за подпомагане на вида, която все още не е прилагана в ПП Русенски Лом, е т. нар. отложено освобождаване на птици, отгледани в изкуствени условия. Това е сравнително резултатен метод, при който се освобождават най-често едногодишни и 2-годишни птици.

Дейностите по опазването и възстановяването на египетския лешояд пряко и непряко подпомагат цялата група на дневните грабливи птици.

По скалните венци в ПП Русенски Лом има запазени няколко малочислени гнездови колонии на чавки. Това е сравнително рядък за България пример на гнездене на вида в естествена среда. Чавката е типичен синантропен вид и основната част от популацията му гнезди в урбанизирани територии. Има устойчива тенденция към намаляване на числеността на вида в парка и днес гнездовата му популация е силно редуцирана, поради което видът е определен като уязвим.

Територията на парка представлява еталонни за Европа местообитания на гургулицата, в които видът е в благоприятен статус. В световен план има постоянна тенденция за намаляване на числеността на вида. От 2015 година е включен в списъка на световнозастрашените видове на IUCN в категорията „уязвим“. Като предполагаеми причини се посочват загубата на местообитания и неустойчивото ползване (BirdLife International. 2019. *Streptopelia turtur*. The IUCN Red List of Threatened Species 2019). По лични наблюдения от Северна България, след 2000 г. видът показва неравномерно разпределение и наличие на зони с аномално ниска численост. Може да се допусне, че общото негативно развитие на вида засяга и територията на България. Отчитайки горепосоченото, гургулицата е определена за уязвим вид за територията на парка и са предвидени превантивни мерки за опазване.

1.15.2.4. Бозайници

Видовото богатство при бозайниците на ПП „Русенски Лом“ е забележително. В План за управление 2005 за района на парка е изготвен списък с 69 вида бозайници. При ревизията на този списък през 2019 година са извадени 2 вида и са включени нови 3 вида, с което общият брой на видовете е увеличен на 70 (**Приложение №1.15.2.4**) – 74% от видовете диви бозайници, срещащи се в България. Направената ревизия отчита промяна на наличната научна информация и не отразява фактическа промяна на видовото богатство в периода на действие на План 2005. Поради липса на преки данни за присъствие в района и при отчитане на разпространението им в България, от видовия списък на парка са изключени 2 вида гризачи – горска полевка (*Clethrionomys glareolus*) и подземна полевка (*Microtus subterraneus*). Към списъка са допълнени видовете: малък хомяк (*Cricetulus migratorius*), малка водна земеровка (*Neomys anomalus*) и прилепче на Натузий (*Pipistrellus nathusii*).

Изучаването на бозайниците е един от фокусите на работа в периода на действие на План за управление 2005. Най-значимата научно-изследователска дейност, стартирана в периода на действие на План за управление 2005, е създаването на международна научно-изследователска полева станция за изследване на прилепите „Симерс“ в с. Табачка.

Станцията е основана през 2007 г. от д-р Бьорн Симерс и е резултат на партньорство между Института по Орнитология „Макс Планк“ и ДПП „Русенски Лом“. Основната дейност на полевата станция е изследване на фундаменталните въпроси за сензорната екология, поведението и биологията на прилепите (както и на други животни). Дейността на станцията предоставя научна информация, необходима за опазването на местните прилепи и екосистеми. В резултат на изследванията за района на парка са известни 24 вида прилепи (от 29 за страната).

В рамките на проект „Опазване на добружански (среден) хомяк, мишевиден сънливец, лалугер и скачаща (степна) мишка в района на Природен Парк „Русенски Лом“ са проведени проучвания върху състоянието на няколко вида бозайници, свързани с тревните местообитания в парка. Този проект е предоставил основата за важни изводи по отношение тенденциите в природозащитното състояние на ключови за парка видове бозайници.

При бозайниците най-значими промени има в състоянието на видовете, свързани с открити тревни местообитания. Показателно за тенденциите е състоянието на индикаторен вид за тази екологична група – европейския лалугер (*Spermophilus citellus*). Във всичките проучени находища е отчетено значително редуциране на заетите площи и намаляване на плътността на популациите. В няколко от известните находища видът не е установен и най-вероятно е изчезнал.

Списък „Животински видове за мониторинг, определени по Проекти по програма I. Дългосрочен мониторинг на биологичното и ландшафтното разнообразие - А. Видове и местообитания с представен териториален обхват/приоритетни обекти за мониторинг " в ДПП „Русенски Лом“ е представен в **Приложение № 1.15.3.**

Към настоящия план е изработена **Карта №14 „ФАУНА“.**

КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.16 ПОЛЗВАНЕ НА ТЕРИТОРИЯТА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ

1.16.1. Население и демографска характеристика.

1.16.1.1. Демографска характеристика и тенденциите на трудовата заетост на населението на селищата, които граничат с ПП.

Посочените по-долу данни са взети от общинските планове за развитие.

Община Иваново - <http://www.ivanovo.bg/>

В община Иваново попадат следните села, граничещи с ПП „Русенски Лом“:

Село Иваново е с население 854 души.

Село Кошов е с население 315 души

Село Червен е с население 239 души

Село Табачка е с население 110 души

Село Щръклево е с население 2714 души

Село Нисово е с население 110 души

Село Сваленик е с население 887 души

Етническа структура на населението на общината: преобладават българите(83,5 %), следвани от турците(9,4 %), ромите(5,9 %)

По полове населението е както следва: мъже - 49,2 %; жени - 50,8 %

В община Иваново функционират 4 бр. основни училища и 1 целодневна детска градина с 5 филиала.

Налице е трайна тенденция към намаляване на населението в общината и отрицателен естествен прираст.

Обективният демографски процес за намаляване броя на децата в училищна възраст ще продължи и през следващите години.

В две от населените места с. Иваново и с. Щръклево преобладават ученици от ромски произход 80-90%.

Ниската образованост на тази група създава сериозни проблеми за нейната интеграция в обществото.

Учебните заведения на територията на общината се намират в по-големите населени места.

Община Ветово - <http://vetovo.com/>

Село Писанец е с население 365 души

Основната част от населението е в трудоспособна възраст – 60% (за 2012 г.) от общото население на община Ветово, като разпределено по пол - 65,7% от мъжете са в трудоспособна възраст, а 54,3% е процента от жените в трудоспособна възраст

Най-многобройната етническа общност в община Ветово е турската – 53,4 %. Българският етнос е вторият по численост в общината – 27,8%. Третата по численост етническа група на територията на общината е ромската – 15,4 %.

Възрастовата структура на населението в Община Ветово е благоприятна от гледна точка на формирането на трудовите ресурси. При въвеждането на мерки за заетост на населението, условията за местно социално-икономическо развитие на община Ветово в близките години биха се подобрили.

1.16.1.2. Тенденции в трудовата заетост след 2005 г.

Селищата, чийто землища попадат в границите на ПП „Русенски лом“ са селата:

от община Иваново - Иваново , Кошов, Червен, Сваленик, Щръклево и Нисово

По-голямата част от трудоспособното население е заето в селското стопанство. През 2019 г. средното равнище на безработица намалява в сравнение с 2018 г. Средното равнище на безработицата в Община Иваново за деветмесечието на 2019 г. е 6,8%. Тенденция е търсенето на работна сила, най-вече на първичния трудов пазар, да се обуславя от множеството фактори като:

1. Отсъствие на инвестиции и несъответствие на квалификацията на безработните лица с изискванията, поради което делът на субсидираната заетост нараства.
2. Ниската степен на образование и квалификация на безработните са сериозна пречка за реализацията им на пазара на труда.

Положителна е тенденцията, земеделските производители да ползват предоставените им възможности за финансиране чрез Програмата за развитие на селските райони.

Не е наложена все още практиката на работодателите да инвестират в обучението и квалификацията на младите работници и служители. Голяма част от младите хора са демотивирани от предлаганото заплащане, както и от условията на работа. Младите хора се превръщат в потенциален ресурс на заетостта в сивата част на икономиката. Недостатъчните професионални умения и практики в реална среда и невъзможността за професионален избор на учащите от най – ранната възраст принуждават част от завършилите училище да започнат “първата възможна работа”, най – често в сферата на услугите, търговията и обслужването, без изисквания към условията на труд.

от община Ветово - Писанец

Устойчиво негативния ръст на естествения прираст на община Ветово за периода 2007-2012 г. се отразява в спад в броя на трите групи от населението, разпределени по възрастов признак - под, над и в трудоспособна възраст. Към 2012 г. в трудоспособна възраст са 59,9% от населението (7324 души), под трудоспособна възраст - 14,7% (1800 души) и над трудоспособна възраст съответно 25,2% (3086 души). За разглеждания период процентът на намаление в броя на населението в „над трудоспособна възраст“ е около 12,9%, а в групата „в трудоспособна възраст“ то е около 22,2%.

1.16.1.3. Настоящи дейности на населението (в селищата, чиито земища попадат в границите на Парка), свързани с ПП и с развитието на туризма в района и опазването и поддържането на Парка.

А. Ресторантьорство

В село Писанец, община Ветово, има едно категоризирано заведение за хранене с капацитет 30 места, в което са заети 2 до 3 човека.

От интересуващите ни селища в община Иваново, има две категоризирани заведения за хранене в с. Иваново (с по 50 места), и по едно в Червен (50 места) и Щръклево (30 места), хората ангажирани с тях са между 6 и 10. В допълнение към това, има категоризирани заведения за хранене към 5 от местата за настаняване, изброени по-долу, техният персонал е отчетен в т. Б.

Б. Хотелиерство, вкл. къщи за гости

В село Писанец има една категоризирана къща за гости „Слънчево“, с която са ангажирани между 2 и 4 човека.

В интересуващите ни селища в Община Иваново има 9 категоризирани места за настаняване (4 в с. Иваново, 2 в с. Кошов и по 1 в с. Червен, Табачка и Нисово). Заетите местни жители са между 25 и 27 човека.

В. Водачество

Министерството на туризма поддържа официални регистри на лицата, имащи право да упражняват професионалните дейности „Екскурзоводство“ и „Планинско водачество“ в България. В тези регистри няма вписани екскурзоводи или планински водачи, регистрирани в някое от горните осем села. Най-близкото селище, където има регистрирани такива, е град Русе – 61 регистрирани екскурзовода и 3 регистрирани планински водача. По проект на ДПП, финансиран от ОПОС 2007-2013 г. са проведени обучения за водачи за 12 представители на местните общности, но те не практикуват водачество към момента.

Г. Занимания, свързани с традиционни занаяти и производство на сувенири

По налични данни, в осемте села около ПП „Русенски Лом“ няма хора, ангажирани с традиционни занаяти и производство на сувенири. При АР „Ивановски скални църкви“ са изложени сувенирни произведения, но авторите живеят в гр. Русе. По време на различни мероприятия в Парка също се организират щандове с местна продукция, но тя не може реално да се класифицира като „производство на сувенири“.

Д. Занимания, свързани с анимация и интерпретация

Като такива условно можем да определим участниците в групите за автентичен фолклор към читалищата в интересуващите ни села. „Условно“, тъй като те притежават потенциал за фолклорни и други демонстрации, но в момента ги правят за официални гости или за участия във фолклорни фестивали. Броят на тези хора може да се определи като общо ок. 160 човека.

1.16.2. Селищна мрежа

Актуалните градоустройствени решения за населените места и вилните зони по границите на Парка:

http://ivanovotsu.bulplan.eu/map_default.phtml?mode=public

1.16.3. Техническа инфраструктура, застроени площи и сгради.

1.16.3.1. Електрификация, водоснабдяване и канализация.

На територията на парка не попадат обекти на електрификация, водоснабдяване и канализация. Такива са разположени на границата на парка с населените места.

Фирма „МАКРОПЛАН“ ЕООД има задачата в отделна обществена поръчка да картира всички обекти на техническата инфраструктура.

В **приложение 1.16.3.1.** са представени обектите по данни на Фирма „МАКРОПЛАН“ ЕООД.

1.16.3.2. Транспортна инфраструктура

През територията на Парка преминават пешеходни пътеки и коларски пътища. По долината на р. Черни Лом между Червен и Кошов има останки от стар римски път с настилка от плочести камъни.

В границите на Парка е част от асфалтовия път от Иваново до Скалните църкви и части от асфалтовите пътища, свързващи Нисово с Щръклево и Кацелово.

Съществуват възможности за достъп с автомобилен транспорт до Скални църкви край с. Иваново и Средновековен град Червен по четвъртокласни пътища, завършващи с паркинги за по 15 коли.

Осъществяването на достъп на посетители до ПП Русенски Лом е чрез основните пътни магистрали Е-85 (Русе-Бяла-София) и Е-70 (Русе-Разград-Варна) и жп линиите Русе-София и Русе-Варна. За комуникационни връзки служат още и пътищата от втори, трети и

четвърти клас на Републиканската пътна мрежа, свързващи Щръклево-Нисово-Сваленик; Писанец-Сваленик; Нисово-Кацелово; Русе-Басарбово-Иваново-Кошов-Червен.

ЖП път и гара има в с. Иваново.

Към настоящия план е изработена **Карта № 2 „Съществуваща пътна инфраструктура“**

1.16.3.3. Пешеходни и туристически пътеки.

Налични пешеходни и туристически пътеки, наличните кътове за отдих са отразени на **Карта №18 „Туристически маршрути и обекти“**.

1.16.3.4. Изградените специализирани маршрути (познавателни, интерпретативни и др.) са описани в т. 1.16.7.

1.16.3.5. Застроени площи

На територията на Парка, по данни на ДПП РА към юли 2019 г. съществуват следните сгради:

В местността ”Батаклията”: незавършена три етажна сграда, една ловна хижа и четири ловни бунгала, собственост на ДЛС ”Дунав”.

Посетителски център с. Иваново, собственост община Иваново.

Посетителски център с. Нисово, собственост ДПП ”Русенски Лом”.

Ивановски скални църкви: собственик е държавата, РИМ администрира.

Крепост Червен: собственик е държавата, РИМ администрира.

Помпена станция в с. Сваленик, собственик на В и К.

Помпена станция в с. Писанец, собственик на В и К.

Вила в м. Обретенка – изградена от Прециз – Интер АД, собственост неуточнена

Вила и воденица в м. Обретенка – частна собственост

Стопански двор с. Нисово

Животновъдна ферма с. Кошов

Към момента на изработване на настоящия план няма интереси за ново строителство.

Забележка: Съставянето на словес в ЦМ на парка за обекти на техническа инфраструктура е задача на отделна обществена поръчка с фирма „Макроплан“ ЕООД.

1.16.4. Селско стопанство

Разпределение на земеделските земи в Парка по вид на ползване е представено в **Приложение 1.2(1)**.

В Областна дирекция „Земеделие“ няма данни за територията на парка, относно количествени параметри и тяхната динамика, свързани с ползване на земеделски земи, през последните 10 години. Като цяло в последните години ползването на парка за паша и добив на сено е много слабо, което е довело да промяна на вида на пасищата.

Добив на сено - Сенокосът е селскостопанска дейност, която се разрешава на територията на Парка. Най-големи количества сено се добиват в ПУ Сваленик и в по-малка степен в ПУ Кошов, Червен и Нисово. Предполага се, че това се дължи на съсредоточаване на по-голям брой домашни животни в посочените участъци.

Паша на домашни животни - Още с обявяването на Парка се допуска паша на домашни животни (овце, говеда и коне) в безлесната зона, с изключение на кози. Понастоящем разрешените селскостопански ползвания на територията на Парка продължават да са паша на домашни животни и сенокос.

Към настоящия план е изработена **Карта № 3 „Вид на територията, фондова и административна принадлежност“**, на която са отразени земеделските земи.

1.16.5. Горско стопанство

1.16.5.1 Исторически преглед на управлението и ползването на горите в парка до 2018г. (за последните 5 год.).

Управлението на горите и горските територии в парка се осъществява в зависимост от собствеността. Установените видове собственост до 2018 г. са, както следва:

Наименование	Управление
Държавна	Североцентрално държавно предприятие, ТП „ДЛС Дунав“ - Русе
Общинска	Общинска горска структура
Частна (физически лица)	Собственици на поземлени имоти в ГТ
Обществени организации	Собственици на поземлени имоти в ГТ
Чуждестранни	Собственици на поземлени имоти в ГТ
Религиозни	Собственици на поземлени имоти в ГТ

Ползването на горите в парка е установено на базата на данни представени, чрез информационния продукт 5 ГФ - отчет за добитата маса.

Обобщените данни са за периода 2014 – 2018 г. и са представени в Приложение 1.16.5.1.

1.16.5.2 Горски култури от нетипични за територията на ПП дървесни видове, включително чуждоземни.

На територията на парка са установени нетипични дървесни видове, включително чуждоземни, като същите са представени в табличен вид.

Наименование	Забележка
Бял бор	нетипичен
Черен бор	нетипичен
Червен дъб	чуждоземен
Акация	чуждоземен
Айлант	чуждоземен
Гледичия	чуждоземен
Черна черница	чуждоземен
Американски ясен	чуждоземен
тп I-214	хибриден вид
Ясенолистен явор	чуждоземен

С изключение на агресивните видове, като американски ясен, ясенолистен явор, гледичия, айлант и аморфа, останалите спомагат за редица важни функции на горската територия в рамките на парка, който са от значение за ландшафта, туристите, биоразнообразието, пчеларите, стопанските дейности в горите, задоволяване на местното население с дърва за огрев, икономически и екологични функции.

1.16.5.3. Обобщени количествени показатели за горскостопански дейности и тяхната динамика за периода до 2018 г.

Залесяване: Общата площ на залесяването е 161 дка, в т.ч. срлп - 58 дка, бряст - 58 дка, цер - 45 дка;

Площ и количество добита дървесина от:

Отглеждане на насаждения - 963 дка, 1 283 м³;

Възобновителни мероприятия - 3 581 дка 16 375 м³;

Санитарни и други мероприятия - 50 дка, 20 м³.

Общ обем добита дървесина по групи сортименти, в т. ч. за местно население (м³);

	Едра стр. д-на	Средна стр. д-на	Дребна стр. д-на	Дърва за огрев	Вършина	Лежаща маса
Общо	2 011	3 115	270	11 970	312	17 678
В т.ч. за местно население	7	68	10	690	312	1 087

Оценка на естественото възобновяване;

Въпреки, че подпомагане на естественото възобновяване чрез разрохване, което е предвидено да се извършва на територията на парка, не е извършвано, резултатите от естествено появилия се подраст след провеждане на постепенната сеч в редица насаждения са добри. В някои насаждения естественото възобновяване е било затруднено от появилия се след сечта подлес от смрадлика, мъждарян, дрян и други, изсичането на които е било необходимо, особено през семеносна година.

Оценка на пашата и описание на повредите;

Разрешено паша на едър и дребен добитък. Макар и район с развито животновъдство, съгласно данните за ползванията на пашата като ресурс показват не висок интерес от страна на населението при достатъчно предлагане терени за това по ГСП. Годишно са били пускани за паша по-малък брой добитък от предвидения, като в последните години броя на дребния и на едрият добитък пащувал в горските територии е намалял. Причина за това е силно редуцираният брой на животните и съответно на пащувачите.

Паша е била разрешавана само в площите предвидени по ГСП. Почти всяка година е събирано минимално количество сено (далеч по-ниско от предвиденото) от наличните поляни в горските територии. Няма данни за събиран листников фураж.

Болести по горите и предприети/прилагани мерки;

Санитарното състояние на горите за разглеждания период е добро. Преобладават повредите от I степен (леки) и II степен (средни), съответно около 2% и 3%, но не са малко и повредите от III степен (невъзвратими) – около 1%. С по-голямо стопанско значение са повредите от II и III степен. Таква повреди с най – голяма редуцирана площ се срещат преди всичко при акацията и в по-малка степен при обикновения орех.

Вредните въздействия върху горскодървесната растителност имат абиотичен и биотичен произход. Вредните абиотични въздействия се предизвикват главно от екстремални отклонения в климата. Вредите от биотичен произход се дължат на различни патогенни микроорганизми и животински организми. За разглеждания период не са наблюдавани значителни повреди по горите в следствие от болести и вредители.

Горски пожари, гасене, възстановяване, противопожарни мероприятия;

Съгласно информационната система на ИАГ - system.iag.bg, възникналите горски пожари на територията на ТП „ДЛС Дунав“-Русе, в чийто обхват попада парка, за периода 2007-2019 (юли) са както следва:

БРОЙ ПОЖАРИ ПО МЕСЕЦИ ЗА ТП „ДЛС Дунав“-Русе													
Година	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Всичко
2007	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
2008	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	3
2009	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
2010	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
2011	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2
2012	0	0	2	0	0	0	1	1	2	0	0	0	6
2013	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
2014	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всичко	0	0	4	1	5	1	14	13	6	0	0	0	44

Наличието на данни за териториите обхванати от горски пожари в рамките на природен парк „Русенски Лом“ е за периода от 2007 до 2014 г. Горските пожари са обхванали горски подотдели през съответните години, както следва:

Отдел	Подотдел	Година	ДЛС	ПП
46	н	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
85	а	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
209	ж	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
200	а	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
23	а	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
72	л	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
5	б	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
197	г	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
196	з	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
212;36	в,г; а		ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
КЗС		2007		
205	к	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
30 КЗС	л	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
78	д	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
139	2	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
184	г	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
237	в	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
10 КЗС	д	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом

146	е	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
207	ж	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
9 КЗС	2	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
196	а	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
30 КЗС	о	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
155	е	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
79	е	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
56	а	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
212	г	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
36 КЗС	в	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
234	з	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
48	з	2007	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
273	б	2008	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
198	4	2008	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
5	с	2008	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
13	б	2009	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
180	а	2010	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
13	б	2011	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
21	г	2012	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
255	а	2012	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
20	в	2012	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
86	в	2012	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
59	к	2012	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
269	т	2012	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
1	к	2013	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом
12	в	2014	ДЛС Дунав-Русе	Русенски Лом

Извършените дейности по гасене на горските пожари са извършени в съответствие с изискванията на Наредба № 8 от 11 май 2012 г. за условията и реда за защита на горските територии от пожари, като не са констатирани значителни затруднения по възобновяването на горите. При възникване на едроплощни природни нарушения (ветровали, каламитети и пожари) е препоръчително част от засегнатата площ да не се залесява, а да се остави на естествената сукцесия. Това допринася за повишаване на структурното и видовото разнообразие на територията.

Приходи от дърводобив на територията на парка и разходите за персонал, поддържащи дейности, ремонт на горски пътнища и алеи, и охрана на територията;

ТП „ДЛС Дунав“ не разполага с отделна счетоводна сметка отразяваща приходите и разходите за територията на ПП Русенски лом.

1.16.5.4 Описание на практикуваните технологии при провеждане на горско-стопански мероприятия:

Територията на парка попада в защитена зона BG0002025 „Ломовете“ по директивата за птиците и BG0000608 „Ломовете“ по директивата за природните местообитания. В тази връзка са приложими режимите за устойчиво управление на горите в НАТУРА 2000.

ТП „ДЛС Дунав“, в рамките на което попада парка е сертифицирано по Националния стандарт по FSC® за устойчиво управление на горите и се спазват приетите задължения за горскостопански дейности, почвоподготовка, залесяване и отглеждане на културите.

Начини на почвоподготовка и залесяване;

При необходимост се извършва възстановяване на видовото разнообразие. Прилага се забраната за залесяване с чужди видове и/или произходи, както и залесяване на естествените открити пространства, с изключение на мероприятия за контрол на порои и ерозионни процеси.

Залесяване е извършвано само с местни видове, за подпомагане на възстановяването и за повишаване гъстотата на младите насаждения, след по-сериозни площни нарушения (ветровали, пожари) или за намаляване на фрагментацията. Специално внимание е обърнато на създаването на смесени насаждения и на опазване на почвата при подготовката за залесяване (не се допуска пълна обработка - дълбока оран, широки тракторни тераси и т.н.).

Изграждане на горски пътища;

При изграждането на горски пътища не се допускат дейности (в това число и лесовъдски), които да увеличават антропогенната фрагментираност на територията. При планиране на пътищата и инфраструктурата максимално е запазена целостта на ландшафта. Подсигурявани са подходящи елементи, намаляващи влиянието на фрагментираността на територията, които да подпомагат движението на организмите - например възможности за придвижване, връзки и зони на спокойствие на животните.

Използвана техника за подвоз и извоз - обоз, въжени линии, трактори и др.

При извеждане на сечите се използва животинска сила, а при равни и полегати терени (до 10°) се използват леки колесни трактори. Транспортирането на дървесината, чрез подвоз и извоз се извършва от колесни транспортни средства (камиони). Подобни методи на работа се определят като щадящи околната среда и са подходящи за прилагане в рамките на защитени територии и зони от мрежата НАТУРА 2000.

1.16.5.5. Информация за състоянието на горските пътища, включително от гледна точка на контрол, и пожарна безопасност, като се планира при изграждане на нови пътища „засичане“ на парка от всички страни, както и за придвижване на противопожарна техника (съобразена с изискванията на Наредба № 8 от 11.05.2012 г. за условията и реда за защита на горските територии от пожари).

Общото състояние на горските пътища в териториалният обхват на дейност на парка е добро. Поради липсата на значими пресечени терени и наличие на предимно равнинен терен достъпа до територията на парка е относително лесен.

От съществуващата пътна мрежа, достъпни за специализирани автомобили за гасене на пожари в горски територии са всички междуселищни автомобилни пътища в обхвата на парка, както и много от полските пътища. Горските автомобилни пътища, които са проходими за специализирани автомобили за гасене на пожари в горски територии са в добро състояние, като част от тях минават през селскостопански територии.

1.16.5.6. Констатирани в последните години нарушения — брой, вид, горещи точки и др.

През последните години не са констатирани нарушения на територията на парковата територия, свързани с горскостопанските дейности.

1.16.5.7. Превенция и борба с пожарите.

В рамките на парка е изграден наблюдателна кула, представляваща интегрирана система за ранно откриване на пожари. Наличието на подобно съоръжение гарантира своевременното откриване и реакция при наличие на пожари в съответствие с чл.6, ал. 2 от Наредба № 8 от 11.05.2012 г. за условията и реда за защита на горските територии от пожари.

1.16.6. Лов, риболов, събиране на природни продукти.

1.16.6.1. Брой и динамиката на популациите на дивеч по видове за последните 10 години.

Ловът и риболовът в районите около Парка се осъществяват съгласно Закона за лова и опазване на дивеча (ЗЛОД) и Закона за рибарството и аквакултурите (ЗРА). Ловните територии са разделени на ловни райони и се стопанисват от ловни дружини. Контролът на дейностите по опазването и ползването на дивечовите ресурси в цялата страна се осъществява от структурите на Изпълнителната агенция по горите. В зависимост от пролетното преброяване на дивеча за всеки ловен район се изготвя годишен план за ползване. Основен вид на лов е дивата свиня, която е най-многочислена. Ловът се извършва групово с кучета гончета. Друг основен вид е благородният елен. Сърната също е обект на лов, но само подборно и ограничено.

В района на ПП „Русенски Лом” се изпълняват определени ловно стопански мероприятия като: подхранване на дивеча с груб и концентриран фураж, осигуряване на сол, поставяне ваксина против класическа чума по дивата свиня, в зависимост от бюджета на ДП Държавно ловно стопанство "Дунав"-гр. Русе.

Популациите на ловните видове бозайници (хищници, чифтокопитни и зайци) през последните десет години бележат тенденция към запазване запасите на основните ресурсни

видове: чифтокопитни - благороден елен дивата свиня, сърната, и заек; хищници - вълк, чакал, лисица и дива котка.

Относително постоянния константен баланс на тези две биологично свързани групи от хищници и жертви показва наличието на едно хармонично динамично равновесие, характерно за климаксите екосистеми. В територията на ПП "Русенски Лом" обитават 14 вида бозайници обект на лов. От тях 4 вида са в условно обособена група ресурсни видове: благороден елен, сърна, дива свиня и заек.

1.16.6.2. Ловни участъци и места, позволени за любителски риболов.

На територията на Природния парк попада част от ДЛСР „Батаклията“. Цялата площ на ДЛСР „Батаклията“ е 2350.10 ха, от които 1523.8 ха горски територии, и 826.3 ха земеделски територии. Землищата на селата в Природния парк са части от ловните полета на ПЛСР Иваново, ПЛСР Щръклево, ПЛСР Сваленик, ПЛСР Червен, ПЛСР Кошов, ПЛСР Писанец, ПЛСР Нисово, които са райони на Ловно-рибарско дружество Филип Тотю – Русе – гр. Русе.

В горскостопанския план на ТП ДЛС Дунав – Русе от 2012 г. са предвидени мерки за опазване на фауната, определени са мероприятия и режим за земеделските земи, както и изнасяне на обекти и несвойствени дейности от територията на Парка на места съгласувани с отговорните институции.

На територията на парка се осъществяват ловно-стопански мероприятия за подхранване на дивеча: хранилки и солища.

Риболовът е станал възможен през последните години, след съществена промяна в чистотата на реките. На територията на Парка рядко се практикува риболов в спокойните води на речните меандри като форма на отдих.

1.16.6.3. Събиране на природни продукти от територията на ПП.

За периода 01.01.2018 г. – 31.12.2018 г. са издадени 12 позволителни за ползване на недървесни горски продукти по Приложение 1, чл.81, ал.1, т.3 съгласно „НАРЕДБА за условията и реда за възлагане изпълнението на дейности в горските територии - държавна и общинска собственост, и за ползването на дървесина и недървесни горски продукти“. През 2018 г. няма издадени позволителни за ползване на недървесни горски продукти по Приложение 2, чл.81, ал. 1, т.3.

Издадени са 4 бр. превозни билети за транспорт на недървесни горски продукти по образец. През 2018 г. са издадени 51 бр. Разрешения за пчелина на основание чл. 70 ал. 6 и 7 от Закона за горите.

За периода 01.01.2017 г. – 31.12.2017 г. са издадени 9 бр. позволителни за ползване на недървесни горски продукти. Издадени общо 3 бр. позволителни за ползване на

недървесни горски продукти по Приложение 2, чл.81, ал. 1, т.3. През 2018 г. са издадени 51 бр. Разрешения за пчелина на основание чл. 70 ал. 6 и 7 от Закона за горите.

<https://dlsdunav.scdp.bg/za-nas/dokumenti>

В последните години няма констатирани нарушения, свързани с дивеча, рибата, и други природни продукти.

1.16.6.4. Констатирани в последните години нарушения, свързани с дивеча, рибата и други природни продукти.

През 10 годишния период на Плана за управление до 2019 г. не са констатирани сериозни нарушения, свързани с дивеча и риболова на територията на Природен парк „Русенски Лом“.

1.16.7. Туризмът, рекреация, спорт, услуги

1.16.7.1. Туристическа инфраструктура

Места за настаняване и подслон, съгласно Закона за туризма

На територията на ПП няма категоризирани съгласно Закона за туризма средства за подслон и/или места за настаняване. Има в прилежащите територии – виж Част 1.17.3.

Местата за хранене по видове обекти

На територията на ПП няма категоризирани съгласно Закона за туризма средства за подслон и/или места за настаняване. Има в прилежащите територии – виж Част 1.17.3.

Дължина на туристическите маршрути

Трябва да се има предвид, че почти всички маршрути не са разположени само и изцяло на територията на ПП „Русенски Лом“, а обхващат и части от прилежащите територии.

Кратки специализирани маршрути:

- Маршрут „Дендропътека“ кръгов, тематичен, образователен: от с. Нисово по долината на река Малки Лом. Дължина 6 км, възможност да се продължи до Голям Нисовски манастир за още 4 км. Преминава се под Малък Нисовски манастир, до който е изграден приключенски катерачески маршрут Виа Ферата.

- Маршрут „Голата могила“ кръгов, панорамен с изглед към с. Нисово и долината на р. Бели Лом: северно от с. Нисово, изходен пункт при селото. Дължина 5 км.

- Маршрут „Бряста“ кръгов, общообразователен, панорамен: от с. Нисово по северния бряг на р. Бели Лом. Самият бряст, дал името на маршрута, е паднал, но маршрутът може да се ползва. Дължина 6 км.

- Маршрут „Ивановски скални църкви“: от с. Иваново до АР „Ивановски скални църкви“. Дължина от 1 до 9 км в зависимост точно откъде се тръгва.
- Маршрут „Червенска крепост“ от с. Червен до АР „Средновековен град Червен“. Дължина 2 км.
- Маршрут „Побит камък“ кръгов, панорамен с изгледи към долината на р. Бели Лом. Изходен пункт с. Писанец. Дължина 10 км.
- Маршрут „Грамовец“: от Ивановски скални църкви до изградения заслон „Грамовец“ под едноименния манастир. Дължина 5,30 км. Може да се разнообрази, като от „Грамовец“ посетителят отиде до Кошов (още 4,80 км).
- Маршрут "Местообитания и видове от мрежата на Натура 2000": от Природозащитен център „Ломовете“ (ЦИОСА)

По-дълги маршрути:

- Маршрут „Мали Лом“ от с. Сваленик по долината на р. Малки Лом до Голям Нисовски манастир, оттам до крайната точка на „Дендропътеката“ и до с. Нисово. Дължина 15 км.
- Маршрут с. Нисово – Ивановски скални църкви, през м. Смесите, където Бели и Черни Лом се сливат в Русенски Лом. Дължина 15 км.
- Маршрут с. Нисово – с. Писанец. В момента не е препоръчително да се ползва, тъй като минава през ловен район, а и има части, където не може да се премине.
- Маршрут Ивановски скални църкви – Средновековен град Червен. Има разработен проект за туристическа алея. В момента не е препоръчително да се ползва, по причините, описани при горния маршрут, въпреки че ловуването тук е незаконно. Може да се преминава през с. Кошов (частично по асфалт и черни пътища през нивите край Кошов) и после се слиза в долината на реката.

Велосипедни маршрути:

- Частично през територията (АР „Ивановски скални църкви“ откъм с. Иваново и продължава към с. Басарбово) преминава все още неутвърденото официално трасе на Международния велосипеден маршрут ЕвроВело 6 Атлантически океан – Черно море. По него се организира велосипедният маратон „Дунав Ултра“ – преминаване по маршрута с различна тема - вече 6 поредни години в началото на м. септември. Дори да не влязат в официалния коридор на Евро-Вело 6, маршрутите в Поломието могат да се оформят като т.нар. туристически “спусъци”, които предвиждат включването на отклонения към природни и исторически

феномени, какъвто несъмнено е ПП “Русенски Лом”.

- Съществуващи черни пътища в поречията на Ломовете се ползват като велосипедни трасета от туроператорите, предлагащи подобни програми, както и от различни клубове и

организации. Има изготвен и актуализиран от ДПП работен проект за туристическа алея, свързваща АР „Ивановски скални църкви“ и АР „Средновековен град Червен“. Той е свързан и с разработено съвместно от Сдружение „Вело-Русе“, ДПП „Русенски Лом“, Областна администрация - Русе и други партньори проектно предложение, включващо изграждането на туристическа

велосипедна алея: Русе - Басарбово - Красен - Божичен - Иваново - Кошов - Червен - Табачка - Пепелина.

- Сдружение „Вело-Русе“ има подготвено предложение (концептуална карта) на първостепенни и второстепенни маршрути в цялата Област Русе, които включват и ПП „Русенски Лом“. Картата може да бъде разгледана на следния линк: <http://map.velo-ruse.eu/>. Сред маршрутите, засягащи територията на ПП са:

(а) Маршрут „Природата около Нисово“ с начална и крайна точка с. Нисово и дължина 32 км, средна трудност. Минава през с. Сваленик, изкачва се към пътя Кацелово-Нисово и отново се връща в селото, предимно по асфалтови пътища, като е възможно удължаване.

(б) Маршрут „Русенски лом - каньони и средновековни културни центрове“ - вариант 1 с начална точка гр. Русе и крайна ЖП гара Иваново, дължина ок. 41 км, трудност средна до натоварваща. Минава по поречието на Русенски лом покрай Басарбовския манастир, с. Красен, с. Божичен, с. Иваново и до Ивановски скални църкви. Теренът са асфалтови и земеделски пътища с няколко изкачвания до максимум 100 м.

(в) Маршрут „Русенски лом - каньони и средновековни културни центрове“ - вариант 2 с начална точка гр. Русе и крайна ЖП гара Две могили, дължина ок. 80 км (двудневен), трудност средна до натоварваща. Маршрутът надгражда предишния, като включва Средновековния град Червен. Терен: по асфалтови и земеделски пътища с няколко изкачвания до максимум 100 м.

(г) Маршрут „По живописни пътеки около Черни и Бели лом“ с начална и крайна точка гр. Русе, дължина ок. 117 км (тридневен), трудност средна. До Ивановските скални църкви съвпада с горните маршрути, след това включва м. Смесите и с. Нисово, евентуално с посещение на Нисовския скален манастир, към с. Писанец, откъдето стига до с. Ветово и се връща в Русе. Терен: асфалтови и земеделски пътища с няколко изкачвания до максимум 100 м

(д) Маршрут „Православни обители в Поломието“ с начална точка гр. Русе и крайна ЖП гара Борово, дължина ок. 123 км (дву- или тридневен), трудност средна. Терен: предимно по асфалтови и черни пътища с някои изкачвания до 100 м. Надгражда горния маршрут, като продължава към с. Кацелово, Каран Върбовка, манастира „Св. Марина“, Копривец и манастира „Св. Петка“.

Традиционни места за масов отдих, пикници, излети, събори и др.

Такива места са районът на Ивановските скални църкви, където се организират и различни прояви; долината на Мали Лом от Нисово до двата манастира (Малък и Голям Нисовски); по-малко районът на Средновековния град Червен и околностите на с. Писанец, най-вече м. Побит камък. Между с. Кошов и с. Червен има изграден заслон, където също местните хора излизат на пикник и разходка.

Сгради и съоръжения, свързани със спорта

На територията на ПП „Русенски Лом“ няма сгради, свързани със спорта. Като съоръжения, свързани със спорт, може евентуално да се приеме малката туристическа инфраструктура, свързана с Виа Ферата.

Обекти, предлагащи допълнителни туристически услуги

На територията на ПП „Русенски Лом“ следва да се споменат следните обекти:

- АР „Ивановски скални църкви“. Подробно описан в Част 1.18. Културно-историческо наследство. Предлага екскурзоводи, осигурени от РИМ – Русе и продажба на сувенири.
- Природозащитен център на ДПП „Русенски Лом“ при с. Нисово. Състои се от експозиционна / информационна част и Център за изследване, обучение, симулация и анализ (ЦИОС), изграден с подкрепата на Оперативна програма „Околна среда 2007 – 2014 г.“ Предлага интерпретация на природното наследство на ПП „Русенски Лом“, информация за възможностите за туризъм, сувенири, логистични възможности за провеждане на различни научни, изследователски и образователни мероприятия.

1.16.7.2. Места за практикуване на специфични видове спорт и туризъм:

Катерачество: Оформените за катерачество трасета са предимно извън територията на Природния парк и някои дори извън прилежащите територии, с две малки изключения – Виа Ферата и навлизането на единия от Кошовските маршрути в границите на защитената територия (вж т.3.2.3. (47). Катерачески маршрути има при с. Табачка, Кошов, Басарбово, и Пепелина. При с. Кошов например са оформени 5 маршрута: Кошов север, Кошов север – преди моста, Милковата къща, Кошов юг и Кошов юг – след моста. Повече информация за тях може да се намери на следния адрес в Интернет: <https://www.climbingguidebg.com/>.

Пещерничество: На територията на ПП изобилства от пещери с малка дължина на галериите, но пещерниците от двата спелеоклуба в Русе все още считат, че има голям потенциал да бъдат разкрити нови пещери и галерии. В момента няма разработена туристическа услуга за не-специализирани посетители..

Познавателен туризъм: Обект на културно-познавателния туризъм е преди всичко АР „Ивановски скални църкви“, както и АР „Средновековен град Червен“ в прилежащите територии на Парка. За природо-познавателен туризъм се ползват специализираните маршрути, описани по-горе в т.1.16.7.1.

Конен спорт: Няма специално обозначени и предвидени места за практикуване на конен спорт на територията на Природния парк.

Делтапланеризъм: Към момента няма специално предвидени / разработени / обозначени места за практикуване на делтапланеризъм на територията на ПП „Русенски Лом“.

Велотуризм: Виж т. 1.16.7.1 по-горе.

1.16.7.3. Динамика на броя на нощувките и профил на туристите:

Брой нощувки за последните 3 години. На територията на ПП няма категоризирани съгласно Закона за туризма средства за подслон и/или места за настаняване, следователно няма реализирани нощувки. Има такива в прилежащите територии – виж Част 1.17.3.

Брой нощувки за последната година, според интереса на посетителите. Вж горната точка.

Определяне интересите на туристите. Интересите на туристите към момента, без да е правено специално пазарно проучване, се установяват емпирично по това с каква цел посещават територията на ПП „Русенски Лом“. Наблюденията показват:

(а) Основната цел е посещение на АР „Ивановски скални църкви“. Практически всички предлагани на пазара в момента програми на туроператори, касаещи територията на ПП „Русенски Лом“ включват посещение на този обект, независимо какво друго е включено, и независимо към кой пазар са насочени офертите.

(б) Неорганизиран посетител на прилежащите територии влизат и до Природозащитния център на парка при с. Нисово, доколкото може да се прецени, от чисто любопитство. Посещават го и организирани ученически групи от целия район, вкл. гр. Русе.

(в) Маршрутите в парка се ползват от една страна от местните хора, включително частично като зони за отдих в почивни дни; от друга от представители на научните и неправителствени среди с проучвателни и консервационни цели, и от организирани групи с цел трекинг, колоездене и наблюдение на дивия живот (предимно птици).

(г) Различни мероприятия в парка се организират по линия на трите туристически организации в гр. Русе – ТД „Приста“, РКП „Бяла звезда“ и СТПД „Академик“, предимно за жители на гр. Русе (всякакви възрасти), както и за приятели и съмишленици на организациите. Като пример може да се посочи инициативата от 05.10.2019 г. за крос-поход „Русенско Поломие 2019“, където жителите на Русе имат възможност да участват в преминаването на 11-километрово трасе от Кошов до Ивановските скални църкви.

(д) Мероприятия за местните жители се организират в Парка и от общинските администрации и читалищата на селата от прилежащите територии. Като пример може да се посочи „Децата на Поломието - Празник под манастира“ – в района на АР „Ивановски скални църкви“.

Възрастова структура и национална принадлежност на туристите - Включени в точка „Посещаемост“ по-долу.

Ценови сегменти.

Българските посетители могат да се групират основно в две категории по този признак:

- неорганизиран посетители с доходи около и малко над средните
- организирани с ниски доходи (пенсионери, студенти)

Чуждестранните посетители са с доходи предимно около средните, което е характерно за ползвателите на подобни културно-познавателни или смесени програми.

Продължителност на престоя

Имайки предвид, че на територията на Парка няма места за нощувка, престоят на туристите на тази територия строго погледнато е едnodневен. Следва да се отбележи обаче, че програмите, предлагани от българските туроператори на българския пазар, са предимно 2- и 3-дневни с тръгване от столицата и други големи градове, като в някои от случаите групите влизат в парка в повече от един ден. Програмите за чужденци са по-продължителни, тъй като включват или тематични културно-исторически турове на цяла България, или по същество са круизни, със спирка в гр. Русе.

Очаквано задоволство от престоя. Очакваното задоволство от престоя може да се установи единствено при цялостно пазарно проучване. Що се отнася до реалното задоволство от вече осъществено посещение, за него също е необходимо целенасочено проучване, но към момента може да се съди по косвени данни от туроператорите, които водят организирани групи в Парка и от екскурзоводите в АР „Ивановски скални църкви“. Като цяло посетителите са много впечатлени и от природата, и от историята в Парка, има известни забележки по повод липсата на съвременна поднесена информация (или туристическа интерпретация). В определени сезони има какво да се желае и по отношение поддържането на достъпността на маршрутите в парка.

Посещаемост според вида на пътуването, в т.ч. възраст и национална принадлежност в т.ч. организирани и индивидуални

Тъй като на територията на ПП „Русенски Лом“ не се извършва целенасочен мониторинг на посетителския поток, не е възможно да се даде структурирана информация за посещаемостта. За сметка на това, почти всеки посетител на територията, организиран или индивидуален, включва в програмата си Ивановските скални църкви, така че данните за посещаемостта там, предоставени от РИМ -Русе, дават доста добра ориентация за посетителските равнища на Парка. По този начин единствено не могат да се отразят посещенията от местни хора с цел разходка или краткотраен отдих в почивни дни.

Данните за посетителите в АР „Ивановски скални църкви“ за последните 5 години показват едно сравнително стабилно и постоянно нарастване на броя посещения – от

прибл. 13400 през 2014 г. до 18800 през 2018 г., а за настоящата година само до м. септември са отчетени вече 21427 посетителя. Тук, за разлика от АР „Средновековен град Червен“ (данните са дадени в т. 1.18), преобладават чуждестранните туристи, като през 2014 г. са били малко над половината, през 2015-2016 г. спадат до към 37%, но след това се наблюдава постоянен растеж до 65% към момента. Интересно е, че в началото преобладават организирани групи, но от 2016 г. насам те почти се изравняват като брой с чуждестранните неорганизираните туристи. От българските посетители преобладават индивидуалните, като процентът им постепенно намалява спрямо общия брой посетители – от над 20% до към 16% в момента, а през 2018 г. е имало рязък спад до 11,5%. Следват българите студенти и пенсионери, в приблизително равни бройки, като техният процент също постепенно намалява спрямо общия брой посетители (от ок. 12% до 6% понастоящем, за всяка от двете групи поотделно). Това намаление се дължи на факта, че докато общият брой посетители нараства, броят български студенти и пенсионери остава почти един и същ. Сред посещаващите групи ученици, преобладават тези от средния курс, но като цяло техният брой и процент постоянно намалява.

Понастоящем в Природозащитния център на ПП „Русенски Лом“ при с. Нисово посещенията са основно от страна на ученици, и то организирани със съответните училища и учители с конкретни цели изнасяне на презентации, конкурси или отбелязване на важни дати като Седмичката на гората. През 2018 г. по този начин Центъра са посетили общо 320 човека. Неорганизираните посетители са под 100 на година.

Цел на посещенията и организирани дейности, групирани в зависимост от организираността на туристите и продължителността на престоя.

(а) Културно-познавателни цели:

- двудневни програми за български туристи: комбинира се посещение на АР „Ивановски скални църкви“ с посещения на АР „Средновековен град Червен“, Басарбовски манастир, пещера Орлова чука, по-рядко други културно-исторически обекти в Парка като Голям Нисовски манастир или манастир „Грамовец“; в много случаи и с по-отдалечени обекти като АР „Сборяново“, Демир баба теке и Абритус.

- еднократно (в рамките на няколко часа) посещение на АР „Ивановски скални църкви“ от чуждестранни групи на круизни обиколки по р. Дунав, организирани от чужди туроператори с престой в гр. Русе.

(б) Трекинг: дву-, три- и четири-дневни програми за български туристи с преходи в долините на реките, най-вече Черни Лом и Малки Лом.

(в) Велотуризм: тридневни програми за български туристи, като поне единият ден е вътре в Парка, ползва се най-вече трасето на черен път покрай р. Черни Лом от Иваново до Червен

(г) Наблюдение на дивния живот: дву- и тридневни програми за български туристи, като поне единият ден е вътре в Парка, ползва се най-вече долината на р. Черни Лом и районът около с. Нисово. Често се комбинира с посещение на резерват „Сребърна“.

(д) Образователни цели: кратки посещения за ученически групи, предимно от района на гр. Русе, до АР „Ивановски скални църкви“ или ПЦ „Ломовете“.

Програмите за българските туристи тръгват предимно от София и Варна. Нощувките се осъществяват предимно в с. Нисово или Русе, а също и в други близки села като Божичен, Табачка и др. Програмите за чуждестранни туристи са културно-познавателни обиколки на България или спирка по време на круиз по Дунава. Посещенията се осъществяват предимно в топлото полугодие (април-октомври, с епизодични посещения през март и ноември), включително в Ивановските скални църкви.

1.16.7.4. Анализ на финансовите постъпления от туризъм:

Общ обем на приходите от туризъм за последните 3 години

За реални приходи от туризъм на територията на Природния парк може да се говори само във връзка с посещенията на АР „Ивановски скални църкви“. Приходите са както следва:

2016 г. – 56556 лв.

2017 г. – 55607 лв.

2018 г. - 81315 лв.

Приходите в ПЦ „Ломовете“ от продажби на рекламни материали са средно 230 лв./година за последните 3 години; приходите от беседи и ползване на зала са съответно 0 лв. за 2017 г., 886 лв. за 2018 г. и 1300 лв. за 2019 г.

Разпределение на постъпленията по сезони за последните 3 години

Имайки предвид, че посещенията в Парка се осъществяват само в топлото полугодие, може да се обобща, че това е и периодът, в който се генерират приходи за доставчиците на услуги.

1.16.7.5. Актуални тенденции в развитието на туризма на местно и регионално ниво:

Регионални и общински стратегии, програми, планове за развитие на туризма

Областна стратегия за развитие на Област Русе 2014 – 2020 г.:

- В мярката за развитие на алтернативни форми за туризъм е включен единствено проект „Подобряване грижите за дивечовите запаси с цел увеличаване на същите и добиването на качествени ловни трофеи и увеличаване на приходите от организиран ловен туризъм“.

- Отделна мярка: „Създаване на регионален туристически продукт и маркетинг на дестинациите“ чрез партньорство между малки общини.

- Мярка „Организиране на събития с регионален и национален обхват и въздействие като фестивали, събития на открито, спортни състезания, фолклорни прояви, представяне на местни/регионални традиции, кухня, занаяти и др.“ чрез партньорство между малките общини.

Общински план за развитие на Община Иваново 2014 – 2020 г. Предвидени мерки:

- Туристическа дейност – поминък за местното население. Мярката подкрепя мониторинга и актуализацията на Стратегията за развитие на туризма в община Иваново. Насърчава се организирането на културни събития във връзка с местни обичаи и традиции. Предвидени са дейности за съхраняване, опазване и подобряване качествата на туристическите ресурси – ремонт и/или модернизация на съществуващи туристически обекти, създаване на зони за краткотраен отдих, подобряване на транспортния достъп до туристическите обекти, вкл. за хора с увреждания.

- Оползотворяване възможностите на културното наследство и природните дадености за развитието на туризма. Подкрепя за различни форми натуризм – културен, природен, рекреативен, еко, селски и др., вкл. чрез проучване на възможностите за включване на общината в интегрирани туристически маршрути, както и чрез формиране на местен туристически продукт, осигуряващ „разпознаваемост“ на общината на туристическия пазар. Маркетингови и рекламни дейности с цел привличане на потенциални туристи извън общината и областта.

Общински план за развитие на Община Ветово 2014 – 2020 г. Предвидени мерки (не е детайлизирано точно какво включват и как е изчислен бюджетът за тях):

- Разработване на пакет от интегрирани тематични туристически услуги, продукти и атракции, вкл. изграждане / рехабилитация на прилежаща инфраструктура и промоция

- Създаване и поддръжка на система с указателни и информационни табели за природните и антропогенни обекти

- Актуализация на списъка на недвижими културни ценности на територията на община Ветово

- Провеждане на традиционни фестивали и събития от културния календар на територията

- Изграждане на къщи за гости, вкл. среда за хранене и отдих на територията на цялата община

По проект “Съвместна стратегия за развитие на туризма в район Гюргево-Русе, TourDev Giurgiu-Ruse”, финансиран по Програмата за трансгранично сътрудничество Румъния – България, с български партньор Бизнес център за подпомагане на малки и средни предприятия, през 2019 г. е разработена едноименна стратегия. Предвидени мерки, касаещи ПП „Русенски Лом“ и прилежащите му територии:

- Координирано управление на дестинацията: регулярни срещи и обмени, учредяване на координационен център, извършване на текущи проучвания в туризма
- Създаване и популяризиране на бранд на дестинацията
- Съвместен маркетинг на дестинацията, включващ съвместно участие на туристически борси и панаири, обучения на малките бизнеси по маркетинг, изграждане на общ Интернет-портал, маркетингови кампании, реклама в социалните медии, организиране на промоционални прояви и събития
- Поддържане и развитие на туристическата инфраструктура

Съвместна стратегия за валоризация е разработена отново от Бизнес центъра за подпомагане на малки и средни предприятия в Русе по проект: “Поддържане на устойчив селски туризъм в област Гюргево-Русе чрез нейното културно наследство”, финансиран от Програмата за ТГС V-A Румъния-България. Там също са включени мерки, касаещи територията на и около Парка:

- Развитие на разпознаваема туристическа дестинация за селски туризъм Русе –Гюргево: Разработване и постоянно прилагане на кампании за повишаване на осведомеността; създаване на туристически бранд Русе –Гюргево; Взаимодействия с изследователски центрове и университети; Взаимодействия с туристическата индустрия; Разработване на специфични маршрути, стартиращи от местата със селски туризъм; Изграждане на интегрирани трансгранични маршрути; Коопериране със съществуващи маршрути; Прилагане на инструментите на Дунавската стратегия за привличане на туристическия интерес към региона
- Стратегическа цел 2 Повишаване на качеството на туристическите продукти в района Русе –Гюргево: Създаване на места за настаняване и хранене в селските общности; Развитие на нови туристически продукти чрез съхранени традиции и обичаи; Развитие на креативните индустрии; Създаване на регионален туристически кластер; Обмяна на опит в селския туризъм; Партньорства с образователни институции; Подобряване на пътната инфраструктура в региона; Насърчаване на дейностите за устойчива мобилност в региона; Подобряване на информационното обезпечаване на туризма; Прилагане на инструментите на Дунавската стратегия за повишаване на качеството на туристическите продукти.

Проектни разработки за нови обекти и съоръжения, нови туристически продукти и др.

Община Иваново - подготовка на проектно предложение по оперативна програма „Региони в растеж“, Приоритетна ос 6 „Регионален туризъм“, процедура BG16RFOP001 -6.002 „Развитие на туристически атракции“. Проектът е за изграждане на модерен Посетителски център при АР „Ивановски скални църкви“.

Цялостна дейност на ДПП в областта на развитието на туризма

До момента, дейността на ДПП „Русенски Лом“ е тясно обвързана с изпълнението на първия План за управление на Парка и неговите предписания. Изпълнените от ДПП дейности включват развитие и поддържане на туристическа инфраструктура в Парка, вкл. социализация на обекти на културно-историческото наследство и поддържане на маршрути; възстановяване на местни традиции, обичаи, занаяти, кухня; информационно обезпечаване на туризма; промоционални и рекламни мерки.

1.16.7.6. Други компоненти на общото туристическо предлагане:

Информационно обезпечаване

В сградата на Община Иваново в с. Иваново работят Туристически информационен център, който покрива възможностите за туризъм на територията на общината, и Посетителски център с многофункционална зала, която може да се ползва за различни мероприятия.

При двата големи обекта – АР „Ивановски скални църкви“ и „Средновековен град Червен“ се предлагат сувенири, информационни и рекламни материали.

В селата Сваленик, Нисово, Кошов, Табачка и Щръклево, в постройките до Археологическите резервати Ивановски скални църкви и Средновековен град Черен и в читалището на с. Писанец по проект на ДПП „Русенски Лом“ са изградени информационни центрове, които представляват табла с размер 2/1,5 м. с характерната информация за района на ПП „Русенски Лом“ и място за безплатно разпространявани материали.

Информация за Парка, но и за възможностите за туризъм, се предлага в Природозащитния център на ПП „Русенски Лом“ край с. Нисово.

В гр. Русе туристическа информация за ПП „Русенски Лом“ и прилежащите му територии може да се намери в самата Дирекция на Парка; в хотелите, които са членове на Консултативния съвет по туризъм (рекламни материали и прожекция на филмчета, вкл. за Парка); в ТИЦ – Русе; в Еко музея има беседа за био-разнообразието на Природния Парк и Поломието, плюс макети на пещерата Орлова чука и Ивановски скални църкви. Информация във връзка с туризма в и около Парка може да се получи и в офисите на туристическите сдружения в гр. Русе.

Маркетинг

(а) Печатни материали

- Издадени от ДПП „Русенски Лом“: Пътеводител на маршрутите в ПП „Русенски Лом“, карта на маршрутите в Парка, информационни и рекламни материали по всички проекти, по които е работила Дирекцията.

- Издадени от Община Иваново: рекламен каталог и брошури „С кану към дивата природа“, рекламни брошури за зимен и летен трансграничен маршрут между Иваново и Букшани (Румъния), рекламни туристически материали с карта по проект „Реки на времето“, туристически пътеводител за община Иваново на български и английски език.

- Повечето материали, издавани от общинското предприятие „Русе Арт“ с цел популяризиране на района и възможностите за туризъм, включват и обекти извън община Русе, включително по-известните такива в и около ПП „Русенски Лом“. Общи промоционни материали за района се издават и от други местни организации и фирми, например „Парнас прес“.

(б) Филми и клипове

Произведени рекламни клипове от Община Иваново по стари техни проекти отпреди 4 години; рекламно филмче за ПП „Русенски Лом“ произведено по трансграничен проект за туризъм между Асоциация на дунавските общини и Фондация „Жива природа“ – Румъния. ДПП има изготвен филм за защитената територия в рамките на проект „Дейности по устойчиво управление на Природен парк „Русенски Лом“, финансиран от ОПОС 2007-2014 г. Към това следва да се добавят някои видео-материали, изготвени от общинското предприятие „Русе Арт“, други местни организации и фирми като „Арена медиа“ и други.

(в) Интернет сайтове

Природен парк „Русенски Лом“: www.lomea.org

Община Иваново: www.ivanovo.bg

Община Ветово: www.vetovo.com

Регионален исторически музей – Русе: www.museumruse.com

(г) Социални медии

Фейсбук профили: Има Фейсбук-групи за почти всички села; Щръклево има и собствена страницка, както и някои от читалищата. Всички те са с ограничен брой последователи. Съществува група на ТД „Приста“ с 1200 члена. Други Фейсбук странички: РИМ–Русе (близо 7000 последователи), Средновековен град Червен (над 1000), река Русенски Лом (над 1000), Бяла звезда (2100), Вело-Русе (1300), СТПД Академик (600).

(д) Туристически борси и панаири

По различни проекти, реализирани на територията, възможностите за туризъм са представяни на различни изложения, най-вече из България и Румъния. Понастоящем участието е съсредоточено в изложението „Уикенд туризъм“, провеждано в гр. Русе всяка година през м. май, както и националното изложение „Ваканция и спа експо“ в София.

1.16.7.7. Анализ и оценка на въздействието на туризма в района върху елементите на природния комплекс.

Към момента няма данни за специално въздействие на туризма върху елементите на природния комплекс на Парка. Възможно е основната причина за това да е неголемият брой посетители. Ако се разработи интегриран подход към развитието на туризъм в Парка и прилежащите територии, ще е необходимо да се направят предвиждания за евентуални въздействия от увеличаване на туристо-потока – отрицателни или положителни.

Към настоящия план е изработена **Карта № 18 „Туристически маршрути и обекти ”**

1.16.8. Промисленост

На територията на парка няма промишлени предприятия. Повечето от предприятията в прилежащите територии спадат към малките в отрасли на леката промишленост. Устойчивост създават предприятията на хранително-вкусовата промишленост, насочена към задоволяване на собствените нужди.

1.16.9. Информираност на обществеността за Природния парк и отношението към него.

Според проведени анкети по време на разработването на настоящия план и информация от ДПП „Русенски Лом“, относно нивото на информираност на местното население, с акцент върху екологичните заплахи в района на парка се налагат следните изводи:

Районът е слабо населен и липсват млади хора; Местните хора са недостатъчно информирани; Гражданите на Русе много малко ползват парка за туризъм, спорт и здраве.

Хората предлагат повече регулярни срещи и дискусии с местното население и възможности за включването им в инициативи на парка; Организиране на събития сред природата; Провеждане на тематични кампании.

*Дейности на ДПП, по отношение на връзките с обществеността и работата ѝ с други организации, медии, местни общности, целеви групи, партньори и др. са представени в **Приложение 1.16.9.1.***

*Дейности на ДПП, по отношение на образователни проекти и програми са представени в **Приложение 1.16.9.2.***

*Дейности на ДПП за популяризиране на територията и научни изследвания в ГПП и са представени в **Приложение 1.16.9.3.***

1.16.10. Водоползване

На територията на парка съществуват хидротехнически съоръжения, представляващи миграционни бариери за хидробиотните. Това са водохващания за рибарници, напояване, промишлени води и стари воденици. Тези съоръжения могат да оказват пряко въздействие върху водната фауна дори, когато са на значително разстояние от парка, както надолу, така и нагоре по течението на реките. С критично значение са всички бариери по р. Русенски Лом надолу по течението след парка, понеже р. Дунав се явява основна генетична банка за поддържане и репопулиране на хидробионтите в Поломието.

1.17 НАСТОЯЩО ПОЛЗВАНЕ НА ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ

Част от населението във всички прилежащите на Парка населени места е пряко ангажирано с обслужващата туризма сфера, както и с ползването на ресурси в и около парка.

В съществуващите анализи, свързани с трудовата заетост и демографските тенденции в общностите в прилежащите на Парка населени места няма конкретна информация за това население, което е пряко ангажирано с обслужващата туризма сфера, както и за това, свързано с ползването на ресурси в и около ПП.

1.17.1.Описание на горскостопанските дейности и функции на горите, селскостопански и ловни функции в прилежащи на Парка територии.

- Земеделие

Парцелите в дворните места покрай реките от регулационните планове на селищата в прилежащите територии на парка се използват еднотипно. В тях се отглеждат предимно зеленчуци, картофи, царевица и люцерна. Пестициди се използват главно в зеленчукопроизводството. В реките се изхвърлят отпадъци от животновъдството и растениевъдството.

Земеделските земи, които граничат с природния парк се обработват от кооперации, арендатори, сдружения и други производствени единици. Над тях се засяват традиционните за района култури: пшеница, ечемик, царевица, слъчноглед, люцерна и др. Прилагат се традиционните технологии с използване на пестициди и минерални торове и интензивни обработки на почвата.

При интензивни валежи и ветрове се активира ерозията, като в границите на парка по този начин се донася почва, пестициди и нитрати.

Някои от по-големите арендатори вече използват по-безвредни торове и нов комбиниран вегетационен хербицид. Избягва се пръскане с инсектициди, разчита се повече на естествени биологични процеси.

- **Животновъдство**

Основно се отглеждат овце, говеда и кози. Говедовъдството е развито в Нисово, Щръклево, Сваленик и Писанец. Кошов и Червен са с по-малко животни.

В Сваленик и Щръклево се отглеждат телета за уюяване и крави за млеконадой, в Писанец - говеда , дойни крави и телета за уюяване, свине. Козевъдството е развито най-силно в Сваленик - кози. Кози се отглеждат и в останалите селища край парка.

- Горскостопански дейности на горите в прилежащите на парка територии.

Стопанисването и ползването, както и функциите на горите в прилежащите територии са определени от Горскостопанския план на ТП „ДЛС Дунав“.

- Ползване на прилежащите територии за лов и риболов

В прилежащите територии се ловува от местните ловни дружинки. Обект на лов са благороден елен, дива свиня, фазан, вълк, чакал, лисица, дива котка. Отстреляният дивеч показва тенденция на увеличение при дивата свиня, чакала и лисицата. Ловните дружинки от населените места и служителите на ТП „ДЛС Дунав“ изграждат и поддържат съоръжения за подхранване на дивеча. За любителски риболов се ползват възстановените рибарници край Сваленик, Писанец и Нисово. Риболовът по реките, попадащи на територията на Природния парк е разрешен по начина, при условията и в периодите, разрешени в Р. България, определени съгласно националното законодателство.

1.17.2. Залесяване с нетипични за района дървесни видове; отглеждане и развъждане на нетипични видове дивеч и риба.

Прилежащите на парка територии са заети изцяло от НАТУРА 2000. Наличието на природни местообитания в защитените зони от мрежата Натура 2000 изключва възможността за залесяване с нетипични за района дървесни видове в прилежащите на Парка територии, както и отглеждането и развъждането на нетипични видове дивеч и риба в тях. Тези процеси са урегулирани със Закона за биологичното разнообразие и неговите приложения, както и със Закона за горите и подзаконовите разпоредби (Наредби, режими и др.).

1.17.3. Туристически обекти и ресурси в прилежащите на ПП територии:

(а) Средства за подслон и места за настаняване

Таблица 1.17.3(1) Категоризирани места за настаняване в седемте селища от прилежащите територии:

Категория	Населено място	Тип обект	Наименование	Капацитет – брой легла
1	Иваново	Място за настаняване	Къща за гости „Вила Диана“	3
1	Нисово	Място за настаняване	Семеен хотел „Черният църкел“	40
2	Червен	Място за настаняване	Къща за гости „Интрига“	3
1	Иваново	Място за настаняване	Къща за гости „Детелина 2“	14
2	Иваново	Място за настаняване	Къща за гости „Кладенеца-Ц“	18
1	Кошов	Място за настаняване	Къща за гости „Седем поколения“	6
1	Иваново	Място за настаняване	Къща за гости „Хепи хаус“	10
1	Писанец	Място за настаняване	Вила „Слънчево“	10
1	Кошов	Място за настаняване	Къща за гости „Милковата къща“	5
1	Табачка	Място за настаняване	Къща за гости „Стелла“	5

(б) Заведения за хранене и развлечения

В село Писанец, община Ветово, има едно категоризирано заведение за хранене с капацитет 30 места. От интересуващите ни селища в община Иваново, има две категоризирани заведения за хранене в с. Иваново (с по 50 места), и по едно в Червен (50 места) и Щръклево (30 места), в допълнение има категоризирани заведения за хранене към 5 от местата за настаняване, изброени по-горе.

(в) Други обекти и ресурси

- АР „Средновековен град Червен“ – най-посещаваният обект в прилежащите територии. Описан в т. 1.18 по-долу.

- Малки музейни сбирки има към читалищата в с. Щръклево (посветена на в-к „Светлоструй“), Иваново, Табачка и Червен (етнографски), в с. Сваленик е само малка етнографска изложба към библиотеката. В с. Щръклево има отделна етнографска музейна сбирка в сграда от 1914 г.; самата сбирка е от 1965 г.

- Фестивалният живот в селищата от прилежащите територии е с различна наситеност, което е обвързано с големината на селата и по-специално с броя жители; към момента проявите нямат туристически характер. Активни в организацията на проявите са местните читалища, които имат потенциал за предлагане на туристически услуги, но засега този потенциал не се ползва, с изключение на малкия опит на читалището в с. Кошов, които

няколко пъти са канени от местен хотел да правят фолклорни демонстрации за гости на хотела. Специално внимание следва да се обърне единствено на тридневното събитие „Средновековен лагер Червен“, което се организира ежегодно в началото на м. май при Националния резерват от няколко сдружения за исторически възстановки в партньорство с РИМ – Русе.

- Други възможности за допълнителни услуги има на следните места: конна база на ВТВ Endurance – Русе в с. Табачка; бърджии-скокове при с. Писанец; катерачески маршрути при с. Кошов и Табачка.

Туристически субекти и потенциални партньори на ДПП за развитие на устойчив туризъм

(а) Туристически бизнеси

- Собствениците на всички фирми, предлагащи основни туристически услуги – настаняване и хранене
- Регистрираните в Националния туристически регистър екскурзоводи (61 човека) и планински водачи (3 човека) от Русе
- Регистрираните в Националния туристически регистър туроператори и туристически агенции от Русе (53 фирми)
- Туроператорските фирми, които понастоящем са включили „Русенски Лом“ в своите програми и реално водят туристи в района

(б) Неправителствени организации

- Читалищата във всички 8 села от прилежащите територии
- ТД „Приста“ – Русе
- СТПД „Академик“ – Русе
- Клуб за приключения „Бяла звезда“ – Русе
- Регионална занаятчийска камара – Русе
- Бизнес център – Русе
- Русенска стопанска камара
- Съюз на хотелиерите и ресторантьорите – Русе
- Бизнес център за подпомагане на МСП - Русе
- Фондация „Русе – град на свободния дух“
- Асоциация на Дунавските общини

(в) Правителствени организации

- Областна управа Русе
- Общински администрации Иваново и Ветрен
- Регионален исторически музей – Русе
- Русенски университет „Ангел Кънчев“
- Училищата от района

Посещаемост

Най-много посетители в прилежащите територии привлича АР „Средновековен град Червен“. Броят посетители годишно е средно 8-9000, като през 2015 и 2016 г. е достигнал 11400, а след това отново спада до средното равнище. Сред тях най-много (ок. 30%) са индивидуалните български туристи, следвани в почти равна степен от българи студенти (ср. 15%) и българи Трета възраст (ср. 12-13%). Сред посещаващите българи ученици преобладават тези от среден курс. Чуждестранните посетители са средно 14-15% годишно, като при тях преобладават организирани групи, приблизително в съотношение 2:1 спрямо индивидуалните туристи. Данните отразяват посетителски мониторинг от последните 5 години.

Таблица 1.17.3(2) Реализираните нощувки в категоризирани места за настаняване в прилежащите територии през последните 5 години са както следва (данните са от Общини Иваново и Ветово):

	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.
Село Нисово	1646	1214	1965	1827	2201
Село Кошов	1247	868	1665	1384	1541
Село Червен	130	0	16	136	168
Село Иваново	309	1215	994	2778	1939
Село Писанец	0	6	348	225	70

И тук преобладават българските посетители (до 100% напр. в Писанец), повечето неорганизиран за разлика от нощуващите в семеен хотел „Черният щъркел“ в с. Нисово, който е включен в програмите на някои туроператори. Данни за приходите са налични единствено за туристическата такса, събирана от общините, но информацията се събира общо за цялата територия на общината, не само за интересуващите ни селища от прилежащите на ПП „Русенски Лом“ територии. Като цяло може да се каже, че се наблюдава растеж в тези приходи през последните три години.

Допълнителна информация за посещаемостта в прилежащите територии може да получи от Туристическия информационен център на Община Иваново. Посетителите в ТИЦ са нараснали от 120 през 2015 г. до 345 през 2016 г., 350 през 2017 г. и 300 през 2018 г. Българските посетители са около 50% и предимно неорганизиран; от чуждестранните преобладават Германия, Великобритания и Румъния.

1.18 КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

1.18.1. Деклариран и обявени недвижими културни ценности в ПП и прилежащите територии

Район село Иваново

1. **Село Иваново.** Възниква по време на Второто българско царство (XII-XIV в.), вероятно във връзка със съществуването на скалния манастир „Св. Арх. Михаил“. Предполага се, че носи името на някой от манастирските ктитори – цар Иван Асен II или цар Иван Александър. В ранните османски извори е упоменато като Иван чифлик. По време на Освободителната война селото и землището му са арена на военни действия; църквата „Св. Парашкева“ (1860 г.) и много къщи са разрушени. През 1961 г. селото променя традиционния си облик и се установява на сегашното си място.

2. **Скален манастир-лавра „Свети Архангел Михаил“.** Намира се на 2 км източно от с. Иваново, в м. Писмата. Възниква през 20те години на XIII в. Неговият основател впоследствие става патриарх Йоаким I (1235-1246 г.). Развива се с ктиторската помощ на българските царе Иван Асен II, Иван Александър и други членове на царския двор. Играе важна роля в духовния и културен живот на Второто българско царство. Активно книжовно средище, притегателен център за духовници и граматници от цялата страна. Състои се от няколко обособени комплекса от скални помещения с отделни църкви или параклиси, някои от които са обитавани през тракийската и късноантична епохи:

- Комплекс при църквата „Св. Богородица“ (Църквата) на левия речен бряг. Включва голяма скална църква с параклис, в която са запазени стенописи от XIV в. и разположени източно от тях помещения-килии. Добре запазени са жилищно помещение (12,5/9,5 м), църквата (6/3,6 м) и параклис (6/2,5 м).

- Комплекс при Затрупаната църква („Св. Арх. Михаил“). Състои се от верижно наредени на едно ниво помещения на височина 20 м. над речната долина. Това е най-старата част на манастира.

- Комплексът при т.нар. „Кръщалия“ на 100 м. източно от Затрупаната църква. Обхваща три преливащи едно в друго нива с голяма църква (8,90/2,80 м) и жилищни помещения, от които се прониква в дълбоки естествени пещери.

- Комплексът при Господев дол. Включва параклис (5/3,5 м) с околни помещения на две нива, които продължават в дълбока естествена пещера.

- Комплексът при Съборената църква. Триетажен, включва голяма църква и добре оформени помещения около нея, които се свързват с дълбока стесняваща се пещера.

- Комплекс от скални килии. Две помещения на 50 м. западно от Съборената църква.

Манастирът „Св. Арх. Михаил“ е обявен за музеен резерват и за археологически резерват.

3. **Скален комплекс „Стълбицата“.** Намира се на левия бряг на речната долина, на 200 м. зад гърба на комплекса при църквата „Св. Богородица“, в същия скален масив.

Помещенията се разполагат на два етажа; горният включва една изцяло недостъпна плитко изсечена килия с правоъгълно очертание. Помещенията на долния етаж са верижно свързани и включват две пещери със следи от обработка в най-южната част, две свързани помежду си правоъгълни помещения с равни стени в средната част и голяма съборена днес църква в северната част. Комплексът е труднодостъпен.

4. **Каменна воденица** до коритото на р. Русенски Лом под скалния комплекс Стълбицата. Строена в началото на ХХ в. Запазени са руини от стените ѝ.

5. **Средновековно и късносредновековно селище**. Намира се върху полегатия склон в широката извивка на речната долина, на десния бряг, на 1 км. южно от комплекса при Съборената църква. По повърхността на терена му слабо се очертават развалини от жилища. Разкрива се ограничено количество керамика.

6. **Местност Смесите** при сливането на реките Бели и Черни Лом. Има силна сакрална натовареност, формирала се на база на класическата противопоставеност лъв/десен или бял/черен. Тракийско, римско и средновековно култово средище. В най-високата част на скалистия връх между двете реки има тракийско светилище, с което са свързани няколко скални ниши. В неговото подножие при изкопни работи през 60те години на ХХ в. е разкрит латински посветителен надпис на Диана и два цилиндрични каменни резервоара. На 500 м. южно от сливането на двете реки е проучена неголяма сграда от античната епоха също с култови функции.

Район Смесите - Червен

1. **Скален манастир Грамовец** на левия бряг на р. Черни Лом. Помещенията му формират три близко разположени групи на 10 м. над речната долина, до които се достига по каменна стълба, разрушена в долния си край. Манастирската църква (10/3,5 м) е с добре обработени стени. Има обособен притвор и добре откροена олтарна част. Манастирът е обект на иманярски набези.

2. **Късноантично и средновековно селище** на 1 км южно от Грамовец в м. Селището. Заема леко наклонена към изток площ, обградена от широка извивка на р. Черни Лом, на левия речен бряг. Разкривани са фрагменти от късноантична (IV-VI в.) и от периода на Второто българско царство (XII-XIV) керамика.

3. **Обитавана пещера („Кичията“)** с тунелообразна форма и следи от обработка по стените на левия бряг. В северния си край се свързва с две големи помещения. До нея води силно изтрита стълба. Целият комплекс е силно разрушен.

4. **Скален манастир „Чеплийско“**. Комплекс от помещения на левия бряг, непосредствено от юг до пещерата „Кичията“. В църквата (7,5/5 м.) има фрагменти от мазилка. Южно от нея има две групи от разрушени жилищни помещения, едно от които се свързва с дълбока пещера.

5. **Скална килия** на 100 м. южно от Чепийско, с правилна четвъртита форма, днес недостъпна.

6. **Скален манастир** на левия бряг, на 1 км. северно от с. Кошов. Силно разрушен; днес представлява голяма пещера с дължина 45 м и височина около 10 м, с три отвора от изток и от юг. До пещерата отвежда каменна стълба, разрушена в долния си край. В нея на много места има следи от изкуствена обработка – заравняване на стените и пода, гнезда за закрепване на дървени греди и др.

7. **Късносредновековен некропол** на левия бряг, в северния край н с. Кошов. Намирани са обикновени каменни кръстове.

8. **Село Кошов** възниква по време на Второто българско царство. Името му се среща в ранни османски извори от XV в. Църквата е от 1873 г.

9. **Тракийско и средновековно селище** на десния бряг на р. Черни Лом, в м. Бодурци, в южния край на с. Кошов. Заема територията, очертана от широка извивка на реката. Намирани са фрагменти от керамика, както и каменни кръстове, вероятно от късното средновековие.

Район село Червен

1. **Малък Рай манастир** в скалите на левия бряг на долината на р. Черни Лом, на 3 км. северно от с. Червен. Помещенията му са на три нива. До манастирската църква се достига по вътрешен проход-стълба, който се отваря в пода на притвора. Наосът е прилепен от север и е бил отделен от притвора вероятно с дървена стена. Олтарната апсида е била към лицето на скалата и днес е съборена. Има малки фрагменти от стенна мазилка и стенописи. Малък Рай манастир (всъщност скит) е една от най-ефектните скални обители в Поломието. Има нужда от социализация.

2. **Манастир Кошуга** е на десния бряг, на 2 км. северно от с. Червен. Състои се от няколко верижно разположени на едно ниво плитко изсечени и с правоъгълна форма килии. Пред лицето на скалата вероятно са завършвали с дървена, издигаща се конструкция. До тях се достига по издълбан в скалата коридор, в който вероятно е имало дървена стълба.

3. **Голям Рай манастир.** Голям комплекс от верижно разположени помещения в скалите на левия бряг, на 1,5 км. северно от с. Червен. До него се достига по пътека от подножието или по проход, свързващ го с платото над долината. Проходът достига от юг до най-голямото манастирско помещение (11/5,5 м.), вероятно църква, олтарната част на която е била към лицето на скалата и сега е разрушена. В пода ѝ са вкопани няколко гробни камери. В северна и южна посока са разположени различни по големина и степен на обработка помещения. Нуждае се от социализация.

4. **Водна мелница** на левия бряг, в м. Чучана, на 1 км. северно от с. Червен. Строена е в началото на XX в. Масивна каменна постройка, с отделен воден канал, водно колело и яз с висок пад на водата.

5. **Праисторическо селище** на десния бряг, в м. Чучана. Намира се в подножието на голям земен сипеи, близо до извор с голям дебит. Разкриват се фрагменти от керамика, които го отнасят към каменно-медната епоха.

6. **Скален манастир при Москов дол.** Комплекс от голяма скална църква-ниша и разпръснати, сравнително отдалечени едно от друго помещения на левия бряг на р. Черни Лом северно срещу средновековния град Червен, в м. Боруна. Църквата е голяма естествена пещера (10/5 м.), южната част на която е била достроена върху издаващата се широка скална площадка. Има добре открити притвор и олтарна част със синтрон. По високите части на скалната стена са добре запазени стенописи от втората половина на XIV в. Църквата се свързва с останалите манастирски помещения с разклонена система от скални пътеки и стълби. Ползвана е от местното население до средата на XIX в.

7. **Античен и средновековен път** в м. Москов дол. Част от римската пътна система в българските земи. Трасето е с ширина 4,5 м. и е застлано с големи каменни плочи върху пясъчна основа. В южния си край достига долината на р. Черни Лом, където е имало мост. Пътят вероятно е свързвал античната крепост на мястото на средновековния град Червен и крайдунавския кастел Сексагинта Приста. Ползван е от местното население до средата на XX в. Днес големи участъци са разрушени от порои.

8. **Скален манастир** (т.нар. Червенски манастир). Намира се на левия бряг на долината, на върха на завоя западно от средновековния град Червен. Комплекс от верижно разположени помещения, с правоъгълни очертания и равни стени. Манастирската църква (10,8/5,6 м.) има долепен от юг притвор. Олтарната ѝ част е била към лицето на скалата и днес е съборена. По стените в западната част има останки от стенописи. Тясна пътека осъществява връзка с близко разположените скални помещения от север и юг, но може да се предположи, че към този манастир са принадлежали и по-отдалечени помещения в околните скали. Манастирът е засегнат от земетресения през 1892 г.

9. **Средновековен укрепен град Червен**, един от най-големите военно-административни, стопански и културни центрове на Второто българско царство. Наследник на ранновизантийска крепост от VI в. Значението му нараства след 1235 г., когато става център на Червенската митрополия. През втората половина на XIV в. територията му достига 1 кв. км. и е с добре открояна градоустройствена структура, включваща вътрешен укрепен град върху обширен скален рид в извивка на р. Черни Лом и външен град в подножието на скалите и по околните хълмове. Духовно и просветно средище, свързано със скалните манастири в долината на р. Русенски Лом. Завзет и разрушен от османските турци през 1388 г. Днес са разкрити: замък, крепостни стени, два

подземни водоснабдителни прохода, 13 църкви, обществено-административни сгради, жилища, работилници, улици. Напълно запазена е триетажна крепостна кула от XIV в.

10. **Скален манастир** в южното подножие на скалите на червенския рид, непосредствено под скалната седловина между цитаделата и същинския град. Неголям комплекс от верижно разположени помещения, които включват малка църква и параклис. Южните части са били пред лицето на скалата върху скалната тераса.

11. **Тракийско селище** върху полегатия земен склон в южното подножие на червенския рид, при южния водоснабдителен проход. Разкривана е керамика, развалини на една землянка.

12. **Средновековен некропол** на полегатия склон северно от рида на средновековния град Червен. При обработка на почват аса намирани човешки кости и византийски монети.

13. **Средновековен и османски некропол** в най-източния край на застроената територия на средновековния град Червен. До края на XIX в. по повърхността има християнски и мюсюлмански надгробни паметници. На територията е разкрита средновековна гробищна църква.

14. **Село Червен.** Възниква през XV-XVII в. Заселено е от жителите на западналия средновековен град Червен, които са напуснали старата градска територия. Селото запазва предимно българския си етноконфесионален облик, както и значителна част от утвърдените по време на Второто българско царство духовни традиции. Оттам произхождат първите известни русенски български учители Тодор Тонев (даскал Аверкий) и Иван Тонев (XVIIIв.), както и родът на Баба Тонка Обретенова. Днес се развива като туристическо средище.

15. **Скален манастир.** На десния бряг, срещу съвременния център на с. Червен. Триетажен комплекс. Едно от помещенията на третия етаж вероятно е било църква.

16. **Тракийска крепост.** На десния бряг, на 2,5 км. южно от с. Червен, в м. “Мутьовица”. Разположена е върху висока скала, оградена от югозапад и северозапад от речната долина и дълбок дол. Има очертание на неправилен триъгълник с площ 15 дка, който откъм достъпната източна страна е ограничен от двойна крепостна стена. По повърхността на терена се разкриват керамични фрагменти от V-IIIв. пр. Хр.

17. **Праисторическо и средновековно селище.** На десния бряг, в подножието на тракийската крепост, в м. “Бей чифлик”, на 2,5км. южно от с. Червен. При сондажни разкопки са разкрити битов инвентар и останки от жилищна архитектура от епохата на енеолита и на Второто българско царство. Днес значителна част от селището е разрушена от порой.

18. **Късносредновековен християнски некропол.** На десния бряг, в м. “Станкова страна”, недалеч от праисторическото и средновековно селище. До началото на ХХв. по повърхността са съществували цели и разрушени големи каменни кръстове, които са характерни за периода XV-XVIIв. Разкрити са били и няколко погребения с трупополагане.

19. **Тракийско светилище (?) и скални килии.** На десния бряг, в ниската част на дълбок дол, в североизточното подножие на тракийската крепост. Комплекс от няколко разрушени скални помещения. Върху стената на едно от тях има изображение на елен или конник, направено с бял пигмент, както и нечетливи графики и кръстове от средновековния период.

20. **Антично светилище** в т.нар. Водна пещера на 4 км югозападно от с. Червен, в скалите на левия бряг, на 50 м. над речната долина. До него се достига по пътека върху скална тераса. Пещерата е голяма, дъговидно извита ниша, дълга 70 м., с висок таван, върху който има врязани латински и други надписи и знаци. В дъното има извор с неголям дебит. Намираните фрагменти от керамика по склона под пещерата показват, че светилището е ползвано през тракийската епоха и периода на Второто българско царство.

Райно Смесите – Писанец

1. **Късноантична крепост** върху неголям скален рид на десния бряг на долината, на 6 км. от с. Щръклево, в м. Чаушка. Има елипсовидна форма (120/60 м.) и двойна крепостна стена към платото. Силно разрушена от иманяри.

2. **Късносредновековно селище** на двата бряга на реката в м. Обретенка. На десния бряг има каменна воденица от началото на ХХ в.

3. **Късносредновековно селище** в м. Челингир, на 6 км. южно от Щръклево, върху полегатия склон на десния бряг. По повърхността се очертават ями от старо застрояване.

4. **Праисторическо и тракийско селище** в скален навес на десния бряг на р. Бели Лом, в очертанятия на селището Челингир. В насипа му се намират фрагменти от раннонеолитна и тракийска керамика, обмазка на жилища, животински кости и др.

5. **Тракийска, късноантична и средновековна крепост** (Челингир кале). Намира се върху висок скалист нос, на левия бряг, в най-тесната част на речна извивка, на 5 км. северно от с. Нисово. Обградена е от стръмни скали, като достъпът се осъществява само от северозапад, където се очертават вал на крепостна стена и ров. По повърхността се очертават следи от жилища. На северния склон има пещера със следи от обработка на стените, наричана Караулицата.

6. **Късноантична и средновековна крепост** върху скалното плато в междината между реките Бели Лом и Мали Лом, непосредствено преди сливането им западно от с. Нисово. Достъпна е от югозапад, където платото е преградено с масивен крепостен зид, очертаващ се под висок земен вал. Пътека със стъпала към подножието се проследява и

по югозападния склон. В околностите ѝ са намирани находки от средновековни монети. Иманярски набези.

7. **Село Нисово** вероятно е наследник на средновековната крепост в западната му околност. Среца се в ранни османски документи от XV в. Запазени са къщи от края на XIX – нач. на XX в.

8. **Късносредновековен некропол** на полегатия склон на десния бряг на реката, в източната околност на с. Нисово. По повърхността му има големи каменни кръстове с изображения, датиращи от некропола към XVI-XVIII в. Днес е единственият все още добре запазен некропол в Поломието от късното средновековие.

9. **Тракийско селище** на 2 км. източно от с. Нисово, в извивка на левия бряг при т.нар. Сечена скала. По склона се очертават следи от сгради и се разкрива предримска керамика.

10. **Късноантична крепост** на 2 км. източно от с. Нисово, на левия бряг, в най-високата част на извивката на речната долина при Сечена скала. Известно е като Кале Аджамка. Неполямо правоъгълно укрепление (55/45 м.) с масивни стени с по една кула, долепено до отвесна скала от изток. Покрито е с гъста растителност.

11. **Късносредновековно селище** в м. Галица на десния бряг на 8 км. източно от с. Нисово, по склона на широка речна извивка. Разкриват се фрагменти от керамика.

12. **Селищна могила** на левия бряг, в м. Кривица, в северната най-ниска част на рида Гребена. Има форма на пресечен конус с диаметър ок. 50 м. и височина до 5 м. Фрагментите от керамика, намирани в изкопите на могилата, я отнасят към късната каменно-медна епоха.

13. **Късноантична и средновековна крепост** (Кривишко кале) на десния бряг в м. Кривица, върху ограничен с долове от изток и запад неголям рид. Останките от нея днес са незначителни.

14. **Скални килии** на десния бряг в скалите в м. Индолипица. Две днес недостъпни помещения със следи от обработка: стъпала, ниши и др.

15. **Средновековен железен рудник** на десния бряг, върху скалния венец в м. Пробит камък. Разкриват се няколко цилиндрични кладенеца с диаметър около 10 м., на дъното на които има отвори на хоризонтални галерии в различни направления. Теренът наоколо е покрит с късове желязна руда. Рудниците са част от средновековния Писански железноруден район.

Район село Писанец

1. **Тракийско, средновековно и късносредновековно селище** (Ваково, Влаково) на 3 км. западно от с. Писанец, на левия бряг до помпената станция в склона западно от

дола Варовичец. При разкопки са открити полуземлянки, работилници за обработка и добив на желязо, инструментариум, монети, християнски погребения. Селището вероятно е съществувало във връзка с разработването на околните железни рудници.

2. **Средновековен открит железен рудник** на десния бряг, в склоновете на дола към реката в западния край на с. Писанец. Разкриват се голям брой рупи и късове желязна руда.

3. **Село Писанец.** Възниква вероятно в началото на османския период и наследява западната град на мястото на Българското и Турското градище и рударското селище в м. Влаково. Упоменава се в пътеписи от XVIII и XIX в. като станция по пътя Русе – Варна. В селото са запазени жилищни сгради от XIX и началото на XX в. Селската църква “Св. Възнесение” (1868) е разрушена по време на Освободителната война и впоследствие възстановена. Популярна е отделно стоящата каменна кула-камбанария, в архитектурата на която има западноевропейски влияния.

4. **Тракийска, антична, късноантична и средновековна крепост.** На 3 км източно от с. Писанец, в двете скални извивки на р. Бели Лом. Известна е с наименованията Българското и Турското градище, които са разположени на два съседни рида. През тракийската и антична епохи укрепленията върху тях са самостоятелни и имат различаваща ги хронология. По време на Второто българско царство те се развиват като общ град с неизвестно име. Той е един от най-големите в Полоние и разрастването му се дължи на железодобива в района и на свързаните с него занаяти. В структурата на Българското градище се проследяват основните градоустройствени белези на укрепените градове от периода. В най-високата част на рида е укрепеният вътрешен град със замък, а върху платото в южна посока (м. Селище) се развива обширно подградие. Приобщаването на рида на Турското градище вероятно е етап от териториалното разрастване на селищната територия. Във всички части на града се очертават руини на укрепления, останки от жилищна архитектура. Разкривани са железодобивни работилници, керамика, монети от различни епохи. Градът вероятно е разрушен по време на османското завоевание и населението му се изселва в с. Писанец, Русе и други селища.

5. **Скална църква.** В средната, висока част на Българското градище. Малко помещение с четириъгълна апсида, отворено към юг и запад. На северната стена е изсечена хоризонтална ниша. В скалата под църквата от запад има няколко недостъпни днес помещения.

6. **Скален манастир.** На левия бряг, в скалите югозападно срещу българското градище и западно от Долап дере. Голямо правоъгълно помещение със съборена външна стена, в дебелината на която някога се е вместила олтарната апсида.

Район с. Нисово – с. Сваленик

1. **Скален манастир** (Малък Нисовски манастир) – комплекс от труднодостъпни помещения с обработени равни стени, на десния бряг, на 3 км. южно от с. Нисово. До църквата, която се намира в най-високата част, е отвеждала изсечена в скалите стълба, днес разрушена. На север от църквата има пещера с изсечени помещения.

2. **Скален манастир** (Голям Нисовски манастир) на десния бряг, на 7 км. южно от с. Нисово. Голям комплекс от верижно разположени помещения на около 20 м. над речната долина, до който отвежда изсечена в скалата стълба, днес частично разрушена. Един от най-големите и представителни манастири в Поломието. Помещенията му имат правоъгълни очертания и равно изсечени стени. В средната си част са свързани със система от вътрешни проходи. Църквата, която има обособено олтарно пространство с правоъгълни очертания, е в най-западната част. На места по стените ѝ има запазени фрагменти от мазилка със стенописи.

3. **Скален комплекс** (скит) на левия бряг в скалите срещу Големия Нисовски манастир. Достъпни са една църква и едно жилищно помещение, разположени в участък от силно ерозирали скали. Църквата (6/2,5 м.) има надлъжна ос север-юг, като олтарното пространство е в обособена обширна ниша на дългата източна стена.

4. **Скален комплекс** „Белберницата“ (скит) на левия бряг южно от горния скит. Състои се от недостъпни църква и килия.

5. **Късноантична крепост** (Даково кале) на 3,5 км. южно от Големия Нисовски манастир, на десния бряг върху неголям рид със стръмни брегове. Достъпно е от североизток, където има две успоредни крепостни стени.

6. **Скален комплекс** на десния бряг в скалата Мъртвицата, на 7 км. северозападно от с. Сваленик. Група труднодостъпни помещения със следи от обработка.

7. **Късноантична крепост** в м. Бялата стена, на ок. 6 км. северозападно от с. Сваленик, на десния бряг на реката. Заема високата североизточна част от скалист рид със стръмни брегове, достъпен само от североизток. Има неправилна многоъгълна форма. На отделни места се очертава трасето на крепостната стена.

8. **Село Сваленик** вероятно възниква по време на османското владичество около местен чифлик. Запазените къщи са от началото на XX в. Югозападно от селото – руски паметници от Освободителната война.

9. **Тракийско, антично и средновековно селище** в североизточната крайнина на с. Сваленик, в м. Селището на десния бряг. Разкриват се фрагменти от керамика от времето на Второто българско царство.

10. **Крепост Куклата** (Кулата) върху неголям тесен рид в източния ъгъл между долините на реките Малки Лом и Церовецка река, югоизточно от с. Сваленик. Вероятно от късноантичната епоха и Второто българско царство.

11. **Скален комплекс** (скит) на десния бряг в м. Сопотец. Състои се от църква с правоъгълна форма и две малки килии.

Извършени проучвания

Проучванията на културно-историческото наследство в Поломието са описани подробно от експерти на Регионален исторически музей – Русе при изготвянето на първия План за управление. В периода от разработването на този първи ПУ до момента, допълнително са извършени следните проучвания:

1. На територията на Средновековен град Червен през 2007 г. започва проучването на северния участък на седловината между цитаделата и същинския град. Проучват се занаятчийски и жилищни сгради, както и трасето на пътя към северния водоснабдителен проход. През 2011 г. е разкрита неголяма църква с пореден №15. Тя се намира в източната половина на седловината. Църквата е еднокорабна, едноапсидна, без притвор. Около нея е проучен и некропол, който се формира през края на XII в. -началото на XIII в. Църквата е изградена вероятно като гробищна, тъй като стъпва върху вече изоставената част от некропола. В края на XIV в. е направен опит да бъде отново възстановена църковната сграда. Южно от входа се разкриват три надписа, един от които съдържа името на храма - "Св. Богородица". До 2015 г. разкопките продължават в тази зона като разкриват нова информация за градоустройството на средновековният град.

През 2017 г. редовните археологически проучвания обхващат западната част на т. нар същински град, разположен на скалното плато. Стартира проучването на нова църква №16. През следващите години, 2018г. и 2019 г., се разкрива църковната сграда, част от нейният некропол, както и участъци от по-късно застрояване около проучваният храм. Разкрити са фрагменти от стенописна украса в притвора, северната и южната наосни стени, както и олтърната част на храма. Църквата е датирана от началото на XIV в.

Проучваните участъци на Средновековният град Червен дават възможност за обогатяване на настоящата информация за развитието му през периода на Второто българско царство (XII-XIVв) и Ранния османски период (XV-XVI в.).

2. През 2018 г. се провежда проучване в м. Смесите край с. Кошов, в непосредствена близост до мястото на сливане на реките Бели и Черни Лом. През XX в. в същия район са открити три посветителни надписа на богинята Диана Плестрензис, свидетелстващи за съществуването на голямо светилище. През 1985 г. във връзка с програмата Иваново-Червен и предвиждането на изграждане на път, се попада на останки от масивни градежи - руините на две големи сгради. През 2018 г. отново се възобновява проучването на този сектор. Първата от сградите може да бъде свързана с епиграфските паметници, които се отнасят за светилището на Диана. Тази сграда би могла да бъде централният храм или част от светилищен комплекс. Вероятната и датировка е в рамките на I-IV в. Втората сграда е изградена най-рано през IV век и принадлежи към групата представителни късноримски

сгради с апсида. Разкопките при с. Кошов ще продължат разкриването на предполагаемите светилищни сгради, което би дало възможност за изграждането на маршрут от с.Кошов до м. Смесите.

3. В периода 2007-2011 г. са проведени спасителни археологически проучвания на късноримското и ранновизантийско укрепление в м. Долап боаз, в землището на с. Сваленик, Община Иваново. Теренът попада в имот № 000261 по КВС, държавен горски фонд в отдел 47 подотдели “Г”, 3; 4 (ЛУП-2002) на територията на Природен парк “Русенски лом”. В резултат на проучванията са разкрити части от крепостната стена и няколко големи верижни сгради. На базата на откривания археологически материал, времето на функционирането на крепостта се отнася към средата на IV – първата четвърт на VII в.

Оценка на значението и състоянието на обектите

Преобладаващите обекти са археологически паметници на културата и са с концентрация вътре в долините на Ломовете, като най-много са по течението на Черни Лом. Най-запазените обекти са с религиозен характер, много по-добре съхранени от селищата, и най-вече от периода на Второто българско царство, когато районът е играл важна роля в живота и развитието на държавата и религията. Измежду тях, някои обекти са в много по-добро състояние от други, като най-запазените се намират в рамките на двата Национални историко-археологически резервата. За останалите не се полагат грижи и те са оставени на естествените природни процеси.

Археологическите разкопки, проведени в района, нареждат някои от паметниците в Поломието сред най-големите и важни археологически обекти, определящи културния облик на българските земи през вековете. Сред тях са неолитното и халколитно селище в м. “Бей чифлик” при с. Червен, античното светилище в м. “Смесите”, скалният манастир “Св. арх. Михаил” при с. Иваново, средновековните български градове Червен и този при с. Писанец, както и редица по-малки обекти – пътища, жертвеници (шарапташи) и др. След уточняване на стиловите данни, местните особености, художествения почерк на творците и др., стенописната украса в храмовете на скалния манастир-лавра “Св. арх. Михаил” намира място сред върховите достижения на българската и балканска живопис през XIII и XIVв. и е повод манастирът да бъде включен от ЮНЕСКО в Списъка на световното културно наследство. „Скални църкви Иваново“ и „Средновековен град Червен“ са със статут Археологически резервати (АР). От гледна точка на развитието на устойчив туризъм, важни са не само тези два най-значими обекта, но и всички останали, тъй като подлежат на туристическа интерпретация и могат да допринесат за създаването на съвременен и качествен туристически продукт.

Следва да се отбележи, че АР „Скални църкви Иваново“ и „Средновековен град Червен“ са със статут на резервати с по-висока степен на защита от категорията „природен парк“ и за тях важат специфични режими по Закона за културното наследство. Тези режими трябва да се имат предвид при планирането

на каквито и да било действия във връзка не само със самите резервати, но и с цялата територия, която би могла да окаже въздействие върху тяхното опазване.

1.18.2. Постройки

Освен постройките в рамките на обектите на културно-историческото наследство, упоменати в т. 1.18.1 по-горе със своите наименования и състояние, тук следва да се споменат и такива, имащи отношение към стопанисването на обектите, а именно Туристически информационен център в сградата на Община Иваново и посетителските обекти при двата АР. Всички обекти се стопанисват от общинските администрации със съдействието на Регионалния исторически музей – Русе, а за двата АР – и контрол от НИНКН. В периода на действие на предходния ПУ, ДПП „Русенски Лом“ е извършил социализация (осигуряване на достъп) до манастира „Грамовец“; планирана, но неосъществена е социализацията на Малък Рай манастир.

РИМ – Русе разполага със сгради, свързани с АР „Средновековен град Червен“. Едната е Археологическа база, разположена на скалния рид на територията на обекта. Площта и е 50 кв.м, като сградата е комбинирана от дървена част тип "барака" и зидана част. Състоянието и е добро, използва се по предназначение като археологическа база. Електрифицирана е и с достъп към течаща вода, която се използва от посетители и обитатели на постройката. Партидните номера за електричеството и водата са на името на Регионален исторически музей - Русе. Другата постройка е разположена в границите на археологическия резерват. Площта и е 45 кв.м, зидана постройка в недобро състояние. Не разполага с електричество и течаща вода.

1.18.3. Нематериално културно наследство

Фолклор

Фолклорните традиции в Поломието се съхраняват от местните читалища (има по едно във всяко от осемте прилежащи села) и по-специално фолклорните групи към тях: танцови, песенни, за автентичен фолклор и възпроизвеждане на обичаи и ритуали. Традициите се съхраняват и предават на младите поколения.

Занаяти

По настоящи данни в селищата от прилежащите територии на ПП „Русенски Лом“ няма действащи запазени традиционни занаяти. Проучванията показват, че такива в миналото са били:

- Дървообработка – бъчварство, дърводелство
- Добив и обработка на камък по традиционни способности

- Изработка на предмети за бита - кошничарство, правене на козяци, плетене на рогозки
- Женски домашни занятия – тъкачество, ръчно плетиво, бродерия
- Земеделски дейности – лозарство, овощарство, градинарство, отглеждане на пчели и добив на мед

Празници

Традиционни празници:

- 06 януари – Йордановден, хвърляне на кръста в реката
- 07 януари – Ивановден
- 21 януари – Бабинден
- 11 февруари - Ден на пчеларя
- 14 февруари - Ден на лозаря
- 01 март – Баба Марта
- 03 март – Национален празник на България
- 08 март – Ден на жената и майката
- 22 март - Първа пролет
- Предпоследна събота преди Великден – Лазаровден, обичай Лазаруване
- Великденски празници
- 01 май - традиционен селски събор на с. Щръклево и на с. Писанец
- 06 май - Гергьовден
- 24 май – Ден на славянската култура и писменост
- 01 юни – Ден на детето, голям празник с гостуващи артисти
- 01 октомври – Ден на възрастните хора
- Първа събота и неделя след Димитровден (край октомври) – събор на с. Сваленик
- 01 ноември – Ден на будителя
- Втора седмица на ноември – събори на с. Червен и с. Кошов
- 21 ноември - Ден на християнското семейство; събор на с. Нисово
- Коледа – коледни концерти, базари и изложения, обичай Коледуване

Ритуали, базирани на традиции, възстановени с демонстрационни цели:

- „Варден квас“ – ритуал за замесване на квасен хляб с определен брой участници, ритуално сеене на брашно, месене и т.н.; като замесеният квас се пази цяла нощ и това е съпроводено с народно веселие. Читалище „Възраждане 1906“ с. Щръклево.
- „Отбулване на булката“ – специфичен сватбен ритуал, свързан със свалянето на булото на младоженката. Читалище „Възраждане 1906“ с. Щръклево.
- „Къпане на царя“ на Ивановден (свързан с именниците на този ден), Читалище „Светлина 1929“ с. Сваленик.
- „Вълчи празници“ – езически ритуал в края на ноември – началото на декември, 17 дена след Димитровден. Жените се събират от къща на къща, ритуал със

седянка за обработка на коноп, когато нищо друго не се работи, за да не правят вълците беля на мъжете и говедата. Читалище „Светлина 1929“ с. Сваленик.

- „Джамал“ – ритуал за гонене на зли духове, представя се на фестивали на маскарадните игри. Основан е през 1875 г., изнасял се е около Ивановден. Носи се стълба, загъната с чулове, от двама яки мъже; край тях има 15ина мъже с възглавници, кратуни, саби – нещо грозно, да плаши злите духове. Възпроизвеждат се различни персонажи – Али баба, домакия, домакин (семејство) и т.н. Читалище „Просвета 1928“ с. Кошов.
- „Кумичене“ – на следващия ден след Лазаровден момичетата-лазарки вият венчета от върбови клонки и ходят да ги хвърлят на реката. Момичето, чието венче изплува първо, става Кумица и тя по Великден посреща по традиция в къщата си останалите лазарки, които я почитат с козунак и яйца. Читалище „Просвета 1927“ в с. Табачка.

Съвременни празници, които са свързани индиректно с културно-историческото наследство:

- „Средновековен лагер Червен“, описан по-горе.
- „Децата на Поломието - Празник под манастира“ – в района на АР „Ивановски скални църкви“. Обичайно съвпада с важни дати, свързани с Освобождението на България. Организира се от Читалище „Христо Ботев“ в с. Иваново. Прави се открита сцена, на която се изявяват местни самодейци от всички възрасти; съпроводено е с кулинарно изложение за децата.
- „От Поломието до Дунав заедно“ – празник на община Иваново на 28.08 – дата на традиционен трансграничен събор между Иваново и румънска община. Организира се от Община Иваново; прави се изложение на местни продукти; открита сцена с местни и гост-изпълнители.
- Национален литературен конкурс „Светлоструй“, с. Щръклево

1.18.4. Действаща училищна, кръжочна и читалищна дейност

- Читалище „Възраждане 1906“ с. Щръклево: женска група за автентичен фолклор, младежка коледарска група, младежки танцов състав за народни танци „Хороселци“, танцов състав за народни танци „50 плюс минус“ (за хора на възраст ок. 50 г. и нагоре), група за художествено слово, клуб „Краезнание“, група от ученици за лазарски песни. Групите участват активно във фолклорни фестивали из цялата страна. Организират Национален литературен конкурс „Светлоструй“ (вече четиринадесет издания) на всеки две години; поддържат единствената в страната музейна сбирка, посветена на вестник-едноименният вестник „Светлоструй“. Само за 2019 г. културният календар на читалището наброява 74 мероприятия, като се отбелязват всички традиционни дати и празници, плюс

някои специфични, например Денят на земята и Денят на гората през м. април, Седмица на детска книга и изкуства; Гергьовден на мегдана; 24 юни - празник с ученици и център „Динамика“ за рехабилитация на хора с увреждания; октомври - Творчески сезон, който включва срещи с писатели, с Русенски поети и др.; 03 декември - Ден на хората с увреждания; Общоселски коледен концерт с училището (100 деца) и детската градина (50 деца); участие в Коледния концерт на тържествена сесия в Община Иваново.

- Читалище „Светлина 1929“ с. Сваленик: клуб „Да отворим раклата на баба“, който работи с деца от училище (приложни изкуства, фолклор); женска група за автентичен фолклор и обичаи, мъжка група за народни обичаи, група „Малки лазарки“. Към Читалището е имало малка етнографска музейна сбирка, чието помещение вече не може да се ползва, затова е подредена в библиотеката. Отбелязват се повечето традиционни празници.
- Читалище „Просвета 1928“ с. Кошов: женска певческа фолклорна група (и за художествено слово), Група за автентичен фолклор (мъжка). Отбелязват се повечето традиционни празници, има и някои специфични, напр. по Коледа са правили т.нар. боенец; „дойли“ по Лазаровден – Лазарски песни в две групи, едната пее, другата допява, и има специални стъпки.
- Читалище „Просвета 1928“ с. Червен: музикантска група от акордеон, тъпан и гъдулка. Към читалището има етнографска изложба, която понастоящем се посещава главно от хората от селото. Отбелязват се повечето традиционни празници, с акцент на Зарезан, Лазаровден, Коледуване, Бабинден.
- Читалище „Гео Милев 1915“ с. Нисово: нямат постоянни групи, събират се деца и младежи за конкретни празници, напр. за обичая „Сурвакане“ на Бъдни вечери „Лазаруване“; с бабите от селото се организират тържества за Бабинден, Деня на пчеларя Зарезан и др.
- Читалище „Христо Ботев-1925“ с. Иваново: група за автентичен фолклор, Краеведски клуб „Ивановски корени“, вокална група за съвременни песни, Коледарска група, група „Лазарки“. Поддържат музейна сбирка и Интернет център. Отбелязват се повечето традиционни празници, прави се възстановка на традиционния обичай „Джамал“. Издадена е книжка за местната кухня.
- Читалище „Просвета 1901“ с. Писанец: певческа женска група за автентичен фолклор „Писански гласове“. Отбелязват се повечето традиционни празници.
- Читалище „Просвета 1927“ с. Табачка: малка музейна сбирка етнографска; с децата правят обичаите лазаруване и Кумичене; правили са и Еньовден, но в момента не се провежда. До 2017 г. е имало и женска певческа група.
- Група за стари градски песни към Пенсионерски клуб с. Щръклево. Изяви на местно ниво.

- Смесена самодейна ученическа група за слово и песни към ОУ „Христо Ботев“, с. Щръклево. Изяви на местно ниво.

1.19 ЛАНДШАФТ

1.19.1. Структура на ландшафта

Съгласно регионалното ландшафтно райониране на България ПП Русенски Лом попада в следната регионална ландшафтна структура:

A. Зонална ландшафтна област на Дунавската равнина.

II. Северна Дунавско – Българска ландшафтна подобласт.

17. Русенско – Ломовски ландшафтен район.

Според типологичното ландшафтно райониране на страната територията на ПП Русенски Лом попада в следната типологична ландшафтна структура:

1. Клас Равнинни ландшафти

1.4. Тип Ландшафти на големия карст на умерено-континенталните равнини.

1.4.9. Подтип Ландшафти на равнинния гол карст в лесостепната зона.

1.4.9.16. Група Ландшафти на голия карст по склоновете на каньонообразни долини, разсичащи равнините от утаечни карбонатни скали.

Горски ландшафти

На територията на Парка най-широко е представен типа горски ландшафт, който съдържа 24 вида и заема 66.9 % от общата площ. Обхванати са и трите подтипа - горски иглолистен, горски широколистен високостъблен и горски широколистен издънков.

Ливадни ландшафти

Типа ливаден ландшафт е представен от 2 вида и е разположен основно на речната тераса на реките. Основно е представен от вида ливаден крайречен богат мезоморфен долинен - 273.4 ха.

Аграрни ландшафти

Типа аграрен ландшафт е представен от 15 вида ландшафти. Подтипа аграрен пасищен съдържа 13 вида, в които са включени поляни, голини, нелесопригодни голини, поляни с храсти, мери и други площи заети от тревни екосистеми.

Подтипа аграрен сеитбооборотен ландшафт е представен от 2 вида обработваеми селскостопански площи разположени в долината около реките в близост до населените места. Основен е вида аграрен сеитбооборотен богат мезоморфен долинен с площ 77,7 ха.

Скален ландшафт

Типът скален ландшафт е представен само от един вид - скален седиментен карбонатен с площ от 417,9 ха. Обхваща скалните откоси, каньони, венци и козирки изградени от аптски долнокредни варовици по долината на р. Русенски Лом и неговите притоци, Бели, Черни и Малки Лом. Скалните ландшафти са осеяни с различни карстови форми и различни по големина и конфигурация пещери.

Аквален ландшафт

Типът аквален ландшафт е изграден от един вид аквален речен включващ акваторията на всички водни площи от реките и няколко рибарника. Състоянието на водните екосистеми е значително подобро.

Антропогенни ландшафти

Типът антропогенен ландшафт е представен от 2 вида.

- антропогенен инфраструктурен, в които са включени пътища, просеки, ел. комуникации и други.
- антропогенен застроен, в който са включени дворни места, постройки с историческо или стопанско предназначение и други застроени площи.

Морфоложката сложност на ландшафта на ППРА се определя от полицикличната сарматско-понтийска денудационна заравненост, чиято височина постепенно намалява от юг на север към Дунава. Тази заравненост следва да се приеме като инициална повърхнина за развитието и цялостното оформяне на съвременния ландшафт. Понастоящем това са равнинните части на релефа между долините на Ломовете.

1.19.2. Естетически качества

1.19.2.1. Погледните места и точки по ключови туристически маршрути и населени места, притежаващи потенциал и особено естетическо въздействие.

Ландшафтите се възприемат в движение по точно определени маршрути в Парка и в изминалите години ДПП е определила и обозначила места, като погледни площадки, отразени на картата №18 – туристически маршрути и обекти.

1.19.2.2. Места с особени естетически качества.

За ПП „Русенски Лом“ от особено значение са скалните ландшафти, основно представени от скален седиментен карбонатен ландшафт.

Като особено ценни от ландшафтно-естетическа гледна точка си остават скалните ландшафти по долината на р. Черни Лом северно от с. Червен до с. Кошов и долината на р. Русенски Лом от м. Смесите до АР Скалните църкви край с.Иваново.

За естетическите качества на ландшафта от съществено значение са и горските широколистни ландшафти, представени най-широко в парка, които в съчетание със скалните и ливадните ландшафти представляват естествен фон на речната акватория. Така се получават различни по обхват панорамни гледки.

Естетическите качества на ландшафтите се допълват от историческото значение на скалните манастири.

1.19.2.3. Необходимост от конкретни мерки по управление на ландшафта, насочени към намаляване на въздействието на антропогенните ландшафти върху посетителите.

Конкретни мерки по управление на ландшафта, насочени към намаляване на въздействието на антропогенните ландшафти върху посетителите се налага на места по туристическите маршрути, където териториите между туристическите пътеки и реката са плътно обрасли с коприва. Това изолира аквалните ландшафти и силно намалява естетическото въздействие на природния комплекс.

1.19.2.4. Не са установени случаи на изменение на ландшафта, вследствие на проведени мероприятия в горите или извършено строителство.

Р България все още няма изработена законова, административна, фискална и финансова уредба, за целите на прилагане на Конвенцията на ландшафтите (European Landscape Convention), която да е съобразена и да съответства възможно най-точно на традициите на страната.

Програми за идентифициране, оценка, защита, управление и планиране на ландшафта са определена в част 4.

Основните типове ландшафти в ПП са отразени на **Карта №17 „Типове ландшафти“**.

1.20 СЪСТОЯНИЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

На територията на парка не са констатирани през годините нарушени площи, вследствие на ерозия, стопанска дейност, замърсяване в Парка и граничещите земи след 2005 г., отпадни води и радиация.

На територията на Природен Парк „Русенски Лом“ няма нерегламентирани сметища. Със Заповеди № 282/16.07.2009 г. и №278/16.07.2009 г. на Директора на РИОСВ-Русе е преустановената експлоатацията на общинските депа находящи се на териториите на общините Иваново и Ветово.

Двете сметища на територията на община Иваново в местност „Параджика“ (Язовира) и местност „Календжи Кору“ (Зад гробището) са закрити с Държавна приемателна комисия, назначена със Заповед № ДК-08-Р-55/22.08.2019 г. и Заповед № ДК-08-Р-56/22.08.2019 г.

За третиране на битовите отпадъци, включително и от туристическите обекти, генериращи отпадъци е организирана система за разделно сметосъбиране и

сметоизвозване на битовите отпадъци на територията на двете общини, като същите се транспортират до „Регионално депо за неопасни, инертни и опасни отпадъци за общините Русе, Ветово, Иваново, Сливо поле и Тутракан“.

На територията на ПП „Русенски Лом“ не функционират обекти с точкови и дифузни източници на замърсяване на повърхностните и подземни води

Към момента няма наложени административни мерки за констатирани нарушение в границите на ПП „Русенски Лом“.

ПЪРВА ОЦЕНКА

1.21. ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА

Тази оценка определя значението на определени характеристики в парка. Това са видове или групи видове, типове природни местообитания и ландшафти. Значението на тези характеристики се определя чрез оценка на техните уязвимост, рядкост, естественост, типичност, размери, биологично разнообразие, стабилност и нестабилност.

Изборът на природни местообитания и видове, нуждаещи се от опазване се базира на световна, европейска или национална значимост.

Представените в **приложение 1.21.** таблици показват редовното присъствие на консервационно значими видове и типове местообитания в обекта. Структурирани са по типове природни местообитания, които включват видове, застрашени от загуба или деградация на местообитанието, като се дава оценка на консервационното значение на ПП „Русенски Лом“.

Оценки са направени за:

- Природни местообитания, съгласно т.1.12.
- Флора, съгласно разгледаните в т. 1.14 характеристики
- Фауна, съгласно т. 1.15.

1.21.1. Уязвимост

1.21.1.1. Уязвимост по отношение на констатирани антропогенни въздействия и дейности, както и уязвимостта от естествени фактори.

Тази оценка е представена в **Приложение 1.21.1.1**

1.21.1.2. Мерки за премахване на фактори или намаляване на тяхното въздействие.

По отношение на природните местообитания:

1. Превенция от пожари.
2. Забрана за изземване на скална маса, разораване, използване на химикали в местата на разпространение на тревните местообитания.
3. Ограничаване на разселването на инвазивни дървесни видове.
4. Забрана за провеждане на сечи в крайречните гори.
5. Увеличаване на площта на алувиалните заливни гори, чрез постепенна трансформация на плантацията от хибридни тополи.
6. Насърчаване на пашата и косенето в тревните местообитания.

По отношение на растителните видове:

1. Превенция от пожари.
2. Опазване на местообитания 6110, 6250 и 6240.
3. Забрана за изземване на скална маса, разораване, използване на химикали в местата на разпространение на тревните местообитания.
4. Ограничаване на засхрастяването.

По отношение на фауната:

1. Поддържане на съществуващите и създаване на нови площи с отворени тревни съобщества, както в парка, така и в прилежащите територии;
2. Оперативен мониторинг, контрол и информационни дейности, целящи недопускане използването на биоциди в парка;
3. Ограничаване използването на биоциди в прилежащите територии.
4. Подкрепа на инвестиции в пасищното животновъдство в прилежащите територии;
5. Подкрепа на рибовъдните стопанства за въвеждане на акваекологични практики;
6. Възстановяване на възрастовата структура на гората в най-значимите за биологичното разнообразие зони от парка;
7. Забрана за премахване на единични дървета и групи дървета в земеделските земи, граничещи с парка;
8. Компенсаторни механизми за поддържане на екотонните зони с храсти и ниски дървета между горите и земеделските земи;
9. Регулиране на дейностите по прочистване на речните корита и крайречната растителност във връзка с наводненията;
10. Забрана за подмяна на естествената крайречна горска растителност. Изготвяне на дългосрочна програма за възстановяване на автохтонната дървесна крайречна растителност в парка и прилежащите територии;

11. Забрана за извършване на корекции на водното течение в границите на парка;
12. Изготвяне на интегрирана стратегия за възстановяването на речното течение и зоните за естествена водна ретензия;
13. Провеждане на контролен мониторинг на основните точкови източници на замърсяване на водите в парка и прилежащите зони;
14. Изготвяне на интегриран план за изграждане и поддържане на буферни зони покрай реките, дерета, оврази, пътища, големи земеделски масиви и др., съобразен със спецификата на съответния обект (наклон, размер, покритие и др.) и вида натиск. Този план се явява пресечна точка за адресирането на няколко различни по произход проблема:
 - дифузното натоварване на повърхностните водни тела с биогени;
 - повърхностна водна ерозия;
 - недостатъчна биокоридорна свързаност между тревните и горските местообитания;
 - редуциране на площите с екотонни местообитания и др.
 - наличие на миграционни бариери за хидробионтите;
15. Осигуряване на оперативен мониторинг на приоритетните за опазване видове с цел оптимизиране на охраната им;
16. Осигуряване на индивидуална охрана през размножителния период на гнездата на египетски лешояд. Тази мярка следва да се приложи и за смятаните за изчезнали видове птици (скален орел, червен ангъч, царски орел, ловен сокол и др.) при установяване на ново присъствие в района на парка;
17. Осигуряване подхранване на египетския лешояд;
18. Стартиране на дългосрочна програма за подсилване на местната популация на египетски лешояд с птици отгледани в изкуствени условия;
19. Провеждане на предпроектни проучвания за възстановяване на червен ангъч, ловен сокол, белошипа ветрушка, белоглав лешояд и черен лешояд.
20. Засилване на охраната на парка с акцент превенция на безпокойството и браконьерството;
21. Забрана за практикуване на скално катерене, алпинизъм и офроуд спортове на територията на парка. Въвеждане на регулации за дейностите в прилежащите територии;
22. Увеличаване на капацитета на държавната администрация за правоприлагане при закононарушения срещу природата.
23. При изпълнение на настоящия план ДПП да прилага подходящи дейности от „Национална стратегия за борба с използването на отрови и отровни примамки“

1.21.1.3. Уязвимост на приоритетните природни местообитания, съгласно ЗБР.

Природозащитното състояние на типовете природни местообитания е представено в **Приложение 1.12.4.**

В "Благоприятно природозащитно състояние" са 3 типа. В "Неблагоприятно незадоволително природозащитно състояние" са 4 типа. В "Неблагоприятно лошо природозащитно състояние" са 10 типа.

Природозащитното състояние на видовете животни (без птици) е представено в **Приложение 1.12.5.**

Оценките са отнесени към територията на защитената зона по Директивата за местообитанията „Ломовете“ - BG0000608 и са извършени по проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове - фаза I“. От 42 вида, включени в оценката (без птици), в „благоприятно състояние в зоната“ са: 3 вида безгръбначни животни; 2 вида риби; 1 вид земноводно; 1 вид едър бозайник и 8 вида прилепи. В „неблагоприятно-незадоволително състояние в зоната“ са: 7 вида безгръбначни животни; 5 вида риби; 6 вида земноводни и влечуги; 5 вида бозайници (без прилепи) и 4 вида прилепи. Не са определени видове в „неблагоприятно-лошо състояние в зоната“. Съгласно план за управление на защитени зони „Ломовете“, 11 вида птици са „видове в неблагоприятно лошо състояние“ като повечето от тях са изчезнали като гнезденци от парка, други 11 вида са определени като „видове със стабилна, но ниска численост“ и 18 вида са определени като „видове със стабилна, възможно нарастваща численост“.

1.21.2. Рядкост

В Червените списъци на Международния съюз за защита на природата (IUCN) на световно застрашените животни и растения, рядкостта се смята като елемент на заплахата. Това важи също и за списъците на видовете и типовете природни местообитания, застрашени на Европейско и национално ниво.

Паркът е създаден през 1970 г. с цел да се опази уникалната природа на живописните каньонови долини на Ломовете в съчетание с културно-историческия комплекс "Червен-Иваново".

1.21.2.1. В зависимост от спецификата на абиотични и биотични елементи в Парка спрямо такава в национален или международен мащаб – оценката е представена в **Приложение 1.21.2.**

1.21.2.2. Редки, реликтни, ендемитни, намаляващи и изчезващи местообитания и видове - оценката е представена в **Приложение 1.21.2.**

1.21.3. Естественост

Естествеността и типичността са оценени посредством оценяване на разпространението на видовете и значението на техните популации на територията на ПП „Русенски Лом“.

1.21.3.1. Степен на влияние на антропогенни фактори върху природните местообитания и популациите на видовете - оценката е представена в **Приложение 1.21.3.**

1.21.3.2. Степен на естественост на природни местообитания или групи местообитания, по отношение на растителност, флора и фауна - оценката е представена в **Приложение 1.21.3**

1.21.3.3. Ландшафт.

Естествеността на скални ландшафти, допълнени с горски и ливадни ландшафти в съчетание със своеобразния каньоновиден релеф, както и ливадните ландшафти е запазена. Като неестествени се явяват горските иглолистни от култури, аграрните сеитбооборотни, антропогенните инфраструктурни и антропогенните застроени ландшафти.

Конкретни мерки по управление на ландшафта, насочени към намаляване на въздействието на антропогенните ландшафти върху посетителите се налага на места по туристическите маршрути, където териториите между туристическите пътеки и реката са плътно обрасли с коприва. Това изолира аквалните ландшафти и силно намалява естетическото въздействие на природния комплекс.

1.21.4. Типичност

Значението на парка за съхраняване на типичните за региона местообитания и видове от флората и фауната е представено в **Приложение 1.21.4.**

1.21.5. Размери

По отношение опазване на природните местообитания и популациите на растителните и животински видове, парковата територия не е достатъчна. Част от типовете природни местообитания от национална и европейска значимост са извън парковите граници и макар част от тях да попадат в ЗЗ Ломовете е необходимо тяхното включване в територията на парка, с цел по-добрите възможности за опазване и управление, които дава режима на защитената територия. Едни от най-съхранените, типични и с висока степен на естественост степни тревни местообитания, извън Парка, се намират в долината на Черни Лом в участъка между селата Червен и Кацелово.

За да може паркът да изпълнява своите консервационни функции и за постигане на управленските цели по ЗЗТ в унисон със съвременните европейски природозащитни

политики е необходимо площта да бъде увеличена. В последните години са направени много проучвания и предложения за разширяване границите на ПП РА.

*Необходимостта от промени в границите на парковата територия е доказана и е внесеното предложение в МОСВ. **Приложение 1.21.5** Категоричен е изводът е, че разширяването на Природен парк „Русенски Лом” ще увеличи потенциала на местните администрации за привличане на средства за развитие на общините, за подобряване на техния облик, за устойчиво поддържане на природните дадености и биологичното разнообразие.*

1.21.6. Биологично разнообразие

1.21.6.1. Наличие и брой на растителни съобщества, местообитания и брой видове (подвидове) за растения и животни - оценката е представена в **Приложение 1.21.6.**

1.21.6.2. Богатство на установеното биологично разнообразие, спрямо това в страната - оценката е представена в **Приложение 1.21.6.**

1.21.6.3. Приоритетни видове и местообитания, нуждаещи се от опазване .

От съществено значение за опазване са природните местообитания посочени в **Приложение 1.21.1.1.**

Приоритетните за опазване са растителните видове посочени в **Приложение 1.21.1.1.**

Приоритетни за опазване са всичките видове животни с висока и средна степен на уязвимост, посочени в **Приложение 1.21.1.1.**

1.21.6.4. Значение на ПП „Русенски Лом” в национален и международен план за опазване на биологичното разнообразие- оценката е представена в **Приложение 1.21.6**

1.21.7. Стабилност и нестабилност

1.21.7.1. Обобщена оценка за тенденциите в природозащитното състояние на ключовите елементи на опазване в ПП - оценката е представена в **Приложение 1.21.7.**

*Природозащитното състояние на типовете природни местообитания е представено в **Приложение 1.12.4.***

1.21.7.2. Естествени реакции на екосистемите и видовете в резултат на антропогенно въздействие - оценката е представена в **Приложение 1.21.7.**

1.21.7.3. Чувствителност на видовете и местообитанията към климатичните промени - оценката е представена в **Приложение 1.21.7.**

1.21.7.4. Оценка и анализ на екологичните процеси, протичащи в парка.

В зависимост от подхода при управлението на местообитанията, могат да се развият различни сценарии на развитието на сукцесионните процеси. Най-негативният от тях е свързан със загуба на тревните местообитания вследствие захрастяване, загуба на местообитания привързани към водни обекти поради засушаване, навлизане на агресивни инвазивни дървесни видове в естествените горски екосистеми и изместването на местните дървесни видове.

Пряката загуба на местообитания води и до загуба на растителни и животински видове.

1.21.7.5. Природни местообитания и популации на видове, за които е установено, че се намират в нестабилно състояние и причините за това - оценката е представена в **Приложение 1.21.7.**

1.21.7.6. Възстановяване на природни местообитания и видове.

Трудно възстановими са горските природни местообитания с участието на дъбовете на местата на плантации от акация и гледичия и крайречните гори на местата на плантации от хибридни тополи.

Трудно възстанови са също тревните съобщества на местообитание 6250* Панонски лъсови степни тревни съобщества, особено след разораване.

Невъзстановими са калцифилните и базифилните отворени тревни съобщества и хазмофитната растителност при изземването на скална маса и тяхното обрушване.

Теоретично всички видове птици, които са изчезнали от територията на парка или са критично разстроени популации, могат да бъдат обект на възстановяване. Всички тези видове все още се срещат в дивата природа на Р. България и/или Европа и на територията на парка няма необратимо разрушени местообитания. Приоритетни за възстановяване са видовете със: запазени или възстановими местообитания; положителен опит от възстановяване в други части от ареала им; положително въздействие върху състоянието на други консервационно значими видове.

Трудно възстановими са видовете, които изискват мащабни мерки извън границите на парка. Към настоящия момент възстановяването на изчезналите видове риби се възпрепятства от влошеното качество на водите в парка, дължащо се на значителен брой точкови замърсители (зауствания) и дифузни замърсители (основно селскостопански площи) в целия водосборен басейн на Поломнето.

Приоритетни за възстановяване животни са:

- комплекс от наземни бозайници, обитаващи открити тревни местообитания - лалугер, обикновен хомяк, добруджански хомяк и малък хомяк).

- дневни грабливи птици – египетски лешояд, белоглав лешояд, белошипа ветрушка, ловен сокол и др.

1.21.7.7. Необходимост от мерки за премахване или намаляване на въздействието на фактори, водещи до нестабилност на природни местообитания или популации на видове;

За премахването и намаляването на въздействието на факторите по отношение влошаване на състоянието на природните местообитания са посочени конкретни мерки в т. 1.12.4 и 1.14.2.2.

Мерките за опазването на приоритетните растителни видове са посочени в т. 1.14.2.1.3., а за животинските видове са посочени в 1.21.1.2.

1.22. СОЦИАЛНА И ИКОНОМИЧЕСКА ОЦЕНКА

1.22.1. Урбанизирана среда

1.22.1.1. Оценка на функционалното зонирание.

ПОКАЗАТЕЛ	ОЦЕНКА	МЕРКИ И ПРЕПОРЪКИ за постигане на поставените управленски цели
Съвместимост с предназначението и целите	Съществуващото зонирание включва 5 зони и 7 подзони. Има териториално презастъпване на зоните. Функционалното предназначение е правилно определено и присъщо на природните паркове.	Премахване на припокриването между зоните, с цел по-лесен контрол от една страна, от друга по-лесно възприемане на режимите от страна на заинтересованите страни.
Постигане на поставените управленски цели и присъщата за всяка зона функция.	Целите за управление на зоните отговарят на функциите. Управленските цели на зоните са постигнати. Подзоните нямат определени специфични функции, норми и режими. Парка изцяло е станал част от Натура 2000 мрежата на България.	Премахване на подзоните, за които не могат да бъдат определени специфични функции, норми и режими. Съобразяване на режимите в парка с целите на защитените зони от Натура 2000 мрежата.

Резултати от прилагането на режимите, нормите и препоръките от План за управление 2005.	Консервационните цели са постигнати. Част от заинтересованите страни не познават функционалното зонироване и свързаните с него режими. През периода са променени режимите свързани с КИИ Установени са нови обекти на историческото наследство на територията. Установени са нови находища на редки видове чието опазване влиза в конфликт със социализацията на някои от обектите на КИИ.	Намаляване на броя на зоните и опростяване на режимите с цел и по-лесното им възприемане от заинтересованите страни. Актуализиране на режимите, вследствие на промени на режимите на паметниците на недвижимото културно наследство.
Осигуряване функцията на зоните	Прилагането на режимите, нормите и препоръките не е възпрепятствало функциите на зоните.	Намаляване на броя на зоните и опростяване на режимите с цел и по-лесното им възприемане от заинтересованите страни.
Териториално разположение и обхват на отделните зони	Необходими са мерки за постигане на поставените управленски цели, вкл. разработване на политики и допълнителни функции на съществуващите зони.	Актуализиране на режимите, спрямо настъпилите промени в социално-икономическото развитие.
Въздействие на урбанизирани те зони върху опазването на екосистемите в Парка.	Въздействието е в допустимите граници. Част от традиционните дейности в земеделието са намалели или силно зависими от субсидиране. Не са решени проблемите свързани с въздействието на промишленото земеделие от съседни на парка територии и проблеми свързани с управлението на отпадъците от населените места в парка.	Актуализиране на режимите, спрямо настъпилите промени в социално-икономическото развитие.

Описание на определените с План за управление 2005 зони и режими в тях е представено в Приложение 1.7.

1.22.1.2. Оценка на застроените територии.

На територията на природния парк няма сгради и обекти, които да са в разрез с целите на неговото управление. Съществуващите сгради са съвместими със специфичния ландшафт.

1.22.1.3. Оценка на техническата инфраструктура

Паркът е добре обезпечен с туристическа инфраструктура за рекреация и за природосъобразен туризъм. Има възможност за допълване на местата за отдих с

архитектурни елементи, без това да пречи на опазването на природния комплекс. Част от изградените елементи на туристическата инфраструктура се нуждаят от подновяване.

1.22.1.4. Културно-историческо наследство

ПОКАЗАТЕЛ	ОЦЕНКА	МЕРКИ/ПРЕПОРЪКИ
Опазване и/или предлагане на интерпретации за посетителите.	На територията на парка, обектите на културното наследство не са под пряка заплаха и няма належащи проблеми, свързани с тяхното опазване. Интерпретация за посетителите на този етап не се предлага.	(а) социализация на повече обекти на културното наследство с цел туризъм – осигуряване и поддържане на достъп, обозначаване, осигуряване на информация и пр. (б) предлагане на интерпретация за посетителите
Съхранение на местни обичаи и занаяти	За местни обичаи и занаяти на практика може да се говори само в прилежащите на парка територии, защото селищата са локализирани там. Няма запазени местни занаяти. Традиционни обичаи не се практикуват извън обвързаните с национални празници като Коледа, Великден и др. Единици са възстановени от местните читалища като фолклорни демонстрации – напр. Джамак, Къпане на царя и др.	(а) разработване на още интересни стари обичаи под формата на демонстрации; (б) оформяне на тези демонстрации под формата на туристическа услуга, вкл. обучение на доставчици, осигуряване на инвентар, маркетинг
Ползване на парка, като културна и естетическа среда; места с историческа стойност	Територията на парка се ползва най-вече с културно-познавателна цел – посещения на АР „Ивановски скални църкви“, плюс в незначителна степен Голям и Малък нисовски манастир и Грамовец. В по-малка степен, целите на ползване на парка включват среда за колоездене, разходки, наблюдение на див живот, природо-познавателни дейности и някои събития.	(а) поддържане на постоянен достъп до обектите от интерес; (б) развитие на повече прояви / по-активен културен живот в парка и прилежащите територии, особено такива с туристическа насоченост; (в) по-активен и по-креативен маркетинг на туристическите услуги
Обекти на културното наследство в прилежащата на ПП територия	Най-посещаваният обект е АР „Средновековен град Червен“, който се управлява от РИМ - Русе. Всичко останало, казано по-горе, важи и тук.	Виж казаното по-горе

1.22.1.5. Оценка на санитарно-хигиенните условия

Видно от данните, предоставени ни от РИОСВ-Русе и посочени в т. 1.20, на територията на парка няма проблеми със санитарно-хигиенните условия и не се налагат допълнителни

мерки за: канализация и пречистване на отпадъчните води; третиране на отпадъците, както и за санитарно-охранителните зони за водоизточниците за питейно-битови нужди.

Няма установено битово, промишлено и др. замърсяване на почвите в сравнение с описаното в План за управление 2005 проучване.

1.22.2. Социално-икономически условия

1.22.2.1. Оценка на рекреационната дейност

ПОКАЗАТЕЛ	ОЦЕНКА	МЕРКИ И ПРЕПОРЪКИ
<i>Създадени условия за рекреация и природосъобразен туризъм</i>	Има създадени достатъчно условия, които не са пълноценно оползотворени; основен проблем е поддържането на постоянния достъп до маршрути и обекти в парка и липсата на съвременна оформена атрактивна туристическа услуга.	(а) поддържане на постоянен достъп до маршрутите и обектите в парка; (б) разработване на съвременна туристическа услуга, базирана на интерпретация на наследството; (в) прилагане на креативен съвременен маркетинг
<i>Реализиране на нови проекти за смекчаване конфликта между капацитетните възможности и интересите на посетителите</i>	В района постоянно се реализират нови проекти с цел туризъм, от различни институции и организации.	(а) обвързване на всички нови проекти с обща стратегическа визия за развитието на туризма в дестинацията; (б) постоянна комуникация и сътрудничество между заинтересованите страни, с цел избягване на напразни/повторни усилия, както и „замиране“ на дейността след приключването на проекта
<i>Проекти, приети след приемането на ПУ 2005-2013 г., с оглед постигане целите на управление и спазване режимите в ПП</i>	Дирекцията на ПП „Русенски лом“, в партньорство с други организации и институции, е изпълнила доста проекти след приемането на ПУ 2005-2013 г.; по-голямата част от заложените мерки и цели са изпълнени и постигнати.	Стремеж на ДПП да играе централна роля или най-малкото да бъде винаги въввлечена в партньорските усилия по развитие на устойчив туризъм в и около парка

Мерки, предприети за осигуряване безопасността и информираността на посетителите и необходимостта от нови	ДПП Русенски Лом, Община Иваново и Община Ветово осигуряват информационни и посетителски центрове за туристите в Долината на Ломовете и ПП Русенски Лом. Основната информационна система е изградена подробно от ДПП Русенски Лом.	Поддържане в добро състояние на информационната система, информационните и посетителски центрове.
Участие на ДПП в международни инициативи и споразумения за развитието на туризма.	Като член на Асоциацията на Дунавските паркове, ДПП Русенски Ломе част от мрежата на тези защитени територии, и осъществява обмен на информация и изследване на само на биологичното разнообразие, а и изграждат туристически маршрути, обхващащи поречието на р. Дунав. Партньор от предишни проекти е също Природен парк „Комана“ в Румъния, с който съществуват други по-преки възможности за инициативи за развитието на туризма.	Участие в проекти за развитието на туризма както с Асоциацията на Дунавските паркове, така и с Природен парк „Комана“- Румъния.

1.22.2.2. Оценка на дейностите по ползване на ресурсите

Оценка на степента на устойчиво ползване на ресурсите

Ресурси	Въздействие	Оценка
Горски	Положително: Водени са санитарни сечи срещу повреди от биотични и абиотични фактори Отрицателно: Обема на извършените залесявания е малък, като залесяванията с местни видове не е приоритет. Предимно се залесява със стопански значими видове.	0

Ползвания от горите през последните 10 г.:

Ползването на дървесина от горските територии се извършва на базата на горскостопански план или програма. Отчетените количества дървесина не превишават предвидените по горскостопански план и не надвишават прираста, което е предпоставка за устойчиво ползване на тези ресурси.

Северно централно държавно предприятие в чиито обхват попада и ПП „Русенски лом“, притежава сертификат за устойчиво управление на горите по системата на FSC. Съобразяването със стандарта произтичащ от този сертификат, гарантира устойчивото управление и стопанисване на горските територии, както и провеждане на съвместни действия с местното население относно ползване на ресурсите.

На територията на парка се наблюдават култури и насажденията от вида *Robinia pseudoacacia* L. – Салкъм, Бяла акация. Ротационните процеси са в напреднал етап и насажденията са с нисък бонитет и лоша структура. Сечите се извършват съгласно утвърден горскостопански план и турнос.

Степен на устойчиво ползване на ресурсите:

Принос за околната среда;

Особено ценни от ландшафтно-естетическа гледна точка са скалните ландшафти допълващи се от историческите и археологическите паметници. Локализирани са множество паметници на културата. Два национални археологически резервати. Стенописите на Скалните църкви край с. Иваново са включени от ЮНЕСКО в Списъка на световното наследство.

Територията на парка е част от европейската мрежа за строга защита на хабитати, като значителна част са включени в списъци на строго защитените и изискващи специални мерки за опазване по конвенции от 1992, 1996 и 2000 г. Редки за Европа видове птици са повсеместно разпространени в подходящи биотопи и са с висока численост. Паркът е част от защитена зона „Ломовете“, елемента на Европейската мрежа Натура 2000.

Защитени в Червени списъци или с конвенции на ЕС видове висши растения, макромицети, безгръбначни и бозайници. Наличен е специфичен комплекс от много степни и лесостепни безгръбначни. Срещат се множество растителни видове и подвидове, риби, земноводни, влечуги, птици и бозайници.

Социално-икономически принос;

В парка могат да се видят много примери на положителни взаимни връзки между защитените зони/опазването на биоразнообразието, от една страна, и условия, способстващи устойчивото местно социално-икономическо развитие, от друга страна, които водят освен всичко друго до възможности за трудова заетост и бизнес. Това се дължи на различните типове услуги, осигурявани от природните екосистеми – така например в туризма добре съхраненият природен ландшафт и чистата околна среда представляват

ключов фактор за избора на туристическа дестинация. По същия начин многобройните хранителни и козметични продукти имат по-голям успех във веригата на стойност от чиста и здравословна околна среда, която обикновено се наблюдава в рамките на защитените зони или в съседство с тях.

Техническа, икономическа и финансова жизнеспособност.

С изградената паркова инфраструктура и технически съоръжения за отдих и туризъм парка способства за икономическото развитие на територията. Групите които имат ползи от парковата територия и придават виталност на парка са управляващи и стопанисващи органи, собствениците на гори и земи, собствениците на земеделски земи, фирми в сферата на туристическото обслужване и др.

Въздействие върху устойчиво ползване на ресурсите:

Положително:	Отрицателно:	Влияние:
+3	-3	силно
+2	-2	средно
+1	-1	слабо
0	0	не оказва влияние

1.22.3. Собственост

<i>Интереси на собственици и ползватели</i>	Според проучванията, собственици и ползватели биха прилагали практики, щадящи околната среда, ако бъдат обезщетени за загубените печалби. Отношението на собственици и ползватели към изготвянето на Плана за управление е положително, защото се свързва с очаквания за дългосрочно устойчиво развитие на региона.
<i>Възможности за преференции за привличане на частните собственици за изпълнение на целите на Плана</i>	Съгласно „АНАЛИЗ на приложимостта на изискванията на схемите за подпомагане на земеделските стопанства в рамките на земеделската политика и тяхното приложение на територията на природен парк "Русенски Лом" и защитени зони „Ломовеце“ BG0002025 и BG000608“; бенефициентите са уплашени от бюрокрацията в подготовката, кандидатстването и отчитането на проектите. Честите случаи на санкциониране или неплащане на част от определената субсидия допълнително стресира потенциалните бенефициенти и ги кара да се въздържат от следващо кандидатстване. Така, агроекологичните мерки, макар и подходящи за територията на Парка, са на практика неприложими

1.22.4. Управление

<i>ПОКАЗАТЕЛ</i>	<i>1.22.4.1. Силни и слаби страни на управлението.</i> ОЦЕНКА	<i>1.22.4.2.</i> МЕРКИ/ПРЕПОРЪКИ
<i>Административен капацитет на парковата администрация</i>	Числената стойност на експертния състав на ДПП поставена като цел от ПУ е постигната. Все още липсва потенциал на дирекцията в областта на селскостопанските дейности. Все още не е постигнато назначаването на горска стража към ДПП. Не съществува система за израстване на персонала и повишаване на неговата квалификация. Степента на материално-техническа обезпеченост на ДПП е висока, като се установяват все още нужди в областта на транспортната техника. За действието на ПУ наличната инфраструктура за управление е увеличена съгласно предвижданията му.	Прецизиране на организационната структура на ДПП с оглед пълно покриване на функциите на парковата администрация съгласно правилника. Създаване на система за квалификация на персонала. Минимално подобряване на материално техническото обезпечаване. Необходимост от интегриране на отговорностите на ДПП към ЗМ "Калимок Бръшлян" в структурата на организацията.
<i>Връзки и взаимодействие на ДПП с други органи на изпълнителната власт</i>	Връзките между заинтересованите органи от централните и местни власти са сравнително добри.	Да се подобрят контактите между ДПП "Русенски Лом" и ОССЗ Русе и ОДЗ - Русе, с цел подобряване на информираността на местните фермери за режимите на управление и ограниченията за земеделските дейности в границите на Парка.
<i>Връзки с юридически лица с функции по управлението на Парка;</i>	Съществуващите контакти със собственици на имоти в ПП и ползватели на ресурси са недостатъчни.	Да се подобри работата с фермерите и ползвателите на ресурси, например събирачи на трюфели.
1.22.4.4. Управленски мерки за подобряване ефективността на управлението на ПП		
<i>ПОКАЗАТЕЛ</i>	<i>ОЦЕНКА</i>	<i>МЕРКИ/ПРЕПОРЪКИ</i>
<i>Ефективността на настоящите охранителни участъци</i>	Настоящите охранителни участъци не са ограничени само до територията на парка. Планираното в ПУ назначаване на горска стража към ДПП не е извършено.	Редизайн на системата на охрана и контрол в ПУ.

Условия за участие на местните органи и обществеността при обсъждането и вземането на решения, свързани с управлението и дейностите в парка	Обществения консултативен съвет за Парка е престанал да функционира. Няма създаден Научен съвет. ДПП има изградена трайна култура за работата с доброволци и партньори от неправителствените организации.	Актуализиране и прецизиране на методите за работа и ангажиране на заинтересованите страни, включително и чрез постоянни структури като консултативен и научен съвет. Развитие на дарителска стратегия към ДПП. Развитие на стратегия за увеличаване на чувството на принадлежност в заинтересованите страни към Природния парк.
Международни и национални оценки и верификации, европейска интеграция и международно сътрудничество	ДПП има трайни връзки със сродни паркови администрации от Дунавския басейн. Парка е участвал в две RAPPAM оценки.	Подбор на подходящи международни оценки и членства в организации, които да позволят интернационализиране на познанието и признанието на стойността на природния парк.

1.22.5. Формулиране на основните и специфичните проблеми на територията

За формулирането на основните и специфични проблеми на територията на ПП „Русенски Лом” са използвани оценките на експертите от екипа на проекта и на заинтересованите страни, дискутирани по време на проведените форуми за представяне на етапите на актуализация на Плана. Протоколите и резултатите от тези срещи са приложени са представени в СВИТЪК III– „Обществено обсъждане: Протокол и Справка за неотразените бележки и препоръки“.

ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ	СПЕЦИФИЧНИ ПРОБЛЕМИ, КОИТО ВОДЯТ ДО ВЪЗНИКВАНЕ НА КОНСТАТИРАНИТЕ ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ
Уязвимост на видове и местообитания вследствие на човешка дейност, климатични промени	<p>Намаляването на площите на тревните съобщества вследствие на захрастяване и рудерализация. Резултат от очертаната тенденция е загуба на естествени местообитания на растителни видове (два от които с единствени находища у нас);</p> <p>Значително участие на инвазивни видове (дървесни и тревисти), които представляват пряка и косвена конкуренция на местните видове;</p> <p>Създадените култури от акация и гледичия на парковата територия също водят до заемане на територии на естествени горски местообитания;</p> <p>Не се косят ливадите, което води до влошаване на флорния състав;</p> <p>Няма информация за широката общественост за изключителното биоразнообразие и международната ценност на парка;</p> <p>Площта на парка е недостатъчна за осигуряване на жизнени популации на целевите видове. За много от уязвимите видове птици и едри бозайници площта</p>

	на парка се явява недостатъчна дори за индивидуални територии за отделни двойни или семейства;
Ползване на ресурси	<p>Водоползване</p> <p>Наличие хидротехнически съоръжения, представляващи миграционни бариери за хидробиотните. Това са водохващания за рибарници, напоявяне, промишлени води и стари воденици. Тези съоръжения могат да оказват пряко въздействие върху водната фауна дори, когато са на значително разстояние от парка, както надолу, така и нагоре по течението на реките. С критично значение са всички бариери по р. Русенски Лом надолу по течението след парка, понеже р. Дунав се явява основна генетична банка за поддържане и репопулиране на хидробиотните в Поломието.</p> <p>Вследствие на излизане на реката от коритото преди 15 години са затлачени извори и към днешна дата изворите са много по-малко.</p> <p>Прочистване на речните корита и крайречната растителност във връзка с наводненията;</p> <p>Корекции на речното корито в прилежащите на парка речни участъци;</p> <p>Точково и дифузно замърсяване на реките с биогени и биоциди;</p> <p>Водна ерозия и повишена мътност („теригенно замърсяване на водите“);</p> <p>Стопанисване на горските ресурси</p> <p>Разстройване възрастовата структура на горите. Ниска плътност и неравномерно разпределение на хабитатните дървета в парка и съседните територии;</p> <p>Премахване на единични дървета и групи дървета в земеделските земи граничещи с парка;</p> <p>Редуциране на екотонните зони с храсти и ниски дървета между горите и земеделските земи;</p> <p>Подмяна на естествената крайречна горска с тополови плантации или негорски местообитания;</p> <p>Не се толерират местни сортове от основните растителни видове;</p> <p>Безпокойство от горско-стопански дейности през гнездовия сезон на птиците. Това са най-често: претоварване и транспорт на дървен материал, поддържане и строеж на горски пътища, залесяване и др.</p> <p>Наличие на ливади и изоставени ниви, обрасли с храсти, коприва и др. рудерални видове.</p> <p>Ползване на селскостопански ресурси</p> <p>Интензифициране на химизацията в селското стопанство за териториите граничещи с парка. С най-пряко негативно въздействие върху фауната на парка е широкото използване на инсектициди и родентициди, както и безпокойство от прелитащи селскостопански самолети над активни гнезда на приоритетни видове птици.</p>

Използване на отрови срещу наземни хищници (чакали, лисици, вълци, представителни на сем. Порови и др.). Извършва се най-често от пастири, собственици на домашни животни и др.

Увреждане на отворени тревни местообитания, които представляват хранителна база за голям брой редки и уязвими видове от всички систематични групи. Основни видове увреждане са: разораване; създаване на трайни култури; разораване на буфери покрай пътища, оврази, горски територии; изоставяне без паша и/или косене;

Упадък в пасищното животновъдство и свързаното с това небалансирано ползване на ресурсите - недоизпасване или преизпасване;

Ползване на недървесни ресурси

Не се лицензират изкупвачите за количество и качество при събиране на недървесни горски продукти;

Не се обучават берачите за спазване на изискванията за бране на лечебни растения и горски плодове;

Безокойство на животински видове, причинено от събирачи на липов цвят, билки, гъби и др. Специфичен проблем през последните години е стихийно разрастване на събирането на трюфели, което води до разкопаване в гората, оттам унищожаване на подраст и ценни растителни видове;

С цел търговия се събират охлюви и се секат липови клони за събиране на липов цвят. Обект на стопанско ползване - Кафяв градински охлюв (*Helix lucorum*) и Езерен рак (*Astacus leptodactylus*) - основна хранителна база на някои безгръбначни и влечуги.

Лов и риболов

Браконьерство на неловни видове. Засяга преди всичко птиците и е свързано с колекционерство (най-често препарати и яйца), вандализъм и др.;

Браконьерство на ловни видове;

Изоставяне на рибовъдните басейни;

Пресушаване на действащите рибовъдни басейни в периодите, когато не се използват;

Преследване на птиците и видрата в зоните около използваните рибовъдни басейни;

Туризм и рекреация

Безпокойство засягащо птиците и едрите бозайници. То се изразява в присъствие на хора в ключови за уязвимите видове локации и годишни периоди. Проблемни са системни краткотрайни посещения на дадено място или еднократен дълъг престой. При неподходящи климатични условия (твърде студено или топло време) престой и от половин час може да бъде критично дълъг и да доведе до компрометиране гнезденето на някои от срещаните се в парка видове птици.

Има създадени достатъчно условия, които не са пълноценно оползотворени;

	<p>Основен проблем е поддържането на постоянния достъп до маршрути и обекти в парка и липсата на съвременна оформена атрактивна туристическа услуга.</p> <p>Безпокойство на животински видове от практикуване на скално катерене и алпинизъм и от офроуд туризъм;</p>
<p>Управление, охрана и стопанисване на територията на Природния парк</p>	<p>Ниска численост на персонала</p> <p>Голям брой държавни институции, с неясни права и задължения при управлението и ползването на територията на природния парк.</p> <p>Липса на ангажираност на медиите през последните 2 години дори на местно ниво.</p> <p>Недостатъчна активност и инициативност на заинтересованите страни.</p> <p>Липса на информация за бизнес алтернативи, свързани със защитените територии;</p> <p>Ограничени възможности и права на Дирекцията на парка за охрана и стопанисване на територията (могат само да сигнализират за установени нарушения, пряката охрана се извършва от ловното стопанство).</p> <p>Неясни механизми, как хората могат да подпомогнат работата на Дирекцията на парка.</p> <p>Битово замърсяване с нерегламентирани сметища, част от отпадъците попадат в реките и се получават тапи от пластмасови отпадъци на недостъпни места.</p> <p>ДПП Не планира достатъчно средства за поддръжка на инфраструктурата и контрол.</p> <p>Местните хора не са запознати с режимите.</p>
<p>Развитие на прилежащите населени места</p>	<p>Прилежащите населени места не се използват достатъчно, като спортен, рекреационен и туристически ресурс, като бази за еколого-образователни мероприятия и за научно-изследователски дейности</p> <p>Третиране на земеделските площи с химически препарати – води до замърсяване на водоизточниците.</p> <p>Изоставените земеделски земи влошават естетическите качества на ландшафта, нарушават функциите на отделни зони в парка, влияят неблагоприятно върху биоразнообразието. Необходимо е подобряване на агроекологичното образование на земеделските стопани.</p> <p>Няма запазени местни занаяти.</p> <p>Липса на регулации и преференции за кредити за малки и микро предприятия в селските райони;</p> <p>Недостиг на средства за опазване на обекти на КИИ и за съхранение на местни обичаи и занаяти.</p>

1.23. ПОТЕНЦИАЛНА СТОЙНОСТ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ

ПОКАЗАТЕЛ ОЦЕНКА	ОСНОВАНИЕ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ, ПРИМЕРИ
<p>Биологично разнообразие</p>	<p>17 типа местообитания, включени в Червена книга на България (в т.ч. 12 застрашени, 3 уязвими, 2 потенциално застрашени);</p> <p>17 типа местообитания включени в Приложение 1 на ЗБР и Приложение 1 на Директивата за местообитанията;</p> <p>В национален и международен план ПП „Русенски Лом” има много голямо значение за опазване на местообитанията на Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества, Панонски льосови степни тревни съобщества, Извори с твърда вода с туфести формации и Панонски гори с <i>Quercus petraea</i> и <i>Carpinus betulus</i>;</p> <p>Важно е значението и за опазване на местообитанията на липовите и алувиалните гори и на субпанонски степни тревни съобщества;</p> <p>На територията на ПП "Русенски Лом" се срещат 25 вида растения с консервационен статут, от които 7 се опазват от Закона за биологичното разнообразие, 7 вида са включени в Червената книга на Република България (2 критично застрашени, 4 застрашени и 1 уязвими), 6 са балкански ендемити и 2 са български;</p> <p>По отношение на международните природозащитни спогодби 11 вида растения попадат под разпоредбите на Конвенцията за международна търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора (CITES) и 1 са обект на европейската Директива за природните местообитания;</p> <p>Сред редките растения могат да бъдат споменати следните: Ковачевият зановец, Четириръбата жълтуга, Сибирската телчарка и Пърчовката, Диекианов лопен и др.</p> <p>Международно значение по отношение опазването на прилепите. В съседство с парка се намират три пещери (Орлова чука, Гъбарника и Зоровица), класифицирани като подземни местообитания на прилепи с международно значение по критериите на EURO BATS. Пещерата Орлова чука е най-значимото зимно убежище в България и на Балканския полуостров за два вида прилепи – подковонос на Мехели и южен подковонос.</p>
<p>Феномени в ландшафтно и геоморфологично отношение</p> <p>За ПП „Русенски Лом“ от особено значение са скалните ландшафти, основно представени от скален седиментен карбонатен ландшафт.</p>	<p>Като особено ценни от ландшафтно-естетическа гледна точка си остават скалните ландшафти по долината на р. Черни Лом северно от с. Червен до с. Кошов и долината на р. Русенски Лом от м. Смесите до АР Скалните църкви край с.Иваново.</p> <p>За естетическите качества на ландшафта от съществено значение са и горските широколистни ландшафти, представени най-широко в парка, които в съчетание със скалните и ливадните ландшафти представляват естествен фон на речната акватория.</p> <p>Естетическите качества на ландшафтните се допълват от историческото значение на скалните манастири.</p>

<p>Място на обекта в екологичните мрежи на България и Европа</p> <p>ПП „Русенски Лом“ е територия за съхранение на местообитания и видове с европейско и световно конзервационно значение</p>	<p>На територията на ПП "Русенски Лом" са установени 17 типа природни местообитания от Приложение 1 на ЗБР и Приложение 1 на Директивата за местообитанията. От тях 10 са приоритетни за опазване. От растителните видове, включени в приложенията на Директивата за местообитанията на територията на ПП "Русенски Лом" се среща Пърчовката.</p> <p>С висок приоритет за опазване са Панонски гори с <i>Quercus petraea</i> и <i>Carpinus betulus</i>, Евро-сибирски степни гори с <i>Quercus spp.</i>, Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества и</p> <p>От видовете в парка, целеви по Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (Директива за хабитатите) са 13 вида бозайници, 4 вида влечуги, 2 вида земноводни, 4 вида риби и 10 вида безгръбначни. Целеви по Директива 2009/147/ЕС за опазване на дивите птици (Директива за птиците) са 60 вида птици. Световно застрашени (Червен списък на IUCN) са 7 вида бозайници, 1 вид влечуго и 8 вида птици. В Приложение II и III на Бернската Конвенция, са включени 39 вида бозайници, 165 вида птици, 15 вида влечуги, 5 вида земноводни и 10 вида риби. В Бонската Конвенция за опазване на мигриращите животни са включени 83 вида птици и в Конвенцията СИТЕС за регулиране на търговията с диви животни са включени 5 вида бозайници, 36 вида птици и 2 вида влечуги.</p>
<p>Обект за образователни и научно-изследователски дейности;</p> <p>В изминалите години Дирекцията на парка работи в посока обучение на местните хора да работят заедно като общност, която да има съвместни инициативи в полза на развитието на природния парк и на местните хора.</p>	<p>Поддържането на регулярни контакти с местните училища дава добри резултати за приобщаване на децата към природата.</p> <p>Дирекцията работи с предприемчивите местни хора , включва ги в дейностите си, организира за тях посещения в други природни паркове в страната и чужбина;</p> <p>Възможности за разработване на съвместни трансгранични проекти;</p> <p>Издаване научна и популярна литература, свързана с ПП.</p>

<p>Значение на ПП „Русенски Лом“ за формиране на трайна политика за устойчиво ползване на природните ресурси.</p> <p><i>Природна среда с недвижими културни ценности и с възможности за развитие на туризъм, спорт и рекреация</i></p>	<p>Наличието на управляващ орган – дирекцията на парка, който да координира изпълнението на ПУ за цялата територия и привличането на финансови ресурси и инвестиции от национални и международни източници е условие за трайна политика;</p> <p>Много от растителните видове на територията на парка са икономически ценни. Такива са дървесните и повечето от тревистите видове;</p> <p>Добивът на дървесина е едно от основните ползвания, което се реализира от територията на природния парк;</p> <p>Лечебните видове растения са 356 вида.</p>
<p>Трансгранична защитена територия между България и Румъния</p> <p><i>Възможности за развитие на туризъм; богата на културни, исторически, етнографски и археологически паметници</i></p>	<p>Територията на ПП „Русенски Лом“ предлага условия за развитие на устойчив туризъм, които отговарят на разнопосочните интереси на българските и чужди туристи;</p> <p>Възможности за трансгранично сътрудничество и синхронизирано управление на съществуващите граничещи защитени територии в двете държави – Парк Комана;</p> <p>Възможности за разработване на съвместни трансгранични проекти;</p> <p>С цел изграждане на трансграничен екологичен коридор между защитените зони и защитените територии, които частично припокриват площите си, е изработен проект. „Предложение за съвместен план за управление на териториите между защитени зони „Ломовец“ и „Комана“ /Румъния/, включващ анализ на възможностите за обособяване на коридори за миграция на видовете, направени са препоръки за опазване на местообитания и ландшафти, които да се съгласуват с местните общини и да залегнат в тяхното бъдещо планиране на икономическото развитие на района.</p>
<p>Източник на ползи за местното население и на финансови постъпления за различните собственици и стопани</p> <p><i>Възможностите и предимствата, които предлага Природния парк са от голямо значение за генериране на приходи за местните общности, вкл. и като трансгранична защитена територия между България и Румъния</i></p>	<p>Подпомагане на местните хора и посетителите на ЗТ при опознаване на интересни местообитания и видове в ЗТ;</p> <p>Повишаване информираността и познанието на местните хора за ценността на ЗТ, като природен комплекс от ландшафти и екосистеми;</p> <p>Предоставяне на информация на туристите;</p> <p>Представяне на природното и културно наследство и нуждите за неговото опазване;</p> <p>Рекламирање на местни продукти и услуги, постигайки по-голямо търсене и откривайки нови пазарни ниши;</p> <p>Изграждане на широка обществена подкрепа за развитието на трансграничен коридор, включително сред политиците и вземащите решения на регионално и национално ниво.</p> <p>Развиване на алтернативни, природосъобразни бизнеси и утвърждаване на местни марки на природни продукти.</p>

1.24. ОЦЕНКА НА ПОСТИГАНЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА РЕЖИМИТЕ И ЗАДАЧИТЕ, РАЗПИСАНИ В ЧАСТИ 2, 3 И 4 НА ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ 2005

След направените в настоящия План-2 проучвания и анализи за актуализация на плана за управление на ГПП Русенски Лом от 2005 г., категорично се налага оценката, че благодарение на доброто управление на парка в периода на действие на Плана за управление 2005 (2005 - 2014 година), поставените дългосрочни цели са постигнати!

1.24.1. Анализ на постигането на целите:

(а) Чрез съществуващо зонирание, режими и норми (виж т. 1.22.1.1.)

Съществуващото зонирание и определените режими и норми за зоните са допринесли за достигане на следните поставени главни цели:

- Опазване на биологичното и ландшафтно разнообразие ;
- Опазване на обектите на културно-историческото наследство;
- Постигане на баланс между опазване и ползване на ресурсите;
- Генериране на приходи за общините в резултат на възможностите и предимствата на Природния парк.

и от второстепенните цели за:

Осигуряване на възможности за развитие на устойчив туризъм и рекреационно ползване.

(б) Чрез резултати от заложените в План-1 проекти:

Програма	Изпълнение на проектите	Оценка на резултатите
Опазване на биологичното и ландшафтно разнообразие в ГПП Русенски Лом“ включва 13 проекта	7 са частично работени	задоволителна
Опазване на обектите на културно-историческото наследство“ включва 8 проекта	3 са изпълнени, а 2 не са актуални	задоволителна
Усъвършенстване структурата и координацията на управление на ГПП Русенски Лом“ включва 2 проекта	частично изпълнени през периода на действие на План-1	незадоволителна
Устойчиво ползване на природните ресурси включва 4 проекта	1 е изпълнен частично	незадоволителна
Усъвършенстване на комуникационната политика на ДПП включва 7 проекта	изпълнени	отлична

Повишаване на екологичната култура на подрастващите и формиране на природозащитно поведение сред населението включва 4 проекта	изпълнени	добра
Осигуряване на възможности за развитие на устойчив туризъм и рекреационно ползване“ е с 5 проекта	изпълнени	добра
Опазване на околната среда включва 2 проекта	неизпълнени	незадоволителна
Мониторинг върху територията на ПП Русенски Лом“ включва 5 проекта	по 3 е работено	задоволителна

Преглед на изпълнените дейности и проекти от плана за управление е представен в **Приложение 1.24(2)**

1.24.2. Анализ на степента на опазване и възстановяване на преродни местообитания и местообитания на растителни и животински видове, предмет на опазване, вследствие на функционалното предназначение на зоните, действащите режими и норми, ползването на ресурсите, строителство и инфраструктура, резултатите от заложените проекти (изпълнени и неизпълнени).

Природозащитното състояние на типовете природни местообитания на територията на ПП "Русенски Лом" е както следва: в "Благоприятно природозащитно състояние" са 3 типа, в "Неблагоприятно незадоволително природозащитно състояние" са 4 типа и в "Неблагоприятно лошо природозащитно състояние" са 10 типа.

Всички горски типове природни местообитания са в неблагоприятно лошо състояние. В предишния план за управление те са обособени в "Подзона за поддържащи и възстановителни мерки за горите и ползване на ресурси". Част от предвидените там режими и норми вече не отговарят изцяло на изискванията на нормативната база. С цел на подобряване на състоянието на горските екосистеми и комплексното им управление вече са обособени Гори във фаза на старост и представителни образци от всички естествени горски екосистеми на територията на парка. Определени са и Горите с висока консервационна стойност с разписани за тях мерки за управление и мониторинг. През 2012-2013 със средства по проект LIFE+08 NAT/BG/000281 „Опазване и възстановяване на 11 Натура 2000 крайречни и влажни местообитания в 10 защитени зони”, са залесени 308 дка с липа, бряст, цер и полски ясен, след пълна почвоподготовка на мястото на акациева култура. С тази дейност се цели да се възстанови естественото крайречно местообитание 91E0* Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). През 2014 г., след направен анализ на присъствието на инвазивни дървесни видове на

територията на Природния парк са подменени акациевите насаждения с местни видове, като са залесени 38 дка.

От тревните природни местообитания в "Неблагоприятно лошо природозащитно състояние" са две природни местообитания - 6250* Панонски лъсови степни тревни съобщества и 6510 Низинни сенокосни ливади. В предходния план за управление те са включени в "Зона за опазване на крайречни и скални биотопи с приоритетни местообитания и видове с висок природозащитен статус". Част от предвидените там режими - най-вече свързани с пашуване не са дали положителен резултат. За възстановяване и поддържане на крайречните ливади, ДПП Русенски Лом закупи по проект „Подобряване управлението на тревни местообитания в природните паркове, като част от Натура 2000”, финансиран от EECONET Action Fund, ливади в границите на Природния парк в които се извършва периодично почистване и косене.

Защитените зони „Ломовете“ опазват 33 вида птици включени в Приложение I на Дир.79/409/ЕЕС, 18 вида редовно срещащи се мигриращи птици, които не са включени в Пр. I на Дир. 79/409/ЕЕС, 11 вида безгръбначни, 6 вида риби, 4 вида земноводни и влечуги, 20 вида бозайници и 2 вида растения. Всички те са свързани с поддържане в добро състояние на техните местообитания. Интензивното земеделие в съседните земи, където е основна хранителна база за много от хищните птици и интензивното използване на пестициди и хербициди, третиране на площите против полевка и залагане на капани за хищници са причина много от видовете да намаляват и изчезват през последните години. Обрастване на ливадите с твърди тревни видове, променят състава както инсектицидите, които ги обитават, така и на другите представители на фауната. Зонирането на защитената зона, регламентирано с План-1 и определените режими и норми са оказали много добро значение за опазване на видовете предмет на опазване на Защитени зони Ломовете, на чиято територия се намира Природен парк „Русенски Лом“, защото са с по-строг режим от общия режим за Защитените зони и се явяват резерватно ядро за тях.

По отношение на растителните видове с природозащитно значение, в предходния план за управление за някои от тях няма предвидени режими и мерки за опазване, както и не е коректно тяхното позициониране по отношение на съществуващите зони. Такива са например сибирската телчарка (*Polygala sibirica*) и четириръба жълтуга (*Genista tetragona*).

При актуализирането на настоящият план се установи, че част от природните местообитания и местообитанията на растителните видове не са включени към съществуващите зони и подзони и някои от режимите вече не са релевантни или не са дали търсения ефект. Затова в настоящият план се предлагат нови зони и нови режими, съобразно настоящото състояние. Предложени са и съответните проекти за изпълнение за тези местообитания и видове за периода на действие на актуализирания план.

1.24.3. Анализ на ползването на ресурсите (дървесина, вода, лечебни растения, пасища, места за рекреация и др.) във връзка с предмета и целите наопазване в ПП „Русенски Лом“.

(а) Зони, които със съществуващата си площ не изпълняват целите.

ЗОНА за устойчиво ползване на горските ресурси и земеделски земи;

ПОДЗОНА за поддържащи и възстановителни мерки за горите и ползване на ресурси;

ПОДЗОНА за поддържащи и възстановителни мерки за земеделските земи и ползване на ресурси;

ПОДЗОНА за паща с прокари за водопой.

(б) Режими, които не изпълняват целите.

За горите за реконструкция – във връзка с коренният им и уникален характер не се предвижда смяна на дървостоните;

За горите за реконструкция не се предвижда смяна на дървостои през следващото десетилетие;

Районът за паща е с площ 473.7 ха при норма 10 дка на глава едър добитък и 2 дка на глава дребен добитък. Не се предвижда използване на пасищата като такива и не са означени прокарите.

Подобряването на тревостоя в района за паща да става чрез подсяване, отстраняване на храсти и почистване на камъни.

След направените в настоящия План-2 проучвания и анализи за актуализация на плана за управление на ПП Русенски Лом от 2005 г., категорично се налага оценката, че благодарение на доброто управление на парка в периода на действие на Плана за управление 2005 (2005 - 2014 година), поставените дългосрочни цели са постигнати!

Анализ на изпълнението или неизпълнението на заложените проекти и дейности от План за управление 2005 г. са представени в Приложение 1.24(1)

ЧАСТ 2:

ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ

2.1. ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ

В настоящата актуализация, определянето на целите е направено въз основа на описаните в т.1.23 потенциални възможности на територията. Формулираните идеални цели могат да бъдат използвани за индикатори при постигане на тези възможности (Част 5). Взети са предвид и оценките на експертите от екипа на проекта, както и резултатите от дискусиите със заинтересованите страни, дискутирани по време на проведените срещи.

Чл. 29. (2) Природните паркове се управляват с цел:

1. поддържане на разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях;
2. предоставяне на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности;
3. устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси при запазване на традиционни форми на поминък, както и осигуряване на условия за развитие на туризъм.

Закон за защитените територии

Съгласно целите на управление при системата за категоризация IUCN, ПП “Русенски Лом” отговаря на Категория V:

КАТЕГОРИЯ V – защитена територия с висока естетическа, екологична и/или културна стойност, и много често с голямо биологично разнообразие, управлявана основно с цел съхраняване на ландшафт и отдих.

Цели на управлението

Да осигури и поддържа състоянието на местообитанията, необходимо за опазване на важни видове, и/или физически характеристики на околната среда, където се изисква специфична човешка намеса и действия за оптимално управление;

Да подпомага научните изследвания и мониторинга на околната среда, като основни дейности, свързани с устойчивото управление на ресурсите;

Да определи територии за целите на общественото осведомяване и образование, за оценяване важността на местообитанията и работата на управляващите органи;

Да елиминира и впоследствие предотвратява експлоатация или ползване, неотговарящи на целите на обявяване на защитената територия; и

Да осигури ползи за хората, живеещи в защитената територия, които отговарят и са в съгласие с другите цели на управление.

IUCN - Насоки за управление на категории защитени територии

2.1.1. Определяне на дългосрочни (идеални) цели

На база всички констатации и оценки в Част 1 са формулирани главните цели, към постигането на които са насочени управленските решения и конкретните дейности на парковата администрация и др. организации, свързани с територията през следващите 10 години (Част 4).

Главните цели са пряко свързани с основното предназначение на Природния парк „...*да установи визията за земеползване, природозащита и екологично устойчиво социално-икономическо развитие, споделяна от основните заинтересовани страни в рамките на защитената територия, както и на прилежащите територии* ...“ (т.0.3).

С настоящия план за развитието на ПП „Русенски Лом“ до 2030 г.“ са определени следните дългосрочни цели:

2.1.1.1. Опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие.

2.1.1.2. Постигане на баланс между опазване и устойчиво ползване на ресурсите.

2.1.2. Определяне на второстепенните цели (под-цели)

Второстепенните цели са определени, като „под-цели“, т.е. такива, които са пряко свързани със специфичните характеристики на ПП „Русенски Лом“, както и с констатациите и оценките в Част 1, и чието постигане води до постигане и на определените по-горе дългосрочни цели.

В Таблица 2.3., в част 2.3 по-долу са определени и конкретни дейности на администрацията през следващите 10 г. за постигане на под-целите.

2.2. ОГРАНИЧЕНИЯ

Успешното изпълнение на определените в т. 2.1. цели, обаче често се влияе от редица ограничения и заплахи, както от антропогенен, така и от естествен характер.

Идентифицираните ограничения и заплахи и тяхната важност са посочени също в Таблица 2.3., като са отнесени към съответните цели.

ВТОРА ОЦЕНКА

2.3. ЕФЕКТ НА ОГРАНИЧЕНИЯТА ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ЦЕЛИ

Степените на влияние на ограничението/заплахата, върху целите, са определени от експертите, разработили отделните части на плана за управление на ПП ”Русенски Лом”. Оценката е формирана по точкова система както следва:

2.3.1. По отношение на влиянието на ограниченията и заплахите върху постигане на поставените главни цели:

3 т. Значително - ограничението/заплахата е сериозна пречка, която вероятно ще играе роля през целия срок на изпълнение на Плана за управление

2 т. Средно - ограничението/заплахата е важно, но може да бъде намалено или контролирано с течение на времето

1 т. Незначително - ограничението/заплахата предизвиква загриженост, но вече е адресирано, чрез съответни управленски мерки

2.3.2. По отношение на териториалния обхват на влиянието на ограниченията и заплахите в парка:

3 т. Повсеместно – оказва влияние върху цялата територия на парка

2 т. Локално – оказва влияние върху определена част от парка

1 т. Потенциално – възможно е при определени ситуации да окаже влияние

2.3.3. Оценка на ограниченията и заплахите за предприемане на мерки в рамките на 10-годишен План за управление на ПП „Русенски Лом“.

Оценката на ограниченията и заплахите, направена в *Таблица 2.3* по-долу, взема под внимание и отговорностите на Парковата дирекция да се ангажира с тях. Последният аспект също е класифициран по ранг, както следва:

По отношение на степента на усилията за отстраняване на заплахата и доколко е възможно и реалистично тя да бъде премахната, оценката в *Таблица 2.3* по-долу е извършена по точкова система, както следва:

3 т. - отстраняването на ограниченията/заплахите са задача на Дирекцията на парка и е необходимо да бъдат предприети задължителни мерки за тяхното премахване.

2 т. - отстраняването на ограниченията/заплахите не са задача само на Дирекцията на парка, но е необходимо тя да предприеме инициативи за тяхното премахване.

1 т. - отстраняването на ограниченията/заплахите не е задача на Дирекцията на парка и изисква допълнителни проучвания и привличане на още инстанции и партньори, за да се предприемат необходимите мерки.

Ограниченията и заплахите с най-много точки са основа за определяне на приоритетите, описани в т. 4.1.

Таблица 2.3

Оценка на ограниченията и заплахите

ГЛАВНА ЦЕЛ	Определяне на второстепенни цели/подцели Насоки за тяхното постигане	Ограничения и заплахи, възпрепятстващи постигането на целите	Влияние т. 2.3.1	Обхват т. 2.3.2	Способност на ДПП за справяне с проблема	Обща оценка на приоритета за ДПП
I. <i>Опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие</i>	1. Запазване на съществуващите естествени местообитания, местообитания на редки и застрашени видове от флората и фауната, включително такива обекти на опазване по Директивата за местообитанията и Директивата за птиците на ЕС. Мониторинг на състоянието и промените на тревните съобщества вследствие на захрастяване и рудерализация чрез залагане на постоянни площи; Мониторинг на разпространението на инвазивни видове (дървесни и тревисти), които представляват пряка и косвена конкуренция на местните видове;	Тенденции от антропогенен характер				
		Залесяване с неместни видове;	2	3	3	8
		Изоставяне на пасищата и ливадите;	3	2	2	7
		Натиск за изграждане на ВЕИ в района на парка – ветроенергийни централи, водноелектрически централи и фотофолтаични паркове.	3	3	2	8
Тенденции от естествен характер						
Сукцесионни процеси, водещи до промяна на условията на местообитанията и видовия състав;	2	2	2	6		

	<p>Мониторинг на състоянието на местообитанията, с особен акцент върху приоритетните.</p> <p>Прилагане на система от лесовъдски дейности, насочени към увеличаване на площта на алувиалните заливни гори.</p>					
	<p>2. Опазване, поддържане или възстановяване на популации на редки и застрашени видове, вкл. тези, които са предмет на опазване по Директивата за местообитанията и Директивата за птиците на ЕС, както и на видове, които са индикаторни за състоянието на парка.</p> <p>Контрол на браконьерство и нерегламентиран добив на ресурси (напр. трюфели);</p> <p>Опазване на територии и местообитания, значими за индикаторните видове;</p> <p>Мониторинг на състоянието на популациите на приоритетните за опазване видове.</p>	<p>Тенденции от антропогенен характер</p> <p>Залесяване с неместни видове;</p> <p>Нерегламентирано събиране на недървесни ресурси;</p>	2	2	2	6
		<p>Тенденции от естествен характер</p> <p>Сукцесионни процеси, водещи до промяна на условията на местообитанията и видовия състав;</p>	3	2	2	7
	<p>3. Запазване естествеността на типичните елементи на ландшафта</p>	<p>Ограничения/Тенденции</p> <p>Недостатъчно финансиране за ежегодни дейности за</p>	2	2	2	6
		3	3	2	8	

	<p>Определяне на мерки за възстановяване на ливади и изоставени ниви, обрасли с храсти, коприва и др. рудерални видове;</p> <p>Идентифициране и оценка на ландшафта, с цел поставяне на база за дългосрочни действия, насочени към защита и подобряване на ландшафта.</p>	<p>поддържане на различните типове ландшафти.</p>				
--	---	---	--	--	--	--

II. Постигане на баланс между опазване и устойчиво ползване на ресурсите	1. Опазване, поддържане и/или възстановяване на горско-дървесните ресурси Постепенна замяна на хибридните тополи с местни видове; Постепенна трансформация на акациевите култури в насаждения съставени от местни дървесни видове; Даване на приоритет на възобновителните сечи за превръщане на издънковите дъбови насаждения в семенни; Установяване на традиционни начини на земеползване. Определяне стойността на екосистемните услуги, които паркът предлага.	Тенденции от антропогенен характер				
		Залесяване с неместни видове;	2	2	2	6
		Тенденции от естествен характер				
		Сукцесионни процеси, водещи до промяна на условията на местообитанията и видовия състав;	2	2	2	6

	<p>2. Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм.</p> <p>Социализация на повече обекти на културното наследство с цел туризъм – осигуряване и поддържане на достъп, обозначаване, осигуряване на информация и пр.</p> <p>Предлагане на интерпретация за посетителите;</p> <p>Разработване на още интересни стари обичаи под формата на демонстрации;</p> <p>Поддържане на постоянен достъп до обектите от интерес;</p> <p>Развитие на повече прояви/по-активен културен живот в парка и прилежащите територии, особено такива с туристическа насоченост.</p>	<p>Ограничения/Тенденции</p> <p>Нужни са повече средства за нови интерпретации и поддържане на съществуващите туристически обекти.</p>	2	2	2	6
		<p>ДПП не е достатъчно въввлечена в партньорските усилия по развитие на устойчив туризъм в и около парка.</p>	2	3	2	7

	<p>3. Изграждане на капацитет и усъвършенстване на управлението на ДПП „Русенски Лом“.</p> <p>Изграждане на широка обществена подкрепа за ПП, чрез Обезпечаване функционирането на Консултативния съвет за парка</p> <p>Системно обучение на постоянния персонал на парка и на доброволците.</p> <p>Планиране на образователни и научни дейности.</p> <p>Интегриране на отговорностите на ДПП към ЗМ “Калимок Бръшлян“ в структурата на организацията;</p> <p>Развитие на трансгранично сътрудничество в граничните защитени територии в България и Румъния;</p> <p>Подбор на подходящи международни оценки и членства в организации, които да позволят интернационализиране на познанието и признанието на стойността на природния парк.</p>	<p>Ограничения/Тенденции</p> <p>Липсва потенциал на дирекцията в областта на селскостопанските дейности.</p> <p>Все още не е постигнато назначаването на горска стража към ДПП.</p> <p>Не съществува система за израстване на персонала и повишаване на неговата квалификация.</p>	2	2	2	6
			2	3	2	7
			3	3	2	8

2.4. ПОТЕНЦИАЛНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ“

Оценката на изброените потенциални възможности е направена в съответствие с определените цели. Тя е основа за определяне на програми и проекти в част 4, за балансирано реализиране на потенциалите на парка.

2.4.1. Природен парк „Русенски Лом“ има потенциал за опазване и управление на естествени процеси в природните местообитания и местообитания на видове

Територията на ПП „Русенски Лом“ предлага условия за опазване на местообитанията на Субконтинентални пери-панонски храстови съобщества, Панонски льосови степни тревни съобщества, Извори с твърда вода с туфести формации и Панонски гори с *Quercus petraea* и *Carpinus betulus*. Важно е значението и за опазване на местообитанията на липовите и алувиалните гори и на субпанонски степни тревни съобщества.

Външният облик на природата и ландшафта на ПП „Русенски Лом“ предлага разнообразие, индивидуалност и красота, които са съществен фактор за осигуряване на продължително въздействие върху хората при техния отдих.

2.4.2. ПП “Русенски Лом ” е обект за осъществяване на връзка с другите защитени територии в района, с цел опазване на богатото видово и генетично разнообразие.

Местоположението на ПП “ Русенски Лом“ позволява осъществяване на връзка между добре запазени природни местообитания и ландшафтни структури в Румъния, обмен на генетичен материал и запазване на популациите на бозайници и птици.

2.4.3. ПП “Русенски Лом ” е обект за провеждане на екологично-образователни и интерпретативни програми

ПП “Русенски Лом ” предлага богата и интересна информация за растителния и животински свят, както и за културно-историческото наследство и условия за нейното интерпретиране. Наблюдава се повишен интерес на местно, национално и международно ниво за подобни програми, било чрез формалната образователна система, неформално образование и обучение, или чрез свързаните ползи за здравето.

Дирекцията на парка може да служи за медиатор между научни и образователни институции, природозащитни организации, туристи, бизнес и местни органи на властта и като официална институция, която контролира опазването на природата.

2.4.4. ПП “Русенски Лом ” е обект за развитие на устойчив туризъм на местно, национално и международно ниво

Територията на ПП „Русенски Лом“ предлага условия за развитие на устойчив туризъм, които отговарят на разнопосочните интереси на българските и чужди туристи. Паркът е притегателен център за посетители в прилежащите населените места.

Съществуващият посетителски интерес е обусловен от възможностите, които защитената територия предлага, в съчетание с прилежащите територии:

- Сравнително равномерно разпределени интересни маршрути, насочващи посетителите към всички части на парка;
- Специализирани маршрути, свързващи места с биологично разнообразие, обекти на КИИ, туристически обекти, панорамни погледни места и други;
- Места за отдих;
- Богатата информация, печатни материали и програми;
- Богато културното-историческо наследство в прилежащите територии

2.4.5. ПП “Русенски Лом ” е модел за публично управление на защитена територия

Дирекцията на ПП “ Русенски Лом ”, в партньорство с общините, местните неправителствени организации и местните държавни структури, може да играе важна роля в управлението на парка, тъй като тя представлява източник на информация и може да съвмести изискванията на различните заинтересовани страни.

В периода на действие на План-1 дейността на ДПП се радва на достатъчна обществена подкрепа и разбиране. Това дава възможност за повишаване авторитета на ДПП, за промяна на мисленето на хората и желание от тяхна страна да участват в съхранението на природата.

2.4.6. ПП “Русенски Лом ” е средство за устойчиво икономическо развитие на прилежащите територии, като предлага възможности за генериране на приходи за местните общности и като трансгранична защитена територия между България и Румъния

ПП “ Русенски Лом ”, като защитена територия със запазено културно-историческо и природно наследство, осигурява реални възможности за по-голяма продаваемост и по-висока цена на местни продукти и услуги, които отговарят на пазарните стандарти за автентичност и качество. Това е от изключително голямо значение за формиране на правилно отношение на местните хора към опазване на природния комплекс.

ЧАСТ 3:

НОРМИ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ

Зонирането на територията на ПП „Русенски Лом“ (ППРА) е направено, съгласно изискванията на (i) Закона за защитените територии (ЗЗТ), (ii) принципите на приетата система за категоризация на Международния съюз за защита на природата (IUCN), (iii) Заповедите за обявяване на природния парк и (iv) Заповед на министъра на околната среда и водите за обявяване на Защитена зона „Ломовете“.

На базата на посочените документи, при зонирането на ПП „Русенски Лом“ са взети предвид:

- Природният парк, като защитена територия и част от националната и европейска екологична мрежа;
- Екологичната чувствителност;
- Факторите вътре и извън територията, които влияят върху управлението;
- Съществуващо управление и инфраструктура;
- Физически характеристики, които са от полза за управлението;
- Възможности за научни и практико-приложни изследвания и мониторинг, в подкрепа на управлението.

Границите на зоните са направени на база съществуващата кадастрална информация – отдели, подотдели, имотни граници и др. На местата, където кадастралните единици не съвпадат изцяло с определената граница на зоните, разделянето е направено по границите на съответните обекти.

Предложените режими и норми са определени на базата на нормативно определени изисквания и анализирания информация и оценки, представени в Част 1 и Част 2 на настоящия план за управление. Тяхното налагане има за цел, преодоляване или ограничаване на въздействието на заплахите, идентифицирани в Част 2 на настоящия план за управление, осигуряване на условия за контрол и взимане на управленски решения.

3.1. ЗОНИРАНЕ И ФУНКЦИОНАЛНО ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ЗОНИТЕ

3.1.1. Териториално разположение на зоните по чл. 19 от ЗЗТ:

Зона за туризъм и опазване на природното и културно наследство;
Зона на сгради и съоръжения.

Таблица 3.1.1. Разпределение на зоните по площ.

№ на зоната	Наименование на зоната, обхват	Съгласно 33Т Чл.19	Площ ха	% от площта на парка
I	Зона за туризъм и опазване на културното и природно наследство	т. 2	3059.1	87.3
II	Зона на сгради и съоръжения	т. 3	446.8	12.7
всичко			3505.9	100

Териториалното разположение на зоните по т.3.1.1. и т. 3.1.2. е представено на Карта №19 „Зониране“.

В Приложение 3.1(1) е представен Опис на кадастралните номера на ППІ за ДАС Дунав, които влизат в парка

В Приложение 3.1(2) е представен Опис на съответните отдели и подотдели за горските територии за ДАС Дунав в парка.

3.1.2. Основно предназначение на зоните.

Зона I - Зона за туризъм и опазване на културното и природно наследство

Обхват на зоната:

Зоната обхваща естествените и полуестествени екосистеми, горите във фаза на старост, териториите заети от природни местообитания и местообитания на видове целеви за опазване в защитените зони, места за размножаване, почивка и струпване по време на миграция на защитените видове животни, местообитанията на защитените видове растения, АР и паметните на културното наследство съществуващи и новопредвидени маршрути и места за отдих или туристически атракции.

Предназначение:

- Опазване на биологичното разнообразие в екосистемите;
- Опазване и експониране на културно-историческото наследство;
- Развитие на природосъобразен туризъм;

Цел на управление:

- Поддържане на естествени процеси и качества на околната среда за дълъг период от време;
- Опазване на застрашени видове от флората и фауната и на техните местообитания;
- Опазване на ландшафта и на характерни обекти на неживата природа;

- Опазване на археологическите обекти и експонирането, ако е подходящо;
- Опазване качествата и количествата на питейните води за нуждите на населените места;
- Насърчаване и популяризиране на екологично устойчиви икономически дейности, съвместими с целите на управление.
- Осигуряване на условия за отдих и пребиваване на посетители, развитие на специализиран туризъм и спортни дейности, при отчитане на природозащитните цели на територията;
- Създаване на условия за информационно обслужване на посетителите и интерпретации;

Зона II - Зона на сгради и съоръжения

Обхват на зоната:

Зоната обхваща съществуващите пътища, селскостопански и горскостопански сгради, стопански дворове, ферми, сградите за обучение и управление на природния парк, посетителски центрове, рибарници, водоземни съоръжения, вили и сгради за обитаване, сервитути и трасета за електропроводи и водопроводи.

Предназначение:

Ефективно и природосъобразно използване на урбанизираните и застроени имоти.

Цел на управление:

- Предоставяне на възможности за оптимално управление на сградния фонд и техническата инфраструктура;
- Опазване на ландшафта при проектиране и устройване на инфраструктурните обекти;
- Подобряване на управлението на парка;
- Създаване на условия за информационно обслужване на посетителите и интерпретации.

3.1.3. Предвидените връзки със съседните територии за осъществяване на биокоридори, предвид член 10 на директивата за местообитанията са представени в Приложение 3.1.3.

Природен парк „Русенски Лом“ се намира във вътрешността на Защитена зона Ломовете и тя осъществява биокоридор със съседни защитени зони – „Лудогорие“ с код BG0000168 и Лудогорие с код BG0002062, а река Дунав е естествения биокоридор със защитени зони „Батин“ с код BG0000232, „Рибарници Мечка“ с код BG0002024 и „Мартен-Ряхово“ с код BG0000529. По тази причина не са необходими специални мерки за осъществяване на допълнителни биокоридори между Природния парк и съседни територии.

3.2. РЕЖИМИ И НОРМИ

3.2.1. Норми, режими, условия и препоръки общовалидни за територията на целия парк.

На територията на природния парк действа цялото българско законодателство и множество общи административни актове, които регламентират самостоятелно или във взаимодействие човешките дейности. В настоящата точка са включени и разпоредби, чието прилагане в периода на действие на плана е ключово и определящо за постигане на поставените цели.

3.2.1.1. Норми, режими, условия и препоръки за дейностите в горите, земите и водните площи и ползването на природните ресурси, действащи върху цялата територия на природния парк.

РЕЖИМИ

- (1). Забранява се провеждане на гола сеч във всички гори, с изключение на тополовите и нискостеблените гори; сливане на голи, невъзобновени сечища на площ, по-голяма от 1 хектар, в нискостеблените гори, с изключение на акациевите.
- (2). Забранява се сечта около постоянните водни течения, с изключение на изкуствено създадените насаждения, в зони с широчина не по-малка от 15 м, като при необходимост в тях се допуска премахване само на сухи и/или паднали дървета.
- (3). Забранява се сечта в горите в непосредствена близост (в радиус 20 м) до извори, кладенци, каптажи, водопои и други водоизточници, които не са включени в санитарно-охранителните зони, с изключение провеждането на санитарни сечи и принудителни сечи.
- (4). Забранява се извеждането на сечи в горите във фаза на старост, с изключение на случаите на повреди над 50 % (петдесет процента).
- (5). Забранява се извеждането на сечи в горите в радиус от 200 м около туристически хижи и обекти с религиозно значение, както и тези, свързани със съхраняване на културното наследство и националните традиции за местното население (местности, свързани с религиозни вярвания, оброчища, територии, традиционно свързани с провеждането на събори, надпявания, други мероприятия от местен характер), с изключение на отсичането на отделни дървета, представляващи опасност за хора и съоръжения, или провеждането на санитарни и принудителни сечи.
- (6). Забранява се извършването на сечи в горите от местни видове, които водят до намаляване на тяхното площно разпространение или до смяна на видовете.
- (7). Забранява се безпокоене на дивите животни, събиране и унищожаване на яйцата и гнездата на птиците.

- (8). Забранява се късане на цветя, събиране на билки и горски плодове за търговски и промишлени цели.
- (9). Забранява се замърсяване на водите и терените с битови, промишлени и други отпадъци.
- (10). Забранява се премахването на елементи на ландшафта (синори, единични и групи дървета, защитни горски пояси) при ползването на земеделските земи като такива.
- (11). Забранява се залесяването на ливадите и пасищата, както и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения.
- (12). Забранява се използването на пестициди (включително второ поколение родентициди) и торове (с изключение на оборска тор) в пасища и ливади.
- (13). Забранява се нарушаването на естественото състояние на влажните зони и техните брегове, вкл. пресушаване на влажни зони.
- (14). Забранява се бивакуване.
- (15). Забранява се разкриване на кариери, минно-геоложки и други дейности, с които се изменя естествения облик на местността или водния ѝ режим.
- (16). Забранява се повреждане на скалните църкви и други исторически обекти.
- (17). Забранява се ловуване, с изключение на подборен лов в периода септември януари в отдели 36, 37, 68, 69 и 70 и лов на хищници - лисици, чакали, скитащи кучета.
- (18). Забранява се нощна паша.
- (19). Забранява се паша без пастир.
- (20). Забранява се движение на моторни превозни средства извън съществуващите пътища, с изключение на служебни коли на МВР, МОСВ, МК, общинските администрации, РИОСВ, СЦДП, ДПП, за нуждите на стопанисването на земеделските земи и горите от собствениците и ползвателите на имоти в парка, службите за пожарна безопасност и спешна медицинска помощ, при ремонт и реконструкция.
- (21). Забранява се използването на дронове, освен за служебни цели от ДПП Русенски Лом, РИОСВ Русе и ДЛС Дунав Русе.
- (22). Забранява се мото, пара и делта планеризъм.
- (23). Забранява се скално катерене в границите на Природния парк, с изключение на имот 51768.21.55 (подотдел 21/5) по изградената виаферата до Малък Нисовски манастир и по оборудваните маршрути извън Природния парк, но в непосредствена близост до границата на парка – в подотдел 35/7 и имоти 39205.201.220 и 72028.92.265.
- (24). Забранява се създаването на нови ловни просеки и дивечови ниви.

(25). Забранява се събиране, пренасяне и превозване на трюфели до приемане на съответната нормативна база.

(26). Забранява се всякаква дейност, причиняваща шум над 40 децибела, с изключение на регулярни дейности, свързани с косенето на ливади, дърводобива, залесяването и лова, както и при спасителни акции, пожари, бедствия, аварии, ремонт и реконструкции.

(27). За всички земеделски територии се установява режим на превантивна защита по чл. 10, ал. 3 от ЗУТ, с който се запазва фактическото им ползване, без да се влошават техните качества. Режимът не се отнася за земите по §4 от Преходни и заключителни разпоредби на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи. Промяна на предназначението на поземлени имоти земеделските територии се допуска по изключение за:

1. изграждане на обекти на транспортна инфраструктура;
2. изграждане на друга техническа инфраструктура и на комуналното стопанство, включително хидромелiorативни мрежи и съоръжения, свързани с тяхната експлоатация;
3. изпълнение на дейности и строителство, свързани с опазването и експонирането на обекти на недвижимото културно наследство.

(28). За всички горски територии в парка се установява режим на превантивна защита по чл. 10, ал. 3 от ЗУТ, с който се запазва фактическото им ползване, без да се влошават техните качества. В тях не се допуска строителство, с изключение на елементи от техническата инфраструктура, както и на обектите по чл. 153, ал. 1 от ЗГ, чието изграждане не се смята за строителство.

(29). За животинските видове гургулица (*Streptopelia turtur*) и чавка (*Corvus monedula*) се забраняват:

1. всички форми на умишлено улавяне или убиване на екземпляри с каквито и да е уреди, средства и методи;
2. преследване и обезпокояване, особено през периодите на размножаване, отглеждане на малките, презимуване и миграция;
3. унищожаване или вземане на яйца, включително в случаите, когато те са изоставени; разрушаване, увреждане или преместване на гнезда;
4. увреждане или унищожаване на места за размножаване, почивка и струпване по време на миграция;
5. вземане на намерени мъртви екземпляри;

(30). За растителният вид четириръба жълтуга (*Genista tetragona*) се забраняват:

1. брането, събирането, отрязването, изкореняването или друг начин на унищожаване на екземпляри в неговата естествена област на разпространение;
2. притежаването, отглеждането, пренасянето, превозването и предлагането за продажба или размяна на взети от природата екземпляри.
 - (31). Забранява се извоза на дървесина и преминаването на транспортни средства по временни пътища, разположени на първа заливна тераса.
 - (32). Забранява се извоза на дървесина и преминаването на транспортни средства по временни пътища, разположени по в близост на речните корита.
 - (33). Забранява се извоз и транспортиране на дървесина и селскостопанска продукция, както и ползване на АТВ по горските и селскостопански пътища при преовлажняване на почвата (в следствие на обилни валежи от дъжд, снеготопене и др.), при което се образуват коловози над 15 см.
 - (34). Забранява се премахване на биотопни дървета с гнезда, хралупи и/или с индикации, че са обитавани от защитени или целеви за опазване видове, описани в т. 1.15.

НОРМИ

- (35). При провеждане на сечи се запазват стояща и лежаща мъртва дървесина и загиващи дървета, които са не по-малко от 8% от запаса на насаждението преди сечта, с изключение на насаждения от I клас на пожароопасност.
- (36). При провеждане на отгледните сечи не се допуска еднократно отсичане на повече от 30 % от запаса на насаждението, с изключение на случаите, когато се прилагат схематични методи на отгледната сеч.
- (37). Забранява се складиране на остатъци от сечта (клони, връшки и др.) на разстояние по-малко от 5 метра от водните течения.
- (38). За гнездата на египетски лешояд, малък креслив орел, малък орел, орел змияр, скален орел и черен щъркел се определя зона, с радиус от минимум 500 метра, в която не се провеждат горскостопански мероприятия и се ограничават туристическите и други дейности, които могат да предизвикат обезпокояване през размножителният период от 1 март до 15 август.
- (39). За гнездата на дневните грабливи птици, невключени в предходната норма, се определя зона, с радиус от минимум 300 метра, в която не се провеждат горскостопански мероприятия през размножителният период от 1 март до 15 август. - от 1 март до 15 август.
- (40). Възобновителните сечи при дъбови високостъблени гори (без церови) да започнат след 140 години, а за церови високостъблени гори - след 110 години.
- (41). Собствениците на строежи са длъжни да ги поддържат в техническо състояние, отговарящо на основните изисквания по чл. 169, ал. 1 и 3 на ЗУТ, да не извършват

и да не допускат извършването на промени в тях, които водят или могат да доведат до влошаване на проектните нива на съответствие с изискванията за целия строеж или за отделни негови характеристики. Кметът на общината издава заповед за премахване на строежи, които поради естествено износване или други обстоятелства са станали опасни за здравето и живота на гражданите, негодни са за използване, застрашени са от самосрутване, създават условия за възникване на пожар или са вредни в санитарно-хигиенно отношение и не могат да се поправят или заздравят.

- (42). Собствениците на съществуващи водноелектрически съоръжения, бендове и прагове са длъжни да изградят или реконструират рибни проходи, осигуряващи миграции на рибите, след преценка за съответствие с плановете за управление на речните басейни, извършена от директора на басейновата дирекция, на базата на информация за резултатите от изгълен мониторинг на риби, актуални хидроложки данни и документацията на изградените съоръжения, предоставена от собствениците/ползвателите на обектите.
- (43). Собствениците и лицата, стопанисващи водноелектрически съоръжения, бендове и прагове, и собствениците на водните обекти по чл. 3, ал. 1, т. 2 от ЗРА са длъжни да поддържат воден стълб от мин. 0.5 m в най-дълбоките участъци през периода от 15 април до 31 май, с цел опазване на хвърления хайвер, освен когато се налага аварийно изпускане на водата..

УСЛОВИЯ

- (44). Биотопни дървета с гнезда, храпуци и/или с индикации, че са обитавани от защитени или целеви за опазване видове, описани в т. 1.15, се запазват при маркирането и сеч.
- (45). При планиране и провеждане на лесовъдски мероприятия да се осигури запазването на ключови елементи на биоразнообразието (дървета с храпуци, дървета с изсъхнали големи клонове и/или върхове, единични или групи стари дървета и др.).
- (46). Лицата, извършващи стопански дейности, при които се образуват отпадъчни води, са длъжни да изградят необходимите пречиствателни съоръжения в съответствие с изискванията за заустване във водния обект, когато на съответната територия няма изградена канализационна система.
- (47). За всички обществени местни водоизточници (чешми), за които няма установени и изградени санитарно-охранителни зони (СОЗ), Дирекцията на природния парк ги привежда в съответствие с разпоредбите на Наредба № 3 за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води,

- използвани за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди (обн., ДВ, бр- 88 от 2000 г.) в срок от 3 (три) години от влизане в сила на настоящия ПУ.
- (48). Учредените СОЗ по стари нормативни актове около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване се привеждат към изискванията на Наредба № 3/2000 г. по отношение границите и охранителните режими в пояси II и III в срок до 5 години от приемането на настоящия План.
- (49). В изпълнение на нормите по т. (38), (39) и условието по т.(44), в годината, предшестваща ползването, в рамките на маркирането и текущата година, Дирекцията на Природния парк извършва проверка за наличие на биотошни дървета с гнезда, хралупи и/или с индикации, че са обитавани от защитени или целеви за опазване видове и изготвя предписания за провеждането на горскостопански мероприятия, туристически и други дейности, които могат да предизвикат обезпокояване.
- (50). След прекратяване на горскостопанските и селскостопанските дейности да се извършва рехабилитация на нарушените терени и нестабилизираните пътища.

ПРЕПОРЪКИ:

- (51). В рамките на действие на плана, всички разрушени, неизползваеми съоръжения за ползване на води или представляващи препятствие за миграцията на водните организми да бъдат обезопасени и разчистени.
- (52). Да се поддържа и представя актуална информация от страна на ДПП за питейните качества на всички достъпни за посетителите водоизточници в границите на парка.

3.2.1.2. Режими и условия за развитието на инфраструктурата и строителството, действащи върху цялата територия на природния парк.

РЕЖИМИ:

- (53). Забранява се унищожаване, увреждане, преместване на обекти и съоръжения от административната, туристическата и информационната инфраструктура.
- (54). Забранява се паленето на огън на територията на парка, с изключение на териториите в зона сгради и съоръжения и части от територии в зона за туризъм и опазване на природното и културно наследство, посочени в режим (59)

УСЛОВИЯ:

- (55). Всички архитектурни елементи и съоръжения от туристическата инфраструктура се проектират и изграждат от естествени материали – камък и дърво.

- (56). Поставяне на всякакъв вид знаци и обозначения, свързани с туристическата и информационна инфраструктура, извън предвидените в действащата нормативна уредба се извършва от Дирекцията на парка или от нейно име.
- (57). Изграждането на нови линейни обекти от електропреносната система при технически възможности да се извършва по подземен способ с цел намаляване широчината на просеките, опазване на биологичното разнообразие и ландшафта.

3.2.2 Специфични норми, режими, условия и препоръки за отделните зони

3.2.2.1. За Зона за туризъм и опазване на природното и културно наследство:

РЕЖИМИ

- (58). Забранява се пашата на домашни животни, извън регламентирания пасища и извън следните горски територии:

Землище Иваново: 20/а,б,в,г,д,е,ж,з,и,к,л,м,н,о,п,р,с,т,ф,1,2,3,4,5,6,7,8,11;

Землище Нисово: 39/д; 40/а,б,в,г,д,и,3,4; 41/а,ж,з,и,н,п,т,у,ф,х,1,2,4,5,6,7,8,9,10;

42/е,и,о,х,ю,я,а1,б1,в1,з1,1,5; 67/а,б,в,г,д,е,ж,з,и,1,2,3,4,5,6,7,8;

68/а,б,в,г,д,е,ж,з,о,п,р,с,т,у,ф,х,ц,ч,ш,1,3; 69/а,б,в,г,д,е,ж,з,и,к,1,2,3;

70/а,б,в,г,д,е,ж,з,и,к,л,м,н,о,п,р,1,2,3,4,5; 71/д,м,3; 88/а,б,в,г,н,ф,х,ш; 89/а,б,в,г,д,1,2,3;

90/а,б,в,г,д,е,ж,з,и,к,л,м,н,о,п,р,с,т,1,2,3,4,5; 91/а,б,в,г,д,е,1,2; 92/а,б,в,г,д,е,ж,1,2,3,4;

Землище Сваленик: 46/а,б,в,г,д,е,з,и,к,л,о,ф,ц,1,3,4,9; 47/а,б,в,г,д,1,2,3,4,5,6;

60/а,б,в,г,д,е,ж,з,и,п,р; 61/а,б,в,г,д,е,з,м,о,1,3,4; 62/а,б,в,д,з,1,2,3,4,5,6; 63/а,б,в,г,д,е,ж,1,2,3;

64/а,б,в,д,з,3,4; 65/а,б,в,г,д,е,3; 66/а,д,е,2,4; 247/а,ж,5;

Землище Табачка: 21//б, у,ф,5,6

Землище Червен: 28/к,р,ш; 33/а,б,в,г,д,е,ж,з,к,л,м,н,о,п,р,с,т,1,2,3; 34/н,7; 41/ц;

42/г1,д1,е1,ж1; 43/б,в,г,д,м,п,р,с,т,у,ф,ш,щ,ю,1,2; 44/б,г,д,л,н,о,п,с,т,1;

Землище Щръклево: 71/а,б,в,г,з,и,л,1; 72/а,б,в,г,д,е,ж,1,2,4; 73/а,г,ж,3,4; 76/б,в,г,д,е,ж,1;

93/а,ж,в,г,д,е,ж,з,1,2,3,4,5,6;

- (59). Забранява се палене на огън и изграждане на съоръжения за обслужване на туристите (маси, пейки, огнища, заслони), с изключение на предвидените за това места, в следните имоти: 56441.0.334, 56441.0.630, 56441.0.631, 56441.0.669, 56441.0.670, 56441.0.671, 56441.0.672, 56441.82.114, 56441.82.115, 56441.82.131, 80443.0.160, 80443.0.161, 80443.0.162, 80443.68.1, 80443.68.2, 80443.68.3, 80443.68.4, 80443.68.5, 80443.68.6, 80443.68.7, 80443.68.8, 80443.68.9, 80443.68.10, 80443.68.11, 80443.68.12, 80443.68.13, 80443.68.14, 80443.68.15, 80443.68.16, 80443.68.17, 80443.68.18.

- (60). За археологическите обекти регистрирани в „Археологическа карта на Република България“ се забраняват всякакви дейности, които нарушават целостта на земният пласт, с изключение на разрешените по законовия ред археологически проучвания.

НОРМИ

- (61). Забранява се обособяването на пчелини на разстояние по-малко от 20 метра от туристическите маршрути.
- (62). Забранява се косене на ливадите преди 15 юни.

ПРЕПОРЪКИ

- (63). Коситбата да се провежда от средата към края на ливадата, с цел опазване на орнитофауната.
- (64). Изграждане на площадки за подхранване и волиери за адаптация преди освобождаване в природата за дневни грабливи птици.

3.2.2.2. За Зоната за сгради и съоръжения:

РЕЖИМИ:

- (65). Забраняват се производствени дейности, замърсяващи околната среда.
- (66). Допуска се ремонт и реконструкция на съществуващи сгради и съоръжения, в това число техническата инфраструктура и изграждане на нова техническа инфраструктура

ПРЕПОРЪКИ:

- (67). Препоръчва се поддържане на рибарниците и контрол на тяхното техническо състояние от гледна точка на управление на риска от наводнения и опазването на биоразнообразието.

3.2.3. Препоръки за организацията на управлението за постигане целите на Плана за управление на ПП „Русенски Лом“

- ⇒ Препоръчва се на основание чл. 17, ал. 1 от Закона за културното наследство (ЗКН) кметовете на общините да инициират пред компетентния орган и оказват съдействие за изпълнението на процедури по ЗКН за актуализация на списъците и окончателна класификация и категоризация на недвижимите културни ценности в общината и определяне на конкретни режими за опазването им, включително определяне на статут „историческа зона“ на част от територията на ПП „Русенски Лом“ с концентрация на недвижими културни ценности, съгласно „Териториална програма Иваново - Червен“.
- ⇒ Препоръчва се създаване на Консултативен съвет към ДПП „Русенски Лом“.

- ⇒ ДПП РЛ да поеме отговорност по управлението на ЗЗ „Ломовете“ BG0000608, ЗЗ „Ломовете“ BG0002025, ЗЗ „Калимок-Бръшлен“ BG0000377 и комплекс „Калимок“ BG0002030 до приемането на ЗИД на ЗБР, с което се очаква да се посочат органите за управление на защитените зони.
- ⇒ В случай, че ПП „Русенски Лом“ бъде номиниран за Геопарк на ЮНЕСКО, ДПП да поеме функциите на управително тяло на геопарка.
- ⇒ Числеността на персонала на ДПП РЛ да се увеличи с 2 щатни бройки за горски инспектори.

В Приложение 3.2. са представени Забрани, норми и условия, приложими за територията на парка, произтичащи от нормативни документи и общи административни актове валидни към момента на изработване на настоящия План за управление.

ЧАСТ 4:

ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ

4.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ

Приоритетни направления за 10 годишния период на действие на Плана са определени на базата на направените характеристики и оценки, определените потенциални стойности и възможности за реализация на поставените цели, съответстващи на национални и международни документи, както и на одобрената от Консултативния съвет визия. (С настоящия план се предвижда отново да се създаде Консултативен съвет)

Подреждането на описаните направления за управление на парка по приоритетност е направено според оценката, респ. броя на точките, определени за ограниченията/заплахите в Част 2: Таблица 2.3. Оценка на ограниченията и заплахите.

Опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие

Запазване на съществуващите естествени местообитания и съобщества и по-специално, включените в Директивата за местообитанията на ЕС, чрез:

Мониторинг на състоянието и промените на тревните съобщества вследствие на захрастяване и рудерализация чрез залагане на постоянни площи;

Поддържане на съществуващите и създаване на нови тревни съобщества;

Мониторинг на разпространението на инвазивни видове (дървесни и тревисти), които представляват пряка и косвена конкуренция на местните видове;

Мониторинг на състоянието на местообитанията, с особен акцент върху приоритетните;
Прилагане на система от лесовъдски дейности, насочени към увеличаване на площта на алувиалните заливни гори и подобряване на възрастовата структура във всичките горски местообитания

Опазване, поддържане и възстановяване на популации на видове

Възстановяване на популацията на египетския лешояд;
Спиране намаляването и възстановяване на популациите на приоритетните видове бозайници, птици, влечуги, земноводни, риби и безгръбначни животни (виж т. 1.21.6.3.);
Осигуряване на биокоридори за водните организми чрез премахване на миграционни бариери;
Поддържане на рибарниците и другите влажни зони;
Ограничаване действието на ключови лимитиращи фактори за фауната – използване на отрови, пестициди, електропроводи и др.;
Контрол на браконьерство и нерегламентиран добив на ресурси (напр. трюфели);
Опазване на територии и местообитания, значими за индикаторните видове;
Мониторинг на състоянието на популациите на приоритетните за опазване видове.

Запазване естествеността на типичните елементи на ландшафта

Определяне на мерки за възстановяване на ливади и изоставени ниви, обрасли с храсти, коприва и др. рудерални видове;
Идентифициране и оценка на ландшафта, с цел поставяне на база за дългосрочни действия, насочени към защита и подобряване на ландшафта.

II. Постигане на баланс между опазване и устойчиво ползване на ресурсите

Опазване, поддържане и/или възстановяване на горско-дървесните ресурси

Постепенна замяна на хибридните тополи с местни видове;
Постепенна трансформация на акациевите култури в насаждения съставени от местни дървесни видове;
Даване на приоритет на възобновителните сечи за превръщане на издънковите дъбови насаждения в семенни;
Опазване на биотопните дървета в парка;
Изготвяне на интегриран план за поддържане на крайречната горска растителност във връзка с управление на риска от наводнения;
Установяване на традиционни начини на земеползване.
Определяне стойността на екосистемните услуги, които паркът предлага.

Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм.

Социализация на повече обекти на културното наследство с цел туризъм – осигуряване и поддържане на достъп, обозначаване, осигуряване на информация и пр.
Предлагане на интерпретация за посетителите;

Разработване на още интересни стари обичаи под формата на демонстрации;
Поддържане на постоянен достъп до обектите от интерес;
Развитие на повече прояви/по-активен културен живот в парка и прилежащите територии, особено такива с туристическа насоченост.

Изграждане на капацитет и усъвършенстване на управлението на ДПП „Русенски Лом“.

Изграждане на широка обществена подкрепа за ПП, чрез Обезпечаване функционирането на Консултативния съвет за парка
Системно обучение на постоянния персонал на парка и на доброволците:
Интегриране на отговорностите на ДПП към ЗМ “Калимок Бръшлян“ в структурата на администрацията на парка;
Развитие на трансгранично сътрудничество в граничните защитени територии в България и Румъния;
Подбор на подходящи международни оценки и членства в организации, които да позволят интернационализиране на познанието и признанието на стойността на природния парк.

4.2. ПРОГРАМИ

Програмите са обвързани с определените главни и второстепенни цели. Те дават насоки за проекти и дейности, които:
Са подбрани на базата на критериите за приоритетност, определени в т. 4.1;
Водят до преодоляване на заплахи и ограничения за постигане на управленските цели, определени в *Таблица 2.3*;
Осигуряват развитие на парка в съответствие с предназначението му, като цяло и на отделни негови зони.

Към всяка програма е предложен План за действие, който конкретизира необходимите за реализирането на Програмата проекти и дейности, по отношение на тяхната цел/очакван резултат, обект на прилагане и метод.

Приоритетните проекти от всяка програма са включени в работния план т.4.3.
Всички проекти трябва да се въведат в ГИС системата на парка и да бъдат своевременно актуализирани.
Препоръчително е продължителността за изпълнение на предвидените програми да не е повече от 5 години. За тези, които са свързани с изпълнението на мониторингови дейности е препоръчително те се извършват периодично - ежегодно или на двугодишен период.

Дейности, които ще се изпълняват пряко от служители на Дирекцията в рамките на служебните им задължения, са включени в “Оперативни задачи”, т.4.4.

За периода на действие на Плана, са определени за изпълнение следните програми:

I. Програма:	Дългосрочен мониторинг на биологичното и ландшафтно разнообразие в ПП „Русенски Лом”.
II. Програма:	Управление на горите и земеделските земи, насочено към опазване на биологичното разнообразие в ПП „Русенски Лом“
III. Програма:	Повишаване на икономическите ползи за местното население, чрез балансирано ползване на ресурсите в ПП „Русенски Лом”.
IV. Програма:	Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм в ПП „Русенски Лом” и прилежащите територии.
V. Програма:	Усъвършенстване политиката на управление и специализирана охрана на парка.

4.3. ПРОЕКТИ

I ПРОГРАМА:

ДЪЛГОСРОЧЕН МОНИТОРИНГ НА БИОЛОГИЧНОТО И ЛАНДШАФТНО РАЗНООБРАЗИЕ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ”

Контекст:

Целта на мониторинга е да бъдат идентифицирани, при възможност проследени, негативните влияния, засягащи ключови видове, съобщества, местообитания, екосистеми и ландшафти. Всички получени резултати следва периодично да бъдат въвеждани в базата данни на парка.

Получените резултати могат да се използват като сравнителна стойност за оценка на естествеността на другите ландшафти и екосистеми в парка, вкл. извън неговите граници.

Обект на наблюдение и документиране са:

Процесите на естествено развитие на екосистеми, местообитания и видове;

Процесите на възстановяване на нарушени в миналото екосистеми;

Социално-икономическите процеси в района – стопанска дейност, туризъм, развитие на населените места.

Програмата е свързана със следните цели:

Запазване на съществуващите естествени местообитания и съобщества и по-специално, включените в Директивата за местообитанията на ЕС

Опазване, поддържане или възстановяване на популации на индикаторни или такива с природозащитна стойност видове.

Запазване естествеността на типичните елементи на ландшафта и възстановяване на нарушени територии

Насоки и изисквания за извършване на мониторинг:

Дългосрочният мониторинг за опазване на биологичното разнообразие се извършва на три взаимосвързани нива.

I. Базов мониторинг на ключови индикатори за биоразнообразие

Това включва оценка на състоянието на важни природни местообитания и видове, като се вземат предвид националните изисквания, относно мониторинга на биоразнообразието и целите на управление. Мониторингът може да се извършва от персонала на ДПП или от външни експерти, когато е необходимо. Резултатите от мониторинга ще се използват за определяне доколко съществуващите управленски дейности трябва да се променят (и ако да – в каква посока), като част от периодичния процес на преглед на Плана за управление (т.нар. адаптивно управление).

Резултатите от проведения мониторинг на видове и природни местообитания ще се предоставят и на Изпълнителна агенция по околна среда за включване в Националната база данни към Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМСБР).

II. Мониторинг на въздействието на управленските намеси

Това включва оценка на реалните резултати от специфични управленски дейности, спрямо планираните такива. Дейностите могат да са определените в този План за управление (напр. Прилагане на система от лесовъдски дейности, насочени към спиране на сукцесионни процеси, свързани с разпространението на инвазивни видове или да произтичат от резултатите от базовия мониторинг, описан по-горе (напр. транс-локация на даден вид или премахване на определена заплаха) или от конкретно явление (виж по-долу). Мониторингът може да се извършва от служителите на ДПП или от външни експерти, когато е необходимо.

III. “Рутинен” мониторинг и мониторинг на явленията

Това включва системното отчитане на случайни наблюдения, извършени от персонала на ПП, охраната на парка или други лица, например появата на рядка мигрираща птица, нетипично поведение на дадено животно или ранният цъфтеж на определено растение.

Другият аспект на това ниво на мониторинг е отчитането на инциденти, които могат да окажат влияние върху управлението, напр. наводнения, пожари, депониране на отпадъци или разпространение на болести.

Финансирането за мониторинговата програма ще бъде осигурено от различни източници, според всеки конкретен аспект: националното правителство, местните власти, университети и институти, НПО или външни ресурси. Все пак всички мониторингови дейности в природния парк следва да се координират и подкрепят от администрацията на ПП, а всички резултати да бъдат отчитани пред нея.

Посочените по-долу проекти са групирани по:
А. ВИДОВЕ И МЕСТООБИТАНИЯ
Б. АБИОТИЧНИ ФАКТОРИ
В. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОЦЕСИ

Проекти по програма I:
Дългосрочен мониторинг на биологичното и ландшафтно разнообразие в ПП
“РУСЕНСКИ ЛОМ”

А. ВИДОВЕ И МЕСТООБИТАНИЯ

№	Проект/ Дейност	Цел и очаквани резултати	Метод
1	Мониторинг на състоянието и промените на тревните съобщества, вследствие на захрастяване и рудерализация, чрез залагане на постоянни мониторингови обекти	Информация за състоянието и тенденциите. Възможности за възстановяване на природните местообитания. Информация за флукуационни и сукцесионни процеси.	Проверки на определените територии, актуализация и анализ на данните. Нанасяне на данните във вид удобен за управлението и охраната на ПП, като се ползва ГИС. Изследвания, на базата на фотоснимки и сателитни снимки, проби от постоянни трансекти, постоянни точки за наблюдение. <i>Забележка: Предложения за мониторингови обекти са посочени в Приложение № 1.12.1(2) списък „Природни местообитания за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти“</i>
2.	Мониторинг на състоянието и промените на горските съобщества, вследствие на промяна в състава и състоянието, чрез залагане на постоянни мониторингови обекти	Информация за състоянието и тенденциите. Възможности за възстановяване на природните местообитания. Информация за флукуационни и сукцесионни процеси.	Проверки на определените територии, актуализация и анализ на данните. Нанасяне на данните във вид удобен за управлението и охраната на ПП, като се ползва ГИС. Изследвания, на базата на фотоснимки и сателитни снимки, проби от постоянни трансекти, постоянни точки за наблюдение. <i>Забележка: Предложения за мониторингови обекти са посочени в Приложение № 1.12.1(2) списък „Природни местообитания за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти“</i>

3	Мониторинг и контрол на разпространението на инвазивни видове (дървесни и тревисти), които представляват пряка и косвена конкуренция на местните видове;	Информация за състоянието и тенденциите. Превенция и ограничаване на разпространението на чужди инвазивни видове на нови територии, чрез прилагане на система от мерки, включваща също така и недопускане на навлизане на нови за територията инвазивни чужди видове	Периодични наблюдения в съседни местообитания за установяване и контрол на разпространението на инвазивните видове. Разработване на план за действие при установяване разширяване на разпространението на инвазивните видове.
4	Мониторинг на състоянието на растителните видове, с особен акцент върху приоритетните за опазване.	Подробна информация за състоянието, плътността и възрастовата структура на ценопопулациите на приоритетните за опазване видове, като основа за тяхното опазване и управление.	Обучение на персонала и охраната в разпознаване на консервационно значими видове на терен. Отчитане промени в популациите (плътността и обилното, възрастовата структура) на видовете. Въвеждане на данните във вид удобен за управлението и охраната на парка, като се ползва ГИС. <i>Забележка: Предложения за мониторингови обекти са посочени в Приложение № 1.14.2.(2) Списък „Растителни видове за мониторинг със съответните координати на мониторинговите обекти“</i>
5	Мониторинг на състоянието на дневните грабливи птици и черен щъркел в парка и защитена зона Ломове (BG0002025)	Осигуряване на информация за дейностите по опазване на дневните грабливи птици и черния щъркел. Прилагане на нормите за предотвратяване на безпокойство и други отрицателно действащи фактори.	Провеждане на целеви периодични проучвания за цялата територия на парка и защитена зона Ломове (BG0002025), ежегодни, двукратно през размножителния период чрез комбинация от точкови и трансектни наблюдения и еднократно през есенно-зимния сезон за откриване на нови гнезда чрез трансектни наблюдения. Прилага се Методика за мониторинг на гнездящите видове птици към Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие.
6	Мониторинг на състоянието на индикаторни горски видове птици с приоритет кълвачовите птици в парка.	Осигуряване на липсващата понастоящем информация за видов състав, численост и плътност на индикаторни горски видове птици. Картиране на значимите за птиците горски територии и набелязване на мерки за тяхното стопанисване.	Прилага се два пъти в две последователни години, общо в четири години. Препоръчва се този мониторинг да се проведе през втората и третата година от периода на действие на настоящия план, както и през седмата и осмата година. Използва се Методика за мониторинг на гнездящите видове птици (кълвачови птици) и Методика за мониторинг на обикновени видове птици към Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие
7	Мониторинг на гнездящите птици и приоритетните за опазване птици,	Изясняване на тенденциите в числеността и идентифициране на лимитиращите фактори за целевата група.	Препоръчва се да се проведе двукратно през четвъртата и деветата година от периода на действие на настоящия план. Използва се Методика за мониторинг на гнездящите видове птици и Методика за мониторинг на обикновени видове птици към Национална

	невключени в предходните проекти.		система за мониторинг на биологичното разнообразие. Картирание на гнездовите находища на бухала.
8	Мониторинг на състоянието на уязвимите видове бозайници на открити тревни местообитания в парка и прилежащите територии	Осигуряване на информация за потенциални заплахи по отношение опазването на уязвимите видове бозайници на открити тревни местообитания в парка и прилежащите територии	На всеки две години се извършва инвентаризация, двукратно през сезона, на всички известни колонии на лалутери в парка и прилежащите територии. Прилагат се съответните видови методики съгласно Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие.
9	Мониторинг на прилепите в парка и прилежащите територии	Осигуряване на информация за потенциални заплахи по отношение опазването на прилепите в парка и прилежащите територии	Ежегодна лятна и зимна инвентаризация на пещерните прилепни колонии. Ежегодно идентифициране на дървета с хралупи и други значими местообитания за прилепи извън пещерите. Прилагат се Методика за мониторинг и оценка на състоянието на пещеролюбиви видове прилепи съгласно Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие.
10	Мониторинг на уязвимите земноводни и влечуги и потенциалния инвазивен вид червенобуза костенурка	Осигуряване на информация за потенциални заплахи по отношение опазването на земноводните и влечугите в парка. Включва се целенасочено търсене на видовете жълтокоремник, пъстър смок и червенобуза костенурка	Прилага се Методика за мониторинг на земноводни и влечуги съгласно Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие. Препоръчва се двукратно приложение на петата и десетата година от периода на действие на настоящия план.
11	Мониторинг на овалната речна мида и рибата горчивка	Осигуряване на информация за състоянието на вида и качеството на водата	Трансектни пробонабирания във всички речни участъци на територията на защитена зона Ломовете (BG0000608) съгласно Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие. Препоръчва се двукратно провеждане на мониторинга през първата и петата година от периода на действие на настоящия план.

Б. АБИОТИЧНИ ФАКТОРИ - ПРЕПОРЪЧИТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ЗА КОИТО АДМИНИСТРАЦИЯТА НА ПП «РУСЕНСКИ ЛОМ» МОЖЕ ДА ОКАЗВА СЪДЕЙСТВИЕ

№	Проект/ Дейност	Цел и очаквани резултати	Метод
1	Подготовка на кандидатурата на ПП „Русенски Лом“ за Геопарк на ЮНЕСКО.	В препоръките на Съвета на Европа за опазване на геоложкото наследство Res(2004)3 се казва че Европейският геопарк трябва да включва <i>достатъчна площ за истинско териториално-икономическо развитие, главно чрез геотуризм.</i> Всяко разширяване на площта ще доведе до включване на нови ценни обекти от геоложки, археологически, екологичен, културен и духовен интерес. <i>(Например с разширяването на площта в нея ще попадне пещерата „Орлова Чука“.)</i>	Процедурата, която трае поне 1 година, изисква добре дефинирана територия със строго определени граници, ясна концепция и план за развитие, както и управително тяло на геопарка. Геоложките характеристики удовлетворяват изискванията за Геопарк на ЮНЕСКО. С опита и капацитета на нашата геоконсервационна общност, която е част от Европейската асоциация за опазване на геоложкото наследство, ПП „Русенски Лом“ може да придобие логото на ЮНЕСКО още в следващите две-три години. За това е необходимо да се мобилизира националния ресурс в областта на геоконсервацията и да се привлече вниманието на вземащите решения държавни и местни институции.

В. СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОЦЕСИ

№	Проект/ Дейност	Цел и очаквани резултати	Метод
1	Мониторинг на процесите в територии след нарушения от естествен и антропогенен характер	Определяне на ефективни възстановителни мерки за нарушени терени от антропогенно натоварване и строителство на съоръжения или след природни бедствия	Организиране на стационарни за мониторинг или постоянни пробни площи за наблюдения на процеси в основните типове местообитания Отчитане на резултатите след рекултивационни работи Редовна актуализация на данните в ГИС
2	Периодичен мониторинг на посетителския поток	Отчитане броя на посетителите в района и тяхното влияние върху природния комплекс	Регистриране и оценка на посещаемостта, отчитане на броя, вида на отдиha, възрастова структура, интересите на посетителите и начина на ползване на различните зони от парка, актуализиране на база данни.
3	Мониторинг на нарушенията и конфликтите при ползване на парка	Установяване на вида на нарушенията и тенденциите в техния брой; Намаляване броя на нарушенията; Смекчаване на основните конфликти. Установяване на противостоящи интереси по повод бъдещото ползване на ПП „Русенски Лом“, въз основа на дългосрочната визия за парка.	Изготвяне на публичен регистър, в който да се записват регистрирани нарушения. Обсъждане със заинтересованите страни възникнали или очаквани конфликти.

II ПРОГРАМА

УПРАВЛЕНИЕ НА ГОРИТЕ И ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ, С АКЦЕНТ ВЪРХУ ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ“

Контекст:

Територията на ПП Русенски Лом не е компактна и това е сериозна предпоставка за влияние на ползванията на съседни територии върху екосистемите в парка. Негативните икономически тенденции имат отрицателно въздействие върху горските екосистеми, поради интензифициране на химизацията в селското стопанство за териториите граничещи с парка. Най-пряко негативно въздействие върху фауната на парка е широкото използване на инсектициди и родентициди, използване на отрови срещу наземни хищници.

В последните години се наблюдава неправилно събиране на липов цвят, билки, гъби и др. Специфичен проблем е стихийно разрастване на събирането на трюфели. Това налага да се упражнява строг контрол по отношение на ползването за да не се нарушава устойчивостта на находищата на видовете, обект на ползване.

Програмата е свързана със следните цели:

Опазване, поддържане или възстановяване на популации на индикаторни видове.

Запазване естествеността на типичните елементи на ландшафта.

Опазване, поддържане и/или възстановяване на дървесните и недървесните ресурси.

Проекти по програма II:

Управление на горите и земеделските земи, с акцент върху опазване на биологичното разнообразие ПП “РУСЕНСКИ ЛОМ”

№	Проект/ Дейност	Цел и очаквани резултати	Метод
1	Картиране на местообитание 7220* Извори с твърда вода с туфести формации на територията на ПП Русенски Лом.	Точно уставяване на локациите на местообитанието и нанасянето му в географската информационната система на парка. Опазване на приоритетно местообитание и поддържане на благоприятен природозащитен статус.	Проверки на определените територии, актуализация и анализ на данните. Нанасяне на данните във вид удобен за управлението и охраната на ПП, като се ползва ГИС.
2	Възстановяване на местообитание 91E0* Алувиални гори с <i>Alnus glutinosa</i> и <i>Fraxinus excelsior</i>	Постепенна подмяна на териториите заети с хибридни тополи по речните тераси с местни видове.	Провеждане на адекватни лесовъдски мероприятия за постепенна подмяна на хибридните тополи, вкл. и

	(<i>Alno-Pandion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>) на местата по речните тераси, заети с хибридни тополи.	Постигане на благоприятно природозащитно състояние на горските природни местообитания, по отношение на площите, структурата на насажденията, количеството мъртва дървесина, горите във фаза на старост.	залесяване с местни видове и толериране на естественото им възобновяване.
3	Постепенна трансформация на култури от чуждоземни видове в насаждения съставени от местни дървесни видове.	Постепенна подмяна на акациевите и гледичиевите култури в насаждения съставени от местни видове. Ограничаване на разпространението на акацията в съседни територии и местообитания.	Провеждане на адекватни лесовъдски мероприятия за постепенна подмяна на акациевите и гледичиевите култури, вкл. и залесяване с местни видове и толериране на естественото възобновяване на местните видове..
4	Почистване на храсти в избрани полигони на местообитание 6250* Панонски льосови степни тревни съобщества в долината на река Черни Лом в участъка между село Червен и местност Смесите.	Възстановяване и поддържане на приоритетно местообитание. Постигане на благоприятно природозащитно състояние на тревно природно местообитание, по отношение на площите, структурата и видовия състав.	Провеждане на адекватни технически мероприятия за възстановяване на естествения характер на местообитанието (вкл. почистване на храсти).
5	Почистване на храсти и извършване на косене в полигоните на местообитание 6510 Низинни сенокосни ливади в долината на река Мали Лом, между селата Нисово и Сваленик.	Възстановяване и поддържане на приоритетно местообитание. Постигане на благоприятно природозащитно състояние на тревно природно местообитание, по отношение на площите, структурата и видовия състав.	Провеждане на адекватни технически мероприятия за възстановяване на естествения характер на местообитанието (вкл. почистване на храсти и косене).
6	Възобновяване на защитения вид Сибирска телчарка (<i>Polygala sibirica</i>) и подсилване на популацията на вида в ПП Русенски Лом.	Поддържане и подсилване на популацията на вида и укрепване на находищата. Опазване на вида и разширяване на неговото разпространение на територията на парка.	Проучвания за семенното възобновяване и лабораторни опити за получаване на нови растителни екземпляри от вида. Разселване в съществуващите находища и подпомагане за разширяване на разпространението му.
7	Възстановяване на популацията на египетския лешояд в ПП Русенски Лом	Възстановяване на едно от най-значимите находища на вида в национален и регионален план. Дейността ще подпомогне цялостното опазване на дневните грабливи птици в парка.	Изготвяне на план за възстановяване на вида, включващ: Изкуствено подхранване; Борба с използването на отрови и други пестициди; Подсилване на популацията чрез освобождаване на птици, отгледани в изкуствени условия –

			осигуряване на допълнителни малки в гнезда на диви птици, освобождаване на нулевогодишни птици от хак, отложено освобождаване на едногодишни и двугодишни птици и др. Обезопасяване на електропроводи и др. Стимулиране на екстензивно пасищно животновъдство.
8	Ограничаване на използването на отрови и други пестициди в парка и прилежащите територии	Спиране загубата на биологично разнообразие, причинено от използването на отрови	Изготвяне на локален план за борба с отровите. Формиране на работна група и провеждане на обучения. Издирване на отрови в природата. Извършване на превантивни комуникационни дейности.
9	Премахване на миграционни бариери в реките	Осигуряване миграцията на рибите и другите водни организми в Поломнето	Инициране процедури по ЗУТ за всички разрушени, неизползваеми съоръжения за ползване на води или представляващи препятствие за миграцията на водните организми да бъдат обезопасени и разчистени или да бъдат оборудвани с рибни проходи
10	Опазване на колонии на лалугера в парка и прилежащите територии	Идентифициране на колонии на европейски лалугер. Включват се всички колонии с потенциално значение като гнездова база на птиците на ПП Русенски Лом.	Идентифициране на колонии на европейски лалугер с потенциално значение като гнездова база на птиците на ПП Русенски Лом. Провеждане на информационни дейности, свързани с поддържане на местообитанията на лалугера и предотвратяване на загуба на местообитания.
11	Биокоридори и буферни зони	Намаляване на фрагментацията на природните местообитания. Смякчаване на ефекта от водната и вятърната ерозия, биогенното и теригенно замърсяване на реките и др.	Изготвяне на интегриран проект за изграждане на буферни зони и биокоридори в границите на ПП Русенски Лом и защитена зона защитена зона Ломовете (BG0000608)

III ПРОГРАМА

ПОВИШАВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОЛЗИ ЗА МЕСТНОТО НАСЕЛЕНИЕ, ЧРЕЗ БАЛАНСИРАНО ПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ”

Контекст:

Много от настоящите (и бъдещи) дейности ще се изпълняват от лица, кооперации и фирми. Една от целите на плана за управление е да стимулира частните стопани и ползватели на природни ресурси да се ориентират към по-устойчиви и природосъобразни дейности, съобразно земеползването, предложено за съответните зони според плана за управление.

Преходът към бъдещото устойчиво ползване на природния парк се базира на концепцията, че управленските цели могат да бъдат (частично) постигнати, чрез рационално използване на ресурсите по начин, който да бъде благоприятен, както за ползвателите (лица, фирми или общности), така и за биоразнообразието. Този механизъм разчита на включването на **екологични устойчиви предприятия /ЕУП/ и Публично-частните партньорства (ПЧП)** в дейностите, които носят ползи и за хората, и за природата, и които са същевременно икономически, финансово и технически ефективни.

Обект на наблюдение и документиране са:

1. Малките и средни предприятия (МСП) и местни финансови институции за създаване на подходящи финансови възможности за фирмите, които да получават преки финансови ползи от това, че работят за опазване на биоразнообразието и устойчиво ползване на природните ресурси.
2. Ежегодна оценка на ресурсите (билки, гъби, дървен материал), обект на стопанско ползване и ползване за лични нужди.

Програмата е свързана със следните цели:

Устойчиво управление и ползване на природни ресурси, благоприятстващо същевременно биоразнообразието, местните общности и икономиката в средносрочен и дългосрочен план;

Ангажиране на собственици и ползватели в оценката на ресурсите, вземане на решения за начина, места и количества на ползване, както и в дейности по тяхното опазване.

Осигуряване на подходящо финансиране, за да се създадат търговски финансови възможности за малките и средни инвеститори, които преобладават в селските райони, така че те да имат преки ползи от факта, че работят за опазване на биоразнообразието.

Изпълнението на проектите, свързани с устойчивото ползване и управление на ресурси в съответствие с плана за управление ще бъде подкрепяно и координирано от персонала на ДПП, в партньорство с общини, НПО, бизнеса, заинтересовани сдружения и лица от района.

Проекти по програма III:

Повишаване на икономическите ползи за местното население, чрез балансирано ползване на ресурсите в ПП "РУСЕНСКИ ЛОМ"

№	Проект/ Дейност	Цел очаквани резултати	Методи
1	Определяне стойността на екосистемните услуги, които паркът предлага	Основна цел е в съответствие с най-добрите международни практики, както и на база дългосрочната визия за ПП Русенски Лом за земеползване, природозащита и екологично устойчиво социално-икономическо развитие, споделяна от основните заинтересовани страни, в рамките на природния парк, да се определят и остойността екосистемните услуги, реално предлагани от територията на парка.	<p>Да се определят и остойността четирите основни типа екосистемни услуги:</p> <p>Материални услуги - Продукти добити от екосистемите</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Осигуряване на недървесни горски продукти от горите в Природен парк "Русенски Лом" 2. Осигуряване на дървесина 3. Достъп до генетични ресурси 4. Осигуряване на вода <p>Регулиращи услуги- Ползи от процесите в екосистемите</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Сметчаване и регулиране на въздействията от промените на климата 6. Водорегулираща и водозащитна услуга 7. Предпазване от ерозия на почвата <p>Културни и социални услуги - Нематериални ползи от екосистемите</p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Образователна стойност. 9. Осигуряване на условия за рекреация и туризъм. 10. Естетична стойност на ландшафта. <p>Поддържащи услуги - Екосистемни функции, необходими за осъществяване на всички други услуги</p> <ol style="list-style-type: none"> 12. Формиране на почвата 13. Първична продукция 14. Фотосинтеза 15. Кръговрат на хранителните вещества 16. Кръговрат на водата
2	Партньорства в услуга на природата и хората	Да се повиши информираността, относно съществуващите възможности и различните форми за партньорства на територията на природния парк и да се представят успешни практики от страни-членки на ЕС от подобни реализирани практики .	Методите и възможностите за финансиране са свързани с програмите за зелен бизнес, свързани с прецизно земеделие и устойчиво използване на земните ресурси, финансирани от ЕС.
3	Екологични предприятия за устойчиво ползване на природните ресурси	Да се насърчи осигуряване на подходящо финансиране, за да се създадат търговски финансови възможности за малките и средни инвеститори, които преобладават в селските райони, така че те да	Методите и възможностите за финансиране са очертани в Насоките за подпомагане на екологично-устойчиви предприятия – изготвени и представени отделно към плана за управление (Приложение 4.3.(1)). Те включват: идентифициране на подходящи

		имат преки ползи от факта, че работят за опазване на биоразнообразието.	дейности и потенциални източници на финансиране; прилагане на избрани дейности за устойчиво развитие; подпомагане на екологични предприятия.
4	Оценка на възможностите за развитие на биоземеделнието и животновъдството в района.	Интегриране на опазването на биологичното разнообразие в земеделските територии. Опазване на тревните местообитания.	Определяне на територии и условия за папа на домашните животни. Ограничаване на инвазивни видове и разпространението на копривата.
5	Изготвяне на интегриран план за управление на крайречната растителност във връзка с управление на риска от наводнения	Управление на риска от наводнения и намаляване на щетите, причинени от крайречната растителност	Изготвяне на проекти за управление на крайречната горска растителност, които да съчетават нуждите за поддържане на хидротехническите съоръжения и целите на парка

IV ПРОГРАА

СЪЗДАВАНЕ НА УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА УСТОЙЧИВ ТУРИЗЪМ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ” И ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ

Контекст:

Дирекцията на Природния парк, в партньорство с общините, местните неправителствени организации и местните държавните структури, могат да развият устойчив туризъм. По този начин местното население трябва дейно да участва в развитието на туризма, вместо да приема тези дейности като външен натиск.

Парковата администрация трябва да подпомага развитието на дейности и услуги в околпарковата зона, с цел там да се съсредоточат основните посетители, като им се предлага интересна и достъпна информация за парка и многото възможности за прекарване на свободното време в и около парка. Трябва да се вземе предвид общата стратегия за популяризиране на туризма в парка, която на местно ниво следва да определи:

- кои туристически възможности на района да се популяризират;
- какъв е потенциалът за развитие на устойчив туризъм в района;
- как и пред кого да се популяризира района.

По този начин местните жители могат реално да влияят върху развитието на туризма, а не просто да се съобразяват с това което им се налага.

Обект на наблюдение и документиране са:

Туристи, ползватели на обекти на територията на парка, хотелиери, собственици на ресторанти и къщи за гости, жителите, заети с туристически дейности;

Общинските и административни служби на съседните населени места, представители на други институции и неправителствени организации с компетенции в парка.

Туристическата инфраструктура – състояние, необходимост от допълнителни елементи и пр.

Програмата е свързана със следните цели:

Социализация на повече обекти на културното наследство с цел туризъм – осигуряване и поддържане на достъп, обозначаване, осигуряване на информация и пр.

Предлагане на интерпретация за посетителите;

Разработване на още интересни стари обичаи под формата на демонстрации;

Поддържане на постоянен достъп до обектите от интерес;

Развитие на повече прояви/по-активен културен живот в парка и прилежащите територии, особено такива с туристическа насоченост.

Изпълнението на проектите, свързани с развитие на устойчив туризъм, се съгласуват и контролират от ДПП (в рамките на служебните задължения на служителите) в партньорство с населените места и НПО от или с компетенции в района.

Финансирането следва да се търси от международни програми, общини, български фондове, местни предприемачи.

Проекти по програма IV:

Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм в и около в ПП “РУСЕНСКИ ЛОМ”

№	Проект/ Дейност	Цел очаквани резултати	Методи
1	Изработване на СПУП	Цялостна териториална организация и връзка между отделните сгради и съоръжения Ефективни мерки за постигане екологосъобразно рекреационно ползване на определени територии.	Границите на проектната територия се определят на базата на разработеният цифров модел в ПУ. Изработване на Задание за проектиране на СПУП, в съответствие с действащите наредби към ЗУТ, ЗГ, ЗБР, ЗЛР, по отношение на методи на проучване, анализи и оценки, показатели за планиране в устройствените зони, обем и съдържание на Предварителния и Окончателен проект.
2	Изграждане и инфраструктурно обезпечаване на интерпретативен маршрут за хора с увреждания	Създаване на възможност за достъп до природните дадености в парка за хора с увреждания Повишаване на обществената информираност за ПП и региона	Може да се използват съществуващи черни пътища. Изграждане на площадки за наблюдение с оптични уреди, маркировки, указателни табели, безопасителни мерки.

3	Поддържане на достъпността на съществуващите маршрути, преминаващи през ПП	Гарантиране на постоянен и безопасен достъп за посетителите по всички съществуващи и евентуално бъдещи разработени маршрути: пешеходни, велосипедни, катерачески и пр. Поддържане на добри и професионални отношения с туроператорите, предлагащи ПП	Постоянен мониторинг на състоянието на трасетата на маршрутите, почистване и поддръжка във всеки един момент. Разработване на общ график за почистванията и поддръжката между всички заинтересовани страни (ДПП, туристически сдружения, спортни клубове, граждани и т.н.) и разпределяне на роли и отговорности. Ако е необходимо, официнализиране на графика, ролите и отговорностите чрез подписване на общо споразумение, меморандум, годишни програми или друго.
4	Разработване и изпълнение на цялостна програма за туристическа интерпретация на ПП	Осигуряване на висококачествени, модерни и атрактивни допълнителни туристически услуги за посетителите. Осъзнаване от тяхна страна на ценността на ПП и създаване на про-активно отношение към неговото опазване.	Ангажиране на експерти от различни области: туризъм, образование, природно наследство, културно наследство. Съгласуване с местните заинтересовани страни и въвеждане на интерпретацията като базов принцип при разработване на всякакви допълнителни туристически услуги. Включване на културното наследство заедно с природното за туристическа интерпретация.
5	Разработване на календар от туристически културни прояви	Разнообразяване на туристическото предлагане на района; привличане на повече посетители; осигуряване на допълнителни маркетингови предимства	Превръщане на избрани съществуващи прояви с местно/регионално значение, които притежават определен потенциал, в туристически прояви. Разработване на нови, специални туристически прояви съвместно с други местни заинтересовани страни. Например: Дни на Поломнето или Семейен ден на открито (в Парка). Промотиране на културния календар.
6	Развитие на човешките ресурси за устойчив туризъм	Обезпечаване на високо качество и разнообразяване на предлаганите туристически услуги. Постигане на задоволство у посетителите. Поддържане на работеща мрежа между всички заинтересовани страни за развитието на устойчив туризъм.	Поддържане на високо ниво на информираност на всички заинтересовани страни, възможно е чрез поддържане на обща група за комуникация в Интернет, форуми, дискуссионни срещи; периодични целенасочени обучения за избрани групи заинтересовани страни по подходящи теми, вкл. туристическа интерпретация; организиране на учебни пътувания за обмен на опит с други подобни райони поне в България, може и в други страни; популяризиране на добри практики от други места със сходни ресурси и условия.
7	Разработване и изпълнение на	Осигуряване на безопасен и подходящ достъп до територията	Създаване и поддържане на специфичен за ПП стил при изграждане и

	Концепция за информационната система на територията на парка	за всички. Повишаване на обществената осведоменост относно ценността на ПП, както и условията за туризъм.	обозначаване на посетителската инфраструктура. Осигуряване на всички необходими указателни знаци, маркировки и информационни табла и табели. Поддържане на инфо-центрове и точки. Поддържане на актуална база данни с туристическа информация – съвместно с други заинтересовани страни от района. Публикуване на печатна и електронна информация.
8	Разработване и изпълнение на Маркетингова туристическа стратегия за района на ПП		Създаване на специален бранд на района на ПП; работа с български и чуждестранни туроператори, туристически НПО и мрежи и ТИЦ; използване на пълните възможности на е-маркетинга паралелно с традиционните форми като печатни материали, сувенири, участия в туристически изложения и т.н.

V ПРОГРАМА

УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОЛИТИКАТА НА УПРАВЛЕНИЕ И СПЕЦИАЛИЗИРАНА ОХРАНА НА ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ”

Контекст:

Дейността на дирекцията на парка е основната гаранция за прилагане на плана за управление. Уменията и квалификацията на нейните служители са от изключително значение за постигане целите на управлението.

По отношение на опазването и съхранението на биоразнообразието, винаги съществува риск от антропогенни бедствия, например пожари, точково замърсяване в парка и прилежащите му територии. Макар и в по-малка степен, съществува риск и от природни бедствия, като катастрофални урагани, вредители и болести, наводнения, често като следствие от климатичните промени.

Винаги съществува и елемент на риск, породен от рекреационната дейност, която е основния тип туристическа дейност в парка.

Програмата е свързана със следните цели:

Изграждане на широка обществена подкрепа за ПП, чрез Обезпечаване функционирането на Консултативния съвет за парка

Системно обучение на постоянния персонал на парка и на доброволците;

Числеността на персонала на ДПП РА да се увеличи с 2 щатни бройки за горски инспектори.

Интегриране на отговорностите на ДПП към ЗМ „Калимок Бръшлян“ в структурата на организацията;

Развитие на трансгранично сътрудничество в граничните защитени територии в България и Румъния;

Подбор на подходящи международни оценки и членства в организации, които да позволят интернационализиране на познанието и признанието на стойността на природния парк.

ДПП РА да поеме отговорност по управлението на ЗЗ „Ломовете“ BG0000608, ЗЗ „Ломовете“ BG0002025, ЗЗ „Калимок-Бръшлян“ BG0000377 и комплекс „Калимок“ BG0002030 до приемането на ЗИД на ЗБР, с което се очаква да се посочат органите за управление на защитените зони.

В случай, че ПП „Русенски Лом“ бъде номиниран за Геопарк на ЮНЕСКО, ДПП да поеме функциите на управително тяло на геопарка.

На основание чл. 17, ал. 1 от Закона за културното наследство (ЗКН) кметовете на общините да инициират пред компетентния орган и оказват съдействие за изпълнението на процедури по ЗКН за актуализация на списъците и окончателна класификация и категоризация на недвижимите културни ценности в общината и определяне на конкретни режими за опазването им, включително определяне на статут „историческа зона“ на част от територията на ПП „Русенски Лом“ с концентрация на недвижими културни ценности, съгласно „Териториална програма Иваново - Червен“.

Финансирането се осъществява от бюджета на парка.

Препоръки за организацията на управлението за постигане целите на Плана за управление на ПП „Русенски Лом“ :

№	Проект/ Дейност	Очаквани резултати	Метод
ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ НА ДПП И ОБУЧЕНИЕ			
1	Стратегия за развитие на човешките ресурси	Набиране на допълнителен персонал на ДПП и заемане на всички позиции. Изготвяне на план за обучение и професионално развитие, с цел (а) повишаване способностите за принос към пъланото постигане на целите на ПУ; (б) по-добрата работа на персонала като екип; (в) постигане на гъвкавост и адаптивност към променящите се ситуации и обстоятелства; и (г) по-добри умения за работа с други организации.	Оценяване на съществуващият капацитет на персонала на ДПП и основните заинтересовани страни да извършват дейности по екологично устойчиво управление; Укрепване на институционалния капацитет на администрацията на парка и други важни местни действащи лица, чрез дейности за професионално обучение; и Подготовка на дългосрочна обучителна програма за укрепване на местния институционален капацитет, за целия период на действие на плана за управление.
2	Поддържане на внедрената по настоящия проект Географска информационна система	Поддържане и актуализиране на ГИС за парка, повишаване на квалификацията на персонала Актуализиране на базата данни, осигуряване на данни за сравнение и анализ при дългосрочните мониторингови проекти и научни изследвания, предоставяне на необходими картни материали на служителите при изпълнение на конкретните им задължения на терена	Обучение на парковата охрана и администрация
3	Подобряване дейността по опазване и охрана на горите и дивеча в парка	Подготовка на персонал на ДПП, ДАС, отговарящ на комплексни изисквания за действия и познания за биологичното разнообразие на Парка, поддържащи и възстановителни дейности в горите.	Обучение и материално-техническо обезпечаване на служителите, ангажирани с охрана и опазване на защитената територия.
4	Управление на отпадъците	Въвеждане на конкретни отговорности на лицата, заети със стопанисването и обслужването на територии и обекти в парка; Създаване на възможности за прилагане на санкции, спрямо замърсителите на ПП – физически и юридически лица, съгласно действащите нормативна база. Предотвратяване и ограничаване на замърсяване с битови отпадъци на	Разработване на въпросник, с цел изследване на образуването и управлението на отпадъците в районите на туристическите обекти – попълва се от лицата, стопанисващи обектите: - във въпросниците могат да се искат и конкретни предложения за справяне с проблемите по управлението на отпадъците;

		туристическите обекти – маршрути и пътеки, места за отдих, и други обекти за обслужване на посетителите. Прочистване на коритото на река Русенски лом и основните притоци от замърсяване с пластмасови и др. отпадъци.	- попълващите въпросника могат да предложат план-сметка за необходимите разходи, свързани с конкретните им предложения. Изследване на морфологичния състав и количество на генерираните отпадъци за едногодишен период в районите на туристическите обекти (може и чрез въпросника) Сключване на договори за извозване на образуваните отпадъци (където е възможно – наличие на оператори по събиране и транспортиране на отпадъците в населените места, достъпност на обектите и т.н.), възможен подход е наемането на временен персонал или съвместни дейности с доброволци.
5	Координация на научни изследвания и публикации	Разработване на проекти, на база на характеристиките и оценките в част 1 на плана за управление. Те могат да се изработват при осигурено финансиране през целия период на действие на Плана. В зависимост от отпуснатите средства те могат да се изпълняват поетапно за различни части от територията на парка.	Могат да се подпомагат от ДПП чрез водачество, транспорт, офис и др., ако финансирането е осигурено извън бюджета на парка. ДПП съдейства за включването на всички данни, събрани от Парка в национална база данни и осигурява безплатен достъп до тях за всеки, който проявява интерес.
6	Постигане на компактност и кохерентност на територията на ПП „Русенски Лом“, чрез разширяване границите на парка	опазване и възстановяване на речната екосистема на реките Дунав, Русенски Лом, Черни Лом, Бели Лом, Мали Лом и притоците им; опазване и социализиране на исторически обекти; съхраняване и поощряване развитието на традиционни селскостопански и горскостопански практики, щадящи и поддържащи биологичното разнообразие; развитие на устойчив туризъм и др.;	Най-добрият начин за увеличаване площта на ПП „Русенски Лом“ е тя да покрие естествените граници на речната долина с включване на всички най-значими културно-исторически, ландшафтни и природно-ценни територии, като ключов момент е разработване на компенсаторни механизми за собствениците на имотите, попадащи в предложението.
ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА И ПРИРОДОЗАЩИТНО ОБРАЗОВАНИЕ			
7	Информационни пунктове	Укрепване на контактите с местното население, чрез изграждане и оборудване на информационни пунктове в специално пригодени сгради/помещения/места на основните подходи към парка. Те трябва да са добре обозначени и да предлагат информация за цялата територия на парка.	Избор на подходящи за целта помещения (може да се използват магазин, читалището, кметството и пр. (в селата), щандове/навеси или будки извън населените места. Основното оборудване включва информационни табла, карти, и пълен набор от печатните материали на парка.

			<i>Желателно е оформянето на информационни точки във всички обекти за туристи в района!</i>
8	Обучение на целеви групи с акцент опазване и съхранение на природното и културно наследство	Разпространяване на информация за консервационното значение на ПП в европейски и световен мащаб и за целите на Плана за управление сред училища, бизнес сдружения, граждански организации, правителствени структури.	Обучение по възрастови групи, обучаване на водачи, които да подпомагат посетителите при опознаване на интересните местообитания и видове в парка.
9	Стратегия и план за работа с доброволци	Изработване на Наръчник, съдържащ правила за работа с доброволци от различни групи и начините за организиране на доброволчески акции	Планиране на доброволчески акции в ПП „Русенски Лом” - интервюта със служители подбор на местата – на какъв принцип се извършва спрямо сезона и нуждите от доброволен труд; избор и покана към хората за извършване на определена работа – подбор на целевите групи доброволци – вид и брой, според спецификата на работа на терен; обучение и инструктаж на доброволците от служителите на ДПП «Русенски Лом» за работата, която се очаква да извършат по всяка една от специфичните видове доброволчески акции – как се прави, кога; организиране на акцията – избор на подходящ ден, изготвяне на план за деня, подбор на необходимите материали.
10	Организиране на кръжок по природозащита към ДПП Русенски Лом	Повишаване на знанията на широк кръг хора по отношение на биологичното разнообразие на парка и проблемите на природозащитата	Организиране провеждането на лекционен курс с теренна практика, адаптиран за широк кръг прородолюбители. Дейността изисква създаване на дългосрочни партньорства с висши учебни заведения, научни институции, неправителствени организации и др.

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ПРИ НЕПРЕДВИДЕНИ СИТУАЦИИ, ВКЛ. МЕРКИ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ПОСЛЕДСТВИЯ ОТ ПРОМЯНА НА КЛИМАТА

11	Определяне на рисковете	Идентифициране и оценка на всички потенциални рискове (природни и антропогенни)	Прилагане на стандартен подход за идентифициране и оценка на рисковете, определяне на всяка съществуваща и потенциална опасност и възможния риск тя да се прояви. Приоритизиране на основните рискове, за които са необходими планове за действие.
----	-------------------------	---	---

12	Изготвяне на планове за непредвидени случаи	Планове за всеки от идентифицираните основни рискове, включващи като минимум планове за действие при (а) замърсяване, (б) голямо наводнение, (в) пожар и (г) безопасност на посетителите. Набавяне на необходимото оборудване и екипировка за изпълнението на Плана за действие при спешни и непредвидени ситуации. Осигуряване на нужното обучение.	Проучване на планирането на непредвидени обстоятелства в други природни паркове. Изработване на формат за такива планове и кратки насоки за тяхното изготвяне. Създаване на специализирани работни групи, с участието на съответните заинтересовани страни. Всяка работна група ще отговаря за изготвянето на един план за действие, например в случай на замърсяване, и т.н.. Групиране на плановете, с цел постигане на общ подход и разпределяне на отговорностите. Ангажиране на съответните заинтересовани страни да се запознаят с плановете за действие при непредвидени обстоятелства и своите роли / отговорности.
13	Мониторинг и актуализиране на плановете за непредвидени случаи	Ревизиране на всички актуални планове за непредвидени случаи, съдържащи необходимата информация на всеки две години.	Предприемане на обстоен преглед, за да се установи дали (а) рискът все още съществува, (б) основната информация е налице, (в) данните за връзка с персонала са верни и г) ролите и отговорностите са ясни на всички.
14	Мониторинг на климатичните промени	Мерки за преодоляване на последиците от промяната на климата.	Изследвания, на базата на геореферирани цветни фотоизображения и сателитни снимки, проби от постоянни пробни площи и трансекти, постоянни точки за наблюдения, чрез които да се проследява настъпили промени в екосистемите и популациите на видовете

4.4. ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ

Изброените оперативни дейности се отнасят до отговорностите на ДПП « Русенски Лом» по изпълнение на предвидените в Плана за управление програми и проекти – т. 4.3. Те се изпълняват ежегодно в рамките на служебните задължения на служителите на ДПП, съгласно техните длъжностни характеристики, описани в т. 1.5.2. “Персонал –функции”.

Обезпечаване функционирането на Консултативен съвет /КС/

Техническото и организационното осигуряване на КС се извършва от Дирекцията на ПП. КС се събира най-малко два пъти годишно, като датите и мястото на срещите се определят по реда на Правилника за дейността му. При извънредни ситуации КС се свиква от Директора на парка.

Периодични проверки и мониторинг на обекти

Прилагането на програмите за мониторинг се извършват от всички служители, в зависимост от техните компетенции, по предварително изготвени графици, съгласно Програмата за Мониторинг на биологичното и ландшафтно разнообразие в ПП „Русенски Лом” – т. 4.3.

За създаване на по-обективна представа за популациите на редки и застрашени животни, обект на браконьерски лов, ежегодно се провежда преброяване. Целогодишно се следи поведението на бозайници и птици и евентуално възникване на епизоотии.

За проекти, финансирани от външни донори и спонсори, след съгласуване по съответния ред, се определя експерт от ДПП, който следи тяхното изпълнение и резултатност. След приключване на всеки един проект или етап от него, той прави актуализация и на данните в ГИС. Създаването и поддържането на такава база данни може да се ползва, както от ползвателите, така и от експертите, ангажирани с разширяване и доразвиване на информационната система.

Подобряването на структура на управление

4.4.3.1. Поддържане на Географска информационна система

Актуализиране на базата данни, осигуряване на данни за сравнение и анализ при дългосрочните мониторингови проекти и научни изследвания, предоставяне на необходими картни материали на служителите при изпълнение на конкретните им задължения на терена.

4.4.3.2. Създаване на специализирана паркова охрана.

Целта е подобряване на охраната на обекта и намаляване на нарушенията в границите на парка, чрез:

Обучение на паркова охрана и администрацията в разпознаването на консервационно значими видове от флората и фауната;

запознаване с действащата нормативна база в областта на природозащитното законодателство и неговото прилагане.

Дейностите на служителите от парковата охрана следва да включват:

Информация за посетители, предаване на знания за фауната, флората, целите и развитието на природния парк и обекти на КИН в прилежащите територии /напр. чрез самостоятелно водене на малки посетителски групи/;

Контрол и спазване на изискванията за поведение в парка, глоби за нарушаване на реда;

Контрол и наблюдение на дейностите извършвани в парка;

Поддържане на информационната система;

Помощ при дейности, свързани с опазване на местообитания и видове, обработка на площадки за научни наблюдения и мониторинг.

4.4.3.3. Прилагане на законодателството и действащата нормативна база

Целта е да се провеждат редовни обучения на периодични прегледи, свързани със спазване на националното законодателство, както и ангажиментите, поети от България, относно международни споразумения.

Необходимо е поддържане на контакти с международни организации, свързани със защита на природата за участие в конференции и обучителни семинари/работни срещи и др.

4.4.3.4. Пожарна безопасност

Оперативните дейности са свързани с изпълнение на Дейност: „Изготвяне на планове за непредвидени случаи“, т.4.3., V Програма: „Усъвършенстване политиката на управление и специализирана охрана на ГПП „Русенски Лом“, План за действие при непредвидени ситуации, вкл. мерки за преодоляване на последствия от промяна на климата“.

При разработването на ежегодни планове за пожарна безопасност, предварително се събира информация от служителите, отговарящи за охраната на парка. Тя включва пожароопасни места, състояние на съществуващите и необходимост от оборудване на нови депа и др.

В ежегодните планове за пожарна безопасност се включват дейности по чл. 40 от Наредба №8/2012 г. за условията и реда за защита на горските територии от пожари (обн. ДВ, бр. 38 от 2012 г.)

За необходимите противопожарни дейности се ангажират и доброволците, и ползвателите в парка.

4.4.4. Разработване на графици и бюджет за организиране възлагането на дейностите по работния план.

За дейности финансирани от ИАГ, графиците се изготвят, съгласно Устройствения правилник на Дирекция на природен парк "Русенски Лом". В случай на осигурена възможност за финансиране от външен източник за проекти, отговарящи на определените в Част 3 режими, норми и препоръки, графикът се актуализира и се определя експерт от ДПП, който да отговаря за съответния проект.

Периодични проверки по проекти от Работния план се извършват от експертите в ДПП, съгласно формата описан в Част 5.

В графиците се включват дейности, свързани с провеждане на конкурси, поддържане на съществуващата туристическа инфраструктура, работа с доброволци, извозване на отпадъците, проверка на обекти и др.

Планиране и отчитане на дейностите на различните нива в Дирекцията

Извършват се съгласно *времеви графици* и описаните в т.1.5.2. функции по длъжности, както и “*Формата за отчет*”, представен в Част 5. За целта всеки експерт прави предложения, съгласно своите компетенции и отговорности. Планирането се прави до края на текущата годината за следващата. Отчетът за предходната година се изготвя и представя до края на м. януари на текущата година.

Информационна политика и ангажиране на обществеността

Ежегодно се разработва график за конкретните задачи и дейности, за които са осигурени партньори и средства за изпълнение и отговарят на определените в Част 3 режими, норми и препоръки.

Дейността по информиране на обществеността е задача на експерта от ДПП, отговарящ за връзки с обществеността и се извършва основно на базата на:

Установяване на журналисти, които отразяват новините, свързани с парка в съответните местни и национални средства за информация;

Предоставяне на информация за средствата за масова информация, поддържане и редовно актуализиране на информацията върху информационните табла;

Издаване на информационни материали;

Разпространяване на актуална и добре интерпретирана информация за плановете и програмите, които реализира парковата администрация, за проблемите при управлението на парка и пътищата за тяхното решаване;

Поддържане на интернет страницата на парка за информиране на заинтересованите лица за природното богатство на парка, дейността на парковата администрация /годишни отчети и планове включително финансови, както и документи с голям обем – плана за управление, отчети от научни изследвания и т.н./

Обезпечаване функционирането на информационни и посетителски пунктове

Определянето и оборудването на информационни точки е важен елемент от цялостната дейност на ДПП, която ще играе все по-голяма роля при определянето на стратегиите за развитие на туризма в района на парка. Координира се и се контролира от специално ангажиран за целта експерт на парковата администрация. Желателно е да се работи в партньорство с общините, местни НПО и др.

Специално внимание следва да се отделя за осъществяване на координация с местните, националните и международни органи по опазване на природното, културно и историческо наследство на територията на парка.

Образователна политика на ДПП

ДПП предоставя информация и при необходимост контролира изпълнението на образователните програми.

Образователната дейност се извършва съвместно с училища, читалища, Дирекции на други паркове, природозащитните екологични НПО, институти на БАН.

Важен елемент в образователната политика на ДПП са дейности, свързани с основни заинтересовани страни, собственици и ползватели.

Видът на дейностите и програмите се определят съгласно описаните в т. 4.3. Програми и проекти.

Търсене на допълнителни източници на финансиране

Въз основа на посочените в съответните програми потенциални източници на финансиране и в зависимост от приоритетността на даден проект се изготвя подробно задание, което съдържа:

Описание (какво, как и къде);

Обосновка на необходимостта от неговото изпълнение, респ. описание на заплахи (част 2), които налагат изпълнението на проекта;

Очаквани резултати;

Предварителен разчет на разходите.

Поддържане на регулярни връзки с местни органи и организации

Работата в партньорство с местните правителствени и неправителствени организации предлага повече опит, познания и идеи и е база за ефективното функциониране на Консултативния съвет, както и на други инициативни групи (напр. “Клуб на приятели на Народен парк „Русенски Лом“, Вело-Русе и др.). Целта е приемане на общи планове за действие и обмен на опит, разпространение на периодичен печатен и/или електронен бюлетин и др. Координира се от парковата администрация.

Основни партньори са общинските администрации, природозащитните екологични НПО, горските стопанства, представители на търговски ориентиран и на социален туризъм, регионалните органи на РСПБЗН, ОДМВР и др.

4.5. РАБОТЕН ПЛАН

Средносрочен работен план /за 3 години/

В средносрочния работен план /за 3 години/ са включени приоритетни проекти от т.4.3, които следва да се изпълняват от самото начало на действие на Плана за управление. Включени са и приоритетни проекти от програмите, за които ДПП трябва да търси съфинансиране.

ПРОГРАМА I			
ДЪЛГОСРОЧЕН МОНИТОРИНГ НА БИОЛОГИЧНОТО И ЛАНДШАФТНО РАЗНООБРАЗИЕ В ПП “РУСЕНСКИ ЛОМ”			
Проекти/ Дейности	Срок за изпълнение		
	1 г.	2 г.	3 г.
<i>A. Видове и местообитания</i>			
Мониторинг на състоянието и промените на тревните съобщества, вследствие на захрастяване и рудерализация, чрез залагане на постоянни мониторингови обекти	X	X	X

Мониторинг на състоянието и промените на горските съобщества, вследствие на промяна в състава и състоянието, чрез залагане на постоянни мониторингови обекти	X	X	X
Мониторинг и контрол на разпространението на инвазивни видове (дървесни и тревисти), които представляват пряка и косвена конкуренция на местните видове;	X	X	X
Мониторинг на състоянието на растителните видове, с особен акцент върху приоритетните за опазване.	X	X	X
Мониторинг на състоянието на дневните грабливи птици и черен щъркел в парка и защитена зона Ломове (BG0002025)	X	X	X
Мониторинг на състоянието на индикаторни горски видове птици с приоритет кълвачовите птици в парка.	X	X	X
Мониторинг на гнездящите птици и приоритетните за опазване птици, невключени в предходните проекти.	X	X	X
Мониторинг на състоянието на уязвимите видове бозайници на открити тревни местообитания в парка и прилежащите територии	X	X	X
Мониторинг на прилепите в парка и прилежащите територии	X		X
Мониторинг на уязвимите земноводни и влечуги и потенциалния инвазивен вид червенобуза костенурка	X		X
Мониторинг на овалната речна мида и рибата горчивка	X		X
Б. Абиотични фактори - препоръчителни проекти, за които администрацията на ПП „Русенски Лом“ може да оказва съдействие			
Подготовка на кандидатурата на ПП „Русенски Лом“ за Геопарк на ЮНЕСКО.	X		
В. Социално-икономически процеси			
Мониторинг на процесите в територии след нарушения от естествен и антропогенен характер	X	X	X
Периодичен мониторинг на посетителския поток	X	X	X
Мониторинг на нарушенията и конфликтите при ползване на парка	X	X	X

ПРОГРАМА II			
УПРАВЛЕНИЕ НА ГОРИТЕ И ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ, С АКЦЕНТ ВЪРХУ ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ“			
Проекти/ Дейности	Срок за изпълнение		
	1 г.	2 г.	3 г.

Картиране на местообитание 7220* Извори с твърда вода с туфести формации на територията на ПП Русенски Лом.		X	X
Възстановяване на местообитание 91E0* Алувиални гори с <i>Alnus glutinosa</i> и <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Pandion</i> , <i>Alnion incanae</i> , <i>Salicion albae</i>) на местата по речните тераси, заети с хибридни тополи.			X
Почистване на храсти в избрани полигони на местообитание 6250* Панонски льосови степни тревни съобщества в долината на река Черни Лом в участъка между село Червен и местност Смесите.	X	X	X
Почистване на храсти и извършване на косене в полигоните на местообитание 6510 Низинни сенокосни ливади в долината на река Мали Лом, между селата Нисово и Сваленик.	X	X	X
Възобновяване на защитения вид Сибирска телчарка (<i>Polygala sibirica</i>) и подсилване на популацията на вида в ПП Русенски Лом.			X
Възстановяване на популацията на египетския лешояд в ПП Русенски Лом		X	X
Ограничаване на използването на отрови и други пестициди в парка и прилежащите територии	X	X	X
Премахване на миграционни бариери в реките	X		
Опазване на колонията на лалутера в парка и прилежащите територии	X	X	X
Биокоридори и буферни зони	X	X	

ПРОГРАМА III			
ПОВИШАВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПОЛЗИ ЗА МЕСТНОТО НАСЕЛЕНИЕ, ЧРЕЗ БАЛАНСИРАНО ПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ”			
Проекти/ Дейности	Срок за изпълнение		
	1 г.	2 г.	3 г.
Определяне стойността на екосистемните услуги, които паркът предлага	X		
Партньорства в услуга на природата и хората	X		
Екологични предприятия за устойчиво ползване на природните ресурси		X	
Оценка на възможностите за развитие на биоземеделното и животновъдството в района.	X		
Изготвяне на интегриран план за управление на крайречната растителност във връзка с управление на риска от наводнения	X		

ПРОГРАМА IV			
СЪЗДАВАНЕ НА УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА УСТОЙЧИВ ТУРИЗЪМ В ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ” И ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ			
Проекти/ Дейности	Срок за изпълнение		
	1 г.	2 г.	3 г.
Изработване на СПУП	X		
Изграждане и инфраструктурно обезпечаване на интерпретативен маршрут за хора с увреждания	X		
Поддържане на достъпността на съществуващите маршрути, преминаващи през ПП	X	X	X
Разработване и изпълнение на цялостна програма за туристическа интерпретация на ПП	X		
Разработване на календар от туристически културни прояви	X		
Развитие на човешките ресурси за устойчив туризъм	X	X	X
Разработване и изпълнение на Концепция за информационната система на територията на парка	X	X	X
Разработване и изпълнение на Маркетингова туристическа стратегия за района на ПП	X		

ПРОГРАМА V			
УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОЛИТИКАТА НА УПРАВЛЕНИЕ И СПЕЦИАЛИЗИРАНА ОХРАНА НА ПП „РУСЕНСКИ ЛОМ”			
Проекти/ Дейности	Срок за изпълнение		
	1 г.	2 г.	3 г.
<i>Институционално развитие на ДПП и обучение</i>			
Стратегия за развитие на човешките ресурси	X		
Поддържане на внедрената по настоящия проект Географска информационна система	X	X	X
Подобряване дейността по опазване и охрана на горите и дивеча в парка	X		
Управление на отпадъците	X		
Координация на научни изследвания и публикации	X	X	X

Постигане на компактност и кохерентност на територията на ПП „Русенски Лом“, чрез разширяване границите на парка	X		
<i>Връзки с обществеността и природозащитно образование</i>			
Информационни пунктове	X	X	X
Обучение на целеви групи с акцент опазване и съхранение на природното и културно наследство	X	X	X
Стратегия и план за работа с доброволци	X		
Организиране на кръжок по природозащита към ДПП Русенски Лом	X		
<i>План за действие при непредвидени ситуации, вкл. мерки за преодоляване на последствия от промяна на климата</i>			
Определяне на рисковете	X		
Изготвяне на планове за непредвидени случаи	X		
Мониторинг и актуализиране на плановете за непредвидени случаи	X	X	X
Мониторинг на климатичните промени	X	X	X

Към момента на изготвяне на настоящия План не се предвиждат капитално строителство и дооборудване и екипировка на сградите и персонала на Дирекцията.

ЧАСТ 5: ***ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ***

5.1. ПРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЦЕЛИТЕ

Отговорна институция за преглед на изпълнението

Съгласно Чл.60 от ЗЗТ, на всеки четири години се организира публично обсъждане на изпълнението на плана за управление на ПП “Русенски Лом”, организирано от Министерството на околната среда и водите, на което се канят за участие представители на заинтересованите държавни органи, областни управители, общини, научни и неправителствени организации.

На базата на годишните прегледи ДПП изготвя и представя за публично обсъждане цялостен преглед на изпълнението на Плана и на резултатите от управленската практика за отчетния период.

Участници в прегледа

Областна администрация Русе, общините, кметовете на населените места, в чиито землища попада територията на парка, РИОСВ-Русе, ДЛС Дунав, учебни заведения, представители на бизнеса /туризъм, лов, други, свързани с ползването на парка/, НПО, експерти и консултанти от екипа разработил настоящия ПУ, партньорите на ДПП, членовете на консултативния съвет, собственици, ползватели.

Начин на участие на обществеността в процеса на прегледа

Съгласно действащото законодателство, обявяването на публичното обсъждане на изпълнението на плана се прави предварително, не по-малко от 20 дни, преди датата на заседанието. Съобщения за него се поставят или изпращат на всички участници описани в т.5.1.2.

Общите становища, препоръки и бележки от публичното обсъждане на изпълнението на плана се оформят в протокол и се разглеждат от консултативния съвет. Одобрените, целесъобразни нови идеи, както и ревизираните цели се прилагат към плана за управление и се представят за съгласуване в МОСВ.

5.1.4. Списък на показатели за проекти и дейности от ПУ, които задължително трябва да бъдат предмет на оценка на постигане на поставените цели:

№	Показатели	Индикатори за ефективност
Свързани с постигане на главна цел I:		
<i>Опазване и поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие</i>		
	Запазване на съществуващите естествени местообитания и съобщества и по-специално, включените в Директивата за местообитанията на ЕС	Прекратено захрастяване и рудерализация на тревните съобщества; Ограничено разпространението на инвазивни видове (дървесни и тревисти), които представляват пряка и косвена конкуренция на местните видове; Увеличена площта на алувиалните заливни гори.
	Опазване, поддържане или възстановяване на популации на индикаторни видове	Провеждан периодичен мониторинг на състоянието на популациите, с цел предотвратяване браконьерство и нерегламентиран добив на ресурси (включително лов), както и ефективен контрол върху събирането на трюфели и защитени растителни видове.
	Запазване естествеността на типичните елементи на ландшафта	Възстановени ливади и изоставени ниви, които към момента на разработване на настоящия план са обрасли с храсти, коприва и др. рудерални видове; Определени дългосрочни действия, насочени към защита и подобряване на ландшафта.

Свързани с постигане на главна цел II: <i>Постигане на баланс между опазване и устойчиво ползване на ресурсите</i>		
	Опазване, поддържане и/или възстановяване на горско-дървесните ресурси	Броят и експертният опит на служителите на ДПП е достатъчен за ефективно управление на ползването на ресурсите на парка.
	Създаване на условия за развитие на устойчив туризъм	Маркирани туристически маршрути и свързани с маркировката от селищата в прилежащите територии. Регламентирани и обезопасени места за туризъм и различни видове спорт. Оформени подходи към парка, определени и оборудвани местата за отдих, погледни места и др. Осигурени места за паркиране при основни подходи на Парка. ПП «Русенски Лом» включен в туристическите пакети, заедно с обектите на културен туризъм в района. Събрани данни за броя на посетителите, техните интереси, възрастова структура и въздействие върху природата в парка.
	Изграждане на капацитет и усъвършенстване на управлението на ДПП „Русенски Лом”.	Реализирани Публично-частни партньорства; Осъществени проекти по трансгранично сътрудничество; Привлечен брой доброволци; Редовно провеждане на срещи (минимум 2 пъти годишно) на Консултативния съвет, Осъществени съвместни инициативи с други паркови администрации. Осигурено допълнително финансиране за приоритетни проекти от програмите. Ежегодно провеждане на обучение за изпълнение на основни управленски задачи, включително природозащитно образование, екологичен мониторинг, работа с общностите, стопанисване на земите, възстановяване на местообитания и прилагане на законодателството; Изградена и поддържана мрежа за участие на доброволци от местното население, за оказване на помощ при управлението на парка.

5.1.6. Критерии за оценка на целите и проектите

Посочените в т. 5.1.4. показатели са обект на постоянен отчет и тяхното изпълнение е обект на годишни отчети от страна на парковите служители. По този начин през следващите 5 години може да се направи оценката на изпълнението на целите.

Ревизията на ПУ може да бъде възложена и от международни органи. Тя задължително се провежда в съответствие с описаните в т.1.3.3. изисквания на Европейски директиви и международни конвенции, по които България е страна.

При преглед на постигане на целите и проектите задължително се анализира и оценява:

До каква степен са постигнати целите и очакваните резултати
Кои ограничения, основни и специфични проблеми и заплахи са премахнати или е намалено тяхното влияние върху постигане на целите
Добри ли са прилаганите методи за изпълнение на проектите и задачите
Необходимо ли е включване на нови проекти и задачи

5.2. ПЕРЕРАЗГЛЕЖДАНЕ НА ЗАДАЧИТЕ

Редовните годишни прегледи се извършват до края на първото тримесечие всяка година за предходната година. Отчетът се подготвя от Дирекцията на парка и включва отговорностите на лицата от различните нива в Дирекцията
Проверката и оценката се правят от ИАГ.
Протоколът от проверката се утвърждава от Директора на ИАГ.

Указания за попълване на формата за отчет:

Код – отговаря на номера на проекта/дейността от работния план в т.4.4. Когато се налага разбиване на дейностите на по-малки се добавя нов индекс по преценка на ДПП.

Проект/Оперативна дейност Наименованието на конкретната задача

Участници в задачата – изброяват се изпълнителите и партньорите

Срок – определения с работния план или актуализиран, в случай, че при предишен отчет е показан пропуснат срок и в графа № 9 е препоръчано удължаване

Оценка на изпълнението – Посочва се състоянието на проекта при последния представен отчет

Оценка на изпълнението – Посочва се състоянието на проекта в момента на отчитането

В случай, че проектът не е завършен се пристъпва към попълване на останалите графи:

% на изпълнение на задачата – отчита се експертно на база обем, време и средства

Проблеми – описват се възникналите проблеми, които пречат задачата да бъде изпълнена в срок и с нужното качество

Действия за решаване на проблема – В зависимост от характера на проблемите се провеждат и протоколират консултации с експерти, консултативен или научен съвет и др. Одобряването на дейностите става от Директора.

10. От какво/кого зависи – Определят се зависимости на различни нива с цел решаване на проблемите.

След попълване на графи от 7 до 10 се определя схема за действие за следващ отчетен период.

Схема за текуща отчетност и контрол по изпълнение на проектите, дейностите и задачите, включени в плана за управление

Предложената схема може да се използва на различни нива в Дирекцията и за ежегоден преглед от ИАГ/МОСВ на изпълнението на ПУ.

Отчет за периода

Отговорник:.....

Код	Проект/ Оперативна дейност	Участници в задачата	Срок	Състояние на изпълнението		% на изпълнен ие на задачата	Проблеми	Действия за решаване на проблема	От какво/кого зависи
				предишен отчет	в момента				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Критерии за оценка на изпълнението:

	Работи се по задачата и ще се завърши в срок
	Задачата е приключена
	Има опасност задачата да не се приключи в срок
	Срокът е пропуснат

На базата на посочените критерии се определят дейности и задачи за следващия период.

Предложената схема е удобна за отчети в електронен вариант и не се налага използването и на други форми за контрол.

СЪКРАЩЕНИЯ ИЗПОЛЗВАНИ В ТЕКСТА

АР	Археологически резерват
БАН	Българска академия на науките
БД	Басейнова дирекция
БДЗП	Българско дружество за защита на птиците
БЛРС	Български ловно-рибарски съюз
БТС	Български туристически съюз
БФСп	Българската федерация по спелеология
БЧК	Български червен кръст
ГДПБЗН	Главна дирекция пожарна безопасност и защита на населението
ГИС	Географски информационни системи
ГСП	Горско стопански план
ДЛС	Държавно ловно стопанство
ДПП	Дирекция на природен парк
ЕС	Европейски съюз
ЕУП	Екологично-устойчиви предприятия
ЗВ	Закон за водите
ЗЗ	Защитена зона
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗЛОД	Закон за лова и опазване на дивеча
ЗМ	Защитена местност
ЗРА	Закон за рибарството и аквакултурите
ЗТ	Защитена територия
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАОС	Изпълнителна агенция по околна среда
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
КИН	Културно и историческо наследство
КОПС	Комитет за опазване на природната среда
КПД	Коефициент на полезно действие
КС	Консултативен съвет
ЛРД	Ловно-рибарско дружество
ЛУП	Лесоустройствен проект
МВР	Министерство на вътрешните работи
МГТП	Министерство на горите и горската промишленост
МГОПС	Министерство на горите и опазване на природната среда

МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗм	Министерство на земеделието
МО	Министерство на отбраната
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МПС	Моторно превозно средство
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
НИНКН	Национален институт за недвижимо културно наследство
НПО	Неправителствена организация
НСМБР	Национална система за мониторинг на биоразнообразието
ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ОПОС	Оперативна програма околна среда
ПДК	Пределно допустима концентрация
ПЗ	Природна забележителност
ПМС	Постановление на Министерски съвет
ПП	Природен парк
ПЧП	Публично частно партньорство
ПУ	План за управление
ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
ПУРЛ	План за управление на Русенски Лом
РДВР	Регионална Дирекция на Вътрешните Работи
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РДГ	Регионална дирекция по горите
СНЦ	Сдружение с нестопанска цел
СПУП	Специализиран подробен устройствен план
ССФ	Селско стопански фонд
ТП	Териториално поделение
ПУП	Подробен-устройствен план
EUNIS	European nature information system (Европейска информационна система)
IUSN	Международен съюз за защита на природата
WWF	Световен фонд за дивата природа

БИБЛИОГРАФИЯ

използвана в разработването на плана за управление на ПП „Русенски Лом“

Ръководство за определяне на силно модифицирани водни тела (СМВТ) и прилагане на изискванията за определяне на добър екологичен потенциал (ДЕП), МОСВ, 56 с.

План за управление на речните басейни в Дунавския район. 2010. Басейнова дирекция Дунавски район.

Игнатова, Н. 1998. Ръководство за упражнения по опазване на водите, С., Изд. къща ЛТУ, 235 с.

Протич, Е. Здр. 2013. Хидрохимично състояние на повърхностните води в поречието на р. Русенски Лом. Автореферат, СУ, ГГФ, 56 с.

Кошинчанов, Г. Г. 2016. Хидроложко и хидравлично моделиране на избрани поречия за нуждите на изграждане на системи за ранно предупреждение от наводнения. Автореферат. Национален институт по метеорология и хидрология, БАН, 53 с.

Състояние на повърхностните води на територията на Басейнова Дирекция за управление на водите, Дунавски район към 2013.

География на България. Физическа и социално-икономическа география. 2002. Географски институт при БАН, Издателство ФорКом, 760 с.

Койнов В., И. Кабакчиев, К. Бонева. 1998. Атлас на почвите в България. Земиздат, София, 321 с.

Пенин, Р. 2007. Природна география на България. Булвест 2000, 279 с.

Бисерков, В. и др. (ред.) 2015. Червена книга на Република България. Том 3. Природни местообитания. ИБЕИ – БАН & МОСВ, София.

Делипавлов, Д. и Чешмеджиев И. (ред.) 2011. Определител на растенията в България. Издателство на Аграрния Университет, Пловдив.

Пеев, Д. (ред.) 2012. Asteraceae. В: Флора на Република България. Том 11, Академично издателство “Проф. Марин Дринов”, София.

Пеев, Д. и др. (ред.) 2015. Червена книга на Република България. Том 1. Растения и Гъби. ИБИЕ-БАН & МОСВ, София.

Петрова, А., Владимиров, В., Георгиев, В. 2012. Инвазивни чужди видове растения в България. ИБЕИ-БАН, София, 320 с., ISBN: 978-954-9746-27-3.

Annex 1. 2007. List of “Worst invasive alien species threatening biodiversity in Europe”. In: Halting the loss of biodiversity by 2010: proposal for a first set of indicators to monitor progress in Europe. EEA Technical Report, 11: 104–109.

Bossard, C.A., Randall, J.M. & Hosbovsky, M.C. (eds). 2000. Invasive Plants of California's Wildlands. Univ. California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

EUNIS 2007. EUNIS Habitat Classification. Available from:

<http://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/eunis/eunis-habitat-classification>

Europaen vegetation classification. Available from:

<https://www.synbiosys.alterra.nl/evc/index.aspx?Node>

Melania M. Gyosheva , Cvetomir M. Denchev , Evtimia G. Dimitrova, Boris Assyov, Roumyana D. Petrova & Georgi T. Stoichev. 2006. Red List of fungi in Bulgaria, MYCOLOGIA BALCANICA 3: 81–87 (2006)

Rodwell, J.S., Schaminee, J.H.J., Mucina, L., Pignatti, S., Dring, J. & Moss, D. 2002. *The diversity of European vegetation: An overview of phytosociological alliances and their relationships to EUNIS habitats.* National Centre for Agriculture, Nature Management and Fisheries, Wageningen.

Tzonev, R., Dimitrov, M. & Roussakova, V. 2009. Syntaxa according to the Braun-Blanquet approach in Bulgaria. *Phytologia Balcanica* 15(2): 209-233.

Velev, N. 2018. *Arrhenatheretalia elatioris* uncritical checklist of Europe. *Phytologia Balcanica* 24(1): 99-147.

РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ТЕРМИНИ И ПОНЯТИЯ, ЗА НУЖДИТЕ НА НАСТОЯЩИЯ ПЛАН

АБИОТИЧЕН	отнасящ се до неживата природа
АБИОТИЧНИ ФАКТОРИ	условията на неживата природа, които действат комплексно върху организмите и имат пряко значение за живота им
АВТОХТОНЕН	местен
АНТРОПОГЕНЕН	предизвикан от човека
АНТРОПОГЕННИ И ФАКТОРИ	съвкупност от разнообразни човешки дейности, които действат върху живата и неживата природа
АРЕАЛ	област на географско разпространение на живи организми (вид, род, семейство и т.н.) или определен тип биотични съобщества
АСОЦИАЦИЯ	съвкупност от разнородни популации с название от доминиращ вид или видове, основна класификационна единица на растителната покривка
БЕЗПОКОЙСТВО	резултата от различни човешки дейности върху дивите животни, изразяващ се в уплашено, възбудено или раздразнено състояние и невъзможност да осъществяват присъщите им поведенчески действия в заетата от тях зона. води до отрицателен за животното резултат - от изменения в поведението до напускане на естествения му район на обитаване
БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИ Е	многообразието между живите организми от всички източници, включително сухоземни, морски и други водни екосистеми и екологичните комплекси, към които принадлежат; това включва разнообразие в рамките на отделния вид, между видовете и екосистемите
БИОМ	област или група области (природно - климатична зона), които имат характерни климатични или други физически условия, необходими за развитието на приспособените към тях растения и животни и комплексите от тях; крупно системно-географско подразделение в пределите на дадена
БИОСФЕРА	съвкупността от всички живи организми на земята, които непрекъснато взаимодействат със средата и с дейността си я
БИОТИЧЕН	отнасящ се до живите организми и живата природа
БИОТИЧНИ ФАКТОРИ	взаимоотношенията между организмите от един или различни видове при съвместния им живот
БИОТОП	виж. местообитание на вид/територия със сходни климатични и почвени условия, заселена с определен комплекс от живи организми –биоценоза
БИОЦЕНОЗА (СЪОБЩЕСТВО	биологична система от популации на различни видове, които са взаимно свързани и обитават определена територия с еднородни условия (биотоп)

БПС	<p>благоприятното състояние на природни местообитания и видове:</p> <p>1. "Благоприятно състояние на видовете" е, когато:</p> <p>а) данните за динамиката на популациите на вида показват, че този вид е и ще остане жизнеспособен елемент на природното местообитание;</p> <p>б) естественят район на разпространение на този вид не намалява и не е налице тенденция към намаляване;</p> <p>в) е налице достатъчно голямо местообитание, което осигурява преживяването на популациите на този вид.</p> <p>2. "Благоприятно състояние на природно местообитание" е, когато:</p> <p>а) площта на неговото естествено разпространение е постоянна или се разширява; б) неговата структура и специфични функции осигуряват дългосрочното му съществуване;</p>
ВИД	група популации, индивидите в които обменят генетичен материал свободно помежду си, но не с индивиди от популации от други видове
ВЛАЖНИ ЗОНИ	Всички територии, по определение на Рамсарската конвенция
ВОДНИ ПЛОЩИ	територии от горския фонд, поземления фонд и континенталния шелф, залети с вода
ВОДНО ТЯЛО	самостоятелна и значима част от повърхностните или подземните води
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	усилие (във време и ресурси) за възстановяване в зт на вид или хабитат (eurosite) чрез този критерий се установява стойността на елемента: колкото по-трудно е възстановяването, толкова по-важно е опазването на съответния елемент
ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	пресъздаването на цели съобщества от организми по модел на естествено възникващите
ГЕНЕТИЧНИ РЕСУРСИ	материали от растителен, животински или микроорганизмов произход, съдържащи функционални единици на наследственост и имащи реална или потенциална стойност
ГОРИ	<p>1. земи, заети от горскодървесна растителност с площ не по-малка от един декар, височина на дървостоя в зряла възраст не по-малко от 5 м, широчина на насаждението, измерена между стъблата на крайните дървета, не по-малко от 10 м, и проекция на короните не по-малка от 10 на сто от площта на насаждението;</p> <p>2. площи, които са в процес на възобновяване и все още не са достигнали, но се очаква да достигнат минимална проекция на короните 10 на сто и височина на дърветата 5 м;</p> <p>3. площи, които в резултат на антропогенна дейност или естествени причини са временно обезлесени, но подлежат на възобновяване;</p> <p>4. защитни горски пояси, както и ивици от дървета с площ, по-голяма от един декар, и широчина над 10 м;</p> <p>5. насаждения в системи и съоръжения за предпазване от вредното въздействие на водите;</p> <p>6. клекови формации;</p> <p>(съгласно Закона за горите, чл.2, ал1.)</p>
ГОРСКИ ТЕРИТОРИИ	<p>1. горите по ал. 1 (виж по-горе определение за гори);</p> <p>2. голини, недървопроизводителни земи и други територии, предназначени за горскостопанска дейност;</p> <p>3. карстови образувания, разположени в земите по т. 1 и 2;</p> <p>4. защитни горски пояси с размери, по-малки от определените в ал. 1, т. 4. (чл.2,(2) от Закона за горите).</p>

ДИВА ПРИРОДА	участък от природата, който не е нарушен от дейността на човека, естествен ландшафт с характерни диви растения и животни и съобщества от тях
ДОМИНАНТЕН ВИД	вид, който преобладава по численост, оказва съществено влияние върху средата и обмена на енергия в биоценозата
ЕКЗЕМПЛЯР	всяко животно или растение от видовете в приложения 3 и 4 отЗБР, живо или мъртво; всяка лесно разпознаваема част от тялото или всеки продукт, получен от животното или растението, както и всяка друга стока, която въз основа на съпроводителен документ, опаковка, означение, етикет или друго обстоятелство може да се идентифицира като част или дериват от животни или растения от споменатите видове
ЕКОЛОГИЧЕН КОРИДОР	територия, която осигурява връзката на популации, съобщества, екосистеми или местообитания и осигурява безпрепятствената миграция на индивиди и генетичен материал
ЕКОЛОГИЧНА НИША	съвкупността от всички фактори на средата, които формират необходимите условия за съществуването на даден вид в биоценозата.
ЕКОЛОГИЧНО РАВНОВЕСИЕ	състояние на балансираност в екосистемата между биоценозата и биотопа на всички надорганизмови равнища
ЕКОЛОГИЧНА СУКЦЕСИЯ	последователна естествена смяна на една екосистема с друга под въздействието на фактори, които съществено изменят или разрушават първоначалната и се създават условия за развитието на друга екосистема, по-приспособена към новите условия
ЕКОСИСТЕМА	динамичен комплекс от растителни, животински и микроорганизмови съобщества и тяхната нежива околна среда, които си взаимодействат като функционална единица
ЕНДЕМИТ	вид, който се среща само в определен географски район
ЕСТЕСТВЕННОСТ	незасегнатост от човешка дейност; липса на окултуряване или опитомяване (eurosites)
ЗАСТРАШЕН ВИД	вид, който е заплашен от изчезване в целия си ареал или в голяма част от него
ЗАСТРАШЕН ТАКСОН	таксон, чиято численост на популациите и област на разпространение намаляват по начин, по който в определен обозрим период може да престане да се среща в дадения район (локално застрашен), в страната (национално застрашен) или на планетата (глобално, световно застрашен); съществуват подробни международно признати класификации на степените на застрашеност и критериите на определянето им
ЗАЩИТЕН ТАКСОН	таксон, поставен под режим на опазване със закон или друг нормативен документ, за който се забраняват всички действия, които могат да нанесат вреди на индивидите, на гнездата или леговищата им, на местата, които те обитават, включително безпокойство, вземане на намерени мъртви индивиди, пренасяне и т.н.
ЗОНИРАНЕ	разделяне на защитената територия на части, наричани зони, които се използват за целите на управлението, обикновено временно (продължителността на съществуването им може да бъде по-малка от периода на действие на плана). във всяка зона предписанията за управление са приблизително еднакви и се различават по тип и интензивност от тези в другите зони на плана. те могат да са свързани със законово или политически обособени територии вътре в самата зт (eurosites)
КОНКУРЕНЦИЯ	взаимоотношение между популациите, възникващо при използване на общ хранителен ресурс

КОНСЕРВАЦИОННО ЗНАЧИМ	вид или друг таксон, съобщество, екосистема, природно местообитание, признати в научно издание за застрашени в някаква степен или притежаващи съществена екологична роля (напр. включени в национални или международни червени книги или списъци, в приложения към конвенции или директиви и други подобни документи)
ЛАНДШАФТ	обособена територия, появата на някои от елементите на която е възникнала като резултат на действия и взаимодействия между природни и/или човешки фактори
МЕСТНИ ВИДОВЕ	Видове, които са естествено разпространени в района на парка, с европейски произход
МЕСТООБИТАНИЕ НА ВИД	районът, определен от специфични абиотични и биотични фактори, в който този вид се намира в някои от етапите на своя жизнен цикъл
МОНИТОРИНГ	продължително във времето еднотипно проследяване състоянието на даден показател, фактор, структура и т.н. с цел оценка, прогнозиране, контрол и въздействие за тяхното оптимизиране; система за наблюдения/ системно събиране на данни или информация във времето при използване на една и съща методология с цел поддържане на степента на съответствие с определен стандарт или основна линия, предопределена от прегледа.
НАВОДНЕНИЕ	временното покриване с вода на земен участък, който обичайно не е покрит с вода, включително от реки, планински потоци
НАСАЖДЕНИЕ	гора или горски участък, заети (покрити) с горскодървесни видове или храсти.
НЕСТАБИЛНОСТ	степен на променливост на зт и отделните и елементи (EUROSITE)
ОГРАНИЧИТЕЛ (ОГРАНИЧИТЕЛЕН ФАКТОР)	дейност, фактор или действие, които могат да попречат на управляващата организация да постигне целите си (EUROSITE)
ОПАЗВАНЕ НА ВОДНИТЕ РЕСУРСИ	система от правни, организационни, икономически, технически и мелиоративни мероприятия, насочени към предотвратяване и отстраняване на последствията от замърсяването и изчерпването на водите.
ОПОС	Оперативна програма Околна среда
ОРГАНИЗЪМ	всяко живо тяло, което е съставено от съгласувано действащи органи и съществува самостоятелно. организъмът е индивид в популация от отделен вид
ОЦЕНКА	оценка на набавената информация, водеща до определяне на значението на отделните абиотични, биотични и социално-икономически фактори
ПОДВИД	подразделение на вида, което се състои от група популации, придобили в процеса на еволюцията устойчиви белези и особености, изолационни бариери от пространствен или времеви тип и други белези, по които се отличават незначително от другите групи от същия вид, но с които могат да дават плодовито потомство в природата
ПОПУЛАЦИЯ	група от индивиди на даден вид, които населяват определено пространство, взаимно се кръстосват, имат общи морфологични, физиологични и поведенчески особености и са свързани функционално помежду си/ група от индивиди с общ произход, които обменят генетичен материал помежду си много повече, отколкото с индивиди от друга подобна група
ПОТЕНЦИАЛ НА ТЕРИТОРИЯТА	възможностите на територията в екологичен, социален, културен или икономически план (EUROSITE)

ПОТЕНЦИАЛНО ЗАСТРАШЕН ВИД	вид, за който е вероятно скорошното му преминаване в категорията на застрашените видове, ако факторите, причинили заплахата продължават да съществуват
ПРЕГЛЕД	дейност, чрез която се извършва серия от количествени наблюдения като разпределение, качество, плътност и честота на природните характеристики, за да се направи оценка на зт (EUROSITE)
ПРИОРИТЕТЕН ВИД	видове, които поради своята биологическа ценност се нуждаят от специални мерки за опазване, или са определени като такива по силата на международни споразумения
ПРИРОДНО МЕСТООБИТАНИЕ	естествени или близки до естествените сухоземни или акваториални области, характеризиращи се със специфични географски, абиотични и биотични особености; типовете екосистеми, отличаващи се с определена хомогенност, характерен облик и относително еднообразни условия
ПРОГРАМА	група проекти, с които се изпълнява определена оперативна цел/цели в определен период от време
ПРОЕКТ	отделна дейност, фиксирана във времето, определена по вид и стойност. понякога се нарича задача (EUROSITE)
РАБОТЕН ПЛАН	план за действие за специфичен период от време (обикновено година и не повече от пет)
РАЗНООБРАЗИЕ	степен на разнообразие на хабитати и хабитатни структури, биологични групи и видове в регионален и национален план (EUROSITE)
РЕГУЛИРАНЕ ЧИСЛЕННОСТТА НА ЖИВОТИНСКИТЕ ВИДОВЕ	целенасочена промяна в броя на техните индивиди (увеличаване или намаляване)
РЕДКИ ВИДОВЕ	чиито популации са малки и ако не непосредствено, то косвено или потенциално са застрашени.
РЕЖИМ НА ОПАЗВАНЕ	съвкупността от разрешени и забранени действия за дадена територия, определени от закона и целите, функциите и предназначението на въпросната територия
РЕЛИКТ	таксон, който е преживял до днешно време от минали геологични епохи
РЕЛИКТЕН ВИД	вид, който в миналите геологични епохи е имал широко разпространение, а днес заема неголеми територии
РИСК ОТ НАВОДНЕНИЯ	съчетанието от вероятността за наводнение и възможните неблагоприятни последици за човешкото здраве, околната среда, културното наследство, техническата инфраструктура и стопанската дейност, свързани с наводненията
РЯДКОСТ	малочисленост на популацията и ограничено териториално разпространение на вида
РЯДЪК ТАКСОН	таксон, чиято численост на популацията е сведена до минимум или има силно разпръснато разпространение; една от категориите застрашени таксони, напоследък избягвана поради трудности в категоричното ѝ определяне и припокриване с другите
СТАБИЛНОСТ	степен на устойчивост на зт и отделните и елементи към природните процеси и антропогенната намеса (EUROSITE)
СТЕНОБИОНТЕН	който живее при постоянни, непроменящи се стойности на факторите на средата

СУБДОМИНАНТ	растителен вид, който взема главно участие в състава и изграждането на определен етаж от даден фитоценоз, но е с по-малко обилие от доминантния вид във фитоценоза
СЪОБЩЕСТВО (БИОЦЕНОЗА)	система от съвместно живеещи в границите на определено пространство организми, представени от своите индивиди и популации; може да се разглежда като съставено от растително (фитоценоза) и от животинско (зооценоза) съобщества
ТАКСОН	наименование на класификационните единици, отразяващи мястото в системата на даден организъм (основни таксони -форма/вариетет, подвид, вид, род, семейство, разред, клас, тип, царство)
ТРОФИЧНА БАЗА	хранителна база
УСТОЙЧИВО УПРАВЛЕНИЕ	управление на ползването, развитието и опазването на природните ресурси по начин и степен, които дават възможност на настоящите поколения и общности да си осигуряват социални, икономически и културни блага, без да се: а) намалява възможността на бъдещите поколения и общности да да задоволяват социални, икономически и културни нужди; б) нарушава способността на екосистемите да осъществяват своите почвозащитни и климаторегулиращи функции; в) намалява значително биологичното разнообразие.
УЯЗВИМОСТ	степен на чувствителност на зт и нейните елементи към определени процеси и явления (EUROSITE)
ФИТОЦЕНОЗА	(растително съобщество) всяка конкретна растителна групировка, на известно пространство еднородна по състав, структура и взаимодействия между съставлящите я растения и между тях и средата. фитоценозът е съставна част на биоценоза и екосистемата
ФАУНА	всички животни на определена площ
ФЛОРА	всички растения на определена площ
ХАБИТАТ	виж природно местообитание
ХАБИТУС	външен вид, съвкупност от признаци, характеризиращи типа структура или телосложение на отделния индивид
ХИЩНИЧЕСТВО	взаимоотношение между популациите, при което един вид живее за сметка на друг
ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА	поредица от видове организми, в която всеки организъм е храна на следващия от веригата
ЧИСЛЕННОСТ НА ПОПУЛАЦИЯТА	броят на индивиди в популацията на дадена територия или в даден обем